

91STE VERGADERING

VERGADERING VAN WOENSDAG 13 SEPTEMBER 1972

(Bijeenroepingsuur 13.00)

Ingekomen stukken	4233;	4290
Mededeling van een besluit van het Presidium		4233
Regeling van werkzaamheden		4233
Behandeling en verwerping van de motie van de heer Van Thijn c.s. betreffende verhoging van de N.S.-tarieven	4233;	4235
Behandeling en aanneming van het wetsontwerp Opheffing van de gemeente Diepenveen en verdeling van het gebied dezer gemeente over de gemeenten Deventer en Bathmen	4236;	4255
Indiening, behandeling en aanneming van een motie van de heer Voogd c.s. betreffende optimale instandhouding van natuurgebieden in Salland	4240;	4254
Behandeling van het ontwerp van rijkswet Goedkeuring van het op 22 januari 1972 te Brussel tot stand gekomen Verdrag betreffende de toetreding van het Koninkrijk Denemarken, Ierland, het Koninkrijk Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland tot de Europese Economische Gemeenschap en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie, met Toetredingsakte, Bijlagen en Protocolen (<i>Trb.</i> 1972, nr. 25)		4255
Indiening en behandeling van de volgende moties:		
een, van de heer Vredeling c.s., betreffende overdracht van bevoegdheden van nationale regeringen en parlementen aan de instellingen der Europese Gemeenschap en rechtstreekse verkiezing van het Europees Parlement		4273
een, van de heer Van der Stoel c.s., betreffende toetreding van Denemarken en Noorwegen tot de Europese Gemeenschappen		4287

Voorzitter: de heer Van Thiel

Tegenwoordig zijn 131 leden, te weten:

de heren Aantjes, Aarden, Van Aardenne, Abma, Van Amelsvoort, Andriessen, Bakker, mejuffrouw Barendregt, de heren Baruch, Ter Beek, De Beer, De Bekker, Berkhouwer, De Boer, De Boo, Bos, mevrouw Brautigam, de heren Bremen, Brouwer, Du Chatinier, mejuffrouw Cornelissen, de heren Cornelissen, Van Dam, Van Dis, Van den Doel, Dolman, Drees, Dusarduijn, Dijkstra, Egas, Van Elsen, Engwirda, mevrouw Epema-Brugman, de heren Fiévez, Franssen, mevrouw Gardeniens-Berendsen, de heren Geelkerken, Geurtsen, De Goede, mejuffrouw Goudsmit, mevrouw Groensmit-Van der Kallen, mevrouw Haas-Berger, de heren Hazekamp, Hermes, Hermsen, Heijmans, Hoekstra, Hutschemaekers, Huijsen, Imkamp, Jokes, De Jong, Jongeling, mejuffrouw Kappayne van de Coppello, de heren Keja, K. A. Keuning, S. Keuning, Kikkert, mevrouw Klaassens-Postema, de heren Knot, Koekoek, Koning, De Koning, Koningh, Koudijs, Kremer, Krosse, Laban, mejuffrouw Van Leeuwen, de heren Van Leijenhorst, Van Lier, Masman, Van der Mei, Meijer, Van Mierlo, Mommersteeg, Notenboom, Nypels, Oele, Van Ooijen, mevrouw Padtjansen, de heren Te Pas, Peijnenburg, Portheine, Pronk, Roethof, Roolvink, Van Rossum, De Ruiters, mevrouw De Ruiters, de heren Van der Sanden, Schaefer, Van Schaik, Schakel, Scholten, Schouten, mevrouw Smit-Kroes, de heren Van Son, Van der Spek, Spinks, Stermink, Van der Stoel, Stoffelen, Terlouw, Van Thiel, Van Thijn, Tilanus, Tolman, Tuijnman, Den Uyl, mevrouw Veder-Smit, de heren Vellenga, Verbrugh,

Vermaat, Verwoert, Visser, Vondeling, Voogd, Voortman, Vredeling, Waalkens, Walburg, Weijers, Weijters, Wiebenga, Wiegels, Wieldraaijer, Wierenga, Ter Woorst, Van Zeil, Zelissen; voorts de bijzondere gedelegeerden van de Staten van Suriname, mevrouw Alexander-Vanenburg, de heren Lachmon, Hindorie,

en de heren Geertsema, Vice-Minister-President, Minister van Binnenlandse Zaken, Schmelzer, Minister van Buitenlandse Zaken, Udink, Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Minister van Verkeer en Waterstaat, Langman, Minister van Economische Zaken, Lardinois, Minister van Landbouw en Visserij, Mungra, plaatsvervangend Gevolmachtigde Minister van Suriname, en Westerterp, Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken.

De Voorzitter: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering tot het bijwonen van de vergadering van:

de heer Wilbers, wegens ziekte, ook de volgende dagen;

de heer Dankert, wegens bijwoning van een vergadering van een commissie uit de Raad van Europa te Bordeaux, ook morgen;

de heer Roels, wegens ziekte, wellicht ook morgen;

de heer Assmann, wegens familie-omstandigheden.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

De Voorzitter: Ik stel aan de Kamer voor, de lijst van de overige ingekomen stukken op de tafel van de griffier neder te leggen, ter inzage van de leden, en aan het einde van deze vergadering te beslissen omtrent de door mij ter zake gedane voorstellen.

Daartoe wordt besloten.

De Voorzitter: Het Presidium heeft met eenparigheid van stemmen besloten te stellen in handen van:

a. de vaste Commissie voor de Middenstand:

wetsontwerp Wijziging van de Uitverkopenwet 1956 (11 944);

b. de vaste Commissie voor Economische Zaken:

wetsontwerp Goedkeuring van de Overeenkomst tussen het Koninkrijk der Nederlanden, het Koninkrijk België en het Groothertogdom Luxemburg inzake de metrologie en van het Protocol tot wijziging van die Overeenkomst, alsmede uitvoering van die Overeenkomst (Metrologiewet) (11 949).

Op verzoek van de vaste Commissie voor Defensie stel ik voor, aan de agenda van 20 en 21 september toe te voegen het wetsontwerp Wijziging van de taak van het Staatsbedrijf „Artillerie-Inrichtingen” en regeling van de overgang van de militaire produktie naar een naamloze vennootschap (11 847), indien daaromtrent tijdig eindverslag zal zijn uitgebracht.

Daartoe wordt besloten.

Aan de orde is de **stemming** over de motie van de heer Van Thijn c.s. betreffende verhoging van de N.S.-tarieven (11 952, nr. 1).

De Voorzitter: Ik geef thans gelegenheid tot het afleggen van korte verklaringen.

De heer Cornelissen (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag een stemverklaring afleggen namens de drie christen-democratische fracties: de A.R.P.-, de C.H.U.- en de K.V.P.-fractie.

Hoewel de Minister onze bedenkingen tegen de hoogte van de tariefaanpassing niet heeft kunnen wegnemen, zullen wij na zijn toezegging, dat een volgende tariefsverhoging niet binnen de 11 à 12 maanden zal plaatsvinden en dat dan zal worden gestreefd naar een aanpassing conform de algemene prijsont-

Cornelissen e. a.

wikkeling, onze steun aan de motie-Van Thijn niet geven. Aanvaarding van deze motie zal immers betekenen, dat er dit jaar geen enkele aanpassing van de tarieven van de NS plaatsvindt, dus ook niet een aanpassing conform de algemene prijsontwikkeling. Wij achten dit gezien de excessieve kostenontwikkeling bij het arbeidsintensieve NS-bedrijf onverantwoord. Het gevolg zal immers zijn, dat het totale NS-tekort spoedig de 1 mln. per dag zal overschrijden, waar dan uiteraard de belastingbetaler voor zal moeten opdraaien.

De heer **Koekoek** (B.P.): Mijnheer de Voorzitter! Omdat het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, wat de prijsverhogingen betreft, voorop loopt in Nederland en dus wat dat betreft een heel slecht voorbeeld geeft en voorts omdat de verhoging, waar het om gaat, voor de spoorwegen geen oplossing voor de problemen biedt, zijn wij er tegen, dat dit kabinet nog in deze laatste maanden maatregelen neemt. Het lijkt mij veel beter dat het nieuwe kabinet dat straks na de verkiezingen doet. Dat zijn zo enkele redenen, waarom wij vóór de motie van de heer Van Thijn willen stemmen.

De heer **Koningh** (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! De fractie van DS'70, gehoord hebbende het standpunt van de Minister, dat dit kabinet een tariefsverhoging over circa 11 maanden overweegt, die opnieuw boven de prijsontwikkeling uitgaat, vindt dat onaanvaardbaar. Wij steunen dus de motie-Van Thijn.

De heer **Van Thijn** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Aangezien ik tijdens het debat naar aanleiding van mijn interpellatie geen toezegging van deze bewindsman heb gehoord, die zich zou kunnen uitstrekken tot een periode, waarin hij geen verantwoordelijkheid meer zal kunnen dragen, zodat ik dus uitsluitend een persoonlijke opvatting heb beluisterd over de gang van zaken in 1973, handhaaf ik mijn motie.

De heer **Koning** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft gisteren naar mijn gevoel overtuigend aangetoond, waarom deze tariefsverhoging moet worden doorgevoerd. Het gaat, zoals de heer Pors van DS'70 het vorig jaar heeft opgemerkt, om de keuze tussen extra belastingverhoging en verhoging van de tarieven. In deze omstandigheid zullen wij de motie van de heer Van Thijn niet steunen.

De **Voorzitter**: Ik stel voor, de stemming over de motie van de heer Van Thijn c.s. te doen plaats hebben door zitten en opstaan.

Daartoe wordt besloten.

De **Voorzitter**: Ik verzoek de leden, die vóór de motie zijn, op te staan.

Ik constateer, dat de motie niet is aangenomen.

Vóór hebben gestemd de aanwezige leden van de fracties van de P.v.d.A., D'66, de P.P.R., de P.S.P., de C.P.N., DS'70, alsmede de heren Koekoek, Te Pas en De Jong.

De heer **Den Uyl** (P.v.d.A.): Een kleiner verschil dan gisteren!

De **Voorzitter**: Ik heb voor de aanvang van de stemming de aanwezige leden laten tellen. Als ik nu weer laat bellen, komen er leden bij. Ik heb de lege plaatsen gezien.

De heer **Den Uyl** (P.v.d.A.): Hoofdelijke stemming!

De **Voorzitter**: Dat kan nu niet meer. Ik heb de uitslag geconstateerd. Ik ben echter bereid de thans aanwezige leden in deze zaal nogmaals te laten tellen. Dan moeten er echter geen nieuwe leden meer bijkomen. Aan de rechterzijde heb ik ongeveer 55 leden geteld.

Voorzitter

Als besloten is bij zitten en opstaan een beslissing te nemen, dan moeten daarna geen nieuwe leden meer binnenkomen om via een hoofdelijke stemming een andere uitslag te bewerkstelligen. Als er wordt gebeld, dan worden de leden geacht uitgenodigd te zijn om aan de stemming deel te nemen. Een andere gang van zaken is volstrekt onmogelijk, want anders moet steeds een hoofdelijke stemming worden gehouden.

De heer **De Goede** (D'66): Als een stemming bij zitten en opstaan twijfels oproept, dan is het toch normaal, dat alsnog een hoofdelijke stemming wordt gehouden.

De **Voorzitter**: Dat is volkomen juist. Die twijfel was er niet. Er is uitdrukkelijk geconstateerd, dat aan mijn rechterzijde veel meer leden aanwezig waren dan aan de linkerzijde. Ik heb er geen bezwaar tegen, mijn constatering door middel van een hoofdelijke stemming te bewijzen, in de veronderstelling dat de leden, die nu nog van plan zijn binnen te komen, niet meestemmen.

De heer **Den Uyl** (P.v.d.A.): Ik meen, dat wij thans in een verkeerd vaarwater terecht komen. Het is een volkomen normale gang van zaken, dat als er onduidelijkheid bestaat over de verhoudingen bij zitten en opstaan in de Kamer, een hoofdelijke stemming wordt gehouden. Dat is steeds een wijs beleid van u geweest; wij doen er het beste aan, deze wijze lijn aan te houden.

De **Voorzitter**: Ik wil onder geen enkele voorwaarde de schijn wekken, dat ik verkeerd zou kunnen tellen. Ik ben bereid dit te bewijzen via een hoofdelijke stemming.

Er wordt nu geprotesteerd tegen het feit, dat veel meer leden zullen deelnemen aan de stemming, die nu zal worden gehouden, dan aan de eerste stemming hebben deelgenomen. De hoofdelijke stemming geeft dan dus geen juiste uitslag van de stemming, die is gehouden. Ik heb gezegd bereid te zijn te bewijzen door telling per hoofd, dat naar mijn overtuiging deze motie niet is aangenomen. Daarna heb ik gezegd, dat ik niet de schijn wil wekken, alsof ik niet juist geteld of geschat zou hebben. Ik zeg dus, dat ik instem met hoofdelijke stemming. Iedere fractie moet dan maar zelf uitmaken wie deelneemt aan de hoofdelijke stemming.

De heer **Van Thijn** (P.v.d.A.): Kunt u mij toelichten, mijnheer de Voorzitter, op grond van welk artikel van het Reglement van Orde u leden wilt verhinderen aan deze hoofdelijke stemming deel te nemen?

De **Voorzitter**: Ik wil niemand dat verhinderen. Ik heb slechts gezegd, dat de fracties zelf moeten uitmaken wie aan de stemming deelneemt. Dat is mijn zaak niet. Als men wordt afgeroepen, mag men „voor” dan wel „tegen” zeggen. Ik zal dat niet verhinderen.

De heer **Andriessen** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! U hebt twijfel in de Kamer geconstateerd over de uitslag van de stemming.

De **Voorzitter**: Ik heb geen twijfel geconstateerd. Ik heb gezegd, dat er voor mij geen twijfel bestond over de uitslag van de stemming.

De heer **Andriessen** (K.V.P.): Ik zeg niet, dat u eraan twijfelt, maar ik zeg, dat u twijfel in de Kamer hebt geconstateerd. Ik ben het met u eens. Hoe kunt u door een stemming, waarvan veel meer leden deelnemen dan aan de eerste stemming, de juistheid of onjuistheid van uw eerste constatering afmeten? Dit zou alleen maar kunnen, als dezelfde leden aan de hoofdelijke stemming deelnemen.

Voorzitter

De **Voorzitter**: Hoe de uitslag van de hoofdelijke stemming ook moge zijn, ik blijf erbij, dat ik een juiste constatering heb gedaan. Er zijn echter bezwaren gemaakt tegen deze constatering. Ieder lid van de Kamer heeft het recht, mijn constatering te controleren door een hoofdelijke stemming. Hoewel ik van mening ben, dat de meerderheid van de Kamer zich bij zitten en opstaan tegen de motie heeft verklaard – voor mij was er zelfs sprake van een duidelijke meerderheid – moet ik volgens het Reglement van Orde toestaan, dat bij hoofdelijke oproeping wordt beslist over deze motie. In artikel 70 van het Reglement van Orde staat o.a.:

„Stemming geschiedt door zitten en opstaan, tenzij een der leden stemming bij hoofdelijke oproeping vraagt; in dat geval vindt hoofdelijke oproeping plaats. Vóór de oproeping wordt door het lot beslist, bij welk nummer van de presentielijst zij een aanvang zal nemen. De Voorzitter brengt het laatst zijn stem uit. Stemming bij hoofdelijke oproeping vindt eveneens plaats, wanneer, zij het slechts naar het oordeel van één lid, de uitslag van een stemming bij zitten en opstaan niet duidelijk is.”

Het laatste heb ik geconstateerd en eraan toegevoegd, dat de uitslag voor mij wel duidelijk was.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Ik vind deze argumentatie wel duidelijk; ik meen alleen, dat een vreemde situatie ontstaat, als wij de regeling krijgen, die u nu voorgesteld hebt in zoverre, dat elke fractie afzonderlijk zou bepalen wie meestemt en wie niet meestemt. Als de fracties dit zelf moeten uitmaken, krijgen wij natuurlijk te maken met een volkomen scheefgetrokken situatie.

De **Voorzitter**: De heer Wiebenga heeft kennelijk mijn bedoeling niet goed begrepen. Ik heb uitdrukkelijk gezegd, dat de motie niet is aanvaard. Ook de griffiers die naast mij zitten, hebben de overtuiging, dat bij de stemming aan de rechterzijde van de Kamer, van mij uit gezien, veel meer leden aanwezig waren dan aan de linkerzijde. Aan de linkerzijde zijn alle leden opgestaan en aan de rechterzijde slechts één lid. Ik houd dan ook vol, dat mijn constatering juist was. Indien er echter twijfel is, moeten naar mijn mening de fracties zelf uitmaken of, op het moment dat hoofdelijk wordt gestemd, ieder lid aan deze stemming kan deelnemen. Ik herinner eraan, dat de vorige week uitdrukkelijk in twee fracties is afgesproken, dat twee leden met betrekking tot een initiatiefontwerp niet zouden deelnemen aan de stemming. Ik laat uiteraard ieder lid vrij, aan de stemming deel te nemen. Ik zeg alleen, dat ik het niet heel erg redelijk vind om een duidelijke uitslag aan te vechten en dan hoofdelijke stemming te vragen, waaraan dan meer leden deelnemen, zoals gisteren ook is voorgekomen.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik ben dit volledig met u eens. Wat dit betreft, wil ik ook niets afdoen aan hetgeen u hebt gezegd. Uit uw laatste woorden moet ik echter afleiden, dat u vasthoudt aan de gedachte dat een fractie zelf kan en mag beslissen over de vraag wie van de leden van die fractie, die de presentielijst hebben getekend, aan de stemming mogen deelnemen. Ik vind dit een vreemde zaak, want de ene fractie kan dan zeggen dat zij ieder lid laat meestemmen, terwijl de andere fractie dat niet zegt.

De **Voorzitter**: Ieder lid heeft zijn eigen verantwoordelijkheid en moet zelf uitmaken of hij al dan niet aan de stemming wil deelnemen. Ik bedoel niet, dat een fractie bij meerderheid van stemmen moet gaan beslissen, wie er wel en wie er niet aan de stemming mogen deelnemen. Ik bedoel wel dat men in iedere fractie zelf moet uitmaken wie wel en wie niet aan de eerste stemming hebben deelgenomen.

De heer **Wiebenga** (P.S.P.): Het gaat dus om een persoonlijke zaak.

De **Voorzitter**: Inderdaad.

De heer **Wiegel** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Het feit dat na de stemming bij zitten en opstaan nog een fikse aantal leden van de linkerzijde is binnengekomen, toont precies aan waarom de P.v.d.A.-fractie hoofdelijke stemming wil.

Dat begrijp ik dus best. Hieruit blijkt echter ook dat uw constatering in eerste instantie juist is geweest.

De **Voorzitter**: Ik wil hierover verder liever niet meer discussiëren. De Voorzitter moet zijn eigen conclusies trekken. Ik moet dan ook nu constateren, dat een stemming bij zitten en opstaan in deze Kamer is uitgegroeid tot het uitbrengen van een stem namens een aantal anderen in plaats van het uitbrengen van een stem uitsluitend namens zichzelf. Als 30 leden van een fractie aan de stemming deelnemen, kan achteraf blijken dat 32 leden van die fractie zouden hebben deelgenomen aan de stemming. Zelfs komt het voor, dat maar twee leden aanwezig zijn van een hele fractie. Dan constateer ik toch, dat de fractie op een bepaalde wijze heeft gestemd. Dit is een aanvaarde gewoonte geweest in deze Kamer gedurende de laatste jaren, die nu op moeilijkheden blijkt te gaan stuiten. Dat moeten wij dan maar eens bezien.

De heer **Den Uyl** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik sluit mij gaarne aan bij uw laatste woorden. Dit probleem moet eens rustig en grondig worden bezien. Ik betreur evenwel bijzonder de opmerking die de heer Wiegel zich heeft gepermitteerd. Ik vind die beneden elk niveau.

De heer **Wiegel** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! De heer Den Uyl kan dat wel beneden elk niveau vinden, maar het is een feit dat na de stemming bij zitten en opstaan de P.v.d.A.-fractie nog met enkele leden is aangevuld, zelfs met méér dan enkele leden.

De **Voorzitter**: Er zal nu hoofdelijk worden gestemd over de motie van de heer Van Thijn c.s. De enige beslissende stemming over deze motie is de stemming die nu gehouden zal worden.

De motie wordt met 65 tegen 53 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heren De Boo, Bos, Bremen, Du Chatinier, mejuffrouw Cornelissen, de heren Cornelissen, Van Dam, Van Dis, Dusarduijn, Van Elsen, Fiévez, mevrouw Gardeniers-Berendsen, de heren Geelkerken, Geurtsen, mevrouw Groensmit-Van der Kallen, de heren Hazekamp, Hermsen, Heijmans, Hutschemaekers, Huijsen, Joekes, Jongeling, mejuffrouw Kappeyne van de Coppello, de heren Keja, Kikkert, Koning, Koudijs, Krosse, mejuffrouw Van Leeuwen, de heren Van Leijenhorst, Van der Mei, Mommersteeg, Notenboom, Portheine, Roolvink, Van Rossum, mevrouw De Ruiter, de heren Van der Sanden, Van Schaik, Schakel, Scholten, Schouten, mevrouw Smit-Kroes, de heren Tilanus, Tolman, Tuijnman, mevrouw Veder-Smit, de heren Verbrugh, Vermaat, Waalkens, Walburg, Weijers, Weijters, Wiegel, Ter Woorst, Aantjes, Van Aardenne, Abma, Van Amelsvoort, Andriessen, De Beer, De Bekker, Berkhouwer, De Boer en de Voorzitter.

Vóór hebben gestemd mevrouw Brautigam, de heren Dolman, Drees, Dijkstra, Engwirda, mevrouw Epema-Brugman, de heren Franssen, De Goede, mejuffrouw Goudsmit, mevrouw Haas-Berger, de heren Hoekstra, De Jong, K. A. Keuning, S. Keuning, mevrouw Klaassens-Postema, de heren Knot, Koekeoek, Koningh, Kremer, Laban, Van Lier, Masman, Meijer, Nypels, Oele, Van Ooijen, mevrouw Padt-Jansen, de heren Te Pas, Pronk, Roethof, De Ruiter, Schaefer, Van der Spek, Spinks, Stemerding, Van der Stoel, Stoffelen, Terlouw, Van

Voorzitter e. a.

Thijn, Den Uyl, Vellenga, Verwoert, Visser, Vondeling, Voogd, Voortman, Wiebenga, Wierenga, Aarden, Bakker, me-juffrouw Barendregt, de heren Baruch en Ter Beek.

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van het wetsontwerp **Opheffing van de gemeente Diepenveen en verdeling van het gebied dezer gemeente over de gemeenten Deventer en Bathmen (10 962)**.

De algemene beraadslaging wordt hervat.

De heer **Van Aardenne** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! De verschillende argumenten voor en tegen het amendement van de heer Fiévez zijn door de Ministers ook gewogen, net zo goed als dit door de Kamer is gedaan. Ik wil dat bij mijn repliek nogmaals doen. Bepaalde punten wil ik wat scherper stellen.

Inzake de woningbouw heeft de tijdberekening van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening mij niet overtuigd. Ik ben althans niet overtuigd dat dit een doorslaggevend argument mag zijn. De cijfers van Deventer zelf zijn optimistischer dan die van de Minister. Ik weet dat er allerlei moeilijkheden zijn, maar bovendien staat er nog tegenover dat er wellicht door een tweede noodoplossing voor Oostrik een overbrugging kan worden gevonden.

De aantasting van het natuurschoon vind ik een ernstige zaak. Het is echter gedeeltelijk een zaak waaraan niet valt te ontkomen. Terecht is er, ook door de bewindsman, opgemerkt dat ook Colmschate natuurwetenschappelijke waarde bezit. Wij kunnen daar zo maar niet aan voorbijgaan. Of het nu broeklanden zijn of wat dan ook laat ik in het midden. De keuze van uitbreiding van Deventer naar het oosten zal onherroepelijk een aantasting van het natuurschoon met zich brengen.

Zeer in het bijzonder wil ik wel stipuleren, dat het gebied Rande, dat van een natuurwetenschappelijk grotere waarde is, dient te worden gespaard. Ik neem aan dat de heer Voogd hier straks nader op zal ingaan. Ik heb hem zo juist steun toegezegd als hij een uitspraak van de Kamer daarover wil vragen.

Een heel belangrijk punt is dat door aanneming van het wetsontwerp zonder amendering een zeer levenskrachtige gemeente zou verdwijnen. De Minister van Binnenlandse Zaken heeft gewezen op het feit dat een gemeenschap kan blijven bestaan, ook al is zij geen gemeente. Ik ben dat volkomen met hem eens.

Er zijn voorbeelden te over, in Friesland bij voorbeeld, waar de gemeenten in oppervlakte veel groter zijn en meer dorpen omvatten. In Diepenveen ligt het natuurlijk anders. Daar is het de gemeente waarin het gemeenschapsgevoel wordt samengebundeld. Die gemeente verdwijnt. Ik begrijp de gevoelens die de Diepenveeners zullen bevangen, indien het amendement van de heer Fiévez wordt verworpen, dan ook wel.

Indien artikel 31 van het wetsontwerp een escape wordt genoemd, is het naar mijn mening goed dat artikel 31 wordt toegepast als het wetsontwerp wet wordt. Het zal echter nooit de levenskrachtige gemeente zelf helemaal kunnen vervangen.

Het stedenbouwkundige argument pleit echter heel sterk in de richting tegen het amendement van de heer Fiévez. De bouw van twee wijken van elk 20 000 inwoners in Colmschate leidt onherroepelijk tot een eenzijdige uitleg van Deventer en tot de trechter van de heer Schakel - hij had, meen ik, een diablo in gedachte -. Stedenbouwkundig is dit geen goede oplossing. Terecht heeft de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening erop gewezen dat de overgang van stad naar platteland geleidelijker moet plaatsvinden. Het landschap zou daarmee gebaat zijn. Hiermee wordt gepleit voor de overgang van een veel groter stuk van de gemeente Diepenveen, van twee derden van het grondgebied van de gemeente Diepenveen met het grootste deel van de inwoners, naar de gemeente Deventer.

Mijnheer de Voorzitter! De afweging van deze punten - ik zei het reeds - is niet gemakkelijk. Zoals in elke fractie het

Van Aardenne e. a.

geval zal zijn, hechten de leden van mijn fractie verschillende waarden aan de diverse punten. Een aantal leden van mijn fractie is dus geneigd het amendement van de heer Fiévez te steunen.

Mijnheer de Voorzitter! De gehele situatie in dit gebied is ook in het antwoord van de bewindslieden toch niet goed uit de verf gekomen. Zelfs als het wetsontwerp wordt aangenomen, zullen wij in feite met de huidige plannen slechts tot ongeveer 1990 of misschien 1995 vooruit kunnen. Dat betekent, dat de gemeente Deventer zich in het begin van de 80-er jaren nader zal moeten bezinnen op de vraag hoe een eventuele verdere uitbreiding van Deventer moet plaatsvinden. Ik heb het gevoel, dat de sprong over de IJssel dan toch ter sprake zal moeten komen. Maar dit is naast de gewestvorming, die op het ogenblik ook nog een wat weinig omschreven zaak is, niet een voldoende argument om op dit moment niet een bepaalde beslissing te nemen.

Mijnheer de Voorzitter! Er is sprake van een moeilijke afweging. Voor sommige leden van mijn fractie zal deze anders uitvallen dan voor andere leden van mijn fractie.

De heer **Fiévez** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik kan niet zeggen, dat ik na de nachtelijke discussie over dit wetsontwerp door de beide bewindslieden ben overtuigd. Ik wil opnieuw verwijzen naar het Koninklijk besluit van 14 juni 1967, nr. 38, waaruit ik gisteren reeds citeerde. Ook tijdens deze discussie is gebleken dat door het plan-Steenbrugge een situatie dreigt te ontstaan waarin de volksvertegenwoordiging feitelijk geen vrijheid van handelen meer heeft. Ik meen, dat ik mij nu zeer voorzichtig uitdruk. Er moeten dan ook zeer zwaarwichtige redenen zijn voor de Kamer om voor een dergelijke situatie te wijken, want anders wordt er een gevaarlijk precedent geschapen. Zulke zwaarwichtige redenen zouden gelegen kunnen zijn op het vlak van de continuïteit van met name de sociale woningbouw.

Gisteravond is gebleken, dat dit punt zeer zwaar weegt bij deze Kamer; ook bij mij. Ik wil daarom nogmaals tegenover elkaar stellen de kansen die er zijn enerzijds de woningbouw snel voort te zetten in Colmschate en anderzijds de woningbouw in Steenbrugge te starten. Voor Steenbrugge is een plan ontworpen met ontegenzeggelijk grote kwaliteiten. Maar kwaliteiten - dit moet helaas gezegd worden - brengen tegelijkertijd grote risico's met zich mee ten aanzien van de financiële uitvoerbaarheid. Tot op heden staat niet vast, dat het plan financieel haalbaar is. Hierop heb ik gisteren reeds gewezen.

Mijnheer de Voorzitter! Voor alle duidelijkheid citeer ik uit een brief van de directeur van de provinciale planologische dienst van 26 juni 1972 over de bevindingen van de p.p.c. Onder het hoofdstuk exploitatie lees ik dan:

„Van de zijde van de HID van de Volkshuisvesting en de Bouwnijverheid werd opgemerkt dat de kavelprijs ad f 9850 excl. btw voor woningwetbouw bijzonder hoog is en daardoor zijns inziens niet haalbaar zal zijn. Voorts werd van die zijde gesteld dat de exploitatieopzet niet is uitgevoerd volgens het boekje „Grondkosten Woningbouw”, waardoor geen inzicht bestaat in de verdeling der kosten. Bij uw brief van 21 mei jl. nr. 74/821 zijn nadere financiële gegevens toegezonden. De bijgevoegde exploitatiebegroting is gebaseerd op het prijspeil van februari 1972, zodat noch de kostenramingen noch de uitkomsten als reëel zijn aan te merken. Aanpassing van de kostenramingen zal tot een niet onbelangrijke verhoging van de grondprijzen leiden.”

Ter vergelijking van de kavelprijs voor woningwetbouw in „Het Oostrik” heeft de Minister gisteravond een bedrag van f 8700 zijnde de gemiddelde kavelprijs van Steenbrugge genoemd. Ik vind dit niet reëel, omdat er dan geen vergelijk mogelijk is. Men moet uitgaan van de kavelprijs voor de woningwetbouw zowel in Steenbrugge als die in „Het Oostrik”. Vol-

Fiévez

gens mijn gegevens is de kavelprijs in „Het Oostrik” f 7283 voor de woningwetbouw. Nogal een aanmerkelijk verschil.

Wat de huren van de woningen betreft, heeft de Minister gezegd, dat de huren in Steenbrugge zullen variëren van f 230 tot f 260 voor de woningwetsector en van f 260 tot f 350 voor de premiewoningen. Deze cijfers zullen toch moeten worden hard gemaakt. Ik heb nl. ernstige twijfels gezien in een mededeling van de N.V. Vastgoed Ontwikkelingsmaatschappij Nederland VOM naar aanleiding van de huurprijzen. Ik citeer:

„Zoals ook uit bijgaande cijferopstellingen blijkt zullen verschillende ontwerpen, alvorens deze getransformeerd kunnen worden tot definitieve plannen en bestektekeningen kritisch moeten worden gezien op indeling, economie en afstemming subsidie-normen en oppervlakten.”.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag van de Minister vernemen, hoe hij aan de harde bedragen, die hij gisteravond heeft genoemd, is gekomen.

Het is dan ook niet verwonderlijk, dat de uitvoerbaarheid van het plan-Steenbrugge zeer problematisch is. Het plan heeft pretenties, die vandaag aan de dag helaas nog niet uitvoerbaar voor volkswoningbouw zijn. Aan mooie papieren plannen, die niet uitvoerbaar zijn, hebben de woningzoekenden niets! Daarbij komt dan nog, dat de provinciale planologische commissie in hetzelfde rapport onder het hoofdstuk verkeersaspecten met betrekking tot Steenbrugge nog de volgende opmerking heeft gemaakt. En ik citeer weer:

„Met de gekozen ontsluitingswijze door middel van een noord-zuid lopende stamweg kan de commissie op zich zelf accoord gaan. Het wordt evenwel betreurd dat door de gerichtheid van de hoofdontsluitingsweg (aansluiting van deze weg op de Karel de Grotelaan) het nadeel ontstaat van een ongewenste verkeersdruk op de wijk Keizerlanden. Deze benadeling van het woonmilieu in Keizerlanden ware door een andersgerichte ontsluiting in Steenbrugge te vermijden.”.

Het plan zal dus vanwege de exploitatie en het verkeersaspect vermoedelijk grondig gewijzigd moeten worden. Het geheel wijzigen van een plan voor 3000 woningen kost veel tijd. Ik zeg: geheel wijzigen. De aard van het plan moet namelijk worden veranderd.

Hoe liggen nu de kansen voor Oostrik II en een verdere uitbouw van Colmschate? Toen de commissie die onder leiding van de directeur van genoemde provinciale planologische dienst stond, op verzoek van Minister Schut, gedaan op 7 oktober 1970, rapporteerde wat het resultaat was van zijn onderzoek naar de vraag, of op korte termijn op verantwoorde wijze de eerste aanzet zou kunnen worden gemaakt van een grootstedelijke ontwikkeling bij Colmschate, luidde het antwoord als volgt:

„In Colmschate (gemeente Diepenveen) bestaat inderdaad de mogelijkheid om in de 1ste fase pl.m. 900 woningen te realiseren op een wijze die de verdere ontwikkeling van dit gebied, of dit nu naar de inzichten van Deventer of die van Diepenveen zal geschieden, niet in de weg staat.

Naar de mening van de gemeente Diepenveen zullen zij op 1 februari 1972, en volgens de gemeente Deventer op zijn vroegst op 1 oktober 1972 in uitvoering kunnen komen. Zij komen dan gereed in 1973 en 1974. De plaats waar de woningen gebouwd kunnen worden is niet definitief bepaald. De definitieve keuze gaat tussen 2 gebieden, die zijn gelegen ten noorden resp. ten zuiden van de spoorlijn, en waaromtrent wat de begrenzing en capaciteit betreft overeenstemming bestaat.”.

De keuze tussen de twee, beide geaccepteerde, alternatieven viel op 26 februari 1971 op het noordelijke alternatief, waarbij

opgemerkt moet worden dat Deventer aanvankelijk voorkeur had voor het zuidelijke gebied. Het zuidelijke alternatief is dus a fortiori voor Deventer ook acceptabel. De gemeente Diepenveen bestond het om in 16 maanden een plan klaar te maken, waarvan men weet, dat men reeds is begonnen met de bouw van deze ruim 900 woningen. Ook heeft de Minister vannacht gezegd dat als men in Oostrik II heden start, de eerste woningen in einde 1974 gereed kunnen zijn. Dit is – daarmee ben ik blij – een bevestigend antwoord op mijn vraag, die ik in eerste instantie hierover heb gesteld. Ik ben er ook blij mee, omdat het aansluit bij de opvattingen en wensen van de woningbouwcorporaties in Deventer en ook met die van het provinciaal bestuur van Gelderland.

Ik constateer dus, dat de continuïteit van de woningbouw door eerst Colmschate te bebouwen niet in gevaar wordt gebracht, in tegenstelling tot wat van bepaalde zijde gisteren is gesteld. Als een gemeente als Diepenveen met haar ongeveer 12 000 inwoners in een zo korte tijd een plan „Het Oostrik”-I van de grond kan krijgen, kan ik toch aannemen, dat een gemeente als Deventer, die veel groter is en over meer know-how en mankracht beschikt, het plan „Het Oostrik”-II sneller, of minstens even snel van de grond kan krijgen.

Na te hebben aangetoond, dat voortzetting van de woningbouw in Colmschate geen gevaar oplevert voor stagnatie, rest mij in te gaan op een enkel hoofdargument. Groot-Colmschate is geen afdoende maatregel, zo is gisteren door de bewindslieden gezegd. Neen, maar het wetsontwerp is ook geen afdoende maatregel, mijnheer de Voorzitter! Als wij alleen groot-Colmschate zouden overbrengen naar de gemeente Deventer, zouden wij vooruit kunnen tot 1990. Zouden wij het wetsontwerp accepteren, dan duurt het tot 1993. Het laatste woord over de bestuurlijke en ruimtelijke ontwikkeling van dit gebied is nog niet gezegd. Daarbij moet men niet vergeten, dat – ik heb er gisteren nadrukkelijk op gewezen –, wanneer men voorkeur zou geven aan Steenbrugge men een stuk natuurschoon laat verdwijnen. Ik kan niet inzien, dat dit niet zou worden aangetast door de bebouwing die daar zal plaatsvinden. Waarom zouden wij dat risico nemen? Omdat het niet is óf óf, maar èn èn. Het is èn bouwen in Colmschate èn de natuur behouden in Steenbrugge en Rande, èn een eigen levenskrachtige gemeente Diepenveen.

Gisteren heb ik niet veel reacties vernomen over de aantasting van het leefklimaat en van de aldaar aanwezige natuur. Dit staat mijns inziens onomstotelijk vast, mijnheer de Voorzitter. Neemt de Kamer een besluit, dat leidt tot stagnatie van de woningbouw, dan laadt zij een grote schuld op zich. De heer Schakel, aldus heb ik hem althans verstaan, heeft in dezen aan mijn adres een verwijt gemaakt.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Ik hoop het nog eens nader te adstrueren. . .

De heer **Fiévez** (K.V.P.): Misschien krijgt u daartoe nog de kans, mijnheer Schakel.

De heer **Schakel** (A.R.P.): . . . , ook aan uw adres.

De heer **Fiévez** (K.V.P.): Dank u wel, mijnheer Schakel. Dit is, mijnheer de Voorzitter, zoals ik reeds heb aangetoond, niet het geval bij aanvaarding van het desbetreffende amendement: De woningbouw is veilig gesteld in Colmschate. Maar bij aanvaarding van het wetsontwerp laadt de Kamer wel een grote schuld, als daarover moet worden gesproken, op zich voor het onnodig aantasten van natuurschoon en leefklimaat. Het gaat erom, dat hoogwaardig landschappelijk schoon – dit is onomstreden het geval in Steenbrugge – zal worden aangetast. Ik meen, mijnheer de Voorzitter, dat wij daarvoor vandaag ernstig moeten waken. Hier gaat iets onherstelbaars verloren. Ik wil overigens nog even opmerken, dat het aan snee brengen van „Het Oostrik II” het grote voordeel biedt – zoëven wees ik er reeds op –, dat „Het Oostrik I” niet in zijn

Fiévez e. a.

isolement behoeft te worden gelaten, hetgeen in sociaal en in economisch opzicht mijns inziens niet verantwoord is. Het aan snee brengen van „Het Oostrik II” betekent echter wel, dat men kiest voor model B., dus voor voltooiing van een zuidelijke wijk Colmschate met 20 000 inwoners. Die keuze komt neer op de voorkeur van de provinciale planologische dienst en zij ligt ook voor de hand. De feitelijk beperkte mogelijkheden van de eisen van Deventer, namelijk dat ten oosten van Deventer maximale mogelijkheden worden opgehouden, worden daarmee bevestigd. Ik vraag mij af, wat de Minister bedoelt met de opmerking, dat het volbouwen van het terrein van Colmschate met twee wijken voor elk 20 000 inwoners een slecht leefmilieu zal scheppen. Dat begrijp ik niet, mijnheer de Voorzitter! Gisteren heb ik gezegd, dat in Colmschate de bebouwendichtheid volgens deze opzet 22 is en in Steenbrugge 23. Daar bestaat weinig verschil tussen. Er komt bij, dat wij in Colmschate nog 125 ha overhouden voor bovenwijkse voorzieningen.

Thans kom ik op de structuurmoeilijkheden. Deze zijn in de eerste plaats toch niet te ontlopen en zij wegen bij een aantal van 30 000 inwoners relatief gezien zwaarder dan bij 40 000. Men moet het echter ook niet overdrijven; het kanaal is ter plaatse namelijk niet bijzonder breed – dit is iedereen bekend – en het is waarschijnlijk ook niet onbekend, dat het wellicht zal worden afgesloten. Er is geen sprake van een diabolische afsnoeiing. Volgens het structuurplan-Deventer komen er namelijk twee nieuwe aansluitingen tot stand met het bestaande stadsdeel.

Vervolgens wil ik wijzen – gisteren hebben wij er niet over gesproken – op de ontwikkeling van de stedendriehoek en van de werkgelegenheid ter plaatse. Dit werkgebied zou vanuit Colmschate gemakkelijker te bereiken zijn dan vanuit Steenbrugge. Thans kom ik op de beweerde onevenwichtigheid. Colmschate met 40 000 inwoners zal met dezelfde bezwaren worden geconfronteerd, die waren verbonden aan de ontworpen dubbelstad, zo is gezegd. Ik weet er geen raad mee, mijnheer de Voorzitter! Het betreft twee normale stadswijken. Ik moet overigens nadrukkelijk stellen, dat ook gedeputeerde staten in hun brief heel duidelijk hebben gezegd, dat het niet gaat om stadsdelen, doch om twee wijken.

Ter wille van de tijd wil ik thans nog een enkele slotopmerking maken. Ik constateer, dat het amendement, wat de woningbouw betreft, niets onherstelbaars beoogt. Het werkt ook niet onherstelbaar ten aanzien van de structuur en de ontwikkeling van de stad. Wel constateer ik, dat het wetsontwerp onherstelbare schade toebrengt door natuurschoon te vernietigen en een zelfstandige gemeente met een bloeiende lokale democratie op te offeren, alsof dit vandaag de dag geen culturele waarden meer zijn.

Ik zal op dit moment maar niet ingaan op de opmerking van de Minister van Binnenlandse Zaken, wanneer hij spreekt over de wijkraden. Hij doelt dan op de binnengemeentelijke decentralisatie. Ik meen dat dit zulke moeizame zaken zijn, en dat men per se niet eerst gemeenten, wanneer dat niet broodnodig is, moet gaan opheffen om dan de gemeenteraden te degraderen tot wijkraden.

Mijn conclusie is de volgende: Er is alles voor en niets tegen mijn amendement. Ik ben gisteren nog gesterkt in mijn overtuiging, dat het amendement om meer dan één reden een goed amendement is. Ik hoop, dat wij hier niet meer voor het dilemma zullen worden geplaatst, maar dat provinciale besturen van Overijssel en Gelderland en alle betrokkenen zich eraan zetten om met spoed te komen tot een streekplan voor Deventer en omgeving.

Mevrouw **Groensmit-Van der Kallen** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb, gehoord de stellingname van beide bewindslieden, geen aanleiding om nog uitvoerig op de argumentatie van de bewindslieden in te gaan. Met voldoening heb ik namelijk mogen constateren, dat er sprake is van een volledige congruentie, een volledige overeenstemming. Gelet echter op

Groensmit-Van der Kallen

de nogal ruime verdeeldheid van de Kamer maak ik gaarne van deze laatste gelegenheid gebruik om nog eens kernachtig onder woorden te brengen, dat het alleszins de moeite waard is, de herindeling Deventer-Diepenveen moedig door te zetten conform het wetsontwerp.

De nieuwe gemeente Deventer zal in de toekomst in alle opzichten haar centrumfunctie onbelemmerd moeten kunnen uitoefenen en huisvesting moeten kunnen bieden aan een zich bijna verdubbeld bevolking. Daarbij dient centraal te staan de mens, de burger, wiens omgeving een gaaf leefmilieu dient uit te stralen, waarin die burger en de zijnen zich optimaal wél zullen kunnen bevinden. Het is daarom, dat leden van mijn fractie – misschien meer dan zij, die amenderen – het accent wensen te leggen op het gehele gebied Deventer. Hierdoor wordt immers voorkomen een wat amorf of wel grillige ontwikkeling Deventer-groot Colmschate. In de tweede plaats kan de verwachte uitbreiding evenwichtiger gespreid over het gehele gebied tot stand komen, is de instandhouding van natuurschoon en alles, wat daarmee samenhangt, in één hand en kan dit bij het afwegen van de keuze van de te bebouwen gebieden een belangrijke rol spelen. Er zal minder gevaar voor suburbanisatie bestaan dan bij instandhouding van Diepenveen het geval zou zijn, gelet op de natuurlijke concurrentiedrift van elkaar polariserende gemeenten. De infrastructuur van het gebied zal zich maar rudimentair kunnen ontwikkelen, als het geperst blijft in het keurslijf Deventer-Colmschate. Ik blijf nog even signaleren de bepaald niet denkbeeldige vertraging van urgente woningbouw op korte termijn. De lokale democratie zal na de herindelingsproblemen zich beslist weer harmonisch ontwikkelen, zoals dat ook bij andere moeilijke herindelingsprojecten het geval is. Als frappant voorbeeld moge ik noemen de grenswijziging Heer-Maastricht. Wij kunnen bij deze mijlpaal in de stormachtige ontwikkeling van dit gebied ons helemaal niet vinden in het geven van het recht van de twijfel, waar de amendeerders stellen dat er tot 1990 voldoende tijd zal zijn om aan de hand van een streekplan de verdere ontwikkeling van Deventer en omstreken te bestuderen, nu te verwachten valt dat morgen al de investeringsgolven zullen losbreken.

Ten slotte worden door aanvaarding van dit wetsontwerp leefmilieu en welzijn ten dienste van alle Deventernaren en Diepenveeners in een optimaal kwaliteitskader geplaatst, met medegevoel – uiteraard – aan de Diepenveeners, die bereid zullen moeten zijn, een stuk eigenheid prijs te geven. Zij dragen hierdoor echter dan wel in grote mate bij aan een grotere gemeenschap, waarin zij zeker hun eigen plaats weer zeer spoedig zullen vinden.

Gelet op de nogal ruime verdeeldheid van de Kamer, mijnheer de Voorzitter, heb ik gemeend, deze opsomming nog eens te moeten geven.

De heer **Aarden** (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! In de betogen van beide leden van de fractie van de K.V.P. valt het mij op, dat zij een absolute waarde aan beider gedachtengang toekennen. Is mevrouw Groensmit niet beducht wat het behoud van het natuurschoon in het gebied van Diepenveen betreft? Zij doet alsof er voor geen enkele ongerustheid reden is. Dit benauwt mij, als ik deze stellingname hoor. Ik vind de zaken veel te absoluut gesteld. De heer Fiévez zegt, dat alles voor het amendement is en mevrouw Groensmit: alles is voor het wetsontwerp. Dit benauwt mij. Er zijn voors en tegens. Waarom erkent de geachte afgevaardigde dit niet?

Mevrouw **Groensmit-Van der Kallen** (K.V.P.): Het benauwt mij, dat ik bijna de indruk heb, dat de heer Aarden mijn genuanceerd gestelde speech van gisteren niet heeft beluisterd.

De heer **Aarden** (P.P.R.): Volledig, mijnheer de Voorzitter!

Groensmit-Van der Kallen e. a.

Mevrouw **Groensmit-Van der Kallen** (K.V.P.): Zou hij dit wel volledig hebben gedaan, mijnheer de Voorzitter, dan zou de heer Aarden niet kunnen beweren wat hij nu beweert, namelijk dat ik geen oog heb voor het natuurschoon van Diepenveen. Integendeel, ik heb de mensen die vanuit het gebied roepen, dat wij geen oog hebben voor het natuurschoon van Steenbrugge, gezegd, dat het mij zo verwonderde, dat dezelfde natuurliefhebbers geen oog blijken te hebben voor het andere natuurschoon in Colmschate, waar ook zeer goede essen liggen, waar ook bossen zijn en ook twee landgoederen. Hierover hoort men ze niet. Dit heb ik met verwondering geconstateerd. Ik vind mij op wanneer men zou willen zeggen, dat ik zonder meer het natuurschoon heb laten liggen als iets onbelangrijks. Integendeel, mijnheer de Voorzitter! Ik vind persoonlijk – de geachte afgevaardigde heeft het recht, eventueel anders hierover te denken – dat wanneer men over ruimere gebieden beschikt, men dan planologisch ook meer keuzemogelijkheden heeft om die gebieden die de meeste natuurwaarde hebben te kunnen sparen. Daarom wil ik één planning, in één hand. Als er twee planners zijn, loopt men meer het risico, dat er iets kapot wordt gemaakt. Ik heb vertrouwen in Deventer, te meer, zoals ik ook gisteren reeds zei, daar Deventer heeft toegezegd, dat er een ecologisch onderzoek komt, over het gehele gebied, en dat pas daarna het structuurplan – op basis en aan de hand van dit onderzoek – zal worden opgesteld. Ik vind dit een goede garantie betreffende mijn zorg voor de natuur.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Dit betekent, dat niet – zoals de Minister van Volkshuisvesting gisteren zei – morgen al met Steenbrugge kan worden begonnen.

Mevrouw **Groensmit-Van der Kallen** (K.V.P.): Het is uw goed recht, de heer Aarden te hulp te komen, maar het laatste wat ik zei, gold groot-Colmschate. Zoals bekend, ligt voor Steenbrugge een bestemmingsplan klaar en gaat het, wanneer wij over een structuurplan spreken, alleen over het gebied van groot-Colmschate. Hier komt het ecologisch onderzoek.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Dan wordt Steenbrugge niet gespaard!

De heer **Aarden** (P.P.R.): De geachte afgevaardigde spreekt over beleid in één hand van Deventer, maar bij Deventer bestond het plan, Rande te gaan bebouwen.

Mevrouw **Groensmit-Van der Kallen** (K.V.P.): Daar staat tegenover, dat bij Diepenveen het plan bestond, suburbanisatie onder leiding van prof. Groenman te ondernemen. Hierop is men dáár teruggekomen. Dit geldt ook voor de vroegere plannen van Deventer.

De heer **Aarden** (P.P.R.): In één hand, mevrouw Groensmit!

Mevrouw **Groensmit-Van der Kallen** (K.V.P.): Ja, in één hand.

De heer **Voogd** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! De fractie van de Partij van de Arbeid heeft gisteren een zevental concrete vragen gesteld na afweging van alle voors en tegens, die wij naast elkaar hadden gesteld, welke voor ons kernvragen waren, op grond van de beantwoording waarvan de fractie haar standpunt definitief zou bepalen. De vraag is dus, of voor de fractie de antwoorden overtuigend zijn geweest vanuit het standpunt, dat de bewindslieden in het wetsontwerp huldigen.

Dat is niet in alle opzichten het geval geweest. Ik vind, dat met name over het punt van het nadeel voor de centrumfunctie van twee stadscentra, de bewindslieden uitermate summier zijn geweest. Dat is een belangrijk punt. Wij hebben steeds gezegd, dat het bij deze hele kwestie van de grenswijziging niet uitsluitend gaat om vragen van woningbouw, maar ook om an-

Voogd

dere vragen. Eén van die vragen was de functie van het centrum van Deventer ten behoeve van de hele streek. De beantwoording daarvan is erg kort geweest. Ondanks de korthed van de beantwoording blijven wij vrezend, dat inderdaad het tot stand komen van twee centra de zeer belangrijke centrumfunctie van Deventer voor de hele streek toch afbreuk zal doen. Deze centrumfunctie is in ons denken een zeer belangrijke.

Terecht is gisteren van een aantal zijden opgemerkt, dat het probleem Deventer-Diepenveen niet versmald mag worden tot uitsluitend een woningbouwprobleem, hoe belangrijk dat op zich zelf ook is.

De welzijnszorg in brede zin zal naar ons gevoel vanuit één visie toch goed gestimuleerd kunnen worden. Ik denk – ik zal maar een enkel voorbeeld geven; er zijn gisteren een aantal genoemd – bij de welzijnszorg voor de gehele streek aan de medische voorzieningen, de schoolvoorzieningen en een schoolbegeleidingsdienst, de cultuurpolitiek, waarop de heer Wiebenga terecht heeft gewezen, waaronder de sport, een versterkt sociologisch apparaat, een burger-raadsman, die ook aan het vraagstuk van de wijken en wijkinspraak aandacht kan geven en een planologisch apparaat, dat vanuit één visie kan werken, gesteund door een deskundig apparaat. Aan de planologische factor moet in het geheel van dit vraagstuk grote betekenis worden gehecht.

Over de bevolkingsprognose is naar mijn mening door de bewindslieden wel bevredigend geantwoord. Daar was in de eerste plaats de opmerking van collega Schakel, dat de landelijke bevolking weliswaar minder snel groeit, maar dat zij niettemin groeit en dat bovendien, zoals van de zijde van de Regering is opgemerkt, plaatselijk ook nog andere factoren in het geding zijn dan bij een all-in beschouwing van de landelijke prognose, terwijl bovendien nog geconstateerd moet worden met de Minister, dat over een jaar of twintig op de woningmarkt gaan verschijnen de nu al geboren, waar verder de prognose niets aan toe of af kan doen. Zij zijn er nu al en zullen straks een beroep op de woningmarkt doen.

Voor wat dat punt betreft, acht ik de beantwoording vrij duidelijk.

Ook is duidelijk gemaakt, dat er tussen de aanvang van de woningbouw in Colmschate enerzijds en Steenbrugge anderzijds een verschil van vier jaar zit. Na enige interruptiediscussie is dat gisteren naar ik meen duidelijk geworden. Het verschil tussen zesenehalf jaar en tweeënehalf jaar is vier jaar. Pessimistisch gedacht is het verschil in ieder geval nog drie jaar, inclusief de mogelijkheid van kroonprocedures. In die drie jaar kunnen volgens het planningsschema van Deventer een 2500-tal woningen worden gebouwd en men kan het – zo zijn wij ten slotte tot de conclusie gekomen – de woningzoekenden in Deventer niet aandoen om hen daarop te laten wachten.

Ook is van de zijde van de Regering gesteld – even de vragen in het midden gelaten, die de heer Fiévez zoëven aan de bewindslieden heeft gesteld, en waarop ik het antwoord afwacht – over de kavelprijs van f 9800, dat de kavelprijs in Colmschate zal zijn f 8700 zonder bovenwijkse voorzieningen en in Steenbrugge f 9000 inclusief bovenwijkse voorzieningen. Dat zal betekenen, dat, al staat vast dat er in Steenbrugge niet goedkoop gebouwd zal kunnen worden, het niet duurder wordt en in ieder geval wel mooier wordt dan Colmschate.

Dat brengt mij tot een factor, die in de overwegingen van mijn fractie een uitermate belangrijke rol heeft gespeeld. Te vrezend is – ik zeg dit met mevrouw Groensmit-Van der Kallen – dat bij een minder aantrekkelijke bouw in Colmschate een aantal inwoners van Deventer, bij voorbeeld beter gesitueerden, zal uitwijken naar dorpen in de gemeente Diepenveen, bij voorbeeld het kerkdorp van die naam en Schalkhaar. Ook hierdoor zal het dorpskarakter van deze kernen worden aangetaast. Wij zouden dit stuk sub-urbanisatie uitermate betreuren, juist omdat wij aan het karakter van Schalkhaar en het kerkdorp Diepenveen grote betekenis toekennen.

Voogd

Mijnheer de Voorzitter! Een aantal leden van mijn fractie is niettemin teleurgesteld door de wijze waarop naar hun inzien de bewindslieden de belangen van natuur en landschap hebben gebagatelliseerd. Deze leden wijzen op de onschatbare waarde van niet alleen Rande maar ook Steenbrugge voor alle huidige en toekomstige bewoners van geheel Deventer en geheel Diepenveen en van het gebied in de verre omgeving. Zij stellen, dat de bewindslieden tegenover de onherroepelijkheid van de ingebruikneming van Steenbrugge voor woningbouw, tegenover de onherroepelijke schade die dientengevolge aan natuur en landschap wordt toegebracht, plaatsen een niet te voorkomen stagnatie in de woningbouw. Deze leden van mijn fractie menen echter, dat niet is komen vast te staan dat door een uiterste inspanning van alle erbij betrokkenen (overheid, planners en bouwers) een breuk in de voortgang van de woningproductie niet tot een zodanige proportie kan worden teruggebracht dat het gerechtvaardigd is dat de belangen van natuur en landschap mogen prevaleren.

Voor het overgrote deel van mijn fractie geldt, alles afwendend, dat èn uit een oogpunt van maatschappelijke verstrengeling (80 pct. van de inwoners van Diepenveen woont vlak bij Deventer en heeft hiermede zeer nauwe relaties) èn uit een oogpunt van welzijn van de streek in toekomstperspectief (bestuurskracht vanuit één visie met een deskundig apparaat) èn uit een oogpunt van woningnood (het nog eens drie à vier jaar moeten wachten is niet te aanvaarden) het niet verantwoord is, zijn stem aan het wetsontwerp te onthouden, ook al geldt ook voor dat deel dat het, zoals de heer Van Aardenne gisteren zei, een beslissing is op de snede van het mes.

In de beantwoording van de heer Udink is een onduidelijkheid gebleven, waarop de heer Van Aardenne zojuist terecht de aandacht heeft willen vestigen. Ik ben van mening, dat de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening zich met betrekking tot het sparen van het gebied Rande al te omzichtig, veel te omzichtig heeft uitgelaten. Een duidelijke uitspraak van de Kamer dat zij Rande ook in de toekomst onbebouwd wil laten zal voor toekomstige bestuurders van welke gemeente dan ook en voor provinciale en rijksbestuurders een duidelijke aanwijzing daaromtrent kunnen zijn. Waar ook in de toekomst nog gebouwd moge worden, niet in Rande!

In verband hiermede wil ik, zoals de heer Van Aardenne reeds aankondigde, de Kamer via een motie om een uitspraak in dezen vragen. Ik beoog met deze motie het geven van een duidelijke intentie-uitspraak.

Ik besef heel wel - en wil dat niet ontkennen - dat als Steenbrugge wordt bebouwd het een ander karakter zal krijgen. Het zou onjuist zijn, te proberen dat te ontkennen. Steenbrugge wordt bebouwd het een ander karakter zal krijgen. Ik erken, dat ik die karakterwijziging liever zou hebben vermeden. De meerderheid van mijn fractie heeft daartoe evenwel gezien de omstandigheden geen kans gezien.

Ik wil in dit verband nog eens de aandacht vestigen op een brief van de Stichting contact natuur- en landschapsbescherming Overijssel van 9 maart 1972 waarin stond, dat het zuinig opsouperen van het fraaie cultuurlandschap van Steenbrugge te aanvaarden zou zijn onder de volgende voorwaarden:

„a. mits het bebouwen van Steenbrugge niet als planologische konsekventie heeft dat later ook een wijk Rande gebouwd zal worden. (. . .)

b. mits Steenbrugge werkelijk wordt wat het gemeentebestuur van Deventer hoopt en propageert: het optimaal benutten van het aanwezige parklandschap in de nieuwe woonwijk. (. . .)

c. mits elders in de omgeving van Deventer vervangend fraai parklandschap wordt geschapen.”.

En de onaantastbaarheid van Rande èn de gedachten uit genoemde brief hebben mij aanleiding gegeven, mede namens de heren Aarden, Wiebenga, mejuffrouw Goudsmit, de heren Van Aardenne, Schakel en mevrouw Groensmit-Van der Kallen een motie in te dienen, een motie die overigens - dat moet ik er

Voogd e. a.

met nadruk bij zeggen - bedoeld is te gelden ongeacht de vraag van het grensbeloop. Zij loopt dus voor een ieder van de ondertekenaars niet vooruit op hun oordeel over het wetsontwerp. De motie luidt als volgt:

„De Kamer,

van oordeel dat bebouwing van het natuurgebied Rande onaanvaardbaar is, evenals een zodanig bouwen om Rande dat in wezen dit natuurgebied wordt aangetast;

van oordeel tevens dat woningbouw in of rondom Steenbrugge zoveel als mogelijk is het karakter van Steenbrugge onaangetast dient te laten;

voorts van oordeel dat, zo mogelijk, elders in de omgeving van Deventer vervangend fraai parklandschap moet worden geschapen;

verzoekt de regering dit oordeel met het hare ter kennis te brengen van allen die verantwoordelijkheid dragen ten aanzien van de planologische ontwikkeling van Salland;

en gaat over tot de orde van de dag.”

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou een dringend beroep op de Kamer willen doen, ongeacht het oordeel over het wetsontwerp, deze motie te aanvaarden. Zij behelst een intentieuitspraak van de Kamer, waarvan men mag verwachten na de indringendheid, waarmee deze zaken in de Kamer zijn behandeld, dat zij bij het toekomstige beleid van gemeentebesturen, welke dan ook, van provinciale besturen en van een regering aanwijzingen zal vormen, waaraan men niet kan voorbijgaan.

Op deze wijze - nu spreek ik uiteraard weer namens de meerderheid van mijn fractie - wordt, alle factoren nu eenmaal geteld en gewogen zijnde, op de best mogelijke wijze het landschapsschoon optimaal gespaard en tevens aan andere behoeften in de streek tegemoet gekomen.

Ik besef heel wel en het is aan ons bepaald niet voorbij gegaan dat dit standpunt voor Diepenveen een teleurstelling betekent. Ik wil nog een keer herhalen, wat gisteren door anderen en ook door mijzelf is gezegd, dat een staatkundige opheffing op zich zelf niet behoef en ook niet mag betekenen, dat zowel de lokale democratie vermindert als dat het eigene van een bepaalde gemeenschap verloren moet gaan. Er wordt op gerekend, dat dat niet verloren zal gaan als het wetsontwerp wordt aangenomen. Men zal bepaald het toezien daarop als een zware morele verplichting van een vergrote gemeente Deventer moeten rekenen. Als dat gebeurt, behoef niet verloren te gaan, wat ook naar onze opvatting niet verloren mag gaan.

De Voorzitter: Door de heren Voogd, Aarden, Wiebenga, mejuffrouw Goudsmit, de heren Van Aardenne, Schakel en mevrouw Groensmit-Van der Kallen wordt de volgende motie voorgesteld:

„De Kamer,

van oordeel, dat bebouwing van het natuurgebied Rande onaanvaardbaar is, evenals een zodanig bouwen om Rande dat in wezen dit natuurgebied wordt aangetast;

van oordeel tevens, dat woningbouw in of rondom Steenbrugge zoveel als mogelijk is het karakter van Steenbrugge onaangetast dient te laten;

voorts van oordeel dat, zo mogelijk, elders in de omgeving van Deventer vervangend fraai parklandschap moet worden geschapen;

verzoekt de Regering dit oordeel met het hare ter kennis te brengen van allen die verantwoordelijkheid dragen ten aanzien van de planologische ontwikkeling van Salland,

en gaat over tot de orde van de dag.”.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag beginnen met een voortzetting van de discussie, die ik al vaker met de Minister van Binnenlandse Zaken bij vorige grenswijzigingen heb gevoerd - hij heeft er zelf gisteren ook

Goudsmit

op gezinspeeld – namelijk over de invloed, die D'66 toekent aan acties bij grenswijzigingen of in het algemeen. Ik heb al bij eerdere gelegenheden gezegd maar ik wil graag trachten nog eens duidelijk te maken, dat wij niet ons standpunt in sterke mate laten beïnvloeden door de kracht van de actie op zich zelf maar wel door de kracht van de argumenten op grond waarvan die actie wordt gevoerd. Bij die argumenten behoren stellig ook het enthousiasme, de bewoogendheid en het engagement van de betrokken actiegroepen. Het maakt niets uit, of het een actie is van een bestuur van een gemeente of een actiegroep, die zich op andere wijze heeft geformeerd. Het gaat ons niet om de actievoerders, wel om de inhoud van de actie. Dit laatste legt voor onze fractie zeer veel gewicht in de schaal.

De Minister is uitgebreid ingegaan op mijn vraag, of het mogelijk zou zijn Deventer tegemoet te komen in de schade, die het heeft geleden als gevolg van het voorlopig niet doorgaan van het dubbelstadplan. De argumenten van de Minister hebben mij wel overtuigd. Er ontbreekt een rechtsgrond en derhalve een objectieve mogelijkheid. Ik heb genoteerd, dat in het kader van de Financiële-Verhoudingswet naar oplossingen kan worden gezocht. Ik wil er bij de Minister toch nog op aandringen, iets hetzij uit bijzondere potjes hetzij het op een soepele wijze toepassen van de Financiële-Verhoudingswet, in dit kader te doen.

Mijnheer de Voorzitter! Het hoofdpunt van de discussie gisteravond met de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening betrof de woningbehoefte, de woningnood in Deventer en de vraag, of Steenbrugge en Colmschate beide bebouwd moesten worden en zo ja, welk gebied dan het eerst en het meest bebouwd moest worden. Ik teken daarbij aan, dat als het wetsontwerp wordt aangenomen – dit blijkt wel uit de betogen van de Minister en van mevrouw Groensmit – het, voor zover het aan Deventer ligt, wel zeker is, dat Steenbrugge bebouwd zal worden. Als landschappelijk recreatiegebied zal dit gebied verloren gaan. Het is bepaald niet zo, dat Deventer daarover nog moet nadenken; er behoeven op dit punt geen studies meer te worden gemaakt. Als Deventer de grond krijgt, dan wordt morgen – aldus de Minister – in Steenbrugge begonnen met de bebouwing.

Mevrouw **Groensmit-Van der Kallen** (K.V.P.): Het verwondert u toch niet, dat Steenbrugge door Deventer bebouwd zal worden? In de stukken staat, dat Deventer daarvoor een bestemmingsplan gereed heeft. Rande zou niet bebouwd worden. Haalt u wellicht die twee wijken door elkaar?

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Neen, ik heb ook niet mijn verwondering ugesproken. Ik heb alleen maar geconstateerd, opdat de Kamer er zich van bewust is, dat zij dit gebied opoffert aan de wensen van de Regering en van Deventer. Hier is geen sprake van een theoretische mogelijkheid, maar van een volstreekte zekerheid, die alleen nog maar door de Raad van State en de Kroon – als deze zich bij het advies van de Raad van State neerlegt – kan worden voorkomen.

Mevrouw **Groensmit-Van der Kallen** (K.V.P.): Dat was nu juist het meningsverschil tussen degenen, die willen amenderen en niet willen amenderen. Men vindt het planologisch gezien, meer verantwoord over een ruimer gebied te kunnen beschikken.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Op dit punt ben ik het met u eens.

De vraag kan worden gesteld, of bebouwing van Steenbrugge noodzakelijk is voor de woningbehoefte, van Deventer en uit een oogpunt van planologie. Over dit laatste kan men natuurlijk van mening verschillen. Over smaak valt niet te twisten. De opzet van een stad – op welke manier kunnen de burgers zich in een stad meer thuisvoelen – is van betrekkelijke betekenis. Vele planologische opzetten van nieuwe wijken in steden hebben aangetoond, dat de burgers zich daar niet

welbevinden. Als die wijken na enige tijd een zekere mate van levendigheid krijgen, een zekere geschiedenis hebben, dan blijkt dat in strijd met de denkbeelden van theoretische planologen, de wijk prettig bewoonbaar is. Dat houdt niet in, dat nu maar alle planologen moeten ophouden met hun werk. Een zekere mate van betrekkelijkheid moet toch wel aan hun adviezen worden toegekend.

De landschappelijke waarde van Steenbrugge is natuurlijk op zich zelf ook betrekkelijk. Staatsbosbeheer en het Landschapscontact zijn het echter over die waarde eens. Steenbrugge is meer beschermenswaard dan Colmschate en als het enigszins kan, moet Steenbrugge niet worden bebouwd. De brief van 6 juni 1972 van Staatsbosbeheer laat op dit punt geen twijfel bestaan. Daarin staat onder andere: Dientengevolge moeten wij het plan-Steenbrugge integraal afwijzen. Het kan pas opnieuw ter sprake komen als Colmschate voltooid is en zich ook dan geen alternatieven voordoen, die minder schade toebrengen aan natuur- en landschapsschoon. Dit is mijns inziens een niet voor tweeërlei uitleg vatbare zinsnede.

Wij moeten afwegen het nadeel, dat zou bestaan in het betrekkelijk volbouwen van de wijk Colmschate, tegen het nadeel van het aantasten van Steenbrugge. Mijn voorkeur gaat dan stellig uit naar het bebouwen van Colmschate, waar al wordt gebouwd en waar op aanvaardbare wijze, al is het misschien minder mooi dan in Steenbrugge, gewoon en geleefd kan worden, te meer als men dan het gebied-Steenbrugge als recreatiegebied vlak bij heeft en men zich daarin dus kan recreëren. Ik meen dat men, als men de waarde van het landschap zoveel mogelijk intact wil laten en de schaarste in dat opzicht, die nu eenmaal een feit is, verdisconteert, zonder enige twijfel de voorkeur voor de bebouwing van Colmschate boven de bebouwing van Steenbrugge moet uitspreken.

Het laatste argument van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke ordening is dat, als alleen Colmschate wordt bebouwd en niet de plannen van Deventer voor Steenbrugge worden verwezenlijkt, dan een stagnatie in de woningbouw optreedt en dat Deventer een dergelijke stagnatie zijn woningzoekenden niet aan kan doen. Ik meen, dat noch het argument van die stagnatie noch het argument van het grote aantal woningzoekenden juist is. Een en ander is niet door de Minister bewezen. Hij heeft gisteren gezegd, dat er ruim 3000 woningzoekenden zijn in Deventer. Ik heb de begroting van Deventer voor 1973 ter beschikking en daarin staat, dat er op 1 juni 1972 – ik neem aan, dat het de meest recente cijfers zijn – in totaal 3375 woningzoekenden in Deventer waren. Het is mogelijk, dat de Minister op dit cijfer heeft gedoeld. De gemeente Deventer splitst dit cijfer vervolgens zelf uit in drie categorieën, nl. gewenst, urgent en zeer urgent; in deze drie categorieën brengt zij dan nog een splitsing aan; onderscheid wordt gemaakt tussen degenen, die al een woning hebben, en degenen, die geen woning hebben. Degenen, die een woning hebben, zegt de gemeente Deventer, betreffen in grote trekken de categorie flatbewoners, die naar een eengezinswoning wil verhuizen, alsmede echtparen, weduwen en weduwnaars, die in een te grote woning wonen en een benedenduplexwoning of -flatje willen bewonen. Het betreft dus duidelijk geen categorie van zeer aan woningen behoefte hebbende gevallen.

In de categorie „zonder woning” zijn 276 mensen als „zeer urgent” gerangschikt en 611 als „urgent”. Als 276 mensen zeer urgent zijn en dus een woning moeten hebben, waarvoor landschap moet worden opgeofferd, kan ik mij voorstellen, dat men daartoe besluit. Bij „urgent” begin ik mij dit al af te vragen. Bij „gewenst” vind ik het geen vraag meer. Ik vind het gewenster, landschap te beschermen dan om mensen, die weliswaar een andere woning willen hebben, maar kennelijk niet in een noodsituatie verkeren, te helpen. Het komt er dus op neer, dat 276 mensen of, als men de urgente categorie meerekent, 887 mensen – nog geen 300 gezinnen – zo'n 300 woningen nodig hebben in de eerstkomende tijd. Op bladzijde 20 van de begroting van Deventer lees ik, dat in Deventer zelf in 1973 175 woningwet-, 149 premie- en 70 vrijesectorwoningen ge-

Goudsmit

reedkomen of in aanbouw zijn. Als ik dit dan vergelijk met de stelling van de Minister dat in Deventer geen woningen meer kunnen worden gebouwd, moet ik daar op zijn minst een vraagteken achter zetten. Ik heb dan nog niet meegerekend de woningen, die volgens het akkoord-Schut in de omliggende gemeenten worden gebouwd. In dezelfde begroting staat, dat in Raalte 149 woningen worden gebouwd, waarvan er 53 aan Deventer woningzoekenden ter beschikking worden gesteld en 33 en 20 in andere gebieden.

Voorts zijn er in Raalte nog een aantal woningen waar zelfs de woningzoekenden uit Deventer niet zo graag willen wonen omdat die woningen te ver van Deventer zouden liggen. Ik vraag mij hierbij wel of het geen overweging verdient, als men zich bevindt in de categorie van zeer urgent woningzoekenden, om toch in Raalte te gaan wonen, maar ik zal dat verder maar in het midden laten.

Uit deze cijfers blijkt dus – tenzij deze cijfers fout zijn – dat het onjuist is dat er in Deventer zelf geen woningen meer kunnen worden gebouwd, dat het onjuist is dat er 3000 urgente woningzoekenden zijn en dat het onjuist is dat, als er in Colmschate in het plan Oostrik-I 900 woningen worden gebouwd tot 1974, Deventer dan geen kant meer op kan en in de kou gezet zou kunnen worden.

Minister **Udink**: Mijnheer de Voorzitter! Ik weet niet, aan wiens adres de geachte afgevaardigde bij herhaling het woord „onjuist” richt. Ik wijs er alleen op dat ik in mijn betoog in eerste termijn vergelijkbare cijfers en detailleringen heb gegeven, namelijk 3237 woningzoekenden, waarvan ongeveer 900 urgent. Wellicht kan de geachte afgevaardigde het nog eens in de *Handelingen* nalezen.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De Minister en ik zijn het er dus over eens, dat het om 900 urgente gevallen gaat, dus om 300 woningen. Als de Minister het dan ook eens is met de andere zojuist door mij genoemde cijfers, zou dat de discussie een heel eind verder brengen.

Minister **Udink**: Mijnheer de Voorzitter! De conclusie die de geachte afgevaardigde trekt uit het cijfer van 900 urgente gevallen, is onjuist. Het gaat om 900 urgente woningzoekenden, om 900 mensen die urgent een woning nodig hebben. Dit aantal kan men niet delen door de gemiddelde gezinsgrootte van 3 personen. Er zijn 900 woningen nodig; er zijn 900 aanvragen met een urgent karakter. Dit misverstand moet dus uit de wereld. Overigens constateer ik dat, afhankelijk van de aard van het debat dat wij voeren, de ene keer de woningbehoefte wordt geminimaliseerd en de andere keer wordt gemaximaliseerd.

De heer **Nypels** (D'66): Het gaat dus om 900 gezinnen?

Minister **Udink**: Het gaat om 900 woningzoekenden. Er kunnen natuurlijk alleenstaanden bij zijn die een woning nodig hebben.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): De Minister zal dus wel gelijk hebben dat deen door 3 van het aantal van 900 niet helemaal juist is.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Helemaal niet juist is!

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Die 900 woningzoekenden kunnen naar mijn mening worden geholpen met de woningen die in Deventer zelf kunnen worden gebouwd volgens de begroting, met de woningen die in Colmschate worden gebouwd en de woningen die in Raalte, Bathmen, Olst en overige omliggende plaatsen volgens het akkoord-Schut worden gebouwd.

Wat het punt van de woningbehoefte betreft, verschillen de Minister en ik dus minder van mening dan ik aanvankelijk dacht.

Ik kom vervolgens tot het punt van de stagnatie. Daarover is gisteravond al een interruptiedebat gevoerd, terwijl de heer Voogd zojuist als samenvatting heeft gegeven, dat wij het erover eens kunnen zijn, dat er vier jaar stagnatie optreedt als alleen in Colmschate zou worden gebouwd. Nu is de heer Voogd een optimistisch man; uit het slot van zijn betoog is gebleken dat hij ook een zeer idealistisch man is. Ik vrees dat ik op dit punt wat pessimistischer, althans wat realistischer moet zijn.

Ik heb genoteerd – de Minister mag mij verbeteren als ik dat onjuist heb genoteerd – dat in Steenbrugge, als dit wetsontwerp zou worden aangenomen, de plannen – behoudens bezwaarschriften – klaar liggen en dat – behoudens bezwaarschriften – in 1974 kan worden begonnen met bouwen. Het „behoudens bezwaarschriften” is gemakkelijk gezegd, maar niet zo gemakkelijk gedaan. Ik heb gisteravond al gezegd dat het niet reëel is om te stellen, dat de bezwaarschriften wel zullen meevallen. Die bezwaarschriften zullen namelijk stellig niet meevallen; zij zullen worden ingediend. Ik meen dat het zeer irreal is om te stellen, dat die bezwaarschriften dan wel binnen een half jaar verworpen zullen worden.

Minister **Udink**: Mijnheer de Voorzitter! Alvorens weer nieuwe misverstanden ontstaan, wil ik iets rechtzetten ten aanzien van het uitgangspunt van de geachte afgevaardigde. Ik heb vannacht gezegd dat, als er bezwaren komen die tot de Kroon lopen, het dan nog anderhalf à twee jaar zal duren voordat wij in Steenbrugge kunnen gaan bouwen. Als die bezwaren er niet komen, kunnen wij zeer veel sneller beginnen. Ik heb bij wijze van spreken gezegd, dat dit morgen zou kunnen gebeuren, maar de plannen moeten in ieder geval ter visie worden gelegd. Wellicht zouden wij begin 1973 kunnen beginnen.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Als ik het goed begrijp, rekent de Minister voor de behandeling van bezwaarschriften op een periode van anderhalf jaar. Ik meen, dat het gemiddeld wat dit betreft wat hoger ligt; ik zal op dit punt echter met de Minister meegaan. Een dergelijke periode zou inhouden, dat wij zo'n beetje eind 1974 zouden kunnen beginnen.

Minister **Udink**: Nu rondt u wel erg naar boven af!

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Neemt u mij niet kwalijk; ik bedoelde eind 1973. Kunnen wij aannemen, dat begin 1975 de eerste woningen gereed zullen zijn?

Minister **Udink**: Laten wij het houden op de laatste helft van 1974.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De Minister rondt nu wat naar beneden af. Als het weer meewerkt, zou het kunnen neerkomen op Kerstmis 1974.

Hier staat de gang van zaken te Colmschate tegenover. Wij kunnen het erover eens zijn, dat Oostrik-I doorgaat. Met Oostrik-II is de Minister het niet eens, maar daar gaat het hier nu niet om. Als Oostrik II wordt gebouwd, zou dit gereed kunnen zijn tegen eind 1974.

Minister **Udink**: Dit zou op zijn allervroegst het geval kunnen zijn wanneer wij morgen zouden kunnen beginnen. Het is een volkomen hypothetisch uitgangspunt.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik constateer, dat dit ongeveer gelijkvalt met de gereedkomen van de woningen in Steenbrugge. Daarom zie ik niet in, dat er sprake zou zijn van een stagnatie van vier jaar. Ik zie in het geheel geen stagnatie. Op zijn hoogst zou een uitstel van vier maanden kunnen optreden. Deze stagnatie vormt zeker geen reden om een wetsontwerp als dit aan te nemen. De Minister weet beter dan wie ook, dat stagnatie in bouwprogramma's nimmer geheel te vermijden is.

Goudsmit e. a.

Ik meen, dat de argumenten, die Deventer steeds in de stukken heeft aangevoerd en die betrekking hebben op die geweldige stagnatie, reeds door de gemeente Diepenveen in het boekje „Replik”, blz. 14 en 15, voldoende zijn bestreden. Oostrik I is in een zeer snel tempo gebouwd. Oostrik II zal misschien wat langer duren, maar de plannen daarvoor zijn reeds in een zeer ver gevorderd stadium. Ik meen, dat de taxatie van de Minister reëel is; als men wil – dit is een groot „als”; als het wetsontwerp wordt aangenomen, zou men het niet willen, als het wetsontwerp met het amendement-Fiévez wordt aangenomen, zou men het wel willen – behoeft de vrees niet reëel te zijn, dat de Kamer de woningzoekenden van Deventer in de kou zal laten staan.

Ik geloof, mijnheer de Voorzitter, dat degenen, die gisteren tijdens het debat op een nogal dreigende toon tegen de heer Fiévez en de andere indieners van het amendement hebben gezegd, dat zij goed moesten bedenken welke verantwoording zij namen, zich – meegeslept door hun emoties – toch wel erg aan een overdreven voorstelling van zaken hebben schuldig gemaakt. Ik meen, dat men meer verantwoordelijkheid neemt, wanneer men een levende en democratische gemeenschap als Diepenveen opheft ten behoeve van een fictieve zaak; het is op het moment een beetje een prestigezaak geworden.

Mijn slotopmerking, mijnheer de Voorzitter, is wellicht wat moraliserend. Ik zou het óók onjuist vinden om die misschien wat snellere bebouwing in Steenbrugge als reden aan te wijzen voor het aanvaarden van dit wetsontwerp, omdat daarmee de weg wordt geopend voor elke andere grote gemeente om kleinere gemeenten te annexeren. Iedere grote gemeente kan plannen maken, die betrekking hebben op aangrenzende kleinere gemeenten. Zij kan bij de behandeling van een wetsontwerp stellen, dat men al zo ver is, dat bij niet-aanvaarding benadeling optreedt. Het is een foute gang van zaken, dat wij, als wetgever, daardoor moreel zouden worden gedwongen om dit vooruitlopen op een niet-vaststaande wetswijziging te bevestigen.

De heer Van Aardenne (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Mejjuffrouw Goudsmit zal toch moeten toegeven dat dit alleen maar opgaat voor gemeenten die hun eigen grondgebied hebben volgebouwd. Anders komen wij niet onder morele druk.

De heer Voogd (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik kan de moraliserende opmerking van mejuffrouw Goudsmit wel begrijpen. Zij veronachtzaamt echter het feit, dat naast de kwestie van de woningbouw bovendien nog een aantal andere, belangrijke facetten in het geding zijn. Ik vind dat zij daaraan wat te veel voorbij gaat.

Dat was dan mijn moraliserende opmerking.

De heer K. A. Keuning (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Van alle kanten zijn vrijwel alle aspecten op een grondige manier belicht. Daarbij past natuurlijk een woord van dank aan beide bewindslieden.

Wij hebben geprobeerd, de argumenten op hun belang te wegen, zowel die van Deventer als die van Diepenveen. Zoals vanmiddag reeds vaker is gezegd, is die afweging een uiterst moeilijke zaak gebleken.

Wie zou het in deze tijd durven wagen, de woningbouw moeilijkheden in de weg te leggen, woningbouw ten directen behoeve van de gemeente Deventer, woningbouw ook in het kader van de toekomstige, te bevorderen emigratie uit de randstad naar het oosten van het land? Wie zou het aan de andere kant voor zijn rekening kunnen nemen, een ernstige inbreuk te maken op ons milieu, waarvan het natuurschoon een zo integrerend bestanddeel uitmaakt? Wie is er voorstander van, een oude stad als Deventer in haar oudheid te doen verstikken? Wie zou op zijn conto willen zien bijgeschreven de afbraak van een bloeiend gemeentelven zoals Diepenveen dat thans kent?

K. Keuning e. a.

Mijnheer de Voorzitter! Ik herhaal hier een aantal bekende, van weerszijden geuite, in zwart-wit getekende argumenten, juist omdat die leren hoe het gelijk voor een ieder aan zijn kant ligt. Zelfs de stelling, dat de waarheid wel in het midden zal liggen, moet in zaken als deze met enig wantrouwen worden benaderd.

Als bij voorbeeld door Diepenveen wordt gevreesd dat het gebied Steenbrugge in zijn s.hoonheid – en die schoonheidervaart een ieder die er heeft vertoefd – door het bebouwingsplan ernstig zal worden aangetast, zo niet nu, dan to h in een later stadium, dan kan en dan moet ook naar mijn mening daartegenover worden gesteld, dat de gemeente Deventer haar bouwplannen met de grootst mogelijke waarborgen dient te omringen. Als wordt gevreesd voor de aantasting van het natuurgebied Rande, moeten met hulp en steun van alle op dit terrein werkzame instanties en organisaties ook hier de noodzakelijke waarborgen worden verschaft.

Ik wil op dit ogenblik stellen, dat de motie van de heer Voogd cum suis, van welker inhoud mijn fractie eerst zoëven kennis kon nemen, mij sympathiek voorkomt.

Mijnheer de Voorzitter! De hier door mij genoemde punten zijn slechts exempli gratia. Naar mijn gevoelen zijn zij echter voor de totstandkoming van de oordeelvorming niet onbelangrijk en in ieder geval duiden zij aan, hoe onjuist het zou zijn, het standpunt van tegenstanders te verguizen. Men kan de opinie van de ander bestrijden, in zijn eigen gelijk blijven geloven, maar hoe het ook zij en in welke vorm ook het wetsontwerp straks uit de bus zal komen, één ding staat vast, namelijk dat straks zal moeten worden samengewerkt op tal van terreinen tussen degenen die nu nog fel tegenover elkaar staan. Er is een harde, maar faire strijd tot aan de beslissing, daarna samenwerking, mijnheer de Voorzitter! Aan de hand van hetgeen ik nu heb gezegd, zal het geen verwondering wekken als ik mededeel, dat ook in mijn fractie tot nu toe geen eenstemmigheid van oordeel is bereikt, zoals dit in vele fracties het geval is.

De heer Wiebenga (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Als na het debat van gisteren en vannacht één ding overeind is gebleven, ja zelfs als gedachte nog is versterkt, dan is het wel dat wij met een wetsontwerp te maken hebben dat een antwoord poogt te geven op een vraag, die eigenlijk niet meer vatbaar is voor een goede oplossing. De argumentatie, die wij hebben gehoord van de Ministers, heeft ons op een aantal punten bepaald niet overtuigd ten gunste van het wetsontwerp.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil er niet uitvoerig over spreken, doch wil toch nog even noemen de kwestie van de centrumfunctie als argument tegen het amendement-Fiévez; dit is naar mijn mening nauwelijks uit de verf gekomen. Ik meen dat de vervulling van de centrumfunctie – hetgeen de heer Voogd hierover heeft gezegd, kan mijn instemming vinden – nog niet duidelijk kan worden gezien als een zaak waaraan gekoppeld is het bebouwen van Steenbrugge. Een blik op de kaart maakt wel duidelijk, dat dit een voordeel is voor de centrumpositie. Eigenlijk is men dan ook al bezig met het stedebouwkundige argument. Naar mijn mening is er niets tegen in te brengen, dat het wetsontwerp, zoals het er nu uitziet, een plezieriger beeld verschaft dan het geval zou zijn na de aanvaarding van het amendement-Fiévez.

Mijnheer de Voorzitter! Deze argumentaties zijn voor ons bepaald niet doorslaggevend. Van de argumentatie ten aanzien van het natuurschoon, die hier nogal heeft gespeeld, moet ik zeggen, dat ik helemaal niet gesterkt ben in de gedachte, dat de indieners van het wetsontwerp gelijk hebben; integendeel. Het was eigenlijk wel grappig, dat mevrouw Groensmit, die zich heeft opgesteld als een geharnast verdedigster van het wetsontwerp, in haar discussie met de heer Aarden zelf tot uitdrukking bracht hoe erg het wel was wat er allemaal ging gebeuren in Colmschate en dan in de beide versies, die het wetsontwerp nu nog zou kunnen verkrijgen. Al die argumentaties maken slechts duidelijk hoezeer de fout is gemaakt, dat de

Wiebenga

sprong over de IJssel destijds onmogelijk is gemaakt. Nu zitten wij met de consequenties daarvan. Ik ben het overigens met de heer Kremer eens, dat het bepaald geen kwalijke zaak zou zijn als die sprong over de IJssel alsnog weer in de beschouwingen zou worden betrokken.

Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van de kavelprijs is het voor mij onduidelijk hoe het mogelijk is dat in de „Balans”, het laatste stuk dat ons bereikte van de zijde van Diepenveen, een kavelprijs wordt genoemd, die zoveel hoger ligt dan de kavelprijzen die de Minister van Volkshuisvesting heeft genoemd. Het lijkt mij belangrijk, ook voor mijn eigen oordeelvorming, dat duidelijk wordt aangetoond dat b.v. de cijfers van Diepenveen onjuist zouden zijn. De Minister heeft wel cijfers genoemd, maar misschien zou hij daaraan toe kunnen voegen in welk opzicht de cijfers van Diepenveen onjuist zouden kunnen zijn. Ik kan mij niet voorstellen, dat de Minister zal antwoorden, dat hij niet weet hoe Diepenveen aan die cijfers komt.

Mijnheer de Voorzitter! Dit is voor ons een zeer belangrijk punt. Als de cijfers van Diepenveen ten aanzien van de kavelprijzen in Steenbrugge juist zouden zijn, vervalt één van de hoofdargumenten om een bebouwing van Steenbrugge – wat ons betreft met een bloedend hart – te accepteren. Als daar alleen dure bouw kan plaatsvinden, past dit niet in het kader, waaraan wij desnoods zouden willen meewerken, nl. dat de mensen in de woningnoodsituatie worden geholpen. Dit zijn nu eenmaal in Nederland sedert lengte van dagen niet de mensen met de royale portemonnaie; voor hen bestaat de woningnood allang niet meer. Het gaat hier om de woningnood van de mensen met de kleine financiële mogelijkheden.

Mijnheer de Voorzitter! Wat de kwestie Rande betreft, ben ik bepaald teleurgesteld door de beantwoording van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening over de door hem duidelijk opengelaten mogelijkheid, dat daar gebouwd zou kunnen gaan worden. Ik ben erg blij met de motie die de heer Voogd ter zake heeft opgesteld en die ik van harte mede heb ondertekend. Als deze motie het karakter kon hebben – dit kan helaas niet – van een volstrekt dwingende regeling, zouden wij eigenlijk eerst over deze motie moeten stemmen, alvorens wij over het wetsontwerp stemmen. Ik wil dan eerst met zekerheid weten of ik door een eventuele steun aan het wetsontwerp, zoals het er op het ogenblik ligt, toch niet bezig ben met het verschaffen van een springplank. Ik hoop dat de Minister kan onderkennen dat dit voor kamerleden een ernstige zaak is. Door voor het wetsontwerp te stemmen verschaffen wij straks een springplank. Met grote twijfels „ja” zeggende tegen de bebouwingsplannen van Steenbrugge halen wij toch eigenlijk de mogelijkheid nabij, het nog veel onaantvaardbaarder bebouwen van of rondom Rande te accepteren. Ik moet zeggen dat in dit opzicht de problematiek nog niet is opgehelderd. Ik stel het op prijs, als de Minister in dezen een duidelijker taal wil spreken. Dit zou voor onze uiteindelijk stembepaling wel degelijk van betekenis kunnen zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Gezegd moet worden, dat onze fractie niet altijd voorop heeft gelopen met het onderstrepen van argumentaties van de zijde van Minister Udink. Hij zal mij daarin, naar mij dunkt, nauwelijks kunnen tegenspreken. De Minister is deze keer echter met argumenten gekomen, waarvan ik moet zeggen dat zij een bepaalde overtuigingskracht hadden en dat zij mij waterdicht leken. Ik wil dit ook niet onuitgesproken laten. Het heeft mij wat teleurgesteld dat zijn betoog, waarmee hij heeft duidelijk gemaakt het onvermijdelijke uitstel als gevolg van de aanvaarding van het amendement-Fiévez, eigenlijk door de heer Fiévez zelf en ook door mejuffrouw Goudsmit nauwelijks is weerlegd. De argumentatie omtrent de zeseneenhalf jaar of eventueel tweeëneenhalf jaar is niet weerlegd. Ik vind dit voor de heer Fiévez jammer. Afwachtend wat er verder nog op tafel komt, moet ik nu zeggen dat wij in verband met de bestaande woningnoodsituatie en de bouwmogelijkheden, zoals deze blijken die argu-

Wiebenga e. a.

mentatie komen te liggen, dit wetsontwerp met grote twijfels moeten accepteren. Ik ben wel gekweld door grote twijfels over deze zaak; ik benijd degenen in deze Kamer, die, zonder enige twijfel te kennen, verheugd hetzij het ene hetzij het andere standpunt innemen; ik kan mij daartoe niet rekenen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb in dit verband nog een enkel commentaar op de opmerkingen van mejuffrouw Goudsmit. Zij heeft de cijfers over de woningzoekenden geanalyseerd. Het leek mij een zinvolle analyse. Het was alleen jammer en ook bijzonder belangrijk dat bij haar de 900 woningzoekenden – en dus de behoefte aan 900 woningen – min of meer werd geïdentificeerd met 900 woningzoekenden ergo 300 woningen. Dit is natuurlijk een geweldig groot verschil. In haar analyse van het opvangen van ellendige gevallen heeft voorts mijns inziens een wezenlijk element ontbroken. Als inderdaad deze 900 woningen binnen afzienbare tijd beschikbaar komen, mag men niet zeggen dat daarmee alle urgente gevallen zijn geholpen. Wij moeten ons goed realiseren, dat er ieder jaar weer urgente gevallen bij komen. Er zijn mensen die gaan trouwen en er zijn nu verlovings die straks huwelijken worden. Bovendien zijn er mensen die alleen staan of komen te staan en woningen gaan vragen. Nodig is dus dat er een continuïteitsbeeld van de woningbouwurgentie ontstaat. Ik meen dat het continuïteitsbeeld van de urgentiegevallen bepaald niet rechtvaardigt de conclusie dat een ernstig uitstel van de woningbouw acceptabel zou zijn van sociale overwegingen uit.

Mijnheer de Voorzitter! In afwachting van de nadere argumenten die wellicht nog op tafel kunnen komen, zijn wij voorts alsnog meer dan in de eerste termijn geneigd, het wetsontwerp, zoals het er ligt, te steunen, hetgeen overigens niet betekent dat wij niet een grote sympathie hebben voor de argumentaties en de gedachtegang van de heer Fiévez.

De heer Jongeling (G.P.V.): Mijnheer de Voorzitter! Gisteravond en vannacht heb ik met veel aandacht geluisterd naar het als altijd heldere betoog van de Minister van Binnenlandse Zaken. Ik vond het ook sympathiek in zijn betoog, dat hij de schaduwzijden van het regeringsplan niet heeft willen verdoezelen, maar heeft erkend dat de zaak inderdaad niet zwart-wit ligt en dat ook aan het regeringsplan bepaalde schaduwzijden zijn verbonden. Ik meende zo nu en dan zelfs enigszins een ondertoon te beluisteren, die men misschien als volgt zou kunnen verwoorden – dat blijft echter uiteraard voor mijn rekening –: Ja, ik heb dit wetsontwerp nu eenmaal op mijn bureau gevonden, geërfd van mijn voorganger en je kunt niet aan de gang blijven met almaar weer wijzigen, treuzelen en uitstellen. Er moet dus nu maar wat gebeuren. Wij moeten nu maar doorzetten.

Voor zover deze ondertoon door mij terecht is beluisterd, zeg ik dat ik daar wel enig begrip voor heb. Alleen voeg ik eraan toe – ik heb gisteren ook reeds iets in deze richting gezegd –: De Kamer is niet, zeker niet in dezelfde mate, verantwoordelijk voor het vele uitstel dat er is geweest. Ik wil die factor wel mede in mijn overwegingen betrekken, maar ze is voor mij toch een nevenargument naast andere argumenten die doorslaggevend moeten zijn. Ik meen dat één ding wel duidelijk is geworden: Men kan geen omelet bakken zonder eieren te breken. Dat zei men vroeger; ik meen dat het tegenwoordig wel kan; ik weet niet recht wat er met eipoeder allemaal mogelijk is. In elk geval is het echter niet mogelijk om in de huidige situatie, na verwerping van het dubbelstadplan, Deventer uit te breiden zonder schade toe te brengen aan het natuur- en landschapsschoon. Dat gebeurt bij beide plannen, beide versies van het wetsontwerp. Het gebeurt in het plan van de Regering. Daarin wordt geheel Diepenveen geannexeerd, ontstaat grote en voor een deel onherstelbare schade aan het vrijwel unieke parklandschap bij Rande en Steenbrugge, en Colmschate wordt ook volgebouwd, zij het misschien in wat langzamer tempo en met een wat ruimere bebouwing, wat natuurlijk haar voordelen wel weer heeft. Het wordt echter ook volgebouwd.

Jongeling e. a.

Bij het amendement-Fiévez blijft Diepenveen zelfstandig bestaan en blijven Rande en Steenbrugge voor deze snelle bebouwing gevrijwaard. Alleen gaat Colmschate er ook in die visie aan. Het zal wellicht iets sneller volstromen en ook wat dichter worden bebouwd. Men moet dus afwegen. Het is wel duidelijk, naar ik meen, waar bij mij de voorkeur dan ligt.

Over het bouw- en ontsluitingstempo zijn heel wat gegevens verstrekt. Het zal misschien aan mij liggen, maar ik kom er nog steeds niet helemaal uit, al wil ik niet het struikgewas weer in om het allemaal na te rekenen; ik kan dat ook niet altijd doen.

Spotters hebben weleens gezegd dat er drie soorten van leugens zijn: gewone leugens, ellendige leugens en statistieken. Als ik nu onvriendelijk zou willen zijn, maar dat wil ik niet, zou ik eraan kunnen toevoegen: er is een vierde soort, die nog erger is, namelijk de prognostiek, het vooruitzien, ook op planologisch gebied, van wat er allemaal zal gebeuren en in welk tempo het zal gebeuren. Dan kan men het schema altijd wel zo opstellen – het behoeft volstrekt niet bewust oneerlijk te gebeuren – met een bepaalde accentuering, dat men tot geheel verschillende berekeningen komt. Dat hebben wij, naar ik meen, ook bij deze zaak weer gezien. Het is mij nog steeds niet helemaal duidelijk, hoe naar de schatting van de Minister, in Colmschate eerst over 5,5 jaar de eerste steen kan worden gelegd. Als ik denk aan Steenbrugge, dan zie ik, dat men daar in 1968 eens ging kijken en dat men na die tijd met tussenpozen is gaan werken aan een plan. Nu, na vier jaar, is het plan al kant en klaar tot aan „de eerste steen”.

Minister Udink heeft gezegd – ik begrijp dat van hem –, dat voor hem vooral de planologische argumenten doorslaggevend zijn geweest. Over andere dingen valt te praten, maar de planologische argumenten zijn voor hem beslissend. Ik heb aan die planologische zaak nogal wat aandacht gewijd. Ik heb er in eerste instantie op gewezen, dat de concentrische uitbouw naar alle zijden, die de Regering nu voorstaat, die zogenaamde jaarringestad oplevert, zoals de moderne planologen het tegenwoordig noemen. Juist bij die nieuwe planologen zijn steeds meer de bezwaren gaan wegen tegen die jaarringestad, waarbij de bewoners van de oude stadskern – ik herhaal het maar, omdat ik geen antwoord heb ontvangen – steeds verder van de natuur worden verwijderd, fysiek en ook mentaal. Er is een tweede schaduwijde, namelijk het congestieprobleem bij het woon-werkverkeer, dat dan samenklontert en vastloopt. Dat zijn twee ernstige bezwaren bij deze conceptie. Daarom gaat men tegenwoordig juist in de moderne planologie meer werken met b.v. de vingerstad, of met de conceptie van de bandstad, waarbij een bepaalde variant op die bandstad de kralensnoerstad is, waarover ik heb gesproken, die dan via een infrastructurale levenslijn wordt opgebouwd.

Gisteren heb ik erop gewezen, dat juist deze conceptie het – in dit geval – goed zou doen en dat het plan-Colmschate – ik denk aan het amendement van de heer Fiévez – nog zo gek niet is. Het past in de moderne planologie. De Minister heeft op deze argumentatie gereageerd met een superieur stilzwijgen. Zolang dit het geval blijft, mijnheer de Voorzitter, zal ik bij mijn argumenten moeten blijven.

Het valt mij tegen, dat deze christelijk-historische Minister eraan wil meewerken, dat straks ook in Diepenveen de laatste „Kikkert” zal verdwijnen. Daarbij moet hij voorshands niet op mijn steun rekenen.

De heer **Abma** (S.G.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil en kan kort zijn. De Kamer moet zich mijns inziens wel geheel hebben ingesteld op een snelle behandeling van de wet inzake de kansspelen. De kansberekeningen hebben namelijk in zeer veel betogen een ruime plaats gekregen. Overigens waren wij er verheugd over, dat die wet niet direct is behandeld. Voor ons behoeft het überhaupt niet.

Met het uitspreken van het woord „kansberekeningen” wil ik uitdrukken dat het een aantal subjectieve afwegingen geldt. Gisteren sprak ik van specialistische. Op dit moment kan ik

Abma e.a.

echt niet veel meer nieuws bedenken. Voor het wetsontwerp pleit een aantal argumenten, sterke en misschien wel sterkere. Hetzelfde geldt voor het amendement van de heer Fiévez; ook daarvoor pleiten sterke en misschien wel sterkere argumenten. Na het constateren daarvan, mijnheer de Voorzitter, moet echter nog een laatste afweging plaatsvinden. De vraag rijst, welke categorie argumenten voor de fractie het zwaarst wegen. Ik wil wel zeggen, dat voor ons bijzonder zwaar weegt het landschappelijke karakter van de wijk Steenbrugge. Wij stellen prijs op handhaving ervan. Wij nemen, dat het best kan worden gedaan door de landelijke, zelfstandige gemeente Diepenveen.

Daarbij komt bovendien, mijnheer de Voorzitter, dat wij reeds jaren een bepaalde lijn volgen in onze bejegening van dergelijke wetsontwerpen. Onze opvattingen ter zake zijn bekend. Daarom behoeft het geen verwondering te baren, dat wij ook in dit geval prijs stellen op handhaving van een zelfstandige gemeente van een redelijke grootte. Wij zijn – dit is jammer voor de bewindslieden – niet overtuigd en wij willen dan ook aan Diepenveen het gemeentewapen laten.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Men heft een goed bestuurde plattelandsgemeente als separate bestuurlijke eenheid niet zonder duidelijke noodzaak op. Men wil het uit de mond van een plattelandsbestuurder met meer dan een kwart eeuw ervaring wel accepteren.

De noodzaak om het ongeamendeerde wetsontwerp te aanvaarden, is voor mijn fractie langs twee kanten duidelijk. Het hoofdelement – dat is de hoofdzaak – is de planologische opbouw van Deventer. In eerste termijn heb ik er reeds het mijne over gezegd. De Minister van Ruimtelijke Ordening heeft er het zijne over gezegd. Ik constateer, dat van de zijde van de Kamer niemand de moed had, behalve de heer Jongeling, te stellen, dat het geamendeerde wetsontwerp zo'n prachtige ruimtelijke ontwikkeling voor Deventer in zich zou bergen. Dat heeft niemand gesteld en dat kan naar mijn wijze van zien ook niemand stellen. Alleen de heer Jongeling....

De heer **Fransen** (P.v.d.A.): Er heeft ook niemand gesteld, dat het ongeamendeerde wetsontwerp zo'n prachtige oplossing was.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Ik dacht van wel, van meer dan één zijde.

De heer **Franssen** (P.v.d.A.): Iedereen erkent, dat het door de uitbouw van Deventer naar de rivier toe een ongevolgzaam moeilijke zaak is om hier de meest ideale oplossing te vinden. Wij zitten dus gewoon tussen de twee kwaden. Er is alleen door anderen gezegd – en dat is te weinig door de Regering gebeurd, dat zult u mij toegeven – dat de zaken van landschap en van natuur moeten worden verdisconteerd.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Die zaken van landschap en natuur zullen mede door een duidelijke uitspraak van de Kamer – en ik zal daaraan voor mijn deel graag medewerken; dat blijkt ook uit mijn ondertekening van de motie-Voogd – de aandacht krijgen die zij natuurlijk moeten hebben. Er is maar één man geweest, die gezegd heeft....

De heer **Tolman** (C.H.U.): Dus dat aspect heeft bij de Regering niet voldoende aandacht gekregen.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Zou u nu willen beweren, dat elke motie, die in deze Kamer wordt ingediend, expressis verbis een verwijt aan de Regering inhoudt, dat zij voor dat aspect geen oog heeft gehad?

Mijnheer de Voorzitter! De heer Tolman loopt hier lang genoeg mee om dat zo niet te kunnen stellen. Zo is het niet. Zo gaan wij ook niet in dit huis met elkaar om.

Schakel

De heer Jongeling heeft een proeve geleverd, dat het gemaendeerde wetsontwerp juist zou beantwoorden aan de moderne planologie. Hij zei: Wij gaan daar naar die vingerstad. Hij heeft ook het model van de „kralenstad” genoemd. Ik zou hem willen vragen, of dat de ouderwetse lintbebouwing is, die wij in Nederland kennen.

De heer Jongeling (G.P.V.): Neen, mijnheer de Voorzitter, de heer Schakel zal het verschil tussen een lint en een kralensoer heus wel kennen. Dat is niet hetzelfde.

De heer Schakel (A.R.P.): Neen, ik moet opmerken dat ik tal van projecties ken, die onder de term „kralenbebouwing” naar voren komen en die helemaal liggen in de lijn van de ouderwetse lintbebouwing, waarvan de meesten zeggen dat wij daarvan af moeten.

De heer Jongeling (G.P.V.): Ik wil wel even opmerken, dat ik die naam niet aan die projecties heb gegeven. Ik heb mij aan de uitdrukking „kralen” als afzonderlijke nederzettingen, maar wel dicht bij elkaar willen houden.

De heer Schakel (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Dan ga ik nu met een gerust hart over naar de vingerstad van de heer Jongeling. Dat is namelijk in dit geval wel een merkwaardige hand met vingers: een handpalm, waar op den duur 50 000 inwoners in komen, en juist volgens het amendement-Fiévez, waar de heer Jongeling achter staat, een vinger waar 40 000 inwoners in komen. Dat is een misvormde hand. Dat heeft niets meer te maken met moderne planologie; dat heeft hoogstens nog wat te maken met beeldspraak, die pour besoin de la cause in zo'n debat naar voren wordt gebracht.

Mijnheer de Voorzitter! Dit, wat het planologische aspect betreft. Het is gewoon een slechtere planologische opzet, als het amendement-Fiévez wordt aanvaard. Ook de indiener heeft geen moeite gedaan om dat te bestrijden.

Een bijkomend punt, ook een nadelig punt, al is het niet het hoofdargument, waarop gisteravond in het debat helaas wat sterk de aandacht is gericht – dat hing ook samen met het feit dat de indieners van het amendement nogal driftig interrumpeerden, toen zij merkten dat zij wel wat op glad ijs kwamen met deze Minister van Volkshuisvesting – is de volkshuisvesting. Deventer moet, wil het aan zijn opdracht kunnen voldoen, per jaar gemiddeld 800 woningen gereed krijgen. Die taakopdracht heeft Deventer door allerlei omstandigheden de laatste jaren in de verste verte niet kunnen uitvoeren. Nu is er één worp van 900 woningen; niet meer, want er wordt hier wel gesuggereerd dat er van alles en nog wat in wezen aan snee zou zijn, maar dat is volkomen onjuist.

De heer Krosse (K.V.P.): 687 kunnen er nog worden gebouwd op het gebied van Deventer.

De heer Schakel (A.R.P.): Ja, maar wij hebben het toch niet over de vraag, of wij Deventer eventueel nog inkrimpen? Wij gaan er toch van uit dat datgene, wat Deventer nu aan grondgebied heeft, op zijn minst bij Deventer blijft? Dan moet u toch dit soort argumenten in het geding brengen?

De heer Koekoek (B.P.): Het is toch in elke gemeente zo, mijnheer Schakel, dat men, omdat het beleid zo slecht is geweest, woonruimte te kort heeft? Dan moet men bij alle gemeenten aan het werk. Dat betreft Deventer toch niet alleen? Een aantal van 850 woningzoekenden is weinig, vergeleken met andere gemeente van dezelfde grootte.

De heer Schakel (A.R.P.): De heer Koekoek moet de stukken lezen voordat hij naar de interruptiemicrofoon gaat. Als hij over 850 woningzoekenden spreekt, bewijst hij, dat hij van de stukken generlei kennis heeft genomen.

De heer Koekoek (B.P.): Dan had u gisteren maar moeten luisteren, hoe ik de cijfers in hun geheel heb geïnterpreteerd. Daar hebt u niets tegen in kunnen brengen. Als u hiertegen iets kunt inbrengen, wil ik het graag horen.

De heer Schakel (A.R.P.): Wanneer de heer Koekoek zegt, dat er in Deventer 850 woningzoekenden zijn – dit zei hij – is hij er volkomen naast. Dit is op dit moment aan de orde.

De heer Koekoek (B.P.): Ik heb erbij gezegd, dat er 1300 waren weggegaan. Laat mij de heer Schakel eens uitleggen, mijnheer de Voorzitter, dat er, als er 1300 vertrekken, dan nog een tekort aan woningen is.

De heer Schakel (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik laat mij niet van mijn stuk brengen. Er is een bijzonder schrijnend woningtekort in het Deventerse. Dit is door niemand bestreden, behalve nu kennelijk door de geachte afgevaardigde de heer Koekoek.

Mijnheer de Voorzitter! De 900 – in één worp – is het soelaas, dat, uit de nood geboren, uit het akkoord-Schut naar voren is gekomen. Nu zegt de Minister van Volkshuisvesting: Als de woningbouw zich alleen in groot-Colmschate mag voltrekken, zal andermaal langdurig oponthoud in het verschieft liggen. Hij heeft dit geadstrueerd. Toen werden de microfoons bezet door de indieners van het amendement, maar wat zij naar voren brachten, was zakelijk bijzonder houtsnijdend. De heer Wiebenga heeft heel terecht ook de vinger hierbij gelegd. Ik hecht eraan, de zaken nog één keer langs te lopen. Dit heeft niets te maken met wat de geachte afgevaardigde mejuffrouw Goudsmit „emotie” en „prestige” noemt, maar wel, dat men feiten feiten laat.

Het plan groot-Colmschate, mijnheer de Voorzitter! Ik heb mejuffrouw Goudsmit allerlei verhalen hieromheen horen houden en dacht: Dat is typisch die jurist die altijd wel weer kans ziet, een rookwolk om de hoofdzaak op te trekken. Ik roep echter op dit moment diegenen in de zaal mede tot getulge, die praktische bestuurservaring hebben; dit zijn er nogal wat.

Wat is de situatie ten aanzien van groot-Colmschate? Dat er eerst zal moeten komen – men kan in Nederland geen woning bouwen of er moet een goedgekeurd plan zijn, gelukkig! – een structuurplan.

Wie op een gegeven moment meent, mijnheer de Voorzitter, dat ik ernaast ben, moet dan maar meteen interrumperen.

De heer Koekoek (B.P.): U bent er helemaal naast. U zegt, ervoor te zijn, dat er eerst een structuurplan komt. Dit houdt in, als u uw zin krijgt, dat een goede, gezonde gemeente – Diepenveen – verdwijnt en dat u eventuele woningzoekenden, waarover u spreekt, nog 4½ jaar laat wachten omdat in Nederland zoveel verordeningen, met uw medewerking zijn gemaakt.

De heer Schakel (A.R.P.): Waar ik voor of tegen ben, mijnheer de Voorzitter, is in dit opzicht in het geheel niet relevant. Het is relevant, dat er in Nederland een wet op de ruimtelijke ordening is die deze zaken regelt, die in deze Kamer bij meerderheid van stemmen is aanvaard en die in een democratisch land wordt uitgevoerd. Dit is het punt.

De heer Koekoek (B.P.): Daar hadden wij het niet over.

De heer Schakel (A.R.P.): Daar heb ik het wel over. Ik zeg, dat de wet op de ruimtelijke ordening vordert, dat er in de eerste plaats een structuurplan komt voor het gebied groot-Colmschate.

De heer Koekoek (B.P.): U vindt het gelukkig, dat de mensen hierdoor 4½ jaar moeten wachten.

Schakel

De heer **Schakel** (A.R.P.): De heer Koekoek moet niet in een zijstraat vluchten. Hij moet de aandacht niet van de hoofdzak afdelen. Hij is, evenals ik, gehouden, de Wet op de ruimtelijke ordening, die democratisch tot stand is gekomen, uit te voeren, of hij dit juist of prettig vindt of niet. Hij is niet alleen de baas. De meerderheid van de Kamer heeft uitgemaakt, dat in een geval als dat van groot-Colmschate er primair een structuurplan komt.

De heer **Koekoek** (B.P.): Hierover bestaat geen verschil. Het verschil bestaat hierin, dat ik het ongelukkig vind, dat de uitwerking hiervan in de praktijk is, dat het 4½ jaar duurt voordat men de mensen kan onderbrengen en dat de heer Schakel dit – hij heeft dit zo juist uitgesproken; dit is mijn bezwaar – gelukkig vindt. Gelukkig voor wie, mijnheer de Voorzitter?

De heer **Schakel** (A.R.P.): Gelukkig is er de stenografische dienst, die exact woordelijk vastlegt wat ieder lid hier uitsprekt. De heer Koekoek moet uit het woordelijk verslag van deze zitting maar opmaken, dat ik op het standpunt zou staan, dat het zo „gelukkig” is, dat het structuurplan zo lang duurt en de mensen daar geen woningen hebben.

De heer **Koekoek** (B.P.): Dat woord zal wel uit de *Handelingen* te voorschijn komen. Daar heb ik geen enkele zorg over, want u hebt het wel in deze zin gebruikt.

De heer **Schakel** (A.R.P.): De stenografische dienst is een heel onpartijdige instantie. Het komt wel boven water.

Mijnheer de Voorzitter! De Wet op de ruimtelijke ordening vordert voor het gebied groot-Colmschate een structuurplan. De Minister zegt: De praktijk leert, dat het maken van zo'n structuurplan twee jaar duurt. Dan zeg ik: Excellentie, ik kan een heel rijtje voorbeelden geven uit de bestuurspraktijk, waarbij de vaststelling van het structuurplan beduidend langer geduurd heeft.

Ten tweede, pas wanneer het structuurplan in kracht van gewijde is gegaan, kan er komen een bestemmingsplan in detail: een bebouwingsplan. In Nederland vandaag de dag komt dat niet tot stand zonder dat er ook een redelijke mogelijkheid van inspraak van de burgerij is. Deze tweede etappe vraagt, zegt de Minister, tweeënehalf jaar. Ik zeg weer: Excellentie, u bent een optimistisch mens. Ik help het u hopen, dat de vaststelling van het bestemmingsplan, van de bebouwingsplannen en de inspraakprocedure, in tweeënehalf jaar tijd bekeken zal zijn. Er zijn in Nederland veel voorbeelden, waar het beduidend over die tweeënehalf jaar heen loopt.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Het laatste ben ik geheel met de heer Schakel eens, maar gelukkigerwijs doet zich de omstandigheid voor, dat in Oostrik-I het bestemmingsplan en het bouwplan samen maar één jaar hebben geduurd. Ik meen te weten, dat het wel voorkomt, dat bestemmingsplannen worden gemaakt zonder structuurplan in strijd met de Wet op de ruimtelijke ordening. Ik geloof daarom, dat uw berekening waar kan zijn, maar niet waar behoef te zijn.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Zou de geachte afgevaardigde nu een exceptioneel geval, geboren onder een zeer duidelijke nood der omstandigheden, op een wijze waarvan ik zeg: Je kunt het voor een plan van die omvang desnoods nog accepteren, maar het blijft een slechte zaak, willen extrapoleren op zo'n groot structuurplan als dat van groot-Colmschate? Als dat de ruimtelijke-ordeningsconceptie is, die in haar fractie leeft – ik zie haar fractiegenoot, die voor deze zaken primair verantwoordelijk is, met gebogen hoofd zitten –, dan zou ik dat zeer betreuen.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Hij zocht even een structuurplanperiode op.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Ja, ja.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Maar afgezien daarvan is het natuurlijk geen toevallig voorbeeld, want het zijn twee gebieden, die aan elkaar grenzen en die bij elkaar horen. U kunt dus niet zeggen, dat het een willekeurig voorbeeld is.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Het is volkomen niet vergelijkbaar: Het snelle werk, dat daar onder de druk van de omstandigheden eruit is geperst en een verantwoordelijke planologische ontwikkeling in groot-Colmschate. Zou u bij voorbeeld de inspraak willen laten vallen? Neen, die wilt u niet laten vallen.

De heer **Fiévez** (K.V.P.): Ik meen, dat de heer Schakel toch tekort doet aan Oostrik-I en ook aan de gedachte van Oostrik-II. Voorts doet hij mijns inziens tekort aan het werk, dat is verricht door de Provinciale Planologische Dienst in Overijssel, die juist deze twee plannen heeft geprojecteerd tegen de veel grotere structuur van Colmschate.

In het concept-structuurplan voor groot-Colmschate is gesteld: Tegen die achtergrond gaan wij op het ogenblik bouwen in Oostrik-I. Naar ik hoop zal dit ook gelden voor Oostrik-II. Ik heb begrepen, dat ook het provinciaal bestuur van Overijssel dat wel toejuicht.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Dit is de zoveelste poging om een afgevaardigde, die probeert de puntjes op de i te zetten en probeert duidelijk op een rijtje te zetten wat hier precies aan de orde is met het amendement, in een niet ter zake doende zijstraat te lokken. Oostrik-II is immers een aanbod van Diepenveen, dat op geen enkele wijze in een plan is verwerkt en waarvan de verantwoordelijke Minister zegt: Als men het zou durven daar een plan voor op te zetten, dan stuit men bij mij op een onverbidde „neen”, en gelijk heeft hij.

De heer **Fiévez** (K.V.P.): En dat dan om de woningnood op te heffen? Wat u zegt is niet consistent, mijnheer Schakel.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Het is volkomen consistent, maar ik begrijp uw benadering volkomen, want ik kom aan uw centrale verantwoordelijkheid, die u met u meeneemt als uw amendement wordt aanvaard.

Ik ga toch nog rustig door, want ik kan het ook niet helpen, dat ik kennelijk nogal wat aanzuig.

De heer **Koekoek** (B.P.): Dat is helemaal uw eigen schuld. U lokt het gewoon uit!

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Die twee jaar zijn in de berekening van de heer Schakel misschien nodig omdat hij het zo lang wil laten duren, maar zij zijn niet noodzakelijk, want er staat nergens in de wet dat het eerst opstellen van een structuurplan verplicht is.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb tot getuigen geroepen die mensen in de zaal die bestuurservaring hebben. Het gaat hier om een stuk bestuurspraktijk en niet om wat er misschien nog wel eens ergens in een wetsartikel ingefrommeld kan worden, enz. enz. Het gaat hier om de doorgaans in dit land bestaande bestuurspraktijk. Dat is toch reëel? Dat zal hier toch ook de normale procedure zijn?

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Mijnheer de Voorzitter! De heer Schakel spreekt over „de normale bestuurspraktijk”, maar men kan met evenveel en misschien wel meer recht spreken over de normale democratie van de kleine plaatselijke gemeenten.

Schakel

De heer **Schakel** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Mevrouw Goudsmit moet nu niet ineens beginnen over de democratie van de kleine plaatselijke gemeenten. . .

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Dáár gaat het om.

De heer **Schakel** (A.R.P.): . . . terwijl ik bezig ben met een poging, uiteen te zetten dat de indieners van het amendement bij aanvaarding daarvan mede verantwoordelijk zullen zijn voor het als gevolg daarvan in Deventer optreden van een grote stagnatie in de volkswoningbouw. Dat is het punt. Ik ben bezig, dat te adstrueren.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Dan moet u wel van bestaande termijnen uitgaan en niet van wat u denkt.

De heer **Koekoek** (B.P.): Mijnheer de Voorzitter! En dat zegt de heer Schakel, terwijl hij er zelf mede verantwoordelijk voor is, dat al jarenlang in geheel Nederland een stagnatie in de volkswoningbouw optreedt. En dan maakt hij zich zorgen over één gemeente!

De heer **Schakel** (A.R.P.): Die verantwoordelijkheid neem ik graag op mij.

De heer **Koekoek** (B.P.): Die moet u dan ook uitdragen. Dát wilde ik u maar even zeggen.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Die accepteer ik bij dezen. Die stagnatie in de woningbouw is mijn schuld. Akkoord!

Mijnheer de Voorzitter! Na de twee jaar, die nodig zijn vanwege het structuurplan, en de twee en een half jaar, die nodig zijn in verband met de bestemmingsplan-, bouwplan- en inspraakprocedure komt pas de periode waarin men het bouwrijp maken ter hand kan nemen. Dat bouwrijp maken kan men pas ter hand nemen, wanneer men alle gronden, met ten hoogste een kleine uitzondering waarom men heen kan, in handen heeft. De Minister zegt, dat dit een jaar in beslag zal nemen. Ik help het hem hopen! Er moet dan niet onteigend behoeven te worden omdat het dan nog veel langer duurt. Na dat jaar voor de verwerving van de grond moet men nog maar hopen, dat er geen kroonprocedures komen. Men zegt, dat die in Steenbrugge wél te verwachten zijn en in Colmschate niet. Er is geen enkele verklaring van welke instantie dan ook, dat zij als puntje bij paaltje komt niet in beroep zal gaan op landschappelijke gronden. Ik vrees zo'n beroep, gelet op de landschappelijke situatie in Colmschate, ten zeerste. Dan komt er na de genoemde jaren nog eens een kroonprocedure van een jaar of anderhalf. Dat is de situatie ten aanzien van groot-Colmschate. Wie via het amendement-Fiévez zegt dat er alleen een groot-Colmschate zal worden gebouwd, neemt dit mede voor zijn of haar verantwoordelijkheid.

De plannen voor Steenbrugge zijn kant en klaar en volgens het oordeel van de Minister van bijzonder goed gehalte. Als de Eerste Kamer het wetsontwerp heeft aanvaard, kunnen de plannen ter visie worden gelegd. Als er een kroonprocedure zou komen, dan zou er eind 1974 met de woningbouw kunnen worden begonnen.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): En als de Raad van State nu eens zo'n bezwaarschrift ontvankelijk verklaart?

De heer **Schakel** (A.R.P.): Dat is zowel voor Steenbrugge als voor Colmschate mogelijk. Men kan dit noch ten voordele van het een noch ten detrimente van het ander in het geding brengen, zoals de geachte afgevaardigde als goed juriste ongetwijfeld zal beamen.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): Het enige is, dat het wat Colmschate betreft minder in de lijn der verwachting ligt. Het is a. minder te verwachten dat er een bezwaarschrift zal

Schakel e. a.

worden ingediend en b. minder waarschijnlijk dat het ontvankelijk zal worden verklaard.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Dat ben ik helemaal niet met u eens. Ik heb gisteren mijn eigen ervaring in dat gebied ook nog eens naar voren gebracht.

Mejuffrouw **Goudsmit** (D'66): O ja, opgedaan op de fiets!

De heer **Schakel** (A.R.P.): Inderdaad. Ik moet nog zien, dat er geen bezwaarschrift komt.

De heer **Fiévez** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! De heer Schakel gaat er vanuit, dat voor Steenbrugge de plannen kant en klaar zijn en dat men daar bij wijze van spreken morgen met de bouw kan beginnen. Ik heb zoëven twee passages voorgelezen uit een brief van de Provinciale Planologische Dienst, waarin uitdrukkelijke bezwaren tegen dit plan worden gemaakt. Zegt hem dat dan niets? Aanpassing ervan kost ook tijd.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb van de Minister begrepen, dat de Provinciale Planologische Commissie deze plannen met zeer veel instemming heeft begroet. Ik houd mij maar aan die mededeling en niet aan datgene wat de heer Fiévez eventueel ergens uit een brief te voorschijn kan toveren.

De heer **Krosse** (K.V.P.): Dat is wat kinderachtig, niet waar?

De heer **Schakel** (A.R.P.): Neen.

De heer **Krosse** (K.V.P.): Het gaat om een officiële brief van gedeputeerde staten.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Maar ik noemde de uitspraak van de verantwoordelijke Minister van de Kroon in dit soort van zaken. Als u in de concurrentiesfeer wilt gaan, kunt u in de verste verte niet tegen mij op.

De heer **Koekoek** (B.P.): Waar blijft de democratie als gedeputeerde staten zomaar worden weggeveegd?

De heer **Schakel** (A.R.P.): Met de democratie is het toch ook niks meer, mijnheer Koekoek.

De heer **Koekoek** (B.P.): Dan moet u weggaan. Wat doet u dan nog hier in de Kamer?

De heer **Schakel** (A.R.P.): Wij zijn het erover eens, dat de democratie tegenwoordig ook niet meer is wat zij was.

De **Voorzitter**: Ik zou de leden willen verzoeken de heer Schakel ongehinderd tot het slot van diens betoog te laten komen.

De heer **Schakel** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot het slot. De geachte afgevaardigde mejuffrouw Goudsmit heeft gezegd, dat natuurlijk de argumenten van actiecomités een rol bij de beoordeling spelen. Dan zeg ik, dat duizenden woningzoekenden, die via dit amendement nog jaren zonder woning zitten, niet met actiecomités op het Binnenhof zijn geweest, maar dat zij wel degelijk door dit huis in zijn overwegingen moeten worden betrokken.

De heer **Tolman** (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb geen behoefte aan een oeverloos debat, maar ik zal toch in verschillende richtingen nog een enkele opmerking moeten maken, allereerst in de richting van de Minister. Ik zal de heer Schakel niet vergeten en ik kom ook nog even bij de heer

Tolman

Voogd. Ik heb gistermiddag betoogd, dat Deventer ons als parlement in een dwangpositie heeft gebracht. De Minister van Binnenlandse Zaken ging naar aanleiding daarvan gisteravond in op aspecten van de planning van Steenbrugge en de kosten van eventuele verrekening met Deventer. Voor Colmschate had men geen structuurplan kunnen maken, want dat zou – ik citeer nu de Minister – volkomen op de bonnefooi zijn gebeurd. Ik heb, toen ik die opmerking maakte, niet allereerst aan de kosten gedacht maar meer aan de tactiek van Deventer. Zij hebben alles op één kaart gezet om te proberen – dat is begrijpelijk van Deventer en ik neem het hen niet kwalijk – zoveel mogelijk het wetsontwerp daarmee te redden.

Ik ben van mening, dat men ten aanzien van deze zaak fout heeft gehandeld; ik wil het nog een keer onderstrepen. Binnen 14 maanden is het voor Deventer in overleg met Diepenveen mogelijk geweest, de spade in de grond te steken voor het plan-Oostrik. Wij hebben kostbare tijd verloren laten gaan, om te beginnen met het structuurplan en dat blijf ik betreuren.

Voorts wijs ik erop, dat het accent, naar mijn gevoel terecht, gelegd is in dit debat op de positie van de woningbouw. Die moet een zwaar accent hebben. Er is daarstraks al gezegd, dat het er maar om gaat in welke richting men wil praten. Men kan bepaalde aspecten minimaliseren of maximaliseren. Ik heb de indruk gekregen, dat als het ging over Steenbrugge, de zon van de zijde van de regeringstafel rijkelijk scheen over Steenbrugge en dat als men sprak over Colmschate er nogal wat donkere wolken waren. Met name toen de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening zich liet ontvallen, dat als men alles wat planning met zich mee zou brengen juist benaderde, het ongeveer zes jaar zou duren, voordat men in Colmschate op een verantwoorde basis volledig van start zou kunnen gaan. Dat bedroefde mij wel wat. Gaan wij dan in Nederland aan perfectionisme ten onder als het niet binnen zes jaar kan gebeuren? Gelukkig, aan het slot van zijn betoog – toen er van vele zijden is geïnterrumpeerd, want het betrof een belangrijk gegeven en dat is ook de heer Schakel niet ontgaan – heeft de Minister gezegd, dat met maximale inspanning van alle krachten in 1974 de eerste woningen in Oostrik kunnen worden gebouwd.

Minister Udink: Neen, mijnheer de Voorzitter, dat heb ik niet gezegd. Ik heb gezegd, dat als men onmiddellijk kon beginnen men in Oostrik-II eind 1974 de eerste woningen zou kunnen zien.

Ik heb gezegd, dat ik het „onmiddellijk beginnen” een volstrekte hypothese vond, die niet voor verwerkelijking vatbaar moest worden geacht. Ik acht het van betekenis om dit gezichtspunt in de verdere discussie overeind te houden.

De heer Tolman (C.H.U.): Op dit punt bestaat dan een verschil van mening. Het ontgaat mij, waarom in 1970 – toen het groene licht voor Diepenveen kwam – wel met Oostrik I kon worden begonnen en waarom op dit moment niet met de volgende fase kan worden aangevangen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom thans tot het opmaken van de balans. Uit de betogen blijkt, dat er sprake kan zijn van continuïteit in de woningbouw, dat er geen dringende noodzaak aanwezig is voor opheffing van de gemeente Diepenveen. De grote meerderheid van mijn fractie zal dan ook het standpunt blijven innemen, dat het amendement van de heer Fiévez moet worden gesteund.

Mijnheer de Voorzitter! ik wil nog een opmerking maken over de motie-Voogd. Mijn uiteindelijk oordeel over deze motie wil ik opschorten, totdat de Minister hierover zijn mening heeft gegeven. Ik heb wel enkele vragen. De heer Schakel heeft betoogd, dat het wetsontwerp juist is en dat wij deze voorgestelde planologische politiek moeten voeren ten aanzien van Deventer. In de motie wordt uitgesproken – ik begrijp dat niet goed – dat bebouwing van het natuurgebied niet aangetast moet worden. Voorts wordt erin gesteld, dat men voorzichtig moet zijn met betrekking tot bouwen in Steenbrugge, want dit

Tolman e. a.

gebied moet zoveel mogelijk onaangestast blijven. Ik heb de gedachte – dat is mijn eerste interpretatie – dat de motie-Voogd een welkome steun is voor het amendement-Fiévez. Men wil komen tot handhaving van het prachtige natuurschoon, ook in Steenbrugge, waarover de heren Voogd en Schakel grote zorgen hebben wat aantasting betreft. Ter compensatie wordt dan een vervangend fraai parklandschap voorgesteld. Datgene, wat in de motie naar voren wordt gebracht, lijkt mij in strijd met hetgeen in het wetsontwerp staat.

De heer Voogd (P.v.d.A.): Het is mij niet geheel en al duidelijk geworden, waar de heer Tolman de dialectische gedachte vandaan haalt, dat aanneming van de motie een steun zou betekenen voor de gedachte van de heer Fiévez.

De heer Tolman (C.H.U.): Neen, u moet de zaak omkeren. Uit de verschillende betogen in deze Kamer blijkt een grote zorg voor aantasting van het natuurschoon. Deze zorg leeft bij ons en blijkbaar ook bij de geachte afgevaardigde. Als de motie wordt aangenomen, zal de planologische redenering van sommigen – een uitbreiding van Deventer in verschillende richtingen – volkomen de mist ingegaan. De heren Voogd en Schakel willen dit afkappen; geen bebouwing in Rande. Er ligt een plan voor Steenbrugge. In de motie staat echter, dat de woningbouw in of rondom Steenbrugge zoveel als mogelijk is het karakter van Steenbrugge onaangestast dient te laten. In het amendement-Fiévez wordt voorgesteld, dit karakter zoveel als mogelijk onaangestast te laten. Als men dan geen bebouwing in Rande wil en het karakter van Steenbrugge zoveel mogelijk onaangestast wil laten, dan lijkt het mij toe dat deze motie een welkome steun is voor het amendement-Fiévez.

De heer Koekoek (B.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil beginnen met de bewindslieden te danken voor hun uitvoerige uiteenzettingen. Ik moet zeggen, dat zij ze in dezelfde lijn hebben aangehouden als bij alle andere uiteenzettingen, die zijn gegeven omtrent schaalvergroting. Het maakt geen verschil, of de betrokken minister nu van de V.V.D. of van de C.H.U. is. Nu blijkt ook weer heel duidelijk, dat de grote partijen, zowel van rechts als van links, elkaar gevonden hebben om in Nederland de lijn door te trekken inzake het maken van grotere en zelfs grote gemeenten. De reden daarvan kan niet zijn, dat grote gemeenten, zoals gisteren nog is betoogd door de heer Voogd (P.v.d.A.), beter bestuurbaar zijn dan kleinere. Wij behoeven daarvoor maar een vergelijking te maken tussen Amsterdam en Diepenveen.

Er zijn veel ongeldige argumenten gebruikt. Ik heb dit gisteren proberen duidelijk te maken aan de hand van cijfers. Het argument, dat Deventer een centrumfunctie zal krijgen met betrekking tot alle omliggende plaatsen, gaat ook niet op. Ik zou dit argument van alle kanten kunnen bestrijden, maar ik heb daarvoor geen tijd. Een kind kan begrijpen dat, als wij in Colmschate woonruimte scheppen voor 40 000 mensen, deze zich niet zullen voelen aangetrokken tot Deventer als centrumstad.

De plannen, zowel van de Regering als van de heer Fiévez c.s., zijn waanzinnig. Wat men wil – het maken van Deventer tot centrumgemeente – bereikt men helemaal niet. Men wil de woningnood oplossen voor een aantal woningzoekenden. Het komt er niet op aan, of het er 800, 900 of 3500 zijn. Zij moeten, ongeacht of de Regering dan wel de heer Fiévez gelijk krijgt, minstens 45 jaar wachten. De heer Schakel zegt dan: Wij hebben gelukkig de Wet op de ruimtelijke ordening. Dat zullen de mensen, die als woningzoekenden staan ingeschreven, niet zo prettig vinden. Ik meen, dat ik er vrij in ben, mij anders uit te spreken en dat mij dit niet kwalijk kan worden genomen. Ikraag toch wel een eigen mening erop na houden?

Mijnheer de Voorzitter! Wat de opheffing van de gemeente Diepenveen betreft, ligt de zaak voor ons heel eenvoudig. In Diepenveen kan men weten, dat wij ons al jarenlang hebben

Koekoek

uitgesproken tegen opheffing van kleine, gezonde, goed bestuurbare gemeenten. Het plan van de Ministers steunen wij dus in elk geval niet. Daarover hebben wij trouwens ook geen ogenblik gedacht.

Wat het amendement van de heer Fiévez c.s. betreft, krijgt Deventer voor een deel gelijk. Ik moet zeggen, dat ik het erg oneerlijk vind van de burgemeester van Diepenveen. Ik noem daarbij niet de wethouders, want de burgemeester . . .

De Voorzitter: „Oneerlijk” is een nogal zwaar woord. U bedoelt het waarschijnlijk niet zo.

De heer Koekoek (B.P.): Ik bedoel het wel zo, mijnheer de Voorzitter!

De Voorzitter: Dan heb ik er bezwaar tegen. Wanneer u bedoelt, dat de burgemeester bewust oneerlijk heeft gehandeld, vind ik dat onjuist.

De heer Koekoek (B.P.): Ik bedoel het niet verkeerd, mijnheer de Voorzitter!

De Voorzitter: Dan is het goed.

De heer Koekoek (B.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik heb niets tegen een burgemeester. Als ik daartegen iets had, zou ik proberen, weer in de gemeenteraad van Ede te komen. Het zou niet zo moeilijk zijn, want wij hebben er nog een zetel. Ik zou hier bedanken en dan kom ik in die raad, maar ik heb daaraan geen behoefte. Ik blijf voorlopig liever hier.

Ik bedoelde te zeggen – ik hoop dat de heer Schakel even luistert – dat 1300 mensen . . .

De Voorzitter: Is het die burgemeester?

De heer Koekoek (B.P.): Ja, de heer Schakel is ook burgemeester en ook van een kleine gemeente die echter niet wordt opgeheven zolang de heer Schakel bestaat. Ik bedoel, dat ongeveer 1300 mensen uitgeleverd worden – dit is ook geen mooi woord, maar het wordt over het algemeen wel goed begrepen – aan Deventer om een aantal van ongeveer 11 000 mensen te kunnen redden. Die 11 000 mensen mag ik er niet bij betrekken, want er is wel inspraak geweest, maar wij weten allemaal hoe dat gaat. Dat komt pas goed, ten minste als mejuffrouw Goudsmit gelijk heeft, als wij eenmaal de gekozen burgemeester hebben. Zo ver zijn wij echter nog niet en ik zie voorlopig ook niet dat wij zo ver komen.

Het amendement van de heer Fiévez is naar mijn mening voortgekomen uit de koker van de burgemeester van Diepenveen. Naar mijn mening heeft de heer Fiévez dit amendement ingediend op verzoek van die burgemeester. Dat betekent, dat er 1300 mensen worden uitgeleverd die daar bezwaren tegen hebben. Van onze aanhang die nog uit 70 000 mensen bestaat, zitten er namelijk toevallig nog een paar in Colmschate. Ik heb het dus uit de eerste bron. Ik kon dan ook gisteren zeggen dat het niet waar is hetgeen de burgemeester van Diepenveen aan de fractievoorzitters heeft voorgehouden, namelijk dat de 1300 mensen ermee akkoord gaan. Dit is ook niet zo mooi gezegd, maar de waarheid moet gezegd worden. Dat wil ik dan ook doen. Degene die het betreft, moet mij dit dan maar kwalijk nemen.

Wij willen hieraan dan ook niet meewerken. Met alle inwoners van Diepenveen willen wij de strijd voeren tot de eindstreep; dat is dus tot de stemming over het wetsontwerp. Iedereen die de gemeente Diepenveen nog meent te moeten redden met het amendement, weet nu dat op mijn stem niet gerekend kan worden. Zij moeten dan nadien (als het amendement wordt verworpen) hun stem aan het wetsontwerp onthouden.

Aarden e. a.

De heer Aarden (P.P.R.): Mijnheer de Voorzitter! Ik dank de beide bewindslieden voor de verdediging van hun wetsontwerp. Zij zullen zelf de heer Schakel wel bedanken voor de machtige steun die hij ook in tweede termijn aan deze verdediging heeft gegeven.

De bewindslieden kenden mijn twijfels over de juistheid van het regeringsvoorstel. Na de verdediging van de bewindslieden te hebben gehoord, moet ik erkennen dat mijn twijfels zijn afgenomen. Waarom is dit het geval?

Ik heb gisteren gezegd, dat voor mij mijn stem over amendement en wetsontwerp wordt bepaald door een afweging van belangen. Na hetgeen door de bewindslieden en door de Kamer in tweede termijn is gezegd – ik doel dan in het bijzonder op het dienen van de volkshuisvestingsbelangen in het Land van Salland – sta ik voor de grote vraag, of wij, met de ervaring voor ogen van het moeten terugnemen door Deventer van het dubbelstad-plan, als wetgever voor onze verantwoordelijkheid kunnen nemen, dat er verdere stagnatie in de woningbouw optreedt. Bij het afwegen tegen elkaar van de verschillende belangen gaat voor mij beslissend worden, of er gerekend moet worden – als wij het amendement van de heer Fiévez zouden aanvaarden – op stagnatie in die woningbouw, althans of wij erop moeten rekenen dat het zeer waarschijnlijk is, dat er een stagnatie optreedt van minstens vier jaar. De heer Schakel meende, dat deze stagnatie langduriger zou zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Kan de wetgever – en ik erken, dat wij als Kamer in deze situatie verantwoordelijkheid dragen – de verantwoordelijkheid nemen voor een situatie, waarin het belang van de volkshuisvesting in Salland wordt geofferd aan andere, overigens grote belangen? Mijn twijfels zijn wat dit betreft voor een deel weggenomen. In laatste instantie moet worden vastgesteld, of stagnatie zal optreden. Indien dit het geval is, kan de Minister rekenen op mijn stem voor het ontwerp van wet en tegen het amendement.

*De vergadering wordt te 15.52 uur geschorst
en te 16.20 uur hervat.*

Minister Udink: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil, alvorens mijn ambtgenoot van Binnenlandse Zaken ter afsluiting zijn beschouwingen over het wetsontwerp geeft, nog een enkele uiteenzetting geven over de drie hoofdpunten die ook in tweede termijn aan de orde zijn geweest met betrekking tot de vraag, of wij moeten kiezen voor een herindeling waarbij Deventer kan groeien in de richting Colmschate of in de richting Steenbrugge, of dat wij de oplossing van het amendement-Fiévez moeten kiezen. Drie belangrijke argumenten hebben steeds een rol gespeeld, namelijk het woningbouw-argument, het natuurschoon- en landschap-argument en het planologische argument.

Met betrekking tot de woningbouw heeft, begrijpelijk, de vraag of er nu werkelijk stagnatie in de woningbouw dreigt op te treden of niet als wij kiezen voor de oplossing „alleen groot-Colmschate”, in het centrum van de belangstelling gestaan. Ik wil nog eens een keer – de geachte afgevaardigde de heer Schakel heeft dat ook al gedaan – de redenering op dat punt uiteenzetten. Daarbij sluit ik mij aan bij de opmerking van de geachte afgevaardigde de heer Schakel, dat de termijnen die ik in eerste instantie heb genoemd bepaald zeer krap zijn bemeten.

Ik kom dan nog eens opnieuw tot de conclusie, dat indien men een werkelijk verantwoorde uitbouw in groot-Colmschate wil, met twee wijken van 15 000 of 20 000 inwoners, dit uiteraard alleen kan als de procedure wordt gevolgd die ik heb uiteengezet: structuurplan, bestemmingsplannen, bouwplannen, inspraak, grondverwerving en bouwrijp maken. Als men daarna de bouw begint, worden 6½ jaar na het in gang zetten van deze procedure de eerste woningen opgeleverd. Ik ben het eens met de geachte afgevaardigde de heer Schakel dat dit van een optimistische visie getuigt. De termijn kan gemakkelijk belangrijk uitlopen boven de 6½ à 7 jaar.

Minister Udink

Ten aanzien van Steenbrugge heb ik gezegd, dat de plannen gereed liggen, de inspraak heeft plaatsgevonden, enz. Er is wel eens gezegd, dat dit het best doorgesproken plan in Nederland is. Men heeft er ook de langste tijd voor gehad. Als het wetsontwerp kracht van wet verkrijgt, kan men zeer spoedig beginnen. Natuurlijk is er de mogelijkheid, dat er een beroep op de Kroon wordt ingesteld. Ik herhaal dat die mogelijkheid er natuurlijk ook voor Colmschate in zit. Ik kom straks nog terug op het natuur- en landschappelijke aspect van beide gebieden. Dat aspect is ruimschoots aanwezig. Zelfs indien er echter beroepen op de Kroon zouden komen, is na twee of tweeënhalf jaar de eerste reeks woningen ter beschikking. Ik wil trachten, nog eens goed over het voetlicht te krijgen, dat dan de woningen in Steenbrugge ter beschikking komen in een kader, dat het mogelijk maakt, vervolgens zonder stagnatie door te bouwen. Men werkt dan namelijk met een plan voor 10 000 woningen.

Nu hebben sommige geachte afgevaardigden gezegd: de Minister zelf zegt, dat Oostrik II misschien ook een mogelijkheid is. Mijnheer de Voorzitter! Dat heb ik niet gezegd; ik heb gezegd, dat ik een Oostrik II geheel verwerpelijk vind. Op het waarom hiervan kom ik straks nog terug. Stel dat men over de bezwaren heen zou kunnen stappen en dat men spoedig zou kunnen beginnen, dat wil ik erop wijzen, dat er geen plan is en dat het helemaal niet vaststaat dat de provincie of Deventer het willen. Er zijn tal van mogelijkheden dat die zaak helemaal niet spoedig kan beginnen. Zelfs als dit het geval zou zijn, dan komen de eerste reeksen woningen te voorschijn tegen het einde van 1974. Een aantal geachte afgevaardigden hebben daarvan gezegd, dat er dan geen stagnatie zal zijn. Mijnheer de Voorzitter! Dit is wèl het geval, want Oostrik II – als het er al zou komen en als het er zo vlug zou komen als wij ons allen voorstellen – is geen onderdeel van een plan zoals de aanvang van de produktie in Steenbrugge, eventueel op zijn nadeligst op dezelfde tijd gestart, onderdeel van een plan is. Na die 900 of 1000 woningen van Oostrik II zou er op deze manier opnieuw een gat vallen. Hoe lang zal het dan duren om die periode te overbruggen? Dat zou duren van medio, eind 1975 tot eind 1978, begin 1979, hoe men het ook wendt of keert.

De heer Tolman (C.H.U.): Excellentie, ik wil graag met u meedenken, maar als u zegt dat de provincie of de gemeente niet wil, dan zou ik dat een onbegrijpelijk standpunt vinden als het amendement-Fiévez wordt aangenomen. Gaan dan de woningzoekenden een provincie, een gemeente Deventer niet ter harte? Dit lijkt mij een bijzonder onjuiste veronderstelling.

Minister Udink: Ook als het amendement-Fiévez wordt aangenomen, zou het toch moeten betekenen dat men op zijn minst overleg zou moeten plegen over het starten van Oostrik II. Er zou dan een plan moeten worden gemaakt; er zou van alles moeten gebeuren en dat kost tijd. Die woningen komen niet eerder beschikbaar dan eind 1974, maar, zeggen de geachte afgevaardigden, dat hindert niets want dat is dan op hetzelfde tijdstip als in Steenbrugge op zijn nadeligst, als er tegenwind in Steenbrugge zou zijn, hetgeen ik betwijfel. Ik wijs er echter op, dat het dan nog niet om vergelijkbare grootheden gaat. Want Oostrik II is niet een onderdeel van een situatie, die voortgaande bouw verzekert. Vlak daarachter zit weer een gat, dat drie of vier jaar duurt, hetgeen niet bij Steenbrugge het geval is. Steenbrugge, eenmaal begonnen, kan voortbouwen in een plan van 10 000 woningen.

Mejuffrouw Goudsmit (D'66): Na aanneming van het amendement-Fiévez zou niet alleen met Oostrik II maar met heel Colmschate kunnen worden begonnen als planprocedure.

Minister Udink: Mijnheer de Voorzitter! Bij herhaling heb ik uiteengezet, dat het gereedmaken van een plan voor stadsdelen van twee maal 20 000 respectievelijk twee maal 15 000 op zijn minst 6½ jaar duurt. Ik denk nu even aan de heer Schakel met zijn grote bestuurlijke ervaring op dat terrein.

Voor men daar kan beginnen is het begin 1979 en is men uitgewerkt in een Oostrik II in de loop van 1975. Dat gat kunt u niet wegpraten.

Mejuffrouw Goudsmit (D'66): U stelt dus inderdaad – ik voel de somberheid van de heer Tolman dan toch wel erg goed aan – dat het onmogelijk is voor een gemeentebestuur, ook als het dat werkelijk wil, om tussen nu en 1975 een plan te maken voor het verschil tussen groot-Colmschate en de beide Oostrieken, waar dan al 2000 huizen zullen staan. Als dit waar is, ben ik het met de heer Tolman eens dat er toch wel erg veel mis is met de planning en woningbouw in dit land.

Minister Udink: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil in het midden laten, wat er mis is. Ik wijs er alleen op, dat de geachte afgevaardigde met name behoort tot een politieke groepering, die door de intensivering van de inspraak – dit is een kostbaar goed – vele elementen toevoegt aan de gehele ontwikkeling van de planning, die almaar verlengend werken. Ik zie niet in, hoe men in dit huis zou kunnen volhouden dat men een stadsgebied van twee maal 20 000 mensen op een zodanige wijze verantwoord zou kunnen voorbereiden, dat de eerste woningen aan het einde van 1975 of begin 1976 zouden worden opgeleverd.

De heer Schakel (A.R.P.): Dat heeft geen van de ondertekenaars van het amendement waar kunnen maken.

Minister Udink: Als iemand deze stelling zou aandurven, zou ik geïnteresseerd zijn in de adstructie daarvan.

De heer Schakel (A.R.P.): Ik ook!

Minister Udink: Ik herhaal dat in de redenering zoals ik deze nu heb uiteengezet in de gedachtengang van het amendement-Fiévez zonder Oostrik-II een gat van een jaar of zes valt – als er in Steenbrugge tegenslag is, reduceert men dit tot vier – en met Oostrik-II een gat van ten minste drie jaar.

Mijnheer de Voorzitter! Het spijt mij dat ik de geachte afgevaardigden van deze problematiek niet kan afhelpen, maar ik kan dit niet.

De heer Schakel (A.R.P.): Excellentie, zij willen niet overtuigd worden!

Minister Udink: Dat neem ik niet aan. Wij zijn hier in gemeen overleg met elkaar. Zo goed als ik bereid ben, overtuigd te worden, willen de geachte afgevaardigden overtuigd worden.

De heer De Bekker (K.V.P.): In verband met alle gaten, die naarboven komen, wil ik vragen of ik over het volgende geïnformeerd kan worden. U zegt dat het maken van een structuurplan en een bestemmingsplan en de grondaankopen, het bouwrijp maken zeseneuhalf jaar vraagt. U stapelt al deze zaken op elkaar. Is het echter in de praktijk niet de situatie, dat verschillende van deze zaken door elkaar heenlopen? Als ik het niet goed zie, hoor ik dat wel van de Minister. De gemeente Deventer neemt een voorbereidingsbesluit voor Colmschate. Dan kan men toch met de grondaankopen beginnen? Men hoeft daarmee toch niet te wachten totdat het structuurplan en het bestemmingsplan er is. Zie ik dit dan verkeerd?

De heer Schakel (A.R.P.): Koopt men dan grond in het wilde weg?

Minister Udink: Mijnheer de Voorzitter! Behalve technische argumenten die daartegen zijn aan te voeren en de argumenten, die de heer Schakel heeft aangevoerd, nl. dat dit allemaal krap is berekend, komt de vraag naar voren, of wij het met het oog op de bestaande praktijk, waarin het al duidelijk

Minister Udink

is, dat het door mij genoemde tijdsverloop aan de heel optimistische kant is, moeten aandurven om te zeggen dat het in dit geval wel zal lukken, zo'n belangrijke stedenbouwkundige ingreep in minder dan zeseneenhalf jaar voor te bereiden. Ik durf dit nimmer te zeggen. Men kan tegen alle kunstgrepen en theoretische argumenten, die men zou kunnen aanvoeren voor de stelling dat het wat korter zou kunnen, aanvoeren dat wij ook gemakkelijk twee jaar kunnen verliezen. Daarom zeg ik: zeseneenhalf jaar is een minimum.

De heer **De Bekker** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik had de indruk dat de Minister naar de wat uitbrekbare kant sprak. Mijn vraag was, of het ook niet naar de inkrimpbare kant mogelijk is.

Minister **Geertsema**: Mijnheer de Voorzitter! Wil de heer De Bekker dan gaan onteigenen, voordat er een plan is?

De heer **De Bekker** (K.V.P.): Ik spreek niet over onteigenen, maar het komt zo vaak voor, dat men ondershands grond kan kopen.

Minister **Geertsema**: Maar wat tijd kost, zijn de gronden die men moet onteigenen.

De heer **De Bekker** (K.V.P.): Dat behoeft nog niet te betekenen, dat men niet met de bouw kan beginnen. Ik zou daarvan voorbeelden kunnen noemen.

Minister **Geertsema**: Hoe verwerft men 1500 hectare zonder te onteigenen?

De **Voorzitter**: Ik wil nu zelf de Ministers en de leden onderbreken. Ik vind dat wij nu tot een einde van deze discussie moeten komen en dat de Minister de gelegenheid moet hebben, ongestoord verder te spreken. De Minister heeft gezegd, dat het hem speet, dat hij de Kamer niet kon overtuigen. Dit spijt mij ook, maar wij moeten de zaak nu afhandelen. Ik geef het woord nu aan de Minister voor de voortzetting van zijn betoog.

Minister **Udink**: Mijnheer de Voorzitter! Ik ben daartoe gaarne bereid. Ik concludeer dat, hoe graag ik de Kamer ook van dit probleem zou willen afhelfen, ik de Kamer er niet van kan bevrijden, dat er drie, vier of vijf jaar stagnatie in de woningbouw dreigt te ontstaan bij de keuze, die de geachte afgevaardigde de heer Fiévez ons voorlegt.

Ik heb nog in te gaan op een andere problematiek, namelijk die van de kosten van de bouw in Steenbrugge die nog weer door enkele geachte afgevaardigden aan de orde is gesteld. De geachte afgevaardigde de heer Fiévez heeft gezegd: Ja, ik heb toch in de brief van de directeur van de PPD van 26 juli gelezen, dat daar een kavelprijs van f 9600 voor woningwoningen wordt genoemd voor Steenbrugge; dat is uitzonderlijk hoog. Dat was een aanvankelijk bedrag dat bij de eerste overweging van de plannen een rol heeft gespeeld. Het laatste gesprek tussen de h.i.d. en de directeur van openbare werken van de gemeente Deventer heeft echter geresulteerd in nieuwe berekeningen die tot dat bedrag van f 9000 komen, een bedrag dat alleszins verantwoord is. Dat is voor de gesubsidieerde woningbouw per kavel. Daar zitten dus duurdere en goedkopere woningen tussen. Dat is natuurlijk bij Oostrik-I ook zo. Als daar de geachte afgevaardigde voor woningwetbouw noemt f 7200, dan moet ik er in de eerste plaats op wijzen, dat daar alle bovenwijkse voorzieningskosten geheel ontbreken - dat weet hij ook wel - en voorts dat er ook in Steenbrugge uiteraard wel lagere prijzen dan dat gemiddelde van f 9000 voorkomen.

De heer **Fiévez** (K.V.P.): Maar in Steenbrugge kunnen geen bovenwijkse voorzieningskosten worden aangebracht.

De **Voorzitter**: Wij kunnen elkaar niet meer overtuigen. Ik versta het niet eens meer.

De heer **Fiévez** (K.V.P.): U wilt het niet verstaan.

Minister **Udink**: Ten aanzien van de huurprijzen, mijnheer de Voorzitter, heeft de geachte afgevaardigde gevraagd, hoe hard de cijfers waren, die ik heb genoemd voor woningwetbouw tussen de f 230 en f 260. De geachte afgevaardigde de heer Wiebenga heeft voor dat aspect ook nog eens bijzondere aandacht gevraagd en gezegd: Wij zouden toch niet voor Steenbrugge willen zijn om daar alleen woningen voor beter gesitueerden te laten bouwen. Ik wijs erop dat inderdaad ook aan de bouw van woningwetwoningen in het plan-Steenbrugge ruime aandacht wordt besteed en dat, zoals het er op het ogenblik uitziet, daar prijzen van tussen de f 230 en f 260 kunnen worden berekend, prijzen die niet exorbitant zijn in het kader van de algemene ontwikkeling van de kosten van woningwetwoningen en de huurprijzen van woningwetwoningen, zoals die zich in het land ontwikkelen. Die gegevens zijn afkomstig van de gemeente Deventer en de h.i.d. van de volkshuisvesting en berusten op besprekingen die door de gemeente Deventer met Vast Goed, de gesprekspartner voor de gezamenlijke beleggers en bouwers, zijn gevoerd. Men is recent in principe tot een akkoord gekomen en daarop berusten de gegeven cijfers.

Ik kom nu tot de volgende argumentatie, die aan de orde is, namelijk die van natuur en landschap. Daarover is ook opnieuw - dit is begrijpelijk - door verschillende geachte afgevaardigden gesproken. Ik wil daarover het volgende opmerken.

Ten aanzien van Rande hebben mijn ambtgenoot en ik bepaald geen moeite met de motie van de geachte afgevaardigde de heer Voogd. Dat geldt trouwens niet alleen voor datgene, wat er over Rande in de motie staat. De gehele motie kan onze instemming hebben. In eerste instantie heb ik daarover ook wel gesproken. Enkele geachte afgevaardigden hebben gezegd: Gij hebt er toch wat ontwijkend over gesproken. Ik geloof het niet. Ik heb gezegd: Het natuurgebied Rande is zeer waardevol; het moet worden gespaard, als men tot de conclusie moet komen dat er ten noorden van Deventer dus niet meer gebouwd moet worden, en ik kan daarvoor wel een redenering opzetten. Als men namelijk zou beslissen om ten noorden van Rande te gaan bouwen, dan kan men net zo goed in Olst gaan bouwen en wijkt men toch weer af van de gedachte van de gebundelde deconcentratie. Ik meen, dat in Rande en omgeving geen ruimte meer is voor bouw, maar ik heb uitdrukkelijk gezegd, dat daaruit niet zou mogen resulteren een onverantwoord verdichting en verzwaring van groot-Colmschate, dat ik van mening ben, dat, als wij dat zouden ondernemen, wij daar a. suburbanisatie-effecten zouden zien en b. de druk op b.v. Schalkhaar en Diepenveen zeer sterk zou toenemen, hetgeen ik een ongewenste ontwikkeling zou vinden. Juist ook om Rande te sparen is het nodig, dat Deventer op een genuanceerde wijze van het totaal van de bouwmogelijkheden, die in Steenbrugge en Colmschate aanwezig zijn, gebruik maakt.

Ik kom nu tot de beide andere gebieden: Steenbrugge en Colmschate. Ik moet zeggen, dat uit de recente studies, waarvan de laatste resultaten in augustus en waarvan de allerlaatste op 6 september ter beschikking zijn gekomen - deze studies zijn verricht door de afdeling geo-botanie van de Katholieke Universiteit van Nijmegen onder auspiciën van de provinciale planologische dienst - overduidelijk naar voren is gekomen, dat, als men uit ecologisch oogpunt de gebieden naar landschapswaarde wil rangschikken, Rande op de eerste plaats komt, Colmschate op de tweede plaats en Steenbrugge op de derde plaats.

Hieraan mag ik nog toevoegen, dat degenen, die zien, hoe het plan-Steenbrugge op de kaart is ingetekend, tot de conclusie moeten komen, dat dit plan de ecologisch waardevolle elementen zorgvuldig spaart. Dit kan men van Colmschate in

Minister Udink e. a.

het geheel nog niet zeggen; dit is uiteraard niet mogelijk, want er is nog geen plan. Ik wijs erop, dat door het gebied van Colmschate uit ecologisch oogpunt gezien zeer belangrijke elementen lopen en dat het op z'n minst de vraag is, of men er een zodanig plan kan maken, dat de ecologisch waardevolle elementen op dezelfde wijze spaart als thans bij het plan-Steenbrugge het geval is. Dit plan heb ik reeds in eerste termijn als zeer goed bestempeld.

Vervolgens kom ik op het derde aspect, namelijk dat van de planologie en de centrumfunctie van Deventer. Laat ik evenwel eerst ingaan op de beschouwingen van de geachte afgevaardigde de heer Jongeling, die heeft gezegd: van de concentrische planologische conceptie komt men wel wat terug; men kan ook denken in kralenstad- en vingerstadconcepties. Dit is juist, mijnheer de Voorzitter! Thans wil ik eerst enkele opmerkingen maken over de kralenstadconceptie. Deze conceptie veronderstelt, dat het uitgangspunt van het kralensnoer een sterke zaak is, met alle voorzieningen, die men erbij nodig heeft. Men kan er kraaltjes aanrijgen, mijnheer de Voorzitter, maar het zijn dan werkelijk „kraaltjes”. De huidige conceptie ingevolge het amendement van de heer Fiévez betreft geen kralenstad, maar twee brokken steen aan een koord; ik denk in dit verband aan het beeld van de heer Schakel, die het een „diabolisch” getint plan heeft genoemd. Hij heeft in een enigszins andere zin gesproken. Met kralenstadconceptie wordt bedoeld een zwaar uitgangspunt en dan een snoertje eraan. Zo is deze conceptie niet, mijnheer de Voorzitter! De ene boze vinger, die in het Sallandse land steekt, kan men werkelijk niet tot de conceptie van een vingerstad uitroepen; het is een vuist met alle kwalijke gevolgen van dien, die in het landschap is gestoken.

De heer Voogd heeft, sprekende over de centrumfunctie van Deventer, gezegd: daarover had ik van de Regering graag nog iets meer vernomen. Ik moet zeggen, mijnheer de Voorzitter, dat ik het met zijn beschouwingen over de centrumfunctie van Deventer nogal eens ben. Dit geldt ook voor de beschouwingen, die erover zijn gehouden door mevrouw Groensmit en de heer Schakel. Ter wille van de tijd zal ik er thans niet zeer uitvoerig op ingaan. Uit een oogpunt van de culturele, de economische en de verkeerstechnische centrumfunctie is het concentrische model, dat voor ons ligt en waar het wetsontwerp voor staat, verre te prefereren boven datgene, wat ons in het amendement van de heer Fiévez aangrijnst, waardoor onherroepelijk niet een versterking van de centrumfunctie van Deventer, maar het uiteenvallen van beide woongebieden in geïsoleerde, op onvoldoende hoog niveau functionerende stedelijke gebieden tot stand zal komen.

Het zal u niet verbazen, mijnheer de Voorzitter, dat ik zeg, dat ik wat betreft de woningbouw, het landschaps- en natuurschoon en op het terrein van de planologie van mening ben, dat de conceptie, die in het wetsontwerp is neergelegd, onverkort dient te worden gehandhaafd.

Ten aanzien van de motie van de geachte afgevaardigde de heer Voogd kan ik zeggen, dat ik de verschillende elementen van die motie in de geest, zoals ik het nu heb besproken, gaarne tot de mijne maak.

Minister Geertsema: Mijnheer de Voorzitter! Er resten mij nog maar een paar korte opmerkingen. In de eerste plaats wil ik nog even ingaan – al zal dit een debat zijn, dat, zolang wij beiden in deze posities zijn, nooit zal eindigen – op datgene, wat door de geachte afgevaardigde mejuffrouw Goudsmit naar voren is gebracht. Mejuffrouw Goudsmit heeft gezegd – en ik heb dat met vreugde gehoord –: Het gaat mij uiteindelijk om de kracht van de argumenten, die bij wetsontwerpen tot gemeentelijke herindeling worden gebruikt, maar – zo voegt zij daaraan toe – tot datgene, wat mij tot mijn beslissing brengt, behoort ook de mate van engagement. Ik zeg daartegenover: Men kan een zeer grote bewogenheid hebben in dit soort zaken, zonder dat nu in demonstraties naar buiten te laten voortvloeien. Dat verzwakt voor mij de kracht van de argumentatie niet.

Minister Geertsema

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben voorts graag bereid om, als door de gemeente Deventer zou worden gesproken over de geleden schade, in het kader van de Financiële-Verhoudingswet nog eens te bezien wat hier de mogelijkheden zijn, met name wat de gedachte van de dubbelstad betreft en de schade, die daaruit is voortgevloeid. Dat kan natuurlijk niet het geval zijn met Steenbrugge, bij aanvaarding van het amendement van de geachte afgevaardigde de heer Fiévez. Daar zou de rechtsgrond om de Regering daarvoor aan te spreken bepaald nog in aanzienlijk sterkere mate ontbreken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom dan bij een opmerking van de geachte afgevaardigde de heer Jongeling. Hij zei – en ik was daar blij om – dat hij de conclusie, die hij uit mijn betoog had getrokken, natuurlijk geheel voor zijn rekening nam. Het is bepaald niet zo, dat ik het wetsontwerp van mijn voorganger heb gevonden en toen heb gezegd: „Ach, er is om zoveel redenen al zoveel uitstel geweest, laat ik het nu maar voortzetten.” Ik heb gisteren ook betoogd, dat ik alle argumenten op mij heb laten inwerken. Ik heb ook al die twijfels gehad, waarover de geachte afgevaardigde de heer Aarden vanmiddag heeft gesproken. Al die twijfels zijn ook de mijne geweest, maar uiteindelijk ben ik tot de conclusie gekomen dat het vooral op grond van de planologie – de argumenten zijn al vele malen gebruikt – en meer nog, wat mij betreft, op grond van de huisvestingsbelangen eenvoudig niet gerechtvaardigd zou zijn geweest om dit wetsontwerp van mijn voorganger niet in stand te laten. Het is dus niet zo geweest, dat ik het zuchtend en steunend maar heb voortgezet. Nadat ik voor mijzelf de twijfels had overwonnen, was het mijn oprechte overtuiging dat ik dit wetsontwerp moest doorzetten en moest proberen, het door deze Kamer heen te halen.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Van Aardenne heeft mijns inziens terecht gesteld: Het is goed dat er een artikel 31 aan dit wetsontwerp is toegevoegd over de binnengemeentelijke decentralisatie, maar dat kan natuurlijk nooit het bestaan van een gemeente werkelijk vervangen. Inderdaad niet, mijnheer de Voorzitter, die vervanging zit er absoluut niet in, maar het is ook niet zo, dat wij ons ook maar enigermate verheugd zouden tonen, dat er een levenskrachtige, bloeiende gemeente zal verdwijnen. Men kan dat alleen doen en men kan het ook alleen mentaal voor zijn rekening nemen, als men de overtuiging heeft dat het onvermijdelijk is. Mijn collega Udink en ik hebben de overtuiging, dat het in dit geval onvermijdelijk is. Dan is artikel 31 hooguit een troost – voor sommigen misschien een schrale troost –, maar het is datgene, wat men nog kan doen om ervoor te zorgen, dat het eigene zoveel mogelijk wordt bewaard.

Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde de heer Fiévez heeft gezegd: Ik begrijp eigenlijk niet, waarom van achter de regeringstafel wordt gezegd, dat als het amendement-Fiévez wordt aanvaard, er dan na 1990 geen oplossing meer is en dat dit betekent, dat er al weer heel snel over grenscorrecties zal moeten worden gesproken, terwijl in de opvatting van de bewindslieden hooguit in 1993 precies dezelfde situatie ontstaat. Dat is een argument, mijnheer de Voorzitter, dat naar mijn overtuiging geen hout snijdt, om twee redenen.

In de eerste plaats: als het wetsontwerp wordt aanvaard zoals het er op het ogenblik ligt, dan is er geen sprake meer van, dat de gemeente Deventer in het jaar 1975 of ergens tussen 1975 en 1980 – een grenswijziging met de gemeente Diepenveen aanhangig kan maken, want dan is het huidige grondgebied van Diepenveen grotendeels overgegaan naar de gemeente Deventer en gedeeltelijk naar de gemeente Bathmen. Dit betekent echter, dat een groot gebied aan de gemeente Deventer is toegevoegd. Zou men de ecologische kaart bekijken, waarover collega Udink zojuist sprak, dan zou men zien, dat hierop een aantal witte stukken voorkomt, die uit ecologisch oogpunt volstrekt niet van belang zijn. Het is zonder enige twijfel mogelijk, dat uit een verdere studie van de mogelijkheden voor woningbouw rond Deventer andere mogelijkheden ontstaan,

Minister Geertsema e. a.

waartegen ecologisch noch landschappelijk bezwaren bestaan. Deze mogelijkheden heeft men bij aanvaarding van dit wetsontwerp.

Aan hetgeen collega Udink over het natuurschoon heeft gezegd, wil ik nog het volgende toevoegen. Juist wanneer men verplicht is, alles wat men wil bouwen – niet alleen woningen, maar ook allerlei voorzieningen, die nu eenmaal in een gemeente noodzakelijk zijn, die niet bij een speciale wijk horen; bovenwijkse voorzieningen – in het ene gebied dat men toegewezen krijgt samen te persen, dan brengt men onvermijdelijk meer schade aan het landschap toe dan wanneer men een grotere keus heeft om ook bovenwijkse voorzieningen zó in het totale gebied te plannen, dat zij vallen op de witte vlekken op de ecologische kaart en op de landschapskaart.

De geachte afgevaardigde de heer Tolman heeft gezegd, niet de overtuiging te hebben gekregen, dat het amendement-Fiévez, dat is mede-ondertekend door de heer Tolman, onherstelbare schade aan het wetsontwerp toebrengt. Het is voor mij niet interessant, mijnheer de Voorzitter, of aan het wetsontwerp onherstelbare schade wordt toegebracht. Het wetsontwerp is geen doel op zichzelf. Waar het mij om gaat, is, dat naar mijn overtuiging – ik haak aan bij hetgeen ook door de geachte afgevaardigde de heer Aarden is gezegd – wel onherstelbaar schade wordt toegebracht aan de belangen van de woningzoekenden in de gemeente Deventer. Dit is voor ons de reden om de Kamer aanvaarding van het amendement-Fiévez c.s. ten sterkste te ontraden.

Ook als men de toelichting leest, dan ziet men de verwarring waarin de ondertekenaars van dit amendement klaarblijkelijk nog steeds verkeren. Ik lees in de toelichting:

„De strekking van deze amendementen is de toevoeging van een tot Diepenveen behorend gebied groot ca. 1500 ha aan Deventer, ten einde de verwezenlijking op Deventers gebied van” – en nu komt het – „het ten behoeve van de woningbouw voor Deventer opgestelde plan-Colmschate mogelijk te maken.”.

Mijnheer de Voorzitter! Er is helemaal geen plan-Colmschate opgesteld. Dat is nu juist, wat wij al die tijd hebben proberen te betogen. Er is alleen een heel klein plannetje Oostrik I, waar op het ogenblik aan gebouwd wordt. Er is geen sprake van een plan-Colmschate. Daarom ontstaat juist de onaanvaardbare vertraging in de woningbouw. De toelichting van het amendement spreekt daarom al voor zichzelf. Wij ontraden de Kamer aanneming ervan ten sterkste.

De algemene beraadslaging wordt gesloten.

Artikel 1 wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

In behandeling komt artikel 2 van hoofdstuk II, waarop door de heren Fiévez, Tolman en mejuffrouw Goudsmit is voorgesteld een amendement (stuk nr. 11, II) beogende de toevoeging van een tot Diepenveen behorend gebied groot ca. 1500 ha aan Deventer.

De Voorzitter: Naar mij blijkt, acht de heer Fiévez dit amendement, alsmede de overige op stuk nr. 11 voorkomende amendementen reeds voldoende toegelicht en worden ze voldoende ondersteund.

De verdere behandeling van het hoofdstuk wordt geschorst.

De Voorzitter: Naar mij blijkt, gaat de Kamer ermee akkoord dat hiermede ook de amendementen van de heer Fiévez c.s., voorkomende op stuk nr. 11, I en III tot en met XVII, zijn behandeld.

Over de overige artikelen en de beweegreden van het wetsontwerp wordt geen beraadslaging gevoerd.

De motie van de heer Voogd c.s. (stuk nr. 12) wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

Voorzitter e. a.

De Voorzitter: Ik constateer, dat de heer Koekoek tegen deze motie heeft gestemd.

De behandeling van hoofdstuk II en het daarop voorgestelde amendement wordt hervat.

De Voorzitter: Ik geef thans het woord aan de heer De Jong tot het afleggen van een korte verklaring.

De heer De Jong: Mijnheer de Voorzitter! Ik dacht in eerste aanleg, dat het amendement-Fiévez tegemoet zou komen aan vele bezwaren, die ook mijnerzijds bestaan. Ik meende, dat het een soort van escape op het laatste moment was om mij te bezwaren voor het moeten nemen van een beslissing die ook mij zwaar valt.

Ook gehoord hetgeen in deze Kamer mede door de bewindslieden is gezegd, meen ik het niet voor mijn verantwoording te mogen en kunnen nemen, voor het amendement te stemmen, zeker gezien in het kader van de belemmering van de woningbouw en de andere consequenties.

Het amendement van de heer Fievéz c.s. (stuk nr. 11, II) wordt met 74 tegen 53 stemmen verworpen.

Tegen hebben gestemd de heren Joekes, De Jong, mejuffrouw Kappayne van de Coppello, de heer K. A. Keuning, mevrouw Klaassens-Postema, de heren Knot, Koekoek, Koning, De Koning, Koningh, Laban, mejuffrouw Van Leeuwen, de heren Van Lier, Masman, Meijer, Mommersteeg, Nypels, Oele, Van Ooijen, mevrouw Padt-Jansen, de heren Portheine, Pronk, Roethof, Roolvink, De Ruiter, mevrouw De Ruiter, de heren Schaefer, Schakel, Scholten, Schouten, Van Son, Van der Spek, Stemerdiak, Van der Stoel, Stoffelen, Van Thijn, Den Uyl, Vellenga, Vermaat, Vondeling, Voogd, Voortman, Vredeling, Waalkens, Walburg, Wiebenga, Wiegels, Wieldraaijer, Zelissen, Aarden, Van Aardenne, Andriessen, mejuffrouw Barendregt, de heren Baruch, Ter Beek, De Beer, Berkhouwer, De Boer, De Boo, mevrouw Brautigam, de heren Bremen, Du Chatinier, Cornelissen, Van Dam, Van den Doel, Dolman, Drees, Van Elsen, mevrouw Epema-Brugman, de heren Geelkerken, Geurtsen, mevrouw Groensmit-van der Kallen, mevrouw Haas-Berger en de Voorzitter.

Vóór hebben gestemd de heren Hermsen, Heijmans, Hoekstra, Hutschemaekers, Huijsen, Imkamp, Jongeling, Keja, S. Keuning, Kikkert, Koudijs, Kremer, Krosse, Van Leijenhorst, Van der Mei, Van Mierlo, Notenboom, Te Pas, Peijnenburg, Van Rossum, Van der Sanden, Van Schaik, Terlouw, Tilanus, Tolman, Tuijnman, mevrouw Veder-Smit, de heren Verbrugh, Verwoert, Visser, Weijers, Weijters, Wierenga, Ter Woorst, Van Zeil, Abma, Van Amelsvoort, Bakker, De Bekker, Bos, mejuffrouw Cornelissen, de heren Van Dis, Dusarduin, Dijkstra, Egas, Engwirda, Fiévez, Franssen, mevrouw Gardeniers-Berendsen, de heer De Goede, mejuffrouw Goudsmit, de heren Hazekamp en Hermes.

De Voorzitter: Ik neem aan dat als gevolg van de verwerping van het amendement van de heer Fiévez c.s. (stuk nr. 11, II) ook de overige op stuk nr. 11 voorkomende amendementen als verworpen kunnen worden beschouwd.

De artikelen 3 tot en met 33 en de beweegreden van het wetsontwerp worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De Voorzitter: Ik merk op, dat in het publikatie- en uitvoeringsbevel van dit wetsontwerp een misstelling voorkomt. In de eerste regel hiervan dient het woord „Rijkswet” te vervallen.

Deze misstelling zal worden verbeterd.

Ik geef thans de gelegenheid tot het afleggen van korte verklaringen.

Te Pas e. a.

De heer **Te Pas** (N.M.P.): Mijnheer de Voorzitter! De Ministers hebben een duidelijke uiteenzetting gegeven omtrent de problemen, die ter zake van dit wetsontwerp meespelen, maar de verklaring van Minister Udink, dat het gewenst is Diepenveen op te heffen ten behoeve van de woningvernieuwing en woningbouw van Deventer, lijkt mij onjuist. Daarom wil ik de volgende stemverklaring afleggen.

Wij achten ten behoeve van het behoud van de centrumfunctie van Deventer en in het belang van de plaatselijke middenstand een duidelijke concentrische bouw vanuit het stadscentrum gezien, gewenst. Daarvoor is het echter niet noodzakelijk – zoals Minister Udink stelde – dat de gemeente Diepenveen wordt opgeheven. Bouw in Steenbrugge kan evengoed gebeuren door de gemeente Diepenveen als door de gemeente Deventer. Weliswaar voelde Diepenveen daar niet veel voor maar als het gaat om de keuze tussen bouw in Steenbrugge of opheffing, is het mijns inziens duidelijk, dat de gemeente Diepenveen wel tot overleg en medewerking bereid is, gezien het offer, dat zij reeds in Colmschate heeft gebracht. Zo nodig kan daarbij het door Deventer reeds voorbereide plan worden uitgevoerd.

Ik acht het antwoord van de Minister op dit punt dan ook onbevredigend. Zijn ambtsvoorganger heeft met de burgemeesters uit dat gebied om de tafel gezeten. Dit had ook thans moeten gebeuren, opdat een oplossing voor het Steenbruggeconflict had kunnen worden gezocht. Wij zullen tegen het onderhavige wetsontwerp stemmen.

De heer **De Jong**: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb het bij de beoordeling van dit wetsontwerp bijzonder moeilijk gehad. De bewindslieden kennen mijn standpunt ten aanzien van het handhaven van kleine gemeenten. Er zijn in deze Kamer echter momenten, dat zelfs een eenmansfractie zich niet kan verdelen en een keuze moet maken. Of men laat Deventer in de wurggreep van de IJssel of men heft de gemeente Diepenveen op. Ondanks mijn standpuntbepaling in het verleden – mijn geweten zegt mij dit – moet ik voor dit wetsontwerp stemmen.

De heer **Jongeling** (G.P.V.): Mijnheer de Voorzitter! Nu het amendement-Fiévez helaas is verworpen, wordt onze fractie gesteld voor de keuze tussen twee kwaden. Onder deze omstandigheden durven wij het niet aan om Deventer nog jarenlang in onzekerheid te laten, hoewel wij het betreuren, dat het zo is gelopen. Wij zullen voor het wetsontwerp stemmen.

De heer **Fiévez** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Ik stel er prijs op, aan de Kamer mede te delen, dat, nu mijn amendement is verworpen, velen van mijn fractie en ook ik niet tegen het wetsontwerp zullen stemmen, omdat wij menen dat, wanneer niets wordt geregeld, de schade – in dit geval voor de woningbouw – groter is dan wanneer het wetsontwerp wordt aangenomen.

De heer **Tolman** (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben ons neer te leggen bij de uitspraak van de Kamer, volgens welke het goede amendement-Fiévez is verworpen. De heer Jongeling heeft gelijk, dat wij nu moeten kiezen tussen twee kwaden. Wij zijn van oordeel dat, nu de situatie zo ligt, wij onze steun aan het wetsontwerp niet mogen onthouden.

Het wetsontwerp wordt bij zitten en opstaan aangenomen.

De **Voorzitter**: Ik constateer, dat de aanwezige leden van de fractie van de S.G.P., alsmede de heren Koekoek, Te Pas, Visser, Terlouw, Imkamp en mejuffrouw Goudsmit tegen het wetsontwerp hebben gestemd.

De vergadering wordt voor enige minuten geschorst en daarna hervat.

Voorzitter

Aan de orde is de behandeling van het ontwerp van rijkswet **Goedkeuring van het op 22 januari 1972 te Brussel tot stand gekomen Verdrag betreffende de toetreding van het Koninkrijk Denemarken, Ierland, het Koninkrijk Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk van Groot-Brittannië en Noord-Ierland tot de Europese Economische Gemeenschap en de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie, met Toetredingsakte, Bijlagen en Protocollen (Trb. 1972, nr. 25) (11 872, R 860).**

Hierbij zijn tevens aan de orde:

de algemene politieke en institutionele vraagstukken van de Europese Gemeenschappen, in het bijzonder behandeld in hoofdstuk II van het Verslag betreffende de uitwerking en de toepassing van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap en van het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Atoomenergie over 1971 (11 773).

De **Voorzitter**: Ik verwelkom de leden die hier de Staten van Suriname vertegenwoordigen krachtens een besluit dat de Staten van Suriname in hun vergadering van 7 september hebben genomen, gebruik makende van artikel 17, lid 2, van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden. De drie krachtens dit artikel aangewezen bijzondere gedelegeerden zijn de heer Lachmon, mevrouw Alexander-Vanenburg en de heer ir. Hindorie. Zij zijn afgevaardigd ten einde de mondelinge behandeling van dit ontwerp van rijkswet in de Staten-Generaal bij te wonen en daarbij voorlichting te geven. Het gaat dus om een bijzondere aangelegenheid. Ik heet deze drie vertegenwoordigers van de Staten van Suriname hartelijk welkom.

De heer Lachmon was op 10 juli 1962 reeds in dezelfde functie in ons midden; de beide andere afgevaardigden hebben nog geen ervaring op dit gebied. De heer Lachmon heeft dus al een ruime ervaring van tien jaren. Ik kan niet zeggen dat hij bijzonder veel gebruik heeft gemaakt van artikel 17, lid 2, van het Statuut. Het is echter een ervaring van tien jaren, langer dan mijn voorzitterschap in deze Kamer.

De bijzondere gedelegeerden krijgen aan het einde van de discussie van de zijde van de Kamer het woord, ten einde hun voorlichtende taak te vervullen namens de Staten van Suriname.

Ik deel aan de Kamer mede, dat mij is gebleken dat er leden zijn die het op prijs zouden stellen als de Minister van Buitenlandse Zaken eerst in de gelegenheid werd gesteld, kort te rapporteren omtrent zijn bevindingen in de vergadering te Rome op 11 en 12 september. Ik geef daartoe gaarne het woord aan de heer Minister van Buitenlandse Zaken.

Minister **Schmeizer**: Mijnheer de Voorzitter! Namens de Regering wil ik mij van harte aansluiten bij de woorden van welkom, die u hebt willen richten tot de leden van de Staten van Suriname die nu in ons midden zijn. Via u wil ik hun gaarne de verzekering geven, dat zij niet alleen van harte welkom zijn, maar dat wij ook aan hetgeen reeds schriftelijk te berde is gebracht en hetgeen mondeling te berde zal worden gebracht al die aandacht hopen te besteden die hun opmerkingen, gedachten en wensen ongetwijfeld verdienen.

Gaarne wil ik voldoen aan uw verzoek, mijnheer de Voorzitter, om enige mededelingen te doen over de gang van zaken op de conferentie van de Ministers van Buitenlandse Zaken, Financiën en Economische Zaken in Rome ter voorbereiding van een topconferentie. De besprekingen die hebben plaatsgevonden in Frascati bij Rome, zijn verlopen in een sfeer van goed overleg en ook binnen het tijdschema dat wij zelf hadden opgesteld. Men kan natuurlijk altijd moeilijk peilen waarom deze besprekingen zo zijn verlopen, maar enkele factoren die hierbij een rol hebben gespeeld, kan ik wel aan de Kamer voorleggen.

In de eerste plaats meen ik dat de Ministers van Financiën hebben bijgedragen tot de sfeer van goed overleg doordat zij met name erin zijn geslaagd, overeenstemming te bereiken

Minister Schmelzer

over de instelling van een fonds voor monetaire samenwerking. Vervolgens is nogal wat gedaan aan de voorbereiding van deze bijeenkomst en wel door de permanente vertegenwoordigers van de tien betrokken landen en van de Europese Commissie. Zij hebben een werkdocument opgesteld, dat op een aantal punten deed blijken van een zekere overeenstemming en op andere punten van verschillende inzichten. Dit voorwerk heeft zeker bijgedragen tot een vlotte gang van zaken. Ook de gevolgde methode van vergaderen, waarbij niet werd gestreefd naar het opheffen van alle in het werkdocument gesignaleerde verschilpunten, heeft tot de goede gang van zaken bijgedragen. Wij hebben over de verschilpunten een meer fundamentele discussie gehad. Ten aanzien van de meest belangrijke zaken is een wat meer diepgaande gedachtenwisseling gevoerd. In de korte beschikbare tijd bleek, dat ten aanzien van sommige punten geen overeenstemming kon worden bereikt; welnu, die punten hebben wij gelaten voor wat zij waren. Het ging ten slotte om een voorbereiding van een conferentie van regeringschefs.

Aan de topconferentie zal worden voorgelegd een verslag van de besprekingen van gisteren over de nog bestaande verschilpunten. Ook zal een resumé worden overgelegd van hetgeen is overeengekomen. Ik wil daaraan nog toevoegen, mijnheer de Voorzitter, dat over de niet-controversiële teksten in het werkdocument ook op ministerieel niveau overeenstemming bestond.

De Ministers hebben gisteren geconstateerd, dat hun taak met betrekking tot de voorbereiding van de topconferentie – behoudens geheel nieuwe omstandigheden – als geëindigd kan worden beschouwd. Het comité ad hoc – het comité van de permanente vertegenwoordigers van de Tien en van de commissie – zal de beslissingen van gisteren in het rapport verwerken en een nader uitgewerkte ontwerp-agenda voor de conferentie opstellen.

Ik heb overigens verschillende malen tijdens de conferentie van gisteren – en zonder daarbij tegenspraak te ondervinden – gesteld, dat tijdens de topconferentie geen geheel nieuwe en onvoorbereide punten aan de orde moeten worden gesteld.

De groep van tien permanente vertegenwoordigers zal voortzetting een stuk werk verrichten met betrekking tot de termijnen, die voor de verschillende werkzaamheden van de Europese instellingen in het document worden voorzien. Deze termijnen zullen nader op elkaar worden afgestemd want in het document komen enkele actieprogramma's voor, waarvan de calendriers op elkaar zullen worden afgestemd.

Ten slotte kunnen bij de voorzitter suggesties van regeringen worden ingewacht voor een algemene politieke verklaring, die voor de top zou kunnen dienen. Daartoe bestaat geen verplichting, maar eventuele suggesties daaromtrent wacht ik af.

Mijnheer de Voorzitter! De vraag, of naar het oordeel van de Ministers de topconferentie op de voorziene data van 19 en 20 oktober kan doorgaan, is behandeld aan het slot van de overeenkomst in de vroege avond van gisteren, nadat Minister Schumann bij de aanwezig van de bijeenkomst had duidelijk gemaakt, dat hij zich over deze zaak niet in Frascati definitief zou kunnen uitspreken.

Aan het einde van de vergadering van gisteren heb ik ter inleiding van de besluitvorming herinnerd aan de conclusie van de ministersbijeenkomst van 19 juli. De ministers spraken toen de algemeen bestaande wens uit, de topconferentie op de voorgenomen data te doen doorgaan – en nu citeer ik de besluitvorming van 19 juli – „in de veronderstelling, dat tijdens de volgende ministeriële vergadering in september zal blijken, dat voldoende gemeenschappelijke basis van overeenstemming is bereikt”. Het was dus de taak van de huidige conferentie, dat te constateren, al of niet in positieve zin.

Welnu, minister Schumann verklaarde, dat de conclusie die hij en zijn ambtgenoot van Financiën, de heer Giscard d'Estaing, uit het ministerieel overleg trokken, diende te worden gereserveerd voor het Franse kabinet. De Franse president zou – ik citeer – „entouré de ses ministres” de beslissing moeten

nemen. Dit zou binnen enkele dagen kunnen geschieden. Hij voegde hieraan aan het einde van de vergadering nog toe, dat hij voldoende gegevens had om een advies mogelijk te maken.

Vervolgens heb ik bij elke van de afzonderlijke delegaties en bij de Europese Commissie gevraagd, wat hun antwoord was op de gestelde vraag. Bij die rondvraag bleek, dat Noorwegen, Luxemburg, Italië, Ierland, het Verenigd Koninkrijk en Denemarken zonder meer van mening waren, dat de topconferentie op de voorgenomen datum moest plaatsvinden. Duitsland en België bleken daar ook voor te zijn, maar dienden alleen nog de formele instemming van hun kabinet te ontvangen, terwijl de Europese Commissie, bij monde van haar voorzitter de heer Mansholt, zich voor het doen doorgaan van de topconferentie op 19 en 20 oktober heeft verklaard.

Als laatste spreker kwam gisteren aan de conferentietafel de voorzitter van de Nederlandse delegatie, de heer Westerterp, aan het woord. Hij heeft de volgende verklaring afgelegd, die ik letterlijk voorlees.

„De Nederlandse delegatie is van mening dat voldoende gemeenschappelijke basis van overeenstemming aanwezig is voor een positief advies inzake het doen doorgaan van de Europese Topconferentie in Parijs op de voorgestelde datum, aan de vooravond van de uitbreiding van de Gemeenschappen, voorzover het betreft de vooruitgang ten aanzien van de Europese Monetaire Unie en de buitenlandse betrekkingen van de Gemeenschappen.

De Nederlandse delegatie stelt evenwel met teleurstelling vast de geringe vooruitgang die bij de voorbereidende werkzaamheden is gemaakt ten aanzien van de versterking van de instellingen van de Gemeenschappen. Gelet op deze omstandigheid acht de Nederlandse delegatie het noodzakelijk de conclusies van het beraad in Frascati voor te leggen aan de Nederlandse Regering, opdat deze nog deze week definitief kan beslissen over de Nederlandse deelneming aan de voorgenomen Europese Topconferentie, waarbij mede in aanmerking zal worden genomen de mogelijkheid op de Topconferentie zelf verdere vooruitgang op dit gebied te boeken.”

Mijnheer de Voorzitter! De regeringen die nu nog een definitief standpunt moeten bepalen zullen hun beslissing na hun kabinetszitting – alle vinden die aanstaande vrijdag plaats – aan mij als voorzitter mededelen.

U zult mij veroorloven, mijnheer de Voorzitter, nog mededeling te doen omtrent enkele onderdelen van de onderwerpen die zijn behandeld. Allereerst betreft dit de economische en monetaire unie. De tekst betreffende de instelling van het monetaire fonds, waarover de ministers van financiën het des morgens eens waren geworden, is door de ministers van buitenlandse zaken 's middags bevestigd en zal door het comité ad hoc, de groep van de tien permanente vertegenwoordigers bij de Europese Commissie, worden ingepast in het rapport, hetgeen eveneens geldt voor een intentieverklaring inzake de inflatiebestrijding.

De ministers van financiën werden het ook eens over de formulering in het rapport van de uitnodiging aan de Europese instellingen, de noodzakelijke maatregelen te nemen die het mogelijk maken, op 1 januari 1974 over te gaan naar de tweede etappe van de economische en monetaire unie.

Men weet dat aan het agendapunt economische en monetaire unie een aantal onderwerpen die daarmee samenhangen waren gekoppeld, zoals het regionaal beleid, het sociaal beleid en het industriebeleid.

Wat het regionaal beleid betreft, is het gisteren, ondanks een poging die ik zelf heb gedaan om een compromis te bereiken tussen de financieel voorzichtigten en de sociale durvers, niet gelukt over een tekst overeenstemming te bereiken, met name niet over het probleem van de gemeenschappelijke financiering van het regionale beleid. Toch bleek zoveel gemeenschappelijke grond aanwezig te zijn, dat ik het vertrouwen heb

Minister Schmelzer e. a.

dat aan de hand van de gemaakte opmerkingen het comité ad hoc op dit punt tot overeenstemming zal kunnen geraken.

Mijnheer de Voorzitter! Wat betreft de sociale paragraaf heeft de voorzitter van de Europese Commissie, de heer Mansholt, een aantal concrete maatregelen in overweging gegeven die in een algemeen sociaal actieplan zouden moeten worden opgenomen. Dank zij steun van verschillende zijden, waaronder die van Nederland, werd besloten het comité ad hoc te belasten met verdere studie van die mogelijkheden. Het lijkt mij denkbaar dat ook daarover wel overeenstemming bereikbaar is. Staatssecretaris Westerterp heeft er overigens wel op gewezen, dat bij de diverse geldkostende desiderata, zoals de ontwikkelingssamenwerking, het regionaal beleid en het sociaal beleid, ook door ons een zekere afweging van prioriteiten zal moeten geschieden met het oog op de mogelijke financiële consequenties.

Mijnheer de Voorzitter! Met betrekking tot de institutionele paragrafen heeft de Nederlandse delegatie bij monde van de heer Westerterp erop gewezen, dat Nederland wegens de bezwaren van de toetredende landen op dit moment niet wil aandringen op een verdragwijziging. Invoering van rechtstreekse verkiezingen van het Europese Parlement is echter, aldus de heer Westerterp, geen wijziging maar toepassing van het verdrag en wel van artikel 138. Een datum daarvoor zou nu moeten worden vastgesteld.

In de vergadering is op deze gedachte verschillend gereageerd. Ten slotte is het voorstel gedaan, dat het Europese Parlement na de uitbreiding een nieuw voorstel zou moeten doen, en daartoe ook uitgenodigd zou moeten worden, zowel over de verkiezingen op grond van artikel 138 als over zijn bevoegdheden. De Raad zou dan binnen een vast te stellen termijn over de verkiezingen een beslissing moeten nemen. Dit voorstel vond bij een aantal landen voor wat betreft de verkiezingen wel steun.

Mijnheer de Voorzitter! Het voorstel om regelmatig raadszittingen op het niveau van staatssecretarissen te houden, werd door sommigen bestreden.

Mijnheer de Voorzitter! Van de externe betrekkingen – de problematiek, verdeeld in de betrekkingen van de uitgebreide gemeenschap met de geïndustrialiseerde landen, met de ontwikkelingslanden en met de landen van het Warschaupact – kan ik zeggen dat ten aanzien van geen van de door mij genoemde drie onderdelen onoverkomelijke tegenstellingen bleken te bestaan, zodat het denkbaar is dat ook hierover tot overeenstemming kan worden geraakt.

Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat ik mijn informatie over de besprekingen van gisteren in dit stadium van ons overleg hierbij moet laten. Het kabinet zal bij zijn definitieve standpuntbepaling van aanstaande vrijdag niet alleen het document maar ook de beraadslagingen van gisteren in zijn overwegingen betrekken, alsmede uiteraard de beraadslagingen van vandaag en morgen met deze Kamer.

De Voorzitter: Ik dank de Minister voor de gegeven inlichtingen.

Ik heet verder de heer Mungra, plaatsvervangend gevolmachtigd Minister van Suriname, die achter de regeringstafel heeft plaatsgenomen, van harte welkom.

De algemene beraadslaging wordt geopend.

De heer Berkhouwer (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil mijn bijdrage geven aan deze gedachtenwisseling die ons van de ene uitbreiding van gebieden tot een andere uitbreiding van gebieden brengt. De eerste was die van Deventer en Diepenveen en deze is van de bestaande Europese gemeenschappen met vier nieuwe landen. Ik meen dat dit een zaak is, die in ieder geval qua omvang misschien wel van groter gewicht is dan de vorige uitbreiding die hier besproken is, al weerspiegelt dit zich niet geheel in de belangstelling en – waarschijnlijk en naar ik hoop – in de tijd van behandeling in

Berkhouwer

deze Kamer, want de behandeling van deze uitbreiding hier zal omgekeerd evenredig korter zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn tweede preliminaire opmerking is, dat ik mij met u en met de Minister van Buitenlandse Zaken verheug over het feit, dat wij hier een beraadslaging hebben, waaraan opnieuw wordt deelgenomen door onze collega's uit de West. U heeft reeds opgemerkt, dat wij artikel 17 van het Statuut nu voor de tweede keer toepassen. De eerste keer was in juli 1962 en de aanleiding toen was min of meer parallel aan die van nu. Toen waren wij bezig met het ontwerp van rijkswet, die ten doel had, Suriname te doen vallen onder de geassocieerde landen volgens hoofdstuk IV van het verdrag van Rome. Dit is eigenlijk een vervolg op de vorige zaak en toevallig tegelijkertijd de tweede gelegenheid, waarbij wij deze behandeling doen en waarbij het plezierig aandoet, dat de fractie van de Christelijk Historische Unie tijdelijk is aangevuld met drie leden van ons „koninkrijkparlement”. Ik zou het niet erg vinden, als dit een bepaald voorteken zou inhouden.

De heer Bos (C.H.U.): En wat voor leden!

De heer Berkhouwer (V.V.D.): Inderdaad. Mijnheer de Voorzitter! Wij staan dus nu voor deze behandeling, te zamen met onze collega's uit Suriname, die voor de tweede maal op deze wijze aan onze beraadslaging deelnemen in verband met het feit van de toetreding van Engeland en doordat daarmee gepaard gaat, dat een aantal Commonwealth-landen uit dezelfde regio ook in een speciale relatie tot de Gemeenschappen kan treden; het gaat in dit geval om de Caraïbische regio. Ik zei „in een speciale relatie”, omdat deze landen de keuze hebben tussen drie mogelijkheden, nl. een associatie sui iure, een associatie à la Yaoundé en eventueel een handelsverdrag volgens eigen termen. Deze mogelijkheden zijn in de bijgevoegde protocollen van de akte van toetreding genoemd, volgens welke Suriname en de omringende Caraïbische landen hun relaties met de EEG kunnen regelen.

In de schriftelijke bijdrage van onze collega's uit Suriname is ook tot uitdrukking gebracht, hoe hun relatie tot de EEG in concurrentie met die van anderen zich verder zal ontwikkelen. Ik twijfel er niet aan, dat dit het pièce de résistance van de discussie zal zijn, voor zover het onze Surinaamse vrienden betreft. Ook ik zal evenzeer als de Minister van Buitenlandse Zaken met bijzondere belangstelling luisteren naar de voorlichting – zoals dit volgens het Statuut heet – die wij hierover van onze collega's uit Suriname zullen krijgen.

Mijnheer de Voorzitter! Dit doet mij in één sprong bij een ander deel van de wereld belanden, omdat wij natuurlijk ook nog met een ander land bijzondere relaties hebben, te weten Indonesië. Het merkwaardige doet zich voor, dat Indonesië min of meer in eenzelfde positie komt in een geheel ander deel van de wereld, omdat dit land ook wordt omringd door een aantal landen, die in relatie tot de EEG kunnen komen te staan, een relatie die voordeliger is voor hen dan voor Indonesië, met welk land wij bijzondere relaties hebben. Dit punt is reeds aan de orde geweest. Hoe denkt de Regering uitwerking te kunnen geven aan hetgeen zij in stukken heeft gezegd over haar voornemens, zoals zij deze heeft vastgelegd bij de totstandkoming van de uitbreidingsverdragen?

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu tot mijn eigenlijke thema: De Europese Gemeenschappen van zes naar tien en, laat ik zeggen, verder, want het gaat natuurlijk om nog meer dan de Tien met welke wij nu onder één dak zijn gekomen. Ik mag dan, wat betreft de totstandkoming van de verdragen, wel vaststellen dat de 22ste januari van dit jaar voor deze Minister van Buitenlandse Zaken en mijn, ik moge zeggen, voormalige collega uit het Europese Parlement een onvergetelijk gebeuren zal hebben opgeleverd, toen zij in het Paleis van Egmond te Brussel samenkwamen om hun handtekening te zetten onder het verdrag, waarbij Denemarken, Ierland, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk toetreden tot de Europese Gemeen-

Berkhouwer

schappen. Daarmede werd een mijlpaal geslagen op de weg naar de door Nederland steeds voorgestane uitbreiding van de EEG, welke weg geopend was op de Top in Den Haag van begin december 1969. De ratificatie hier en de referenda in Noorwegen en Denemarken zullen moeten leiden naar het goede einde van die weg.

In dit opzicht is de vraag gewettigd, of het tijdstip, waarop dit debat wordt gehouden, wel erg gelukkig is. Met dat al dan niet erg gelukkig vallen bedoel ik niet alleen onze eigen binnenlandse politieke situatie, maar ook de situatie binnen de gehele Gemeenschap, want niet alleen zullen wij verkiezingen moeten gaan houden. Die worden ook voorbereid in de Bondsrepubliek. Wij hebben er de voortekenen reeds van in Frankrijk, namelijk voor het volgende voorjaar. Ze worden ook voorbereid in Luxemburg voor het volgende jaar. Bovendien moeten – dat houdt nog meer rechtstreeks verband met deze debatten – de referenda in Noorwegen en Denemarken nog worden gehouden. Met andere woorden, het is nog helemaal niet zeker, of wij hier spreken over de toetreding van vier of van twee landen.

Aan de andere kant zou men kunnen zeggen dat het tijdstip van dit debat wél gelukkig valt, omdat het eigenlijk zo kort vóór de topconferentie wordt gehouden, die nu – ik zal er straks aan het einde van mijn betoog nog iets over zeggen – vrij zeker zal doorgaan. Laat ik mij op dit moment zo uitdrukken. Misschien zou men kunnen zeggen, wat betreft Noorwegen en Denemarken, dat dit debat zelfs niet eens zo ongelukkig valt, als men let op de referenda die daar aanstonds zullen moeten worden gehouden. Immers, wij zouden de hoop kunnen uitspreken, mijnheer de Voorzitter, dat uiteraard zonder enige inmenging onzerzijds in de inwendige situatie in die beide, ons bevriende landen, onze beraadslaging hier en onze instemming van ganser harte met de toetreding van alle vier landen en daarna nog meer, toch misschien een gunstig effect zullen hebben op de uitslag der referenda in Noorwegen en Denemarken. Ik meen dat het dan ook een goede zaak is, dat wij straks unaniem proberen aan die gedachte uitdrukking te geven door een uiteraard bijzonder vriendelijk gestelde motie, die straks zal worden ingediend door de heer Van der Stoep, gelijk de heer Vredeling een andersluidende motie ook in overeenstemming met alle politieke groeperingen in deze Kamer bijkans al zal indienen.

Die instemming van mijn politieke vrienden en mij met de toetreding is er een van ganser harte, gelijk – men sta mij toe, dat ik het zo stel – niet alleen de Nederlandse liberalen, maar ook de liberalen in alle andere landen van Europa altijd en onverdeeld zich hebben ingezet voor de uitbreiding van de Europese Gemeenschappen, zich daarmede onderscheidende van sommige politieke partijen, bij welke dat intern en extern dwars door de rijen heen anders is gelegen, welke partijen onderling verdeeld zijn geweest, hetgeen bij alle liberalen in Europa nooit het geval is geweest.

Mijnheer de Voorzitter! Het is bekend genoeg dat de uitbreiding van de Gemeenschappen van stonde af aan is voorzien in het Verdrag van Rome. The founding fathers hebben altijd, van stonde af aan alle volkeren die zich met hun streven konden verenigen, opgeroepen om zich daarmede te verbinden aan de organisatie van het Verdrag van Rome. Uiteindelijk zal dan ook de EEG alle democratische landen van Europa moeten omvatten.

Met de toetreding van het Verenigd Koninkrijk en de andere landen wordt de geografische omvang van de Gemeenschappen niet alleen groter, maar wordt hij ook evenwichtiger gespreid. Er komen Europese mensen bij, met wie wij, Nederlanders, van oudsher nauwe banden hebben, die ons geestelijk en stoffelijk gezien verwant zijn en met wier culturen wij ons steeds hebben verrijkt. Wat dit betreft, mijnheer de Voorzitter, het volgende: bij ons bestaat geen vrees, dat een verlies van identiteit of eigen karakter zal optreden en dat zo'n verlies zal zijn te duchten, bij wie dan ook, bij welke huidige of toekomstige leden van de Gemeenschappen. Integendeel, wij zullen

ons meer aan elkaars verscheidenheden kunnen verrijken dan voorheen mogelijk was. Evenmin achten wij enige angst gewettigd voor het verval der al dan niet bestaande of gewaande superioriteit of prioriteit van een of meer van de talen, die wij spreken in de Gemeenschap. Het is bekend, dat daaromtrent in zekere landen bepaalde opvattingen heersen. Wij delen geen enkele angst in dat opzicht, namelijk dat ook maar één taal van de bestaande talen, welke dan ook, in de Gemeenschap schade zal lijden. Het is toch gewaarborgd, dat al wie in en voor de uitgebreide Gemeenschappen zal spreken, dit zal kunnen doen in zijn eigen taal, ongeacht of het is de taal van Shakespeare, Dante, Racine, Ibsen of Andersen.

Bij de geografische uitbreiding en spreiding van het evenwicht doet zich voor ons land een speciaal voordeel voor, te weten, dat onze positie centraler is geworden. Nederland, dat van nature steeds een groot aandeel heeft gehad in het Europese vervoer, zal door deze factoren in staat zijn, die positie nog te versterken. Door de toetreding verbreedt de Gemeenschap tegenover de bestaande continentale constellatie haar maritieme blik op de wereld.

Wij stellen de volgende vraag: hoe moet het nu verder gaan in en met die vergrote Gemeenschap. Ik geloof, dat dit op dit moment de kardinale vraag is, die reeds ten grondslag ligt aan de mededeling, die de Minister heeft gedaan. Men heeft bij de Engelse toetreding wel gedacht aan en gesproken over de herleving van ententes cordiales – het laatste speelde in 1903; vóór die tijd waren er ook al ententes cordiales –, een blok van Londen en Parijs tegen het eventuele economische overwicht van de Bondsrepubliek en al wat dies meer zij. Het is een oude balance of power-politiek, die er in Europa niet meer is. De herinnering eraan kan men zo moeilijk kwijtraken, mijnheer de Voorzitter. Laat ik stellen, dat wij de dialectiek van een retour van de balance of power-politiek diametraal afwijzen. Wij zien in de Gemeenschap een federatie van lidstaten met burgers. De rechtstreekse rechten en plichten van deze burgers gelden voor ons niet minder. Alle burgers van alle lidstaten hebben gelijke rechten en plichten. Het gaat om gelijkwaardige leden van dezelfde club, om een spelterm te gebruiken, met arbiters, die de zaken in de Gemeenschap regelen. Van het eventueel spelen van een referee-rol kan in deze gemeenschap geen sprake meer zijn. Het is misschien een dierbare reminiscentie, maar wij wijzen die af. Alle ententes tussen de machten van voorheen, zijn volmaakt verleden tijd. Zij hebben ons alleen maar Europese burgeroorlogen bezorgd, waarvan enkele ontaardden in wereldoorlogen, die resulteerden in een onmachtig Europa, dat zonder macht in onmacht lag tussen de twee polen van de grootmachten ten oosten en ten westen van ons werelddeel. Dit was althans het geval in de eerste 20 à 25 jaar na 1945.

Hoe is de huidige interne situatie in de Gemeenschappen? Als ik het eerlijk mag zeggen, mijnheer de Voorzitter, moet mij van het hart, dat de interne positie niet rooskleurig is te noemen. Ik meen, dat zowel politiek als economisch gezien er hier en daar nog wel wat aan ontbreekt. Vooral wat de economische stabiliteit betreft wil ik zeggen, dat de Gemeenschap aan een zware ziekte lijdt, namelijk de inflatie. Dit is de communautaire epidemische volksvijand nummer één. De temperatuur, de koorts van de inflatie is – ik zeg het zonder vreugde, mijnheer de Voorzitter – ten onzent helaas het hoogst opgelopen.

Mijnheer de Voorzitter! Is het daarom geen goede zaak – ik heb met belangstelling kennisgenomen van hetgeen de Minister heeft gezegd – om in te gaan op de initiatieven, die nu naar ik meen zowel van Duitse als van Franse zijde komen, om in te gaan op voorstellen om gezamenlijk de hand aan de ploeg te slaan ter communautaire bestrijding van deze communautaire plaag? Het interesseert ons bijzonder te weten, hoe onze Regering hierover denkt, als allerbelangrijkste opgave voor de uitgebreide Gemeenschap. Wat voor zin heeft het om – het is een gigantische onderneming – een economische en monetaire unie op te bouwen, indien de vruchten daarvan niet tot groei

Berkhouwer

kunnen komen door de overwoekering van het onkruid der inflatie?

En passant, mijnheer de Voorzitter, hoe komen wij straks in en met de Gemeenschap te zitten met het Engelse pond, waarvan de waarde zwevend is tegenover de andere interne en externe valuta van de Gemeenschap?

Hoe terecht stelt de Regering, wat dit alles betreft:

„dat de uitbreiding van de Gemeenschappen plaatsvindt op een ogenblik waarop talrijke ontwikkelingen in het internationale vlak, zowel op handelsgebied als op monetair gebied een richting lijken in te slaan die een breuk betekenen met de lijnen die sinds 1945 de naoorlogse betrekkingen hebben beheerst”.

Inderdaad, mijnheer de Voorzitter, van containment, van koude oorlog enz. uit de eerste naoorlogse jaren zijn wij gekomen in het tripolaire machtsevenwicht, de bekende gelijkbenige driehoek met aan de ene kant Japan en aan de andere kant West-Europa. Op de Haagse Topconferentie werd de economische en monetaire unie al ontworpen. De commissie-Werner ontwierp het etappeplan. In 1980 zouden wij in Europa met één soort geld vrijelijk met onze goederen overal in de Gemeenschap moeten kunnen rondgaan. Hoe wreed is die droom sinds augustus 1971 (de Nixon-sprong) verstoord en eigenlijk ook al eerder, toen de Duitse mark en de frank op eigen houtje respectievelijk re- en devalueerden!

Het is duidelijk dat, hoe meer gewicht de Gemeenschap in de wereld krijgt, des te meer zij tegenwichten oproept van buiten. Dat is welhaast een natuurlijke economische wet. Aldus zullen wij in 1973 met zijn allen om de tafel moeten gaan zitten met de andere commerciële grootmachten in de wereld. Opstekend protectionisme en isolationisme elders, dreigende handelsconflicten naast bestaande monetaire divergenties verontrusten ons. Wij zien voor ons maar één weg om tot een oplossing te komen en dat is, dat in gezamenlijk overleg de in 1945 ontworpen bewerktuiging wordt aangepast aan de gewijzigde omstandigheden, met hetzelfde doel voor ogen, te weten een zo vrij en uitgebreid mogelijk handelsverkeer voor de gehele wereld, met afbraak van zoveel mogelijk barrières, tarieven en anderszins. Waartoe protectionisme en isolationisme de wereld zouden kunnen leiden, hebben wij in de jaren '30 geleerd. Wij weten het allen: de geschiedenis herhaalt zich nooit in dezelfde vorm, doch een toestand, die ook maar op die van de jaren '30 zou lijken, blijve ons bespaard.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot de instellingen. De Regering zegt:

„In een vergrote Gemeenschap zal zeker meer dan ooit behoefte bestaan aan een sterke Europese Commissie.”.

Wij beamen dit allen wel van ganser harte. Ik wil het nog sterker zeggen: de Gemeenschap heeft niet alleen een zodanige commissie, maar kan eenvoudig niet zonder een sterke commissie.

Ik wil niet treden in speculaties, wat de persoonlijke bezetting van de commissie betreft. Het gaat mij om „measures, not men”. Ik wil ten principale het volgende stellen.

Wat de kwaliteiten wat de leden van de Commissie betreft, wordt gesteld: algemene bekwaamheden en waarborgen voor onafhankelijkheid. Akkoord, mijnheer de Voorzitter! Edoch, wij horen uittrenturen: de leden hebben een mandaat met politieke inslag. Ook daarmee ga ik volledig akkoord, maar dan rijst de kardinale vraag: waarvan zal die inslag de weerslag moeten zijn?

Ik wil wat dit betreft de stelling ontwikkelen, dat de toets voor deze weerslag moet zijn de globale samenstelling van het Europese Parlement. Onze Regering zegt altijd, dat zij er zo zeer aan hecht, dit parlement relif te bieden. Hier ligt een unieke kans om dit waar te maken, om metterdaad uitvoering hieraan te geven. Als de Tien straks moeten beslissen over de vraag, wie er naar Brussel moeten, dan zou het mogelijk zijn,

dat het 14 personen van dezelfde kleur worden. Daar zou ik tegen zijn. Ik pleit niet voor 14 liberalen, maar ook niet voor 14...

De heer Mommersteeg (K.V.P.): Nou!?

De heer Berkhouwer (V.V.D.): Er zijn er genoeg!

Ik wil, mijnheer de Voorzitter, dat een zekere weerspiegeling wordt bewerkstelligd. Hier heb ik voldoende goede luisteraars die precies kunnen weten, wat ik bedoel. Ik zou de mening van de Regering hierover willen horen. Het gaat mij maar om één ding, dat de betrokken commissarissen Europees bekwaam zijn en Europese verdiensten hebben. Zij moeten de zaak op gang kunnen brengen; het moeten geen lieden zijn, die op de een of andere manier onderdak moeten worden gebracht. Het moet een positieve inslag hebben en het moet de weerslag zijn van een politiek bepleitbare zaak. Dit is mijn punt, als Europees parlementariër met bepaalde verantwoordelijkheden hierin, welke helaas nog niet waar te maken zijn in dit kader, maar wel thuis, door bepaalde stellingen te ontwikkelen, hetgeen ik dan ook doe.

Hierbij komt nog een interessant punt, namelijk de vraag, of de huidige regeringen die op weg zijn naar het einde van hun mandaat – bij voorbeeld de Duitse, evenals de Nederlandse – nog de benoeming volgens artikel 141 van het toetredingsverdrag kunnen verrichten. Dit – politiek interessante – artikel zegt, dat het tijdstip van de benoeming na de toetreding ligt. Gaan wij ervan uit, dat zij plaatsvindt in januari 1973, dan vloeit hieruit voort, dat het de dan aan het bewind zijnde regeringen zullen zijn, die de benoeming van de leden van de Europese Commissie moeten verrichten. Het lijkt mij interessant, van deze Regering te vernemen, of zij deze opvatting deelt.

Mijnheer de Voorzitter! De parlementair-democratische bewerktuiging van de uitgebreide Gemeenschappen. Wij schijnen wat dit betreft geduld te moeten oefenen met de bijdrage van de nieuwkomers in de eerste tijd, min of meer: wait and see. Niettemin vertrouwen wij erop – ondanks hetgeen in mei 1971 in Parijs tussen president Pompidou en premier Heath is afgesproken – dat men op een gegeven moment niet langer zal aanvaarden, vooral in het Verenigd Koninkrijk maar ook elders, dat in Brussel beslissingen worden genomen die gelden voor Engeland en anderen, zonder controle hierop in Westminster en de andere parlementen. Wij vertrouwen erop, dat hierbij de parlementaire natuur van de betreffende landen op een gegeven moment sterker zal zijn dan de doctrine van bepaalde partners op dit moment.

Ergo, mijnheer de Voorzitter: ook wij onderstrepen geen toeneming van de omvang van de Europese uitvoerende machten, uitvoerende zeggenschappen, zonder parallelle uitbreiding van de bevoegdheden van het Europese Parlement. Wij doen er goed aan, dit ook tot uitdrukking te brengen in een uitspraak van de Kamer, juist omdat de Minister van Buitenlandse Zaken – het verheugt mij, dat hij dit bij voorbaat heeft gezegd – dit dan kan meenemen naar de komende topconferentie in Parijs.

Op deze conferentie zal wederom de economische en monetaire unie aan de orde komen, plus de zaak van de instellingen van de Gemeenschap; uitbouw van de Gemeenschap naar de unie is voor ons ondenkbaar zonder versterkte instellingen. Hiertussen bestaat voor ons geen tegenstelling, trouwens, deze samenhang is ook voorzien in het plan-Werner en in de aanvankelijke agenda, welke eveneens het drieluik gemeen had met de top van de vorige keer: de verdieping, de uitbreiding en de voleinding. Nu is het de economische en monetaire unie, met hieraan verbonden de instellingen, ook voorzien in het rapport-Werner – men kan dit niet doen zonder instellingen – en in de derde plaats de verhouding tot de rest van de wereld: de derde wereld en andere delen van de wereld. Een bijzonder logische opzet, dacht ik.

Ik wil nog iets zeggen over de werkplaats van het Europese Parlement. Het dubbele mandaat is hoe langer hoe zwaarder

Berkhouwer

vol te houden. In Engeland is het een van de grote cruces voor degenen, die een kieskring hebben in Schotland of Wales en in Straatsburg moeten werken, met alle slechte verbindingen.

Ik blijf het een mij toelachende gedachte vinden, dat wij met het Europese Parlement periodiek ook in andere steden en met name in de hoofdsteden van de landen kunnen bijeenkomen. Ik denk hierbij in de eerste plaats aan Londen, moeder van de parlementen. In de hoofdsteden heeft men immers ook meer belangstelling van pers en burger dan thans het geval is.

Wie weinig inzicht heeft in de Europese constructie - ik praat nog maar niet over het ideaal, dat men ooit met één identiteitspapier en één munt vrij door heel Europa moet kunnen gaan -, is de gewone man. Ten aanzien van de uitbreiding van de Gemeenschappen is mijn grootste wens, dat de Gemeenschappen meer zullen moeten zeggen voor allen, die daar leven en werken. Dan zal het volgens ons ook zo zijn, dat de vergrote Gemeenschap haar doeleinden niet zal kunnen verwezenlijken, wanneer de persoonlijke vrijheden van de mensen, die erin moeten leven, niet voldoende beveiligd zijn. Een aantal vooraanstaande geleerden, die in Londen in het kader van Pugwash bijeen zijn, heeft zich afgevraagd, of de dagelijks verergerende terreur in de landen van de Gemeenschap en de dagelijks toenemende agressiviteit tegenover de veiligheid van de menselijke persoon geen grotere bedreigingen zijn voor de mensheid dan de bom.

Ik zie dan ook als topprioriteiten voor de Tien: 1) onderdrukking van de inflatie en 2) onderdrukking van het geweld. Ik weet, dat door de bewindslieden van één of meer landen van de Gemeenschap deze zaak aan de orde is gesteld in het kader van de Tien. Het is mij opgevallen, dat de Minister van Buitenlandse Zaken daarover niet heeft gesproken.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zie u nieuwsgierig uitkijken naar het einde van mijn betoeg. Ik hoop, dat dit niet is omdat het u niet interesseert. Als men eindeloos kan spreken over Deventer en Diepenveen, geeft u mij dan één minuut of, terme de grâce, twee minuten.

De Voorzitter: Ik heb geen woord gezegd.

De heer Berkhouwer (V.V.D.): Wij kennen elkaars blikken zo goed.

De Voorzitter: Ik hing aan uw lippen.

Minister Schmelzer: Mag ik ter informatie over de bespreking van de daden van terrorisme en represailles enz. opmerken, dat dit niet een onderwerp is, dat op de agenda van de Top stond. Dit is wel besproken door de Tien, maar afzonderlijk, dus los van de voorbereiding van de Top.

De heer Berkhouwer (V.V.D.): Ik praat over een zaak, die toch wel actueel is.

Minister Schmelzer: De Kamervoorzitter had mij uitgenodigd wat informatie te geven over de voorbereiding van de Top.

De heer Berkhouwer (V.V.D.): Ik poneer de stelling en geef haar mee aan de Minister. Het gaat in de uitgebreide Gemeenschap om het welzijn van de mensen, de ontwikkeling van hun welvaart, zoals het in het Verdrag van Rome staat. Daarvoor is nodig een beveiliging van de personen, die daarin moeten leven en werken. Anders is het eenvoudig niet mogelijk. Ik meen, dat deze zaak de Minister van Buitenlandse Zaken moet kunnen aanspreken. Ik denk aan het door mijn Duitse liberale geestverwant, de heer Scheel, ontwikkelde initiatief om daarover gezamenlijk ook door de ministers van Justitie en van Binnenlandse Zaken te laten spreken. Bij deze zaak vergaat mij elk lachen en ik acht haar hoogst ernstig.

Mijnheer de Voorzitter! Alvorens ik mijn betoeg eindig op de heuvels rond Frascati wil ik op weg naar de top een kort

Berkhouwer e. a.

oponhoud maken bij de landbouw. Wij achten uitbreiding van de Gemeenschappen voor de Nederlandse landbouw een gunstige zaak vanwege de vergroting van de afzetmogelijkheden; een vergroting die ook al bleek bij de totstandkoming van de EEG van de Zes. Wij onderstrepen voorts dat wij staan op het nauwkeurig houden aan de diverse overgangstermijnen, inclusief de overgangstermijn ten behoeve van de Noorse vissers.

Zoals ik net aankondigde wil ik mijn „rit" door de wereld van de uitgebreide EEG beëindigen ergens op de heuvels van Frascati. Dat is geen onaardig beeld als men zich begeeft op weg naar de „top", die in Parijs plaats zal moeten vinden. Wij hebben hierover zojuist een aantal mededelingen gekregen van de Minister van Buitenlandse Zaken. Ik meen dat wij er verheugd over kunnen zijn, dat men gaat komen tot de instelling van een Europees Monetair Fonds als stap op weg naar het oplossen van de monetaire moeilijkheden.

Ik heb het punt van de gezamenlijke actie tegen de zich in de Gemeenschappen verspreidende terroristen al aan de orde gesteld.

Mijnheer de Voorzitter! Wij hebben zoëven van de Minister van Buitenlandse Zaken bijzonder ingewikkelde formuleringen gekregen - zij doen enigszins denken aan de terminologie van het Congres van Wenen - over het besluit dat is voortgevloeid uit het overleg in Frascati. Als ik de weergave hiervan zie in de couranten van hedenochtend - of die nu goed is of niet, doet er niet zoveel toe, want hier en daar zat men er toch niet zo heel ver naast - vraag ik mij af, wat intrinsiek de zaak is waarom het gaat. Het komt er dan op neer, dat de heer Schumann aan het einde van de rit heeft gezegd, dat het groene licht moet worden gegeven door „President Pompidou entouré de ses Ministres". Ik hoor en zie het hem al zeggen.

In schaaktermen uitgedrukt was dit een soort van paarsprong opzij. Staatssecretaris Westerterp heeft dat paard toen afgedekt door zijn toren op dezelfde lijn te zetten. Waar gaat het nu materieel om? Laat men mij dit toch vertellen, mijnheer de Voorzitter, want ik ben naïef en wil weten waarom het gaat. Iedereen vraagt zich af, of die „top" niet doorgaat en of het mogelijk is dat de heer Pompidou op de een of andere manier zegt: Het gaat niet door. Als hij dat gaat zeggen, waar ligt dan de crux voor het niet doorgaan? En waaraan is de Nederlandse tegenzet ontleend om de eigen toren op het schaakbord op dezelfde lijn te zetten als het Franse paard?

Mijn vraag is dus: Wat is de inzet van dit geding? Wij willen dat graag weten. De Tien zijn het er allang over eens, dat er een „top" moet komen. Een elementaire regel van overeenkomstenrecht is dat een overeenkomst alleen door alle deelnemende partijen te zamen kan worden ontbonden. Is het nu anders? Kan één van de Tien zeggen: Ik gelas de zitting af? Ik zal mij er bijzonder over verheugen, wanneer de Regering mij in haar antwoord nader kan inlichten over deze zaak.

De heer Engwirda (D'66): Mijnheer de Voorzitter! Ik spreek mijn inbreng in dit debat mede uit namens de fractie van de P.P.R.

In de memorie van toelichting op het voor ons liggende wetsontwerp staat in de inleiding het volgende:

„Met de ondertekening van het Verdrag betreffende de toetreding van Denemarken, Ierland, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk tot de drie Europese Gemeenschappen is een zeer belangrijke doelstelling van de Nederlandse buitenlandse politiek verwezenlijkt."

Mijnheer de Voorzitter! Graag wil ik mij aansluiten bij deze constatering van de Regering. Ik acht het verheugend dat thans, 11 jaar na het begin van de eerste onderhandelingen met Engeland dit land, samen met Denemarken, Ierland en Noorwegen, het toetredingsverdrag heeft ondertekend. Ik hoop van harte dat de ondertekening van het toetredingsverdrag in de toetredende landen geratificeerd zal worden en dat de zeer positieve uitslag van het Ierse referendum gevolgd zal worden

Engwirda

door een even bemoedigend resultaat in Denemarken en Noorwegen in de komende weken.

Mijnheer de Voorzitter! Inmiddels zijn de problemen, waarvoor de uitgebreide Gemeenschap zich gesteld ziet, zo omvangrijk, dat deze uitbreiding niet als een eindpunt, maar als een begin, een uitdaging moet worden gezien, een uitdaging om de conceptie, welke de opstellers van het Verdrag van Rome daarin hebben gelegd, aan te passen en ondergeschikt te maken aan de behoeften van de huidige samenleving en de nieuwe problematiek, zoals wij ons die de laatste jaren steeds meer bewust zijn geworden. Dat houdt in, dat de integratie geen doel op zichzelf mag zijn, maar functioneel dient te zijn, gericht op de volgende doelstellingen.

a. een Europees milieubeleid dat hoogst noodzakelijk is gericht op de bescherming en verbetering van het zo bedreigde leefmilieu;

b. een Europees ontwikkelingsbeleid, gericht op de totstandbrenging van een rechtvaardige internationale arbeids- en inkomensverdeling in de wereld;

c. een Europese buitenlandse politiek en defensiebeleid, gericht op de handhaving van vrede en veiligheid in de wereld;

d. een Europese economische en monetaire politiek, gericht op bestrijding van de inflatie en veilig stellen van de gemeenschapsvoorzieningen;

e. een Europees sociaal en regionaal beleid, gericht op tegengaan van de werkloosheid en een rechtvaardigere inkomens- en arbeidsverdeling binnen de uitgebreide Gemeenschap.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik deze doelstellingen voor de Europese integratie noem, dan besef ik tegelijkertijd hoe geweldig ver wij nog verwijderd zijn van de realisering daarvan. Daarnaast moeten wij in alle nuchterheid constateren dat zonder een aanzienlijke versterking van de instellingen van de Gemeenschap de realisering van deze doelstellingen wel altijd een illusie zal blijven. Maar ook in dat opzicht is er nog bijzonder weinig reden voor optimisme. Zowel in het rapport-Vedel als in de nota-Westerterp wordt immers gewezen op de uiterst langzame en gecompliceerde wijze waarop de besluiten in de Gemeenschap in de afgelopen jaren tot stand zijn gekomen, alsmede op het ontbreken van parlementaire controle op de Europese besluitvorming. Uiteraard zullen deze bezwaren zich na de uitbreiding van een Gemeenschap van Zes tot een Gemeenschap van Tien in nog veel sterkere mate doen gelden. Ik vind het daarom te begrijpen, dat in het Britse blad „The Guardian” staat, dat het zo niet langer door kan gaan omdat de EEG anders gevaar loopt weg te kwijnen en in feite niet verder zal komen dan een douane-unie met een duur protectionistisch landbouwbeleid.

Uit de mededelingen van Minister Schmelzer, zoëven gedaan, begrijp ik nu, dat de lid-staten in Frascati zijn overeengekomen, per 1 januari 1974 over te gaan naar de tweede etappe van de economische en monetaire unie. Is dat niet juist?

Staatssecretaris **Westerterp**: De voorwaarden voor de overgang zullen worden vastgesteld voor 1 januari 1974.

De heer **Engwirda** (D'66): Dan zie ik een dilemma, want in de verklaring van Staatssecretaris Westerterp staat, dat juist op het punt van de instellingen zo weinig vooruitgang is geboekt. Het is bekend – de heer Berkhouwer heeft er ook op gewezen – dat juist tussen de totstandbrenging van die economische en monetaire unie en de versterking van de instellingen een zeer duidelijk verband bestaat. Hoe wij uit dit dilemma komen, zie ik nog niet. Ik hoop, dat de Regering het wel ziet en ik zou het dan graag horen.

Mijnheer de Voorzitter! In het rapport-Vedel staan een aantal voorstellen over die versterking van de instellingen. Op twee voorstellen zou ik hier in willen gaan. Dat is in de eerste plaats de suggestie, dat het Europese Parlement bij de benoeming van leden van de commissie medebeslissingsbevoegdheid zou moeten krijgen. De bedoeling hiervan is, dat het politieke

belang van de commissie hierdoor zou worden benadrukt en de keuze van de regeringen hierdoor op onafhankelijke politici in plaats van op ambtenaren zou worden gericht, waarmee niets ten nadele van ambtenaren gezegd is. Het rapport-Vedel geeft er duidelijk de voorkeur aan, dat de medebeslissing van het parlement de vorm zou krijgen van een goedkeuring van de keuze van de voorzitter van de commissie door de regeringen. Die voorzitter zou dan door de regeringen geraadpleegd moeten worden over de benoeming van de overige leden. Het heeft mij aangenaam getroffen hier de eerste stap te zien tot een gekozen Minister-President of formateur op Europees niveau, wanneer dit voorstel zou worden gerealiseerd.

Ondanks het feit dat ik in het algemeen ten aanzien van de realisering op korte termijn van een wezenlijke versterking van de Europese instellingen niet al te optimistisch ben, zie ik hier toch een mogelijkheid om op Europees niveau tot een staatsrechtelijke vernieuwing te komen, waar wij op nationaal niveau nog niet eens aan toe zijn. Het zal u daarom niet verbazen, mijnheer de Voorzitter, dat ik graag van de bewindslieden zal horen, hoe zij zich opstellen tegenover dit voorstel uit het rapport-Vedel. Ook zou ik graag van hen vernemen of zij deze suggestie realiseerbaar achten zonder wijziging van de Europese verdragen. Immers, de mogelijkheid om op korte termijn tot verdragwijziging te komen lijkt niet groot, gezien de houding van Frankrijk en de toetredende leden in dit opzicht.

Mijnheer de Voorzitter! Een tweede belangrijke suggestie uit het rapport-Vedel betreft het voorstel van een twee-fasenplan voor de uitbreiding van de bevoegdheden van het Europees Parlement. In de eerste fase zou het Parlement medebeslissingsbevoegdheid moeten krijgen ten aanzien van de herziening van de verdragen; activiteiten van de Gemeenschap voor een communautair doel, die niet in de Europese verdragen zijn geregeld; toelating van nieuwe leden en bekrachtiging van door de Gemeenschap gesloten internationale overeenkomsten. In de tweede fase zou deze medebeslissingsbevoegdheid vervolgens moeten worden uitgebreid tot een groot aantal andere onderwerpen, zoals het gemeenschappelijk landbouwbeleid en gemeenschappelijke handelspolitiek.

Mijnheer de Voorzitter! Hoewel ik de poging van de groep-Vedel tot uitbreiding van de bevoegdheden van het Europees parlement zeer waardeer, vraag ik mij toch af, of via dit voorstel wel de juiste weg is ingeslagen. Zal de besluitvorming binnen de Gemeenschap niet nog gecompliceerder en meer vertraagd worden dan thans al het geval is? Het komt in feite neer op het geven van een vetorecht aan het Europese Parlement. Het is mij niet duidelijk, hoe men uit de problemen wil komen om tot een besluit te komen. Is de Regering ook niet van mening, dat de enig juiste oplossing is, dat het Parlement geen medebeslissingsbevoegdheid heeft, maar in laatste instantie alleen beslissingsbevoegd is, dit wil zeggen, wetgevende bevoegdheid bezit? Ik zou hierover graag de mening van de Regering horen.

Mijnheer de Voorzitter! In het verband van de versterking van de instellingen hebben wij gehoord, dat Staatssecretaris Westerterp ervoor heeft gepleit, de rechtstreekse verkiezing van leden van het Europese Parlement voor te bereiden, omdat dit geen verdragwijziging, maar een toepassing van het verdrag zou zijn. Het Europese Parlement zou dan een voorstel moeten doen en de Ministerraad zou hierover binnen een bepaalde termijn moeten beslissen. Onder dit rookgordijn van mooie woorden zal waarschijnlijk toch niet al te veel gezocht moeten worden, wanneer wij deze mededelingen van de Staatssecretaris in verband brengen met de andere mededeling in diens verklaring, namelijk dat op het punt van de instellingen weinig vooruitgang is geboekt. Hoewel de formule niet on aardig is, denk ik toch, dat de politieke wil om er iets aan te doen, waarschijnlijk nog niet aanwezig zal zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Een andere vraag, die verband houdt met de werking van de instellingen in de uitgebreide Gemeenschap, betreft het volgende. In de memorie van toelich-

Engwirda

ting wordt erop gewezen, dat de toetredingskandidaten niet alleen de bestaande Europese verdragen hebben aanvaard, maar tevens de sinds de inwerkingtreding van de verdragen genomen besluiten: het zogenaamde afgeleide recht. Mijn vraag is, of onder dit afgeleide recht ook moet worden begrepen het akkoord van Luxemburg, dat in 1966 werd afgesloten en waarbij werd overeengekomen, dat de leden van de raad naar unanimité van besluitvorming zouden streven ten aanzien van commissievoorstellen, die de vitale belangen van een van de lid-staten zouden raken. Dit akkoord van Luxemburg betekent echter een afwijking van artikel 148, lid 2 van het EEG-verdrag, waarin het principe van besluitvorming bij meerderheid is vastgelegd. Ik meen, dat de voorganger van de huidige Minister van Buitenlandse Zaken in februari 1966, toen hij over deze zaak werd geïnterpelleerd, heeft gezegd, dat het akkoord van Luxemburg geen juridisch bindend besluit betrof. Daarentegen heeft premier Heath in het Britse Parlement gezegd, dat het Verenigd Koninkrijk op belangrijke punten niet overstemd kan worden, hetgeen erop zou duiden, dat het akkoord van Luxemburg wél onder het afgeleide recht moet worden gerekend. Het is mij dus niet helemaal duidelijk. Ik zou graag de visie van de Regering ter zake vernemen.

Vervolgens wil ik een opmerking maken over een suggestie, die indertijd door de Nederlandse Regering is gedaan om te komen tot een limitatieve opsomming van de onderwerpen, waarvoor een beslissing bij unanimité in de Ministerraad nodig zal zijn. Is hiermee al een aanvang gemaakt? Is al voortgang geboekt?

Thans wil ik iets zeggen ten aanzien van de visserijpolitiek. Vlak voor de onderhandelingen is door de oorspronkelijke zes lid-staten een communautaire visserijregeling overeengekomen. In de toetredingsakte is in artikel 100 ter wille van de toetredende landen een afwijking van deze visserijregeling mogelijk gemaakt, die afloopt op 31 december 1982. Mijn vraag is, of deze afwijking alleen is bedoeld voor de nieuwe lid-staten dan wel dat ook de oude lid-staten daarvan gebruik kunnen maken, ondanks het feit, dat zij onderling deze regeling al hadden afgesloten. De tekst van de toetredingsakte lijkt mij te wijzen in die richting dat ook de oude leden nog tot 1983 mogen afwijken.

Ik wil nog een opmerking maken over de tariefafbraak tussen de toetredende landen en de oorspronkelijke lid-staten. Op blz. 5 van de memorie van toelichting zeggen de bewindslieden, dat ten aanzien van het verloop van het integratieproces gedurende de overgangperiode weinig nieuwe problemen te verwachten zijn. Hierbij wordt, wat de toetredende landen betreft, een vergelijking gemaakt tussen hun toetreding tot de EEG en hun toetreding tot de Europese Vrijhandels Associatie destijds, waar zij ook zonder al te veel moeite doorheen zijn gekomen. Het lijkt mij echter sterk de vraag, of die vergelijking wel opgaat. Met name voor een land als Engeland is de toetreding tot de Europese Vrijhandels Associatie met relatief kleinere en industrieel minder betekenende landen moeilijk te vergelijken met de toetreding tot de EEG met landen als Duitsland, Frankrijk, Italië en de Benelux, die industrieel alle ver ontwikkeld zijn. Met name ten aanzien van de auto-industrie vraag ik mij af, of de situatie van dit moment niet totaal verschilt van die van het moment, waarop Engeland toetrad tot de Europese Vrijhandels Associatie. Dit punt lijkt mij van groot belang, gezien de zeer negatieve houding van de Britse vakbonden en de Labourpartij ten aanzien van de toetreding van Engeland tot de EEG. Ik wil de bewindslieden dan ook vragen, welke waarborgen er naar hun mening bestaan dat er geen nieuwe problemen voor de toch al zeer instabiele Britse economie zullen rijzen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik wil ten slotte nog enkele opmerkingen maken over de gevolgen van de uitbreiding voor de ontwikkelingslanden. Ik vind het nogal vreemd, dat aan deze gevolgen zo weinig aandacht is besteed. Alleen de positie van de eilanden in de Caribische Zee die tot het Gemenebest behoren en waarvan de exportopbrengsten vrijwel geheel bepaald

worden door de export van suiker naar het Verenigd Koninkrijk, heeft in de toetredingsonderhandelingen een duidelijke rol gespeeld. De voor deze eilanden getroffen regeling is echter van tijdelijke aard en maakt hun toekomstige positie nog zeer onzeker. Is de Nederlandse Regering bereid om zich in principe in te zetten voor een overname door de uitgebreide Gemeenschap van de huidige verplichtingen van het Verenigd Koninkrijk in de vorm van suikerimporten uit deze landen, wanneer de huidige regeling met deze landen ten einde zal lopen?

Naast de gevolgen voor deze specifieke ontwikkelingslanden zijn er de gevolgen voor handel en ontwikkeling van de ontwikkelingslanden in het algemeen. Het is mij opgevallen dat de EEG zich tijdens de UNCTAD in Santiago zeer defensief heeft opgesteld en daarover eigenlijk nauwelijks serieus een gesprek wilde voeren met de ontwikkelingslanden. Deze houding is in tegenspraak met de door mij zeer gewaardeerde houding ten aanzien van de komende onderhandelingen in het kader van het GATT over handelsliberalisatie, waar de EEG wel duidelijk heeft gesteld, met de speciale belangen van de ontwikkelingslanden rekening te willen houden.

Dit is juist daarom zo merkwaardig omdat in de documentatie over de UNCTAD enkele studies waren opgenomen over de gevolgen van de uitbreiding voor de ontwikkelingslanden. De resultaten van die studies waren duidelijk minder rooskleurig dan de instellingen van de Gemeenschap doorgaans stellen. Het waren studies van de voedsel- en landbouworganisatie van de Verenigde Naties, de FAO, van het Michigan State University Institute for International Agriculture en van het UNCTAD-secretariaat zelf. Die studies tonen aan dat het saldo van het handelsscheppend en handelsdivergerend effect, dat optreedt als gevolg van de uitbreiding van de EEG met de vier nieuwe landen, voor de ontwikkelingslanden zowel voor landbouw- als voor industrieproducten vermoedelijk negatief zal uitvallen. Wat de landbouwproducten betreft, schat men dat de importbehoeften van de Gemeenschap van Tien als gevolg van een waarschijnlijke verhoging van de zelfvoorzieningsgraad in 1980 met 300 mln. dollar zal afnemen. Daarnaast is men tot de conclusie gekomen dat, uitgaande van 1969 als basisjaar, de importbehoefte van industrieproducten uit de derde wereld als gevolg van de uitbreiding zelfs met 500 mln. dollar zal afnemen.

Los van de vraag, of deze cijfers helemaal juist zijn, acht ik het onjuist dat de Gemeenschap daaraan in Santiago nauwelijks serieus aandacht heeft geschonken. Wat is het commentaar van de bewindslieden op deze studies en cijfers? Willen zij nog pogingen in het werk stellen om alsnog serieus door studies, hier in Nederland of in Brussel, en door een dialoog met de ontwikkelingslanden over de resultaten daarvan te laten zien, dat bij de uitbreiding ook met de belangen van de ontwikkelingslanden rekening wordt gehouden?

In de verklaring van Staatssecretaris Westerterp staat, dat ten aanzien van de externe betrekkingen de meningen niet al te ver uit elkaar lopen. De juiste formulering was: Positief advies inzake het doen doorgaan van de Top voor wat betreft de buitenlandse betrekkingen van de Gemeenschappen. De Minister van Buitenlandse Zaken heeft dit onderstreept door te stellen, dat de meningsverschillen op dit punt geen onoverbrugbare tegenstellingen vertoonden. Het is echter voor degenen, die wel eens in het Europese Parlement komen, een bekend feit, dat geheel verschillende concepties bestaan bij enerzijds de Franse regering met haar sterk op de geassocieerde gebieden gerichte ontwikkelingsbeleid en anderzijds de Nederlandse Regering, die toch primair de mondiale gerichtheid van de ontwikkelingssamenwerking steit en daarbij in dit opzicht door de oppositiepartijen wordt gesteund.

Ik vraag mij daarom af, of dit verschil van inzicht, dat in feite reeds vanaf de oprichting van de EEG heeft gespeeld, nu ineens onder tafel is geraakt of dat daarvoor een oplossing is gevonden, die voor iedereen bevredigend is.

Van der Spek

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Mijnheer de Voorzitter! Het is bekend, dat wij niet zo positief over de Europese Gemeenschappen – zeker niet in hun huidige vorm – denken. Wij staan daarom ook niet positief tegenover deze uitbreiding.

Naar onze visie zijn die Gemeenschappen een soort van administratieve uitdrukking van de groeiende internationale verplechting van ondernemingen en kapitaalgroepen van West-Europa. Omgekeerd vormen zij een stimulans voor die vervlechting en voor het ontstaan van de multi-nationale ondernemingen. Ik geef hiervan één voorbeeld. In april 1972 heeft de president-directeur van de AKZO in een speech gezegd, dat de Europese eenwording een levensvoorwaarde voor de multi-nationale ondernemingen is. Hier is dus sprake van grote machtsconcentraties, die wij afwijzen.

In dit verband wil ik nog een opmerking maken over het anti-kartel-beleid van de Gemeenschappen. Dit is in feite alleen een mededingingsbeleid en het is gericht tegen monopolistische ontwikkelingen. Het treft niet de fusies van bedrijven, die zich op verschillende gebieden bewegen, in branches die van uiteenlopend karakter zijn; deze kunnen daardoor niettemin tot mammoetondernemingen uitgroeien. Wordt eigenlijk wel eens overwogen om op het terrein van het tegengaan van fusies ook dit aspect van de machtsconcentraties – los van het verdwijnen van de concurrentie – in de Europese wetgeving te betrekken?

Er is sprake van een uiterst ondemocratische structuur. Daarover zijn wij het allen eens. Hierdoor blijven zeer belangrijke beslissingen volkomen buiten echte parlementaire controle. Juist bij die groeiende machtsconcentraties is een democratisch tegenwicht zeer belangrijk. Ik moet toegeven dat, zeker bij drie van de vier landen, die overwegen, toe te treden, sprake is van een zodanig democratisch besef, dat men kan stellen, dat de mate van dat besef in het huidige Europa van de Zes zal worden versterkt. Dit is dan ook het enige positieve dat ik zie in dit voorstel tot uitbreiding van de Zes met vier.

Naar onze mening kan worden gesteld, dat de Gemeenschappen als functie hebben het tegengaan van de overgang naar een volstrekt andere structuur in de economie, een socialistische structuur – óók op democratische wijze – in één van de lid-staten. Mocht in één van de landen een dergelijke situatie nabij komen, dan zal dit bij de toenemende economische vervlechting, die wij bij de groei van de Gemeenschappen zien, onmogelijk worden gemaakt. Hierop kom ik later nog even terug.

Er is een perspectief van een groei naar een economische, monetaire, politieke en zelfs militaire eenwording; dit laatste is ook een zaak, waarover wij niet enthousiast zijn.

Ten slotte wil ik – de zaak van de ideologische kant beziend – opmerken, dat de Gemeenschappen in feite het resultaat zijn van onghartig Westeuropees denken. Zij hebben helemaal niets met internationalisme te maken, zoals voorstanders meestal pretenderen. Daarbij behoeft ik slechts te verwijzen naar de houding ten opzichte van de derde wereld, die ik zou willen samenvatten met de stelling, dat door de associatieverdragen van de EG zeer vele landen uit de derde wereld worden afgehouden van de zo nodige politiek van het conflictmodel tegenover de kapitalistische geïndustrialiseerde wereld. Dat Europa van de zes of van de tien zou ik willen karakteriseren als een constructie van verbreed nationalisme.

Tegenover dit alles kan men zich afvragen of er aan de Europese eenwording geen voordelen zijn verbonden, met name voor de gewone man. In de nota naar aanleiding van het verslag wordt op blz. 2 de opmerking gemaakt:

„dat de reële lonen in de EEG sinds 1958 in het merendeel van de lid-staten bijna verdubbeld zijn, welke inkomensverbetering voor een belangrijk deel op het conto van de integratie mag worden geschreven.”

Dat lijkt mij moeilijk aan te tonen. Het lijkt mij bovendien zeer de vraag of het wel voor een groot deel op rekening van de integratie kan worden geschreven. Ik zou de Regering willen vragen waarop deze opmerking eigenlijk is gebaseerd.

Welke onderzoeken zijn er op dit gebied gedaan die een duidelijke indicatie van de juistheid van de stelling geven?

In de kandidaat-lid-staten bestaat verzet tegen de toetreding. In Ierland is dat verzet niet zo groot. Het is wel groot in de drie andere landen.

In het Verenigd Koninkrijk zou men kunnen zeggen dat na alle zwenkingen van Labour er een situatie is, waarin in ieder geval het Trades Union Congress zich zeer scherp tegen de toetreding tot de EG (in de voorgestelde vorm) heeft uitgesproken. Om de zwenkingen te illustreren kan ik het voorbeeld noemen van Harold Wilson, die een jaar of tien geleden in zijn rol van oppositieleider in het Lagerhuis met verwijzing naar artikel 92 van het EEG-verdrag de opmerking maakte, dat dit zelfs de meest eenvoudige orderingsmaatregel van de meest conservatieve regering in het Verenigd Koninkrijk onmogelijk zou kunnen maken. Ik behoeft verder niet te vertellen wat hij daarna allemaal heeft gezegd.

In Denemarken is er zo juist gestemd. In het Folketing van 179 leden – die waren trouwens niet allen aanwezig – hebben er 34 tegen gestemd, namelijk alle 17 leden van onze zusterpartij, de Socialistische Volkspartij, 12 leden van de Sociaal-Democraten, vier leden van de radicale Venstre en de enige vertegenwoordiger van Groenland. Dit betekent dat daar één partij volledig tegen is en er twee in ieder geval verdeeld zijn.

In Denemarken zal een referendum volgen. Dat is een aantal jaren geleden ingesteld voor gevallen waarin aan de soevereiniteit van Denemarken afbreuk zou worden gedaan door internationale verdragen. De eis is gesteld dat daarvoor een nationaal referendum wordt gehouden. De regeling is zo dat 30 pct. tegenstanders voldoende is om de toetreding tegen te houden. Maar dit moet 30 pct. van de kiesgerechtigden zijn, dus niet van de opgekomen kiezers. Dat is eigenlijk een heel vreemde regeling. Het betekent dat degenen die niet opkomen tot de voorstemmers worden gerekend.

De heer **Berkhouwer** (V.V.D.): Dat is bij de ruilverkavelingen ook zo!

De heer **Van der Spek** (P.S.P.): Volgens de opiniepeilingen van het ogenblik is bijna de helft van degenen die een oordeel hebben uitgesproken tegen. Dit wijst erop dat een en ander in Denemarken moeilijk ligt.

Bovendien zal het referendum daar pas plaatsvinden op 2 oktober, dus na Noorwegen. Als Noorwegen „neen” zegt, zal dit zeker het referendum in de zin, die door mij het meest gewenst en positief wordt geacht, beïnvloeden.

Ik noem een voorbeeld van de andere dan de principieel socialistische bezwaren die in Denemarken bestaan. De Regering zegt in de stukken iets over de verhouding van grote en kleine staten. Daarmee heeft dit voorbeeld iets te maken. Er bestaat namelijk vrees voor Duitse aankopen in Denemarken, van land en dergelijke. Zo'n invloed van grote of kleine staten bestaat dus. Ik bestrijd de argumentatie van de Regering op dit punt. Het wordt gemakkelijker door de wettelijke voorzieningen in het kader van de gemeenschappelijke markt.

In Noorwegen heeft het referendum alleen maar een adviseerende betekenis. Het wordt er een week voor het Deense gehouden. Het parlement wordt er uiteraard door beïnvloed. Een kwart van de stemmen is daar in het parlement overigens voldoende om de toetreding te verwerpen. Diverse partijen zijn er verdeeld. Onze zusterpartij daar, ook Socialistische Volkspartij geheten, met ongeveer 8 pct. van de stemmen volgens opiniepeilingen achter zich (maar nul zetels in het parlement) is geheel tegen. Sommige andere partijen zijn verdeeld. De laatste opiniepeilingen wijzen op fifty-fifty. Dit betekent dus dat er daar een grote kans bestaat dat het voorstel tot toetreding wordt verworpen.

In dat verband wil ik nog een vraag stellen over een zaak die aan de orde is geweest in de vorm van schriftelijke vragen, die door de Minister van Landbouw en Visserij zijn beantwoord op blz. 3267 van het *Aanhangsel* van de *Handelingen*

Van der Spek

over de kwestie van paragraaf 9 van Protocol 20 over de Noorse landbouw. Daarin wordt gesteld dat er in Noorwegen passende maatregelen voor een toereikende melkvoorziening mogen worden getroffen. Het hoge consumptiepeil van de melk mag daar niet in gevaar worden gebracht. Er wordt gesteld, dat dit kan, onverminderd de bepalingen in de voorgaande paragrafen 1 tot en met 8. In Noorwegen is gesproken over: ongeacht de bepalingen in de paragrafen 1 tot en met 8. Dit betekent de opvatting (die het verzet tegen de Noorse toetreding en tegen de voorwaarden voor Noorwegen natuurlijk flink verzwakt) dat paragraaf 9 geheel zou prevaleren. Er is toen de kwestie geweest van een ambtenaar van het Ministerie van Landbouw en Visserij, die naar Noorwegen heeft geschreven dat er moest staan: onverminderd. Dat is op zichzelf terecht. Daarbij heeft hij echter een interpretatie gegeven, die de indruk wekte dat alleen maar de paragrafen 1 tot en met 8 van toepassing waren en paragraaf 9 een loze paragraaf was. Met andere woorden: Er zou voor de Noorse landbouw geen enkele voorziening worden getroffen.

Dat is ongetwijfeld een overdreven interpretatie, waarop de Minister in zijn antwoord heeft gewezen. Nu blijft in de tekst „onverminderd” staan. Het zal wel een kwestie van interpreteren worden wat dat „onverminderd” precies betekent, maar toch zou ik nu willen vragen welke op het ogenblik de visie van de Regering is. Ik vind het bijzonder moeilijk om enige betekenis aan het woord „onverminderd” te hechten. Als dit woord wordt gehandhaafd, maakt de inhoud van de paragrafen 1 tot en met 8 de toezeggingen aan Noorwegen in paragraaf 9 van protocol nr. 20 bijkans onmogelijk.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb reeds gezegd, dat onze socialistische zusterpartijen in Denemarken en Noorwegen fel tegen zijn. Ik erken volmondig, dat een groot deel van het verzet in die landen en ook in het Verenigd Koninkrijk van geheel andere aard is. Het is dikwijls een hypernationalistisch, een particularistisch, een op belangengroepen gebaseerd verzet. Dit betekent dat, als de toetreding niet zou doorgaan, weliswaar een belemmering voor het ontstaan van socialistische structuren achterwege zou blijven, maar men kan niet zeggen dat het niet toetreden op zichzelf een bijdrage zou zijn aan zo'n socialistische ontwikkeling.

Een ander punt is echter, dat, wanneer de toetreding niet zou doorgaan, dit een bepaalde betekenis zou hebben op het gebied van de machtsverhoudingen in de wereld, waarover ik nog een laatste opmerking wil maken. Ik heb reeds gezegd, dat de mogelijkheid bestaat dat de Europese Gemeenschappen gaan uitgroeien tot zelfs een politieke, een militaire eenheid. Als het waar is dat in het kader van de SALT-onderhandelingen - Rölling heeft deze mening, overigens is hij naar mijn mening te optimistisch over SALT - de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie hebben afgesproken, dat zij het grondgebied van de ander niet met kernwapens zullen bestoken, dan houdt dit onvermijdelijk in, dat dit, gezien de kwetsbaarheid van het Europese grondgebied, een druk legt op de ontwikkeling in de richting van een eigen Europese kernmacht, die voor Europa de deterrent-rol zou kunnen vervullen, die tegenwoordig de wederzijdse kernmachten van de Sovjet-Unie en de Verenigde Staten tegenover het andere blok als geheel vervullen. Dit betekent dat in de toenemende, ook militaire, integratie - als het waar is, wat ik zoëven over de SALT-onderhandelingen zei - het extra gevaar zit van een Europese kernmacht, die praktisch door iedereen in dit land wordt afgewezen.

Mijnheer de Voorzitter! Als de kandidaatleden er niet bij komen, dan zal dit naar mijn gevoel uitdrukkelijk betekenen - het is immers niet alleen maar een kwestie van marktregelen - dat de banden van drie van hen met de NAVO losser worden, zeker van Denemarken en van Noorwegen. Dit zou uiteindelijk kunnen leiden tot een uitreden; ook geldt dit voor IJsland, dat al een tijdje op de wip zit. Uitgaande van het gegeven dat Zweden en Finland ongebonden zijn, opent zich een perspectief van een doorbreking van de starre machtspolitieke tweedeling in deze wereld.

Van der Spek e. a.

Mijnheer de Voorzitter! Uiteraard zijn wij niet tegen grotere administratieve eenheden; wij zijn uiteraard niet tegen het verdwijnen van de nationale staten. Die grotere eenheden moeten dan echter wel zo gestructureerd zijn dat zij niet een groei naar wereldenheid in de weg staan en dan moeten zij gebaseerd zijn op een socialistische economische structuur. Een dergelijk geval doet zich hier allerminst voor, mijnheer de Voorzitter.

*De vergadering wordt te 18.55 uur geschorst
en te 20.30 uur hervat.*

De heer Verwoert (DS'70): Mijnheer de Voorzitter! Met de verdragen tot uitbreiding van de EEG met Denemarken, Engeland, Ierland en Noorwegen wordt een van de doelstellingen van ons buitenlands beleid verwezenlijkt. Deze uitbreiding is namelijk geen feit op zichzelf, maar de oorsprong ervan ligt in de continuïteit van het Nederlandse buitenlandse beleid, waarmee een bescheiden begin werd gemaakt bij het tot stand brengen van de Benelux en vervolgens werd voortgezet in de oprichting van de Gemeenschappelijke Markt van de Zes, waarvan wij nu een voorlopig sluitstuk zien in de uitbreiding tot tien landen. Namens mijn fractie complimenteer ik gaarne de huidige bewindslieden en hun voorgangers op Buitenlandse Zaken voor hun volharding, hun geduld, hun streven en hun goede wil. Tussen de bewindslieden en onze fractie is geen meningsverschil over dit verdrag, want het is een goede zaak. Het is een eindpunt en tevens een vertrekpunt. Het is een eindpunt van een eerste belangrijke fase, resulterend in de toetreding van de vier kandidaatlanden tot de Europese Gemeenschappen. Vanaf 1958 is een lange weg afgelegd, die de tien landen nu aan een kruispunt brengt.

Zonder al te ver terug te grijpen in het verleden, is het toch nog wel eens zinvol terug te blikken op de lange weg, die wij hebben moeten afleggen om dit kruispunt te bereiken. De memorie van toelichting herinnert aan de gebeurtenissen: de moeizame onderhandelingen sinds 1961, de beruchte mislukking in 1963 en de mislukking van de nieuwe aanpak in 1967 en tenslotte het begin van de opheldering van het probleem op de conferentie van Den Haag in december 1969. Daarna, in iets meer dan twee jaar, hebben wij de historische datum van 22 januari 1972 bereikt, die de basis zal leggen voor een nieuwe Europese structuur. Dit verdrag is ook een vertrekpunt, omdat de volgende etappe zal moeten leiden naar de politieke eenwording van Europa. Deze politieke eenwording is op het ogenblik nog de zwakke schakel.

Na de ondertekening van de verdragen te Brussel sprak het dagblad „Le Monde” over de Europese dinosaurus. Het blad had gelijk, want de vergrote EEG heeft een enorm lichaam, een klein hoofd en een zwak zenuwstelsel. Een dinosaurus die 260 mln. inwoners vertegenwoordigt, betekent een enorme markt en zijn geringste beweging moet de bureaus noodzakelijk hinderen, ongerust maken of op zijn minst van zijn aanwezigheid doen blijken. Het komt er thans op aan, dit zenuwstelsel zodanig op te bouwen, dat het zal bijdragen tot een dichterbij elkaar brengen van de verschillende landen in de wereld.

Onlangs verklaarde de Times, dat de Europese eenwording traag vorderde. Dit verwijt is ook niet terecht want de gebeurtenissen gaan juist zeer snel, indien men ze vergelijkt met de tijd die men nodig heeft gehad om de grote staten tot stand te brengen. Een hoofdzorg voor de vergrote EEG moet zijn, hoe zij aan de rest van de wereld de geruststelling kan geven, dat zij geen bedreiging vormt, intengende dat zij juist een bijdrage tracht te leveren tot de oplossing van de mondiale problematiek. Voordat wij echter zo ver zijn moeten er intern nog heel wat moeilijkheden overwonnen worden, moeilijkheden waarvan men de sporen duidelijk kan terugvinden in het wetsontwerp, dat nu ter goedkeuring aan ons is voorgelegd. Het ontwerp voorziet immers voor de vier kandidaten in een overgangperiode. De kandidaatlanden hebben weliswaar de voor-

Verwoert

waarden van de Zes aanvaard in verband met de toetreding tot de EGKS, Euratom en de Europese Investeringsbank, maar anderzijds zijn de Zes ook ingegaan op de voorwaarden van de Vier in verband met het Gemeenebest, de ontwikkelingslanden, de speciale visserijrechten en de bijzondere problemen van Noorwegen, Denemarken en Ierland.

Ons inziens zal het verdrag in ons land zonder veel moeilijkheden worden goedgekeurd, maar ik vraag mij af of dat ook bij al onze toekomstige partners het geval zal zijn. Ik veronderstel dat de Europees-denkenenden de overhand zullen behalen.

Mijnheer de Voorzitter! Op het ogenblik zijn wij wat sceptisch over wat er in oktober gaat gebeuren, wanneer te Parijs de politieke problemen worden besproken, maar eerlijk gezegd is het historisch niet zo belangrijk of het politieke Europa over drie maanden of over een jaar tot stand komt. Het eerste en onmiddellijke doel van de vergrote EEG is de versnelde realisering van de economische en monetaire unie, van een reële samenwerking met de vier nieuwe leden en het opzetten van een gemeenschappelijk sociaal en economisch program. De vraag is hoe dit moet gebeuren.

Bij de huidige stand van zaken moet – nu het integratieproces op gang is gebracht – aan alle problemen evenveel aandacht worden besteed. De Gemeenschap kan bogen op een min of meer indrukwekkende reeks successen: de douaneunie is voltooid, de landbouwmarkt werd ééngemaakt, de voornaamste hinderpalen voor het vrije verkeer van de werknemers werden uit de weg geruimd en op het terrein van de harmonisatie van de wetgevingen werd ook vooruitgang geboekt. Tegelijkertijd komt echter ook steeds duidelijker naar voren de onmacht van de Raad om de Gemeenschap te leiden. In Le Soir van 29 juni schreef de heer Jean Rey, dat over bepaalde voorstellen van de Commissie pas na jaren wordt beslist. Dit geldt bij voorbeeld voor de richtlijnen voor de vrije vestiging. Hij voegde er ook aan toe, dat er geen schot kwam in het industriële beleid en dat de Raad sinds 1967 geen vergadering meer heeft gewijd aan een bespreking van de voorstellen tot institutionele versterking van de Gemeenschappen. Hij besloot zijn artikel met de opmerking dat de Europese Gemeenschappen ouderdomsverschijnselen vertonen. Mijnheer de Voorzitter, de toetreding van vier nieuwe leden zal binnen de bestaande Gemeenschap niet zonder schokken verlopen en zal de procedure nog moeilijker maken, zeker op het moment, dat de problemen toenemen, of, en dat hoop ik dan maar, de toetreding van de Vier zal als een verjongingskuur werken, waardoor de vergrote Gemeenschap zich met nieuwe energie op de bestaande en nieuwe problemen kan werpen.

De Nederlandse wetten tot goedkeuring van de onderscheiden Europese verdragen hebben boekdelen aan schriftelijke voorbereiding van de openbare debatten opgeleverd. De teleurstelling over het ontbreken van het Verenigd Koninkrijk en van de Scandinavische landen liep als een rode draad door die documenten. De zeer uitvoerige behandeling van deze materie door het Europese Parlement legt ons vandaag zekere beperkingen op, mede gezien het feit, dat de openbare commissievergadering van 4 september jl. volop de gelegenheid heeft geboden over de bijzondere aspecten van de Europese politiek met de bewindslieden van gedachten te wisselen. Vandaag zou ik mij dan ook tot drie punten willen beperken.

Mijnheer de Voorzitter! Aan het begin van mijn betoog heb ik gesteld, dat de vergrote EEG voor de niet direct betrokken landen diverse veranderingen tot gevolg zal hebben. De aanwezigheid van enkele leden van de Staten van Suriname is op zijn minst een symptoom daarvan. Uit de brief van de Staten van Suriname blijkt dat ook, waar zij stellen dat de aanvraag tot de toetreding van de in het ontwerp genoemde landen de Staten van Suriname met zorg heeft vervuld en zij vragen zich af of genoemde uitbreiding op het terrein van de ontwikkelingshulp en de handelspolitieke voordelen niet ten nadele van Suriname zal werken. Uitgaande van de opmerking, vervat in de memorie van toelichting, Titel III en IV van het onderha-

vige ontwerp van Rijkswet, waarin vermeld staat dat bij de onderhandelingen rekening zal worden gehouden met onder meer de wensen van de reeds geassocieerde staten, wenst het parlement – dat is in dit geval het Surinaamse parlement – ten nauwste betrokken te worden bij bedoelde onderhandelingen. Gaarne zou ik van de bewindsman of bewindslieden – ik weet nog niet precies tot wie ik mij moet richten, maar dat vernemen ik straks wel – vernemen of hij deze opvatting deelt en hoe dat in de praktijk gerealiseerd zal worden. Mijnheer de Voorzitter, artikel 2 van het ontwerp van Rijkswet stelt, dat de goedkeuring van de Staten-Generaal niet vereist is voor die overeenkomsten die noodzakelijk of rechtstreeks het gevolg zijn van de overeenkomst, vermeld in artikel 1. Als ik het dan zo bekijk, moet er nog heel wat geregeld worden, in de eerste plaats ten aanzien van de betrekkingen met het Gemeenebest, waarbij een onderscheid gemaakt wordt tussen:

a. de industrielanden (Canada, Australië en Nieuw-Zeeland). Ten opzichte van die landen worden geen bijzondere maatregelen genomen, tenzij wat betreft de invoer van boter en kaas uit Nieuw-Zeeland;

b. de ontwikkelingslanden in Afrika, de Indische Oceaan de Stille Oceaan en de Caraïbische Zee. Deze landen mogen kiezen tussen drie formules. Zij kunnen deelnemen aan de associatieovereenkomst die, na het verstrijken van het Verdrag van Jaende op 31 januari 1975 zal worden gesloten met de Afrikaanse landen en Madagaskar. In de tweede plaats kunnen zij associatie-overeenkomsten sluiten op basis van artikel 238 van het verdrag tot oprichting van de EEG, naar het model van de Overeenkomst van Arusha met Kenya, Tanzanië en Oeganda; in de derde plaats kunnen zij handelsakkoorden aangaan;

c. de ontwikkelingslanden in Azië (India, Pakistan, Ceylon, Singapore en Maleisië).

Indien deze landen handelsmoeilijkheden ondervinden als gevolg van de verruiming van de Gemeenschap, zal deze – de Gemeenschap dus – passende maatregelen nemen. Mijnheer de Voorzitter, als ik dit allemaal zie, dan kan ik me de zorg van de Staten van Suriname voorstellen en dan deel ik deze zorg ook. De aanwezige leden van de Staten van Suriname zullen deze problematiek, naar ik aanneem zelf uitvoerig aan de orde stellen en ik zal er daarom nu niet langer bij stilstaan en mij beperken tot vier vragen.

1°. De ontwikkelingslanden in Afrika en in de andere landen, die ik zoëven noemde, mogen blijkbaar kiezen uit drie formules. Aan welke formule geven de Nederlandse bewindslieden de voorkeur?

2°. Waarom is voor de ontwikkelingslanden in Azië een andere regeling getroffen dan voor de onder A genoemde landen?

3°. Welke adequate voorzieningen worden voor Suriname getroffen, gezien de mogelijkheid, dat o.a. tropische producten, die ook door Suriname worden voortgebracht, via het nieuw aangesloten lid Engeland op de EEG-markt zullen worden aangeboden?

4°. Op welke wijze wordt het Nederlandse parlement bij de resultaten van de overeenkomst betrokken. Ik vraag dus niet naar het sluiten, maar naar de resultaten ervan.

Mijnheer de Voorzitter! Wat de ontwikkelingsproblematiek betreft is onze fractie een fervent voorstandster van een steeds grotere vrijheid voor het handelsverkeer tussen de ontwikkelingslanden en de geïndustrialiseerde landen. Uit het memorandum van de Nederlandse Regering inzake de rol van de gemeenschap op het gebied van de ontwikkelingssamenwerking meen ik deze opvatting ook te kunnen distilleren. Het memorandum stelt vervolgens, dat Nederland de wens, dat de Gemeenschap zich intensief gaat bezighouden met het vraagstuk van de samenwerking met de ontwikkelingslanden en dat de Gemeenschap tot één beleid komt, reeds meermalen in Brussel tot uitdrukking heeft gebracht. Gaarne zou ik van de Minister vernemen, hoe de inhoud van dit memorandum door de andere partners is ontvangen.

Verwoert

Mijn fractie is niet zo gelukkig met het beleid, dat de EEG ten aanzien van de ontwikkelingsproblematiek voert. Wij vragen ons zelfs af, of de huidige structuur van de EEG niet de discriminatie in de hand werkt. Wat dit betreft kunnen wij ons volledig aansluiten bij de opvattingen van professor Tinbergen. Deze stelde nl. bij de opening van de zevende postdoctorale cursus over de Europese integratie, dat de huidige politiek van de EEG op twee manieren discriminatoir werkt ten opzichte van de ontwikkelingslanden. Met discriminatie doelde professor Tinbergen op het feit, dat sommige ontwikkelingslanden (de geassocieerde lid-staten) gemakkelijker toegang hebben tot de gemeenschappelijke Westeuropese markt dan andere. Om te beginnen zou, volgens hem, de groep van geassocieerde landen moeten worden uitgebreid tot alle 25 minst-ontwikkelde landen: zestien in Afrika, acht in Azië en het Latijns-Amerikaanse Haïti. Bovendien zou de EEG afstand moeten doen van de voorrechten, die zij in deze landen geniet. Voor een nog vast te stellen tijdstip moeten alle belemmeringen voor de invoer van produkten uit de ontwikkelingslanden worden opgeheven. Daarentegen zullen de tariefmuren voor de ontwikkelingslanden voor de produkten uit de EEG voorlopig moeten blijven gehandhaafd.

Professor Tinbergen stelt vervolgens, dat dit het probleem van de arbeidsverdeling op wereldschaal oproept. In de EEG zal een oplossing moeten worden gevonden voor het geheel of gedeeltelijk verdwijnen van bepaalde bedrijfstakken, als de invoer uit de ontwikkelingslanden volledig vrij wordt.

Twee oplossingen deed professor Tinbergen hiervoor aan de hand: een vermindering van het aantal arbeidsuren en andere soorten werkgelegenheid voor de mensen, die op lange termijn werkloos dreigen te worden.

Ik realiseer mij, mijnheer de Voorzitter, dat de bewindslieden op deze gedachten van prof. Tinbergen niet direct een duidelijk en geheel volledig antwoord kunnen geven. Ik vraag hun evenwel, of zij er straks of morgen in ieder geval in grote lijnen een antwoord op kunnen geven. Vanaf de oprichting van de EGKS is het hoofddoel van het Europese streven het bereiken van de politieke eenheid geweest. In het begin vroeg het waarmaken van deze doelstellingen veel geduld, omdat de tweede wereldoorlog de mensen nog vers in het geheugen lag en de haatgevoelens zeer levendig waren. Uit pragmatische overwegingen hebben wij ons in de eerste jaren voornamelijk beziggehouden met de economische problemen en in de loop van de jaren hebben wij in dit streven heel wat ups en downs meegemaakt.

Naar de mening van mijn fractie is in de vergrote EEG, de Gemeenschap van de Tien, een politiek feit, dat de wil van de Europeanen weergeeft gezamenlijk aan hun toekomst te werken. Maar de uitbouw van Europa beperkt zich niet enkel tot de economische eenwording en de regeling van de landbouwproblemen. Het hoofddoel is een werkelijke politieke eenheid, maar op het ogenblik is de tegenstelling tussen de economische macht van de Europese Gemeenschap en haar politieke onmacht verontrustend. Als er in de komende maanden geen vooruitgang wordt geboekt, kan die onmacht leiden tot politiek, sociaal, cultureel en economisch verval. Wij hopen dan ook, dat de komende topconferentie mede ten doel heeft het gemeenschappelijk beleid nieuw leven in te blazen. Wel willen wij de opmerking maken, dat wij geen voorstander zijn van het houden van topconferenties anders dan in uiterste noodzaak. Naar onze mening moet de eenwording van Europa het werk zijn van de Commissie, de Raad van Ministers en het Europese Parlement. De eenwording van Europa op politiek gebied dient te geschieden door het versterken van de bevoegdheden van de Europese instellingen. Een eerste aanzet daartoe zou kunnen zijn het toekennen van werkelijke wetgevende bevoegdheid aan het Europese Parlement. In plaats van nieuwe Europese instellingen op te richten, moet men de bestaande versterken. Mijnheer de Voorzitter! Onze fractie is tegen de oprichting van een secretariaat, indien dit secretariaat louter een technische aangelegenheid zou zijn. Hoe staat het in dit ver-

Verwoert e. a.

band met het wetsontwerp Westerterp-Bos inzake de verkiezingen van de Nederlandse leden van het Europese Parlement? Er wordt naar mijn gevoel niet zoveel haast mee gemaakt, terwijl toch het wetsontwerp met name bedoeld was als een teken van ongeduld en vooral tot uitvoering van artikel 138 van het Verdrag van Rome.

Mijnheer de Voorzitter! Wat is de toekomst – in verband met de toetreding van de vier nieuwe leden – van de West-Europese Unie en de Raad van Europa? Elke drie maanden komt de Raad van de West-Europese Unie bijeen voor politieke en economische consultatie. Deze procedure lijkt ons nu overbodig te worden en onzes inziens kan de West-Europese Unie in de ijskast gezet worden.

Ten slotte, mijnheer de Voorzitter, kom ik bij de betrokkenheid van de Europeanen bij het streven naar een Verenigd Europa. In een interview verklaarde Staatssecretaris Westerterp, dat hij zich verwonderde over de lauwheid van de burgers bij de totstandkoming van de nieuwe verdragen. Eerlijk gezegd, verbaas ik mij over deze opmerking, omdat zij van een naïviteit en een gebrek aan realiteitszin getuigt, eigenschappen die ik bij deze Staatssecretaris niet veronderstel.

Mijnheer de Voorzitter! Laten wij wel wezen: wat heeft de gemiddelde burger nu gemerkt van het streven naar Europese eenwording? Niet veel, en als er al iets doordruppelde, dan lagen deze feiten meestal op het gebied van eindeloze marathonconferenties over de hoogte van de landbouwprijzen, een Europese munteenheid of het afbreken van tolmuren voor derde landen; allemaal belangrijke zaken, die echter de gemiddelde burger niet raken. Het enige wat de Nederlandse burger tot nu toe gemerkt heeft, is dat de prijzen van allerlei Europese produkten steeds hoger werden, de persoonscontrole aan de grenzen nog steeds blijft bestaan en als er dan al eens iets in Europees verband gedaan zou kunnen worden – en ik denk in dit verband aan de AKZO-affaire – dan blijkt de onmacht van de Europese Commissie en van het Europese Parlement. Het ene-Europa heeft de harten van de Nederlanders nog niet beroerd.

Mijnheer de Voorzitter! Het uitgebreide Europa moet een werkelijke eenheid zijn, maar niet alleen in het economische of militaire vlak. De ondertekenaars van het Verdrag van Rome hadden dat trouwens ingezien, toen zij in dat verdrag verklaarden dat Europa slechts een werkelijke eenheid zou worden, wanneer het een nieuwe samenleving zou scheppen. De beginselen zijn er dus, maar wij moeten ervoor zorgen, dat zij gerealiseerd worden en mijns inziens is de overheid hier in haar voorlichtende taak tekort geschoten. Ook de particuliere organisaties hebben deze doelstelling nog onvoldoende kunnen bereiken. Hoeveel waardering ik ook heb voor de activiteiten van de Europese Beweging, het is toch een elitair gezelschap gebleven. Het heeft intensief aan de verdieping van de Europese idee gewerkt, maar heeft daarbij toch onvoldoende weerklank gevonden bij brede lagen van de Nederlandse samenleving. Ik hoop, dat de Europese Beweging deze opmerkingen – vooral bij haar 25-jarig jubileum – niet verkeerd opvat; ik heb ze niet geuit vanuit een negatieve benadering. Ik weet hoe moeilijk het is, deze gedachten een integrerend onderdeel te laten worden van een bestaand cultuurpatroon, vooral omdat deze nieuwe gedachtengang duidelijk een mentaliteitsverandering vraagt. Ik vraag mij af, en ik zou gaarne van de Minister vernemen, hoe hij denkt over het instellen van een nationale commissie, die zich met deze taak zou kunnen bezighouden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb in vogelvlucht willen schetsen, hoe mijn fractie denkt over enkele grote Europese problemen. Mijn partij is een overtuigd voorstandster van de Europese eenwording en wij zullen het verdrag tot toetreding gaarne goedkeuren.

De heer Verbrugh (G.P.V.): Mijnheer de Voorzitter! Wij zijn hier bijeen om het verdrag te bespreken, dat van kracht wordt als de vier kandidaat-leden tot de Europese Gemeenschappen zijn toetreden. Voor zover wij nog geen goede in-

Verbrugh

druk hadden van de situatie die na de toetreding zal ontstaan, kunnen wij deze indruk nu wel krijgen uit de memorie van toelichting en de verdragstekst.

In de memorie van toelichting staat, dat de nieuwe stemmenverdeling in de Raad van de Tien garandeert, dat de „grote” leden niet in staat zijn, de „kleine” leden te overstemmen, ook niet, wanneer het een voorstel van de Commissie betreft. Maar hoe wordt de situatie, als Engeland en Ierland wel toetreden en na de volksstemmingen de Scandinavische landen niet? Wij weten allen, dat het laatste volgens de opinie-onderzoeken niet onmogelijk is. In Scandinavië heeft de anti-EEG-propaganda bij voorbeeld een vergelijking getrokken met Canada, dat zelfstandig naast de VS bestaat. Zo zouden ook de vier Scandinavische landen een zelfstandige Noordse economische unie moeten vormen, los van de EEG. Ik vernem graag van de bewindslieden, hoe de Raad zal beslissen over de stemmenverdeling als Noorwegen en Denemarken niet toetreden. Het maakt nogal wat verschil, als het economisch nauw verbonden Verenigd Koninkrijk en Ierland – tezamen met het gewicht van 13 stemmen – toetreden en de beide andere niet. Het lijkt mij een eerlijke zaak, als iedereen weet, wat er gebeurt bij de terugtrekking van Noorwegen en Denemarken of bij de terugtrekking van een van beide.

Overigens wil ik mijn waardering uitspreken voor het verdrag. De bewindslieden weten, dat onze fractie ernstig hoopt, dat de volksstemmingen gunstig zullen uitvallen, d.w.z.: voor toetreding.

Ik heb hier en daar veel genoeg gehad bij het lezen van de bijlagen van het verdrag. Bij artikel 29 staat bij voorbeeld een verordening over de Emmentaler Käse-fromage-formaggi-kaascheese-ost-ost. Waar ter wereld kan men zulke bloemrijke verdragsteksten maken als in ons goede Europa? Europa is Europees door zijn veelheid van levende nationale talen. Dit is anders dan in Rusland en Amerika, waar men telkens slechts één taal spreekt. In verband hiermee een vraag. Men hoort wel eens zeggen, dat wij in Europa naar twee of drie werktalen – en in sommige gevallen naar één gemeenschapstaal – toe moeten. Ik zie tot mijn genoeg van de Staatssecretaris „neen” schudden; kan hij straks zeggen, of men van Nederlandse zijde in de EEG-organen steeds strak vasthoudt aan de gelijke rechten op gebruik van alle officiële talen?

Deze vraag is actueel, omdat een oud-collega-bewindsman van de bewindslieden – de geachte afgevaardigde de heer Drees – van mening is, zoals ik in het „Chemisch Weekblad” las, dat Nederlandse proefschriften in niet-Nederlandse talen zouden moeten worden geschreven en slechts met dispensatie zouden kunnen worden geschreven in wat de geachte afgevaardigde „ons lokale dialect” noemde. Ik wil niet verbergen, dat ik deze betiteling van onze hoogwaardige gemeenschappelijke moedertaal nogal technocratisch vind. Ik hoop, dat dit debat – het is jammer, dat ik na DS'70 spreek – aanleiding zal zijn voor de fractie waartoe de geachte afgevaardigde behoort, te zeggen of zij dit standpunt deelt en het eventueel nader te verklaren.

Geloven de bewindslieden niet, dat de soms heftige oppositie die vandaag in de Scandinavische landen tegen de EEG bovenkomt, had kunnen worden voorkomen? Had ook niet heel wat oppositie in Engeland kunnen worden voorkomen?

De vorige Noorse premier – Borten – was eerst vóór toetreding, omdat hij de EEG als een douane-unie zag, zoals deze ook in 1957 aan ons is voorgehouden. Maar later leerde hij de plannen-Werner en -Davignon beter kennen. Toen deinsde hij terug. Nu is hij zelfs een van de meest uitgesproken anti-EEG-politici in Noorwegen. Had men in de onderhandelingsperiode van de toetreding die plannen voor een monetaire unie en vooral voor een politiek secretariaat nu niet nog wat meer op een zacht pitje kunnen laten staan? Ik heb gehoord, dat de Staatssecretaris niet voelt voor een voortijdige wijziging van het Verdrag, maar ik geloof, dat het pitje nog wel wat zachter had kunnen aanstaan. Ik geloof ook niet, dat de discussies

over deze beide zaken – een monetaire unie en een politiek secretariaat – bij de buitenwacht vertrouwen hebben ingeboezemd.

Men kiest ook zo'n vreemde methode van werken. Als de EEG-functionarissen zeiden: Kijk, wij streven dat en dat na en wij willen het bewustzijn van alle burgers der Europese staten activeren – dat zei net de geachte afgevaardigde de heer Verwoert – zodat zij zich voor die en die zaak inzetten en dan dichter naast elkaar komen te staan, dan kan men daarover denken zoals men wil, maar dat is te begrijpen.

Maar zo gaat het niet. De Europese ministers komen steeds met argumenten in de trant van: het kan beslist niet anders, u moet wel. Minister Werner van Luxemburg liet dat in mei in de Raadgevende Vergadering – het is maar een voorbeeld – in Straatsburg heel duidelijk blijken. Hij zei: 1) de economische integratie is al te ver gevorderd om nog een stilstand te kunnen veroorloven; 2) de economie is ondeelbaar en het monetaire stelsel speelt daarin een centrale rol. Europa moet dus één monetaire individualiteit worden. Dan komt straks punt 3), waarbij men zegt, dat het onmogelijk is een goede monetaire eenheid te krijgen als er ook geen politieke eenheid is. Waarschijnlijk zal President Pompidou volgens deze methode zijn visie op een politiek verenigd Europa naar voren schuiven, zodra de door hem voorgestane monetaire beslissingen een feit zijn.

Men noemt deze methode geloof ik de motorstrategie. Ik denk dat de bewindslieden dat woord beter kennen dan ik, maar ik heb dat zo gelezen. Zulk een strategie maakt echter geen prettige indruk. De mensen willen kunnen kiezen en niet horen: pas op, u moet wel, anders gebeurt er een groot ongeluk.

Ik geloof, dat dit soort nogal vreemde EEG-methodes allerlei mensen meer kopschuw maakt dan nodig is.

Ook geloof ik dat de Nederlandse deelnemers aan het werk van de EEG wat meer rekening hadden kunnen houden met de werkelijkheid van Europa, zoals die in feite is. Het werkelijke Europa is namelijk nog steeds het Europa van de nationale staten. De bewoners van het Europese schiereiland leven in die nationale staten, die hen beschermen tegen uiteenbrokking. De meeste mensen zijn binnen die staten op de een of andere manier ingeworteld. Zij voelen zich vaak aan zeer eenvoudige werkelijkheden gebonden: een huis, een gezin, een horizon en een levensklimaat. Of als men het minder alledaags wil, dan zeg ik dat er in Nederland een binding is aan het historische Oranjehuis, de vorstin, een kerk, een stuk letterkunde in de Nederlandse taal. In Italië of in Oostenrijk of in Noorwegen vindt men iets overeenkomstigs, doch dan met een andere nationale traditie, met een ander godshuis en met een andere taal. Dit is allemaal zo typisch Europees. Een Jutlandse boer die van een eigegeërfd gezin bedrijf naar Italië trekt om daar wijngaarden te planten, moet zich eerst afvragen of hij daar wel kan aarden.

Ik wil daarmee niet zeggen, dat dit werkelijke Europa dat er is, ook een verstand Europa moet zijn van mensen, die maar op hun plaats blijven zitten en waarvan nooit kracht kan uitgaan. Ik kan dit als volgt verduidelijken.

Er is een oude orangistische en sterk christelijk gerichte lijn in de Nederlandse buitenlandse politiek terug te vinden. Daarbij ging men uit van de werkelijkheid: Oranje wilde ons volk met zijn geloof, met zijn kerken, zijn idealen en al zijn hebbelijkheden beschermen tegen de tirannie. Dat weten wij allemaal. Maar dan zei men er ook bij, dat men bij de betrekkingen tussen de staten ervan zou uitgaan, dat God de volken regeert en dat de Koning der koningen de bovennationale overheid van de staten is. Dat was een soort van christelijk vooruitstrevend realisme. Ik zie de Staatssecretaris met het hoofd schudden, mijnheer de Voorzitter. Misschien vindt hij het wel erg conservatief maar dat hoor ik dan nog wel.

Staatssecretaris **Westertep**: Oranje heeft dat ten aanzien van de Verenigde Nederlandse Provinciën nooit beweerd.

Verbrugh

De heer **Verbrugh** (G.P.V.): Ik ben het met u eens, dat Oranje het laatste nooit heeft beweerd. Het was echter een complex van Oranje in samenwerking met de toenmalige gereformeerden, zoals zij heetten in die tijd.

De heer **Mommersteeg** (K.V.P.): U interpreteert.

De heer **Verbrugh** (G.P.V.): Neen. Ik geef het complex weer, dat toen feitelijk de buitenlandse politiek van de Nederlandse provinciën bepaalde. Er was een wisselwerking tussen Oranje en de christelijke kerk. Men ging uit van de werkelijkheid maar wilde toch veel verbeteringen aanbrengen.

Misschien is de Staatssecretaris het meer eens met wat ik nu over stadhouders Willem III ga zeggen. Ik meen, dat hij zo iemand was die werkelijkheid en verbeteringen wilde combineren. Hij had visie en kon daardoor in Nederland beschermen en een opbouwende Europese politiek voeren.

De Minister van Buitenlandse Zaken heeft in februari in een rede voor de Leuvense universiteit gezegd, dat een klein land iets kan zijn voor de wereld als het visie heeft. Ik ben het daarmee eens. Maar dan moet men bij die visie wel uitgaan van de werkelijke situatie. Men zegt wel eens, dat stadhouders Willem III ons land ten slotte te veel uitputte door zijn Europese politiek. Dat wordt vooral gezegd door aanhangers van wat ik zou willen noemen een andere lijn in onze Nederlandse buitenlandse politiek.

Immers, wij zijn niet alleen het land van de Oranje-stadhouders en van de staatslieden, die J. A. van Hamel met instemming tekende. Bij ons is ook de meer irenische leer van Grotius ingeburgerd. Later heeft Van Vollenhoven deze traditie voortgezet in zijn leer over de internationale rechtsorde. Daarbij paste ook onze oude neutraliteitspolitiek. Politiek Den Haag dacht in de jaren voor de oorlog, dat wij met onze neutraliteit de gehele wereld een onschatbare dienst bewezen. Ik meen, dat het in 1939 Minister-President De Geer was, die na het uitbreken van de oorlog verklaarde, dat de lichten in Europa overal waren uitgegaan maar in Nederland en België nog schenen. Dat moet dan het licht van onze neutraliteit zijn geweest. Men zag dat als een baken in de wereld. Wij richtten ons toen niet op het werkelijke Europa zoals het was maar op een ingebeeld Europa. De ontzuivering kwam daarna.

Nu zie ik helaas in de memorie van toelichting sommige zaken die mij meer aan een ingebeeld Europa dan aan een werkelijk Europa doen denken. Op blz. 4 staat, dat de Europese integratie uiteindelijk ook de politieke eenwording zal brengen. Mag ik Minister Schmelzer of de betrokken bewindsman, zo dat een ander is, vragen, of dat een reëel doel is?

Minister **Schmelzer**: Het is wel dezelfde.

De heer **Verbrugh** (G.P.V.): Ik geef toe, dat als wij heel ver zijn en het Laatste Oordeel is geweest en de nieuwe mensheid in het vernieuwde paradijs woont, de uiteindelijke eenwording zeker is. Vóór die tijd kan er echter nog veel gebeuren. Ik wijs er in dit verband op, dat Ierland, dat zich bij volksstemming vóór toetreding tot de EEG heeft uitgesproken, geen NAVO-lid is. Betekent de opmerking in de memorie van toelichting dan dat uiteindelijk Ierland ook NAVO-lid zal worden? Of betekent zij dat na de EVC uiteindelijk alle leden van de NAVO en van het Warschau-Pact elkaar met een vredeskus zullen omhelzen en dat dan alle defensienota's vergeten en vergeten zullen zijn?

Op bladzijde 4, rechterkolom, staat, dat het belang van de gemeenschap moet prevaleren boven de belangen der grote lidstaten en dat o.a. daarom er een sterke Europese Commissie moet zijn. Is dat wel praktisch gedacht? Wat geeft de Regering reden, te denken dat de grote staten hun belangen vrijwillig zullen achterstellen bij het belang van de Gemeenschap? Zijn de vertegenwoordigers van de Franse, Britse en ook West-

duitse regering een soort van padvindders, die bereid zijn, elke dag een goede daad te doen?

Ik noem een derde voorbeeld. Op blz. 6, rechterkolom, staat, dat de nieuwe lidstaten onder andere de politieke doelstellingen van het gemeenschapsbestaan zullen aanvaarden. In het licht van het hele stuk suggereert dit, dat de nieuwe leden nu ook naar een politiek verenigd Europa willen gaan. In artikel 3, derde lid, van het verdrag staat echter slechts, dat de nieuwe leden de beginselen en beleidslijnen eerbiedigen, die voortvloeien uit de verklaringen, resoluties en andere standpuntbepalingen. Is dat niet te vaag om te spreken over politieke doelstellingen?

Dit wetsontwerp gaat eigenlijk over een mengsel van een politiek, die gericht is op het werkelijke Europa en een die gericht is op het ingebeeld Europa. Er is vlak na de oorlog in ons land heel wat inbeelding in Europa geweest. Men wilde met volle zeilen koersen naar een Europese federatie op basis van de gemeenschappelijke Europese beschaving, waaruit het verzet tegen Hitler was voortgekomen. In artikel III van het verdrag van de West-Europese Unie staat dat nog uitgedrukt. Later kwamen de Europese verkiezingen in Delft en Bolsward en de Europese Defensie Gemeenschap. Wij vonden het allemaal erg ver van het werkelijke Europa verwijderd en daarom hebben we in 1957 bij de wieg van de EEG niet gejuicht. Wij hadden toen de voorkeur gegeven aan een Nederlandse toetreding tot een vrijhandelszone zoals de FTA.

Maar later in de periode van de ambtsvoorganger van de Minister is ons buitenlands beleid veel realistischer geworden, en aangezien de Minister heeft gezegd dat hij niet fundamenteel wil veranderen ten opzichte van zijn ambtsvoorganger, neem ik aan dat ook zijn politiek realistisch is.

In elk geval schuilt in het verdrag waarover wij nu praten een goed stuk realisme, dat ik waardeer. Hulde voor hen die dit van Nederlandse zijde tot stand brachten.

Nu wij vlak voor de volksstemmingen in Scandinavië staan is de vraag actueel of de Regering er nog iets aan kan doen om een paar aantrekkelijke kanten van het verdrag in de Scandinavische publiciteit te brengen. In navolging van een suggestie elders is er gevraagd of de Regering geen initiatief wil nemen om een „kleine top” van de nieuwe en oude kleine lidstaten als mogelijkheid in uitzicht te stellen. Uit de nota naar aanleiding van het eindverslag bemerk ik echter, dat de vraag uit het verslag verkeerd is begrepen. Het gaat namelijk niet om kleine landen die geografisch klein zijn, maar om landen waarvan de politieke macht klein is. Noorwegen heeft een oppervlak dat groter is dan dat van West-Duitsland of het Verenigd Koninkrijk, maar men kan het op de zojiust bedoelde manier toch een klein land noemen. En ook gaat het er niet om dat de kleine landen afzonderlijk gaan spreken over industrie en handelsbelangen. De belangen daarbij verschillen inderdaad van land tot land. Maar ik denk bij voorbeeld wel aan de gemeenschappelijke culturele belangen die de kleine lidstaten hebben. Als men bij voorbeeld besluit alleen de gemeenschapstalen die door meer dan 30 mln. mensen gesproken worden als werktalen te aanvaarden, hebben de kleine lidstaten (afgezien van Ierland en Frans België) een gemeenschappelijk belang om daar iets tegen in te brengen. En er zijn nog wel meer zaken waarover men met een vertegenwoordiger van een klein land wat gemakkelijker kan praten dan met een van een groot land. Ik heb bovendien gemerkt, dat de zwaarste tegenstanders van de EEG in Scandinavië aanzienlijk milder gestemd worden als zij horen van een mogelijke samenwerking van de kleine landen.

Daarom wil ik deze vraag uit het verslag in de gewijzigde betekenis nog eens aan de bewindslieden voorleggen.

De geachte afgevaardigde de heer Berkhouwer kondigde reeds aan, dat de heer Van der Stoep een motie aan de Kamer zal voorleggen, die bedoeld is als een vriendelijk woord voor Noorwegen en Denemarken. Dat lijkt mij een goede zaak. Als de verzekering van parlementaire sympathie met een daad van de Regering gepaard gaat, zou het echter een nog betere zaak

Verbrugh

zijn. Hiervoor zijn nog wel meer mogelijkheden dan het overleg op een kleine-landen-conferentie over hun culturele zaken.

Ik denk aan de 40 000 gezinnen, die de hele natie van het soevereine IJsland uitmaken en die in de klem zitten met hun schaars wordende visgronden. De getallen van de afnemende vangsten zijn schrikbarend. Als de vangst daar een jaar slecht is, gaat het met de IJslandse kroon ook direct slecht. In het slechte visjaar 1957 devalueerde de kroon met 25 pct. en in 1968 met 35 pct. Nu heeft de EEG verklaard, dat het verdrag met IJsland pas effectief wordt als IJsland het eerst met Engeland en Duitsland eens wordt over de visserijrechten. Ik las, dat de secretaris-generaal van de NAVO aanbod te bemiddelen, maar het zou nog mooier zijn, als een EEG-minister uit een klein land, zoals Nederland, een vriendelijke hand uitstak. Dat geeft de mensen, die in Scandinavië met „ja tegen de EEG"-vlaggetjes rondlopen en ook de Noorse premier, die zijn politieke bestaan aan de toetreding heeft verbonden, wat meer steun. De bewindslieden kwamen nu nog van hun medeleven getuigen, voordat er volksstemmingen zullen worden gehouden.

Als we ons niet met alle macht richten op het werkelijke Europa en ons in plaats daarvan meer laten gaan in de richting van het meer ingebeelde Europa, dan komen wij mijns inziens ongelukkig uit. Ik denk aan het streven naar een monetaire unie en de harmonisatie, die daarmee gepaard moet gaan. Zal daarmee ook een sociale harmonisatie gepaard gaan? Bij het ingebeelde Europa behoort de gedachte van een zo spoedig mogelijk te realiseren monetaire, economische en sociale eenheid. Maar is het niet noodzakelijk, dat de Regering zulke denkbeelden openlijk verwerpt, omdat ze onrealistisch zijn, namelijk zolang er zo weinig morele en politieke verbondenheid tussen de verschillende volkeren van Europa is en ook niet spoedig te verwachten is. Ik heb nog een vraag in dit verband. Werken een monetaire en economische unie in het gehele gebied van Sicilië tot Hammerfest – dus een uitgestrekt gebied met vaste wisselkoersen en gelijke lonen – niet een vermindering van de werkgelegenheid en een vergroting van de sociale tegenstellingen op regionaal niveau in de hand? Ik denk dan aan de landen met moeilijke produktieomstandigheden en die zijn er.

Geloven de bewindslieden niet, dat bij voorbeeld de positie van ons Koninklijk Huis wordt aangetast, als wij elke dag maar zeggen, dat wij naar een federale en geen confederale Europese staat willen, terwijl wij van de structuur van die staat nog niets met zekerheid kunnen zeggen? En geloven de bewindslieden niet, dat er verwarring ontstaat bij de politieke partijvorming, als men spreekt over vermeenderde bevoegdheden van het Europese Parlement, waarin Nederland 14 zetels krijgt? Dit is dus een volksvertegenwoordiging, die is gekozen met een kiesdeler van bijna 500 000. Kan men een dergelijk parlement echter nog wel een volksvertegenwoordiging noemen, die rekening houdt met de werkelijkheden van kerk, geloof en serieuze idealen, die in de lid-staten leven. Thans bestaat er gebrek aan controle op de Europese Ministerraad. Ik vraag echter de bewindslieden hun mening over het voorstel om de vergaderingen van de Raad van Ministers voortaan openbaar te laten zijn.

Van een zich te veel concentreren op het ingebeelde Europa, vrees ik, dat de ziel uit de naties van ons werelddeel wordt gehaald, zonder dat er een nieuwe ziel in Europa vaart. Het is al meer gezegd: Door afspraken over komkommers en garens van jute kan men geen levende staat bouwen. Daarvoor is geloof nodig en een publieke filosofie, die wortels heeft.

Het deed mij genoegen op blz. 4 – linkerkolom – van de memorie van toelichting te lezen, dat onze Regering een naar binnen gekeerd Europees nationalisme wil tegengaan. Want als er in een kunstmatig samengestelde staat niets is, wat de mensen in brede lagen grijpt, is het gevaar van een nihilistisch Europees nationalisme inderdaad aanwezig.

Verbrugh e. a.

Maar daarmee is het probleem nog niet opgelost. Zien de bewindslieden het niet als een der grootste dreigingen voor een te weinig op de werkelijkheid der naties berustend Europa, dat een van de lid-staten naar de hegemoniale macht dringt en zo inderdaad een verenigd Europa tot aanzijn roept, maar dan op de manier, waarop Pruisen de hegemonie kreeg, die nodig was voor de Duitse eenheid?

Op die manier ontstaat er uit het ingebeelde Europa een derde type van Europa, het ongelukkige Europa. Dat ongelukkige Europa zal wel naar buiten het stralende licht van de leidende hegemoniale macht en haar volgelingen tonen, maar die vertoning is dan gebouwd op de doffe berusting der machtelozen, die misschien niet zo goed in het Frans zijn en daarom niet mogen meedoen. Maar in het werkelijke Europa der naties zouden zij waarschijnlijk vrije mensen zijn geweest.

Hoe beoordelen de bewindslieden de uitlating, die president Pompidou deed in april, toen hij stemmen wierf voor zijn referendum? Ik doel op de opmerking van president Pompidou: Wij zijn vastbesloten de eerste plaats in Europa te bereiken en het stempel van Frankrijk op Europa te drukken?

Om te vermijden, dat wij belanden in dit ongelukkige Europa, wil onze fractie niet kiezen voor het ingebeelde Europa, maar wel voor het werkelijke Europa, dus voor het Europa met de Scandinavische landen erbij. Het stuk werkelijkheid, dat zij binnen de EEG zullen brengen, geeft ons vertrouwen. Als de volksstemmingen echter slecht aflopen, lijkt dit ons een slechte dag voor het werkelijke Europa. Zou zo'n verkeerd aflopende volksstemming tot gevolg hebben, dat de bewindslieden dan een andere koers gaan varen? Ik zou hierin graag enig inzicht hebben, want in dat geval is er veel meer aan de hand dan dat er alleen maar 2 landen minder tot de EEG toetreden.

De heer Vredeling (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik wil graag namens mijn fractie een enkele opmerking maken over de aan de orde zijnde toetredingsverdragen en daarna hoofdzakelijk ingaan op een aantal institutionele aspecten van de topconferentie, die aanstaande is en waaromtrent wij vandaag van de kant van de Regering enkele mededelingen hebben ontvangen.

Bij de toetredingsverdragen is een enorme problematiek aan de orde, die eigenlijk volledig samenvalt met het totale Nederlandse sociale, economische en buitenlandse beleid. Ik wil slechts een enkel punt uit dat totaal naar voren halen. Ik ben mij ervan bewust, dat door de toetreding van een aantal nieuwe staten eigenlijk niet veel nieuws aan de orde is. Het enige nieuwe zal zijn het beleid, dat na de toetreding door de vergrote EEG zal worden gevoerd. Ik meen, dat er in de toekomst talloze gelegenheden zullen zijn om dat beleid aan de orde te stellen. Het gaat in feite om een lopende zaak, die wij van tijd tot tijd en van moment tot moment met de Regering kunnen bespreken.

Ik wil vervolgens een enkele opmerking maken met betrekking tot de toetreding zelf. Er zijn bij mij een aantal vragen gerezen. Ik wil beginnen met een vraag naar aanleiding van artikel 3 van de toetredingsakte. In dat artikel wordt de positie geregeld van de toetredende landen ten opzichte van regelingen en afspraken, die onder welke benaming dan ook tot stand zijn gekomen tussen de oorspronkelijke lid-staten. Het artikel zegt, dat de toetredende landen zich in dezelfde situatie bevinden ten opzichte van die regelingen en de afspraken, die tussen de Zes zijn gemaakt als de oorspronkelijke zes lid-staten. Wat betekent dit met betrekking tot het zogenaamde akkoord van Luxemburg inzake de unanimiteitsregel? Het akkoord van Luxemburg betreft een besluit van de delegaties van de lid-staten in, zoals dat heet, buitengewone vergadering van de Raad, bijeen op 29 januari 1966. Het besluit omvat het veel besdiscussieerde en bekende „agreement to disagree" inzake de eis van unanimiteit in de Raad over kwesties, waarbij een overheersend nationaal belang in het geding is. Ik zou aan de Regering willen vragen, of dit besluit ook geldt ten opzichte van

Vredeling

de nieuwe lid-staten. Er zijn slechts twee oplossingen mogelijk: het besluit geldt of het geldt niet. Indien het niet geldt ten opzichte van de nieuwe lid-staten verneem ik graag, of dit betekent, dat er op dit punt geen enkele afspraak is gemaakt tussen de nieuwe lid-staten en de – om het zo maar te noemen – oude Zes. Als daarover geen afspraken zijn gemaakt, betekent dat dan niet dat het bekende besluit van Luxemburg tussen de zes oorspronkelijke EEG-landen automatisch vervallen is? De toetredingsakte gaat er immers vanuit, dat alle landen die lid zijn van de EEG, op volstreekte voet van gelijkheid met elkaar verkeren en dat er geen bijzondere afspraken meer bestaan tussen de oorspronkelijke zes EEG-landen.

De heer **Verbrugh** (G.P.V.): Bij de propaganda die de pro-EEG-ers maken in Noorwegen tegen de anti's is dat akkoord van Luxemburg een constant punt in de zin van: Het is niet zo erg; het valt wel mee.

De heer **Vredeling** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Mijn vraag is dus, of dit akkoord nog geldt voor de oorspronkelijke zes EEG-landen. In dit akkoord komen twee standpunten voor. Het ene standpunt is, dat men bereid is zich neer te leggen bij meerderheidsbeslissingen; het andere standpunt – dat is met name het Franse standpunt – is dat men, wanneer een nationaal belang van grote importantie in het geding is, alleen maar met unanimitieit kan beslissen. Bij welk standpunt hebben de toetredende landen zich aangesloten? In het bijzonder is van belang het antwoord op de vraag, bij welk standpunt het Verenigd Koninkrijk zich heeft aangesloten. Als het akkoord immers nog geldt, is het van belang dat wij het standpunt van de nieuwe lid-staten ten opzichte van dat akkoord kennen.

Mijn tweede punt heeft betrekking op de vrije migratie. Ik aarzel enigszins om dit punt aan de orde te stellen, gezien de samenstelling van de ministersploeg achter de regeringstafel. Wij weten dat bij de onderhandelingen over de toetreding bepaalde moeilijkheden zijn gerezen over de status van de zogenaamde Commonwealth-citizens die het recht van verblijf hebben in het Verenigd Koninkrijk. Deze Commonwealth-citizens zijn gelijkgesteld, dit blijkt uit de tekst van de akte, met onderdanen van de Gemeenschap. Daaruit vloeit voort, dat zij volledig vallen onder de regeling van de vrije migratie.

Het is ons bekend, dat dit punt aanleiding is geweest voor de Nederlandse Regering om daarbij bepaalde vraagtekens te plaatsen. Dit heeft geresulteerd in een gemeenschappelijke verklaring die is toegevoegd aan de documenten betreffende de toetreding van de nieuwe lid-staten tot de Gemeenschappen. Deze gemeenschappelijke verklaring heeft betrekking op het vrije verkeer van werknemers.

Deze verklaring is het waard om even te citeren. Daarin staat namelijk, dat de uitbreiding van de Gemeenschap bepaalde moeilijkheden met zich kan brengen voor de sociale toestand in één of meer lid-staten ten aanzien van de toepassing van de bepalingen betreffende het vrije verkeer van werknemers. De lid-staten verklaren daarin, zich het recht voor te behouden om zich, indien moeilijkheden van deze aard rijzen, te wenden tot de instellingen van de Gemeenschap voor een oplossing van dit vraagstuk overeenkomstig de bepalingen van de verdragen tot de oprichting van de Europese Gemeenschappen en de bepalingen ter uitvoering daarvan.

Van deze gemeenschappelijke verklaring heb ik met enige verbazing kennis genomen, omdat zij helemaal niets nieuws zegt. Uiteraard kan iedere lid-staat alles aan de orde stellen in de Raad. Men kan verzoeken, een punt op de agenda op te voeren. Die gemeenschappelijke verklaring is dus volstrekt overbodig. Als die verklaring er niet zou zijn, zou men op dezelfde manier een probleem aan de orde kunnen stellen. Als er moeilijkheden rijzen, kan men zich immers altijd wenden tot de instellingen van de Gemeenschap, zijnde de Raad, de Europese Commissie of het Europese Parlement. Ik vind de gemeenschappelijke verklaring dus nogal onbegrijpelijk.

Naar mijn gevoel is hierbij wat meer aan de hand dan blijkt uit de gemeenschappelijke verklaring. Bij de discussie en de berichtgeving over dit punt is sprake geweest van een Nederlandse verklaring, waarbij Nederland zich het recht zou hebben voorbehouden – ik vraag de Regering of dit juist is – om eenzijdig afweermaatregelen te nemen tegen de vrije migratie indien daardoor bepaalde moeilijkheden rijzen. Mijnheer de Voorzitter! Ik heb hiervan met opperste verbazing kennis genomen. Uitgerekend de Nederlandse Regering zou een unilaterale verklaring afleggen: dezelfde Nederlandse Regering, die altijd zegt, zo ontzettend geporteerd te zijn voor boven-nationale oplossingen, die altijd zegt, de boven-nationale principes hoog te willen houden! In die opvatting past uiteraard geen unilaterale verklaring. Ik erken dat moeilijkheden kunnen rijzen. Ik erken dat met of zonder gemeenschappelijke verklaring, als er problemen rijzen voor elke lid-staat, het mogelijk moet zijn, een en ander aan de orde te stellen, waarna volgens de geëigende regelingen en organen bepaalde oplossingen kunnen worden aangedragen. Die eenzijdige verklaring van de Nederlandse Regering echter, die naar mijn mening is ingegeven door een voor mij onbegrijpelijke opvatting, is in ieder geval van nul en generlei waarde.

Men kan unilaterale verklaringen afleggen, zoveel men wil, maar wat de lid-staten onderling zijn overeengekomen, is slechts geldig. Ik lees in de gemeenschappelijke verklaring, dat onderling is overeengekomen, dat – wanneer er moeilijkheden zijn – men een en ander op de agenda mag zetten en dat men dient te streven naar gemeenschappelijke oplossingen. Ik vraag de Regering, of de situatie, die ik heb geschetst, juist is en of er niets tussen zit. Ik meen, dat de eenzijdige verklaring van de Nederlandse Regering een poging is geweest, die tot niets heeft geleid en die in ieder geval irrelevant is en geen enkele gelding heeft. Ik stel er prijs op, in dezen een duidelijke uitspraak te verkrijgen omdat dit van bijzonder belang kan zijn wanneer bepaalde kwesties rijzen, met name voor het Europese Hof van Justitie. Dit hof kan dan rekening houden met de argumentatie en de beraadslaging over dit punt, in dit debat.

Hiermee kom ik bij de problematiek van institutionele aard, die bij de toetreding – maar eigenlijk ook zonder die toetreding – aan de orde komt. Ik wil daarbij een aantal opmerkingen maken over de instellingen van de Gemeenschap.

Allereerst het Hof van Justitie, waarover ik relatief kort kan zijn. Dit is immers de enige instelling van de Gemeenschap, die bij het hele tumult over de Gemeenschap en de moeilijkheden daarvan onbesproken is gebleven. Het hof heeft een aantal uitspraken gedaan, die – en ik wil het hof daarvoor hulde brengen – uitblinken door hun onpartijdigheid en door hun blijken van constructieve rechtspraak. Dit is uitermate belangrijk in verband met de jurisprudentie. Het hof geeft er hiermee blijk van, uit te gaan van waarlijk Europese beginselen. Door de moeilijkheden, die rond de Gemeenschap zijn gerezen, is het hof volstrekt onberoerd gebleven. Het spreekt recht met als uitgangspunt de Europese principes, waarvan ook de Europese verdragen uitgaan.

Van de raad kan ik absoluut niet hetzelfde zeggen. De Raad van Ministers is een orgaan, waarvan de besluitvorming uiterst moeilijk tot stand komt. Er is geen enkele eensgezindheid in deze raad te vinden. Er zijn fundamentele meningsverschillen. Dat is niets vreemds. Het is echter wel volstrekt onbevredigend dat die fundamentele meningsverschillen nooit worden uitgepraat. Men constateert en men komt niet tot een oplossing.

Als wij denken aan de toetreding – in die context praten wij vanavond – dan moet worden gevreesd dat het alleen maar erger zal worden. De fundamentele meningsverschillen leiden ertoe dat er geen wezenlijke besluiten worden genomen op het niveau van de Europese Gemeenschappen. Daardoor ontstaat er een machtsvacuüm. Een machtsvacuüm wordt echter altijd opgevuld op een of andere wijze. In wezen betekent het dat het machtsvacuüm dat het kenmerk is van het beleid van de Raad van Ministers wordt opgevuld door het bedrijfsleven.

Vredeling

Het bedrijfsleven kan niet leven bij het uitblijven van beslissingen. Het past zich aan in de zin van het maken van onderlinge afspraken en het zijn eigen gang gaan. Dit gebeurt volstrekt ongecontroleerd.

Niet alleen het bedrijfsleven doet dat. Het geldt ook voor de invloed van buiten de EEG. Men heeft in feite te maken met een machtsvacuüm, dat wordt ingevuld door de economische krachten die binnen de Gemeenschap leven en door de buitenlandse politieke invloed. Ik behoef alleen maar te refereren aan het probleem van de Eurodollar om duidelijk te maken wat ik daarmee bedoel.

De Raad van Ministers zou zich eigenlijk moeten beperken tot de hoofdzaken van het beleid. Bij de beslissingen over de hoofdzaken zou hij akkoord moeten gaan met het nemen van meerderheidsbeslissingen. Dat is een zeer fundamentele regel van een democratie. De uitvoering van de hoofdzaken van het beleid zal hij moeten overlaten aan de Europese Commissie.

De problematiek, die in wezen zeer eenvoudig is, wordt al maar urgenter - wij hebben daarover vanmiddag van de kant van de Minister van Buitenlandse Zaken mededelingen gekregen - als wij denken aan de voortgang van de economische en monetaire unie. Daarbij zijn ontzaglijke grote vraagstukken aan de orde. Daarbij is het hele interne beleid van de Gemeenschap aan de orde, maar ook het beleid ten opzichte van de rest van de wereld, met name ten opzichte van de ontwikkelingslanden.

Intern is er het regionale beleid. Daarbij zijn allerlei zaken aan de orde als de verdere voortgang van de landbouwpolitiek en het dagelijks beheer daarvan. Op dat punt kan alleen maar worden geconstateerd, dat de raad in een soort onmachtige positie blijft. Wij moeten ons goed realiseren, dat de slachtoffers zijn degenen die het subject van het beleid zijn. Ik moet eerlijk zeggen, dat een verdere stagnatie van het beleid op dit terrein naar mijn mening kan leiden tot situaties binnen onze Gemeenschap met volstrekt onaanvaardbare consequenties.

Ik signaleer de problematiek, omdat naar mijn gevoel de onmacht om op het niveau van de raad tot beslissingen te komen een heel eigen problematiek schept. Het niet nemen van beslissingen is het kenmerk van de Europese Economische Gemeenschap.

De Europese Commissie, de tweede instelling van de Gemeenschap waaraan ik een enkel woord wil wijden, kenmerkt zich door een rol die bergafwaarts gaat. Er zijn allerlei verschijnselen. Ik zal die niet alle noemen. Ik wijs echter op de totstandkoming van internationale akkoorden en de positie van de Europese Commissie bij de onderhandelingen over de toetreding van de nieuwe lid-staten, die in feite een bijzonder secundaire was. Ik kan voorts spreken over de verdere gang van de Europese Gemeenschappen bij het politiek overleg. Daarbij zien wij dat de Europese Commissie een bijzonder secundaire, haast ambtelijke rol speelt.

Mijnheer de Voorzitter! De Europese Commissie kenmerkt zich dus door die nederwaartse gang. Ten aanzien van de benoeming van nieuwe leden in de Europese Commissie - hierover is vanmiddag reeds meer gesproken en ik ga nu af op de kranteberichten - zou ik willen vragen of deze benoeming aan de orde is geweest in Rome deze week, misschien en marge, of dat deze zaak aan de orde zal komen op de topconferentie. Hoe denkt de Regering in feite dit vraagstuk op te lossen? Ik denk nu met name aan Nederland en Duitsland, waar omstreeks de tijd, dat de nieuwe leden moeten worden benoemd, verkiezingen zullen plaatsvinden. Omtrent de uitkomst van deze verkiezingen bestaat nog onzekerheid en ik vraag mij af op welke wijze de Regering hieraan een mouw denkt te passen. Meent de Regering dat zij, hetzij in de tegenwoordige status, hetzij in demissionaire status na de verkiezingen, het voor haar verantwoordelijkheid kan nemen om het nieuwe Nederlandse lid van die commissie te benoemen?

De heer **Berkhouwer** (V.V.D.): Dat moet pas in januari gebeuren.

De heer **Vredeling** (P.v.d.A.): Inderdaad, maar 29 november worden in Nederland verkiezingen gehouden. Ik weet niet op welke manier de Regering die benoeming - het is een politieke zaak - wil regelen. Omdat er sprake is van een politieke benoeming, zou ik willen vragen of de Regering dit in nauw overleg zal doen met alle politieke partijen, vertegenwoordigd in deze Kamer, dus met name in nauw overleg met de vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken. Hier is immers sprake van een benoeming - en als zodanig is in het verleden ook steeds gehandeld in Nederland - die de grenzen van de politieke partijen, die de toevallige regeringsmeerderheid vormen, overschrijdt. Ik zou dus graag de toezegging van de Regering willen krijgen, dat zij bij de benoeming van het nieuwe lid van de commissie bereid zal zijn daarover overleg te plegen in de vaste Commissie voor Buitenlandse Zaken.

Mijnheer de Voorzitter! Zolang er geen rechtstreekse Europese verkiezingen zijn, heeft de Europese Commissie eigenlijk de status - aansluitend op een actuele problematiek in ons eigen land - van een soort van afspiegelingscollege. Als dit niet het geval zou zijn, zouden belangrijke politieke groeperingen niet vertegenwoordigd zijn in de Europese Commissie. Ik meen, dat, zolang het Europese Parlement nog niet rechtstreeks wordt gekozen, het karakter van een afspiegelingscollege consequenties heeft bij de benoeming van de leden, die de nationale regeringen voordragen voor benoeming in de Europese Commissie.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom tot de volgende instelling van de Europese Gemeenschap: het Europese Parlement. Het enig werkelijk politieke orgaan dat wij kennen in de Europese Gemeenschap is dat Europese Parlement. In het Europese Parlement zijn namelijk vertegenwoordigd de hoofdstromingen van de politieke groeperingen in de verschillende lid-staten. Erg belangrijk is - dit krijgt naar mijn gevoel wel eens te weinig aandacht - dat het Europese Parlement ook het enige orgaan is op het niveau van de Europese Gemeenschap waarin de oppositie in de verschillende lid-staten officieel is vertegenwoordigd. Naar mijn mening is dit uitermate waardevol, omdat daardoor recht wordt gedaan aan een fundamentele regel van de democratie, dat ook de oppositie in de gelegenheid moet worden gesteld haar meningen naar voren te brengen. Dit is niet het geval in de Raad van Ministers, noch in de Europese Commissie, doch met name in het Europese Parlement, waar men de mogelijkheid heeft om de legitieme oppositie in onze lid-staten aan het woord te laten komen.

Nu kan men zich de vraag stellen, hoe het nu staat met de bevoegdheden van het Europese Parlement. Ik wil erop wijzen, dat wij daarover iets meer dan een jaar geleden een uitvoerige discussie in de Kamer hebben gehad. Toen ging het om de budgettaire bevoegdheden.

Achteraf wil ik constateren, dat wij daarbij een winstpunt hebben bereikt. De regeling van de budgettaire bevoegdheden ten aanzien van de eigen middelen van de Europese Gemeenschappen weerspiegelt in wezen toch voor een belangrijk deel hetgeen wij hierover in deze Kamer hebben gezegd. Wij hebben in feite gekregen het fundamentele recht voor het Europese Parlement de begroting in laatste instantie te verwerpen. Ik wil daarbij aantekenen, dat het waar maken van deze bevoegdheid bij het Parlement zelf ligt. Er is geen obstakel, dat het uitoefenen van deze bevoegdheid belet. De constatering daarvan, die nog nooit door andere instellingen van de Gemeenschap bestreden is, is toch een zekere genoegdoening voor degenen, die hieraan hebben gewerkt. Ik denk in dit verband ook aan onze tegenwoordige Staatssecretaris. Wij hebben dit bij de duivel moeten weghalen, maar het voortdurend vechten voor zo'n zaak is dus niet tot mislukken gedoemd.

Het enige punt dat wij hierbij steeds moeten bedenken is, dat het Europese Parlement nooit enige vat kan hebben op de Raad van Ministers. Ik geloof dat dit ook nooit zal lukken. Ik wil hierbij refereren aan een poging, die het Europese Parlement zelf heeft ingesteld om de politieke meningvorming

Vredeling

in de lid-staten meer bij de Europese zaken te betrekken. Dat was het colloquium met de fractievoorzitters, waaraan enkele fractievoorzitters van dit Parlement ook deelgenomen hebben. De Staatssecretaris is daar ook bij geweest. Ik weet niet wat zijn indruk was. Mijn indruk was, dat het een demonstratie van onmacht was. De fractievoorzitters hebben daar met alle goede bedoelingen die zij hadden een aantal opvattingen ten beste gegeven, die, als zij dat in deze Kamer hadden gedaan, aanleiding zouden hebben gegeven tot gedachtenwisselingen, tot het indienen van een motie en zelfs tot besluitvorming; dit verdampde in het Europese Parlement. Ik moet zeggen dat het een vrij zinloze zaak is, fractievoorzitters, die nationaal bezig zijn met het vraagstuk van de macht, in het Europese Parlement, een hun vreemde omgeving, los te laten; daarbij moeten zij tot de conclusie komen dat zij zelf volstrekt machteloos zijn. Dit was voor mij persoonlijk de les, die ik daaruit heb getrokken. Ik moet in het algemeen zeggen dat het werkzaam zijn in het Europese Parlement een voortdurende oefening is in frustraties.

Tegelijkertijd moet ik constateren dat de Gemeenschap, waarover wij vanavond spreken, wordt uitgebreid tot 10 landen met 260 mln. inwoners. Het gaat om het wel en wee van deze inwoners. Daarom zijn wij deze zaak begonnen. Er moet worden geconstateerd, dat in deze Gemeenschap de grote lijnen van het beleid worden getrokken. Het verslag van de Minister van Buitenlandse Zaken over de besprekingen rondom de Europese economische en monetaire unie is daarvan in wezen ook een demonstratie geweest. Wij kunnen zeggen dat de nationale politiek eigenlijk alleen wat opvulwerk wordt van de grote lijnen, die in de Europese Gemeenschappen getrokken worden. Ik zie de Minister van Buitenlandse Zaken trachten sceptisch te kijken, hoewel hij weet dat ik gelijk heb.

Minister Schmelzer: U was op dit moment iets te progressief.

De heer Vredeling (P.v.d.A.): Ik was helemaal niet progressief. Ik behoef slechts te kijken naar uw linkerbuurman, de Minister van Landbouw en Visserij, om te kunnen constateren dat de stelling, dat hetgeen wij nationaal aan onze landbouwpolitiek doen slechts opvulwerk is, volstrekt juist is. De grote lijnen worden op het Europese vlak getrokken. Dat staat nu ook te gebeuren, nadat het bij de landbouwpolitiek is gebeurd, bij de economische en monetaire unie, die staat voor het totale sociale, economische en monetaire beleid in onze Gemeenschap. Dat is in feite wat er aan de orde is. Ik meen dat de ernst van deze zaak – dat is dus het thema van de aanstaande topconferentie, waarvan wij, zij het cryptisch, enkele mededelingen hebben gekregen – ons vanavond toch duidelijk voor ogen moet staan, wanneer wij spreken over de toetreding van de nieuwe lid-staten en de topconferentie van de vergrote EEG. Ik wil daarbij het volgende vragen. Wat is eigenlijk terecht gekomen van dat eerste thema: de economische en monetaire unie en de sociale vooruitgang? Waarom zit hier bij voorbeeld nu niet de Minister van Sociale Zaken achter de regeringstafel? Ik herinner mij nog uitdrukkelijk uit het Europese Parlement dat mijnheer Coppé, verantwoordelijk voor de sociale politiek in de EEG, als een soort overwinning voor hemzelf tegen ons zei: En ik heb toch maar weten klaar te spelen dat het niet is de economische en monetaire unie, maar dat het is de economische en monetaire unie én de sociale vooruitgang. Ik moet u zeggen dat ik daar vanavond of vanmiddag eigenlijk

Staatssecretaris Westerterp: En dat heeft mijnheer Coppé gezegd?

De heer Vredeling (P.v.d.A.): Ja, dat heeft mijnheer Coppé gezegd. Ik herhaal letterlijk zijn woorden in de Sociale Commissie van het Europese Parlement, waarvan ik lid ben, nl. dat dit een belangrijk punt was, waarvoor hij zich had ingezet

en zijn best had gedaan, welk punt ook door de Raad van Ministers dan uiteindelijk is aanvaard. De sceptische glimlach van de heer Westerterp kan ik persoonlijk daarbij wel begrijpen. Ik geef echter alleen maar weer, wat daarbij is gezegd. Ik wil slechts constateren dat het thema van de sociale vooruitgang onder de tafel dreigt te vallen en blijkbaar. . .

Minister Langman: Mag ik de heer Vredeling even geruuststellen? Wegens uitstedigheid van de Minister van Sociale Zaken woont de Minister van Landbouw tevens in zijn kwaliteit van Minister van Sociale Zaken a.i. dit debat bij.

De heer Vredeling (P.v.d.A.): Deze mededeling – misschien realiseert de heer Langman zich dat – bezorgt mij persoonlijk grote vreugde, want dan kan ik over deze problematiek met de Minister van Landbouw, zijnde de Minister van Sociale Zaken a.i., misschien nog in het verdere verloop van dit debat ook eindelijk eens over iets anders dan landbouw van gedachten wisselen.

Ik wil slechts zeggen, mijnheer de Voorzitter, dat het thema van de sociale vooruitgang uitermate belangrijk is, omdat het daarover eigenlijk gaat. Het gaat in wezen over de doelstelling van de gehele Europese Gemeenschap en dat is de sociale vooruitgang. Nu moet ik u eerlijk zeggen dat ik tot mijn spijt ontdek dat dit thema blijkbaar onder de tafel is geraakt. Ik heb althans geen enkele mededeling vernomen, inhoudend dat het punt van de sociale vooruitgang in zijn verdere uitwerking nog onderwerp van die topconferentie zal zijn. Als ik het op dat punt, wat dat betreft, verkeerd heb, zou ik er nog wel graag nadere toelichting van ontvangen. Ik wil daarbij toch wel zeggen wat er bij de economische en monetaire unie eigenlijk aan de orde is. Daarbij wil ik een citaat geven dat afkomstig is uit een document, waarvan ik de lezing in de aandacht van de Regering wil aanbevelen, namelijk de nota met betrekking tot de aanstaande topconferentie van de lid-staten en de kandidaat-leden van de Europese Gemeenschap, een nota uitgegeven door de EEG-commissie van de Partij van de Arbeid, waarin wordt gerefereerd aan een uitspraak van de socialistische partijen in de zes EEG-landen. Ik lees in die nota deze uitspraak:

„Zij” – de partijen – „bevestigen en bekrachtigen hun overtuiging, dat de integratie, waarmede met het EGKS-verdrag en vervolgens met het EEG- en het Euratom-verdrag een begin is gemaakt, via de economische en monetaire unie dient te worden voortgezet tot het einddoel, de Verenigde Staten van Europa, als federalistische bondstaat zal zijn bereikt”.

Mijnheer de Voorzitter! Deze uitspraak van dat congres van de socialistische partijen is eigenlijk ook de uitspraak van het Europese Parlement en mijns inziens eigenlijk ook die van de Nederlandse Regering. Nu wordt in de gehele besluitvorming en bespreking rond de economische en monetaire unie, waarover ik nu een enkele opmerking wil maken, voortdurend herinnerd aan een afspraak die gemaakt is door de lid-staten. Daarbij doel ik op de zogenaamde guillotine-clausule. Het ontbreekt mij volstrekt aan tijd om de techniek van de economische en monetaire unie hier te behandelen. Dat zou ik eigenlijk moeten doen om het belang van die zaak naar voren te brengen.

Ik wil echter toch herinneren aan de zogenaamde guillotine-clausule, die is neergelegd in de resolutie van de Raad van Ministers d.d. 9 februari 1971. Deze clausule kwam erop neer, dat voor de overgang naar de tweede fase van deze unie duidelijkheid zou moeten zijn verkregen over de institutionele opzet en de bevoegdheidsverdeling tussen de lid-staten en de instellingen van de Gemeenschappen. Het Europese Parlement heeft op deze bijzonder belangrijke reserveclausule de nadruk gelegd en daarbij een belangrijk voorbehoud gemaakt.

De problematiek, waarvoor wij bij de economische en monetaire unie staan, is het meest duidelijk verwoord door de

Vredeling

heer Brouwers, secretaris-generaal van het Departement van Economische Zaken. In „Economisch-Statistische Berichten” van 17 februari 1971 verscheen een artikel van zijn hand waarin hij wijst op de betekenis van de guillotine-clausule, die betrekking heeft op de overgang naar de tweede fase van de economische en monetaire unie. De heer Brouwers stelde in zijn artikel onder meer:

„De zogenaamde guillotine-clausule dwingt tot een keuze binnen deze periode. Men kan over de kracht van deze clausule genuanceerd denken. Men kan haar met sterke argumenten bijzonder laag aanslaan. Wanneer immers de Euromarkt intussen weer nieuwe vorderingen heeft gemaakt, kan men het hele beleid niet terugdraaien zonder het complete EEG-bouwwerk in elkaar te doen storten. Daar staat de dwang der economische feiten tegenover. Het zal over een aantal jaren evenmin mogelijk zijn de economisch en monetair nog sterker geïntegreerde Euromarkt te managen zonder een bestuurlijke organisatie die daarbij past. Anders stort namelijk het EEG-bouwwerk door technische gebreken ineen. Het nut van de clausule is dat men met deze problematiek gedurende de komende periode ook formeel wordt geconfronteerd”.

Welnu, mijnheer de Voorzitter, dit verhaal is in het begin van 1971 geschreven en die confrontatie vindt nu plaats, o.a. tijdens de topconferentie. De mededeling van de zijde van de Minister van Buitenlandse Zaken over de topconferentie geeft mij niet veel hoop, dat men zich die problematiek bewust is. Daaraan wil ik een vraag verbinden. De verdere voortgang van de economische en monetaire unie op de wijze, die ook door de heer Brouwer in het zoëven door mij geciteerde artikel is geschetst – ik geloof, dat hij het op een juiste manier heeft gedaan –, moet voor de Regering toch aanleiding zijn, op een gegeven moment te kiezen of te delen. Dit kiezen of delen is ons vanmiddag deelachtig geworden in de vorm van een verklaring, die de Staatssecretaris blijkbaar heeft afgelegd. De Nederlandse Regering zal zich als ik het goed heb begrepen, nog deze week beraden over de Nederlandse deelneming aan de topconferentie, waarbij mede in aanmerking wordt genomen de mogelijkheid, op de topconferentie zelf op dit gebied verdere vooruitgang te boeken. De woorden „op dit gebied” hebben dan betrekking op de versterking van de instellingen van de Gemeenschap.

Ik weet niet, mijnheer de Voorzitter, wat de Regering voornemens is, in dezen te doen. Ik vraag mij af, hoe het gaat met de verdere voortgang. Het beste woord, dat ik in dezen kan gebruiken, is mijns inziens „salami-tactiek”. Het betreft het voortdurend afstaan van verdere nationale bevoegdheden. Ik weet wel, dat the point of no return nog niet definitief is bereikt. Ik weet, dat wij verkeren in de fase van coördinatie, maar ik weet ook, dat de overgang van coördinatie tot werkelijk definitieve afdracht van bevoegdheden een zeer fluïde situatie weerspiegelt. Ik vraag mij af, of wij op dit ogenblik niet in de situatie verkeren, waarin wij bezig zijn, wezenlijke bevoegdheden van de Regering en van dit parlement prijs te geven. Ik moet zeggen, dat ik nog niet exact de inhoud ken van de akkoorden van Rome. Mij bekruipt evenwel een sterk gevoel van ongerustheid, omdat men bezig is met het prijsgeven van wezenlijk nationale bevoegdheden. Ik begrijp daarom ook de Nederlandse reserve: men zal het in het kabinet bespreken en men zal daar de uiteindelijke conclusie trekken.

Nu zou ik de Regering willen vragen, of zij in niet mis te verstane taal aan al onze EEG-partners duidelijk wil maken, dat voor de Nederlandse Regering het „point of no return” vrijwel is genaderd. Ik weet wel, dat wij niet behoeven te verwachten dat op die topconferentie over rechtstreekse verkiezingen voor het Europees Parlement en dergelijke wezenlijk zal kunnen worden beslist, maar van de aanvang af is de hele opstelling van ons land altijd zo geweest, dat wij eigenlijk als enige van de zes – van de tien weet ik het nog niet – geloofwaardig zijn op dit punt. Ik zou de Regering willen vragen of

Vredeling e. a.

zij van die geloofwaardigheid, waarin zelfs de Fransen geloven, een gepast gebruik wil maken, in die zin dat wij niet bereid zijn, zeker niet als Staten-Generaal, om de bevoegdheden die wij in de loop van de historie hebben verkregen nu zomaar over te dragen in een onzekere situatie, waarbij wij niet weten wat daarvoor in de plaats wordt gesteld.

Ik geloof, dat dit de problematiek is. Het is niets nieuws; wij hebben dit hier al meerdere malen behandeld. De ernst van de zaak van de economische en monetaire unie brengt mij er echter toe, dit nog eens uitdrukkelijk – het snijdt nu in het vlees – hier aan de orde te stellen.

In het verlengde hiervan wil ik stellen, dat men waarachtig geen marxist behoeft te zijn om te zien, dat in die economische en monetaire unie de belangen worden gepoold en dat dit in feite betekent, dat de economische en monetaire unie een volgestrekte voorbeslissing is over de buitenlandse politiek, die onze gemeenschap zal voeren, juist omdat in die economische en monetaire unie de belangen worden gepoold. Dit proces zal democratisch moeten worden gecontroleerd, volgens de diepste beginselen van ons eigen volk. Ik hoop dat wij daarbij in de toekomst bondgenoten zullen krijgen. Ik vind, dat dit hele proces het waard is – ik zeg niet dat hier een controverse is met de Regering – dat hierover een uitspraak van de Kamer komt. Het lijkt mij nuttig, in dit stadium van het debat al kenbaar te maken, wat onze mening is. Ik moge u hierbij, mijnheer de Voorzitter, een motie overhandigen.

De Voorzitter: Door de heren Vredeling, Mommersteeg, Berkhouwer, De Koning, Bos, Engwirda, Notenboom, Brouwer, Van der Stoel, Oele en Verwoert wordt de volgende motie voorgesteld:

„De Kamer,

gelet op de voorgenomen topconferentie van de regeringen van de tegenwoordige en toekomstige lid-staten der Europese Gemeenschappen;

herinnerend aan de uitspraak van de beide kamers der Staten-Generaal ter gelegenheid van de ratificatie-debatten over de eigen middelen van de Europese Gemeenschappen, dat een doeltreffende democratische controle en medezeggenschap van het Europees Parlement ten opzichte van de voortgaande economische en politieke integratie geboden is;

is van oordeel, dat een verdere voortgang op het gebied van de economische en monetaire unie, gepaard gaande met een vermindering van belangrijke bevoegdheden van de nationale regeringen en nationale parlementen, afhankelijk dient te zijn van overdracht van die bevoegdheden – binnen een vooraf bepaald tijdsbestek – aan de instellingen der Gemeenschap, met name aan het Europees Parlement;

is tevens van oordeel dat de vaststelling van een uiterste termijn voor rechtstreekse verkiezing van het Europees Parlement noodzakelijk is;

nodigt de Regering uit op de topconferentie dienovereenkomstig te handelen,

en gaat over tot de orde van de dag.”.

De heer Vredeling (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! Ik kan verder zeer kort zijn. Ik had een aantal notities gemaakt over de hele verdere opvulling en de vergelijking van het standpunt van de Nederlandse Regering met betrekking tot de uitbreiding van de bevoegdheden van het Europees Parlement met datgene, wat in het rapport-Vedel staat. De mededelingen van de Minister van Buitenlandse Zaken doen mij echter min of meer de lust vergaan, deze vergelijking te maken. Als conclusie wil ik wel zeggen, dat de samenvatting van het memorandum van de Nederlandse Regering – ik ben daar blij om – verder gaat, in feite, dan het rapport van Vedel. Ik hoop dat de Regering op deze weg zal blijven voortgaan, dat zij hierin zal volharden, omdat de hierin opgenomen punten volstrekt juist zijn en ondersteuning van de gehele Kamer behoeven.

Vredeling e. a.

Het is, geloof ik, een logische vraag, of de Regering haar in dit memorandum neergelegde punten handhaaft. Hoe zal het gaan op de topconferentie? Hierover zijn mededelingen gedaan; de Regering zal zich beraden, maar hoe denkt zij uit de situatie te komen nu de grotere landen bepaalde akkoorden afsluiten, waarbij ook Nederland meedoet, en men bereid is, be dragen aan het Europese monetaire fonds te geven. Hoe denkt de Regering echter over de reserve - een zaak, waarmee wij wezenlijk bezig zijn - te materialiseren? Ik kan de Regering alleen maar een aansporing geven om in niet mis te verstane taal op de topconferentie de Nederlandse reserve uitdrukkelijk naar voren te brengen. Ik weet, dat het niet ontbreekt aan lip-service aan de bevoegdheden van het Europese Parlement - in negen van de tien landen, in ieder geval in vijf van de zes, als ik mij tot de tegenwoordige EEG beperk - maar ik vind het absoluut noodzakelijk dat de Nederlandse Regering (tot nu toe is dit steeds mogelijk gebleken) geloofwaardig blijft in haar verzet om fundamentele rechten van Regering en parlement over te dragen in een situatie, waarbij het niet zeker is, of hetgeen voor de Europese opzet in de plaats zal komen democratisch kan worden gecontroleerd.

Ik wil hierbij refereren aan de nota naar aanleiding van het verslag over de toetredingsverdragen. Hierin zegt de Regering, „dat zij goede hoop heeft, dat in de komende jaren op dit belangrijke punt wezenlijke vorderingen zullen worden gemaakt”. Ik vraag duidelijk aan de Regering, waarop dit optimisme van haar is gebaseerd. Heeft zij concrete aanwijzingen hiervoor?

Ten slotte wil ik zeggen, dat er op dit punt tot nu toe geen aanleiding voor ons is geweest, deze Regering of de vorige op het punt van de democratisering van de EEG af te vallen. Ik spreek hierbij de hoop uit, dat wij dit zo kunnen houden, ook in de volgende regeerperiode, wellicht met andere mensen, wellicht in een andere politieke samenstelling, dat wij kunnen handhaven de basis van de overtuiging, dat onze politieke meningsverschillen slechts zin hebben op de gemeenschappelijke basis van de democratie.

De heer **Bos** (C.H.U.): Mijnheer de Voorzitter! Sprekend namens de fracties van de K.V.P., A.R.P. en de C.H.U. wil ik allereerst zeggen, dat wij ons erover verheugen, dat drie collega's uit Suriname in ons midden zijn, zodat wij nu een zitting van het koninkrijksparlement hebben. Dat zij hier zijn, is vanwege het belang van het wetsontwerp dat voor ons ligt en dat ook voor hen van belang is. Zij kunnen ervan overtuigd zijn, dat wij alles in het werk zullen stellen om voor Suriname de schade, die mogelijkerwijs uit dit verdrag zou kunnen voortkomen, zo gering mogelijk te doen zijn. De discussie over de associaties is evenwel nog niet geëindigd. Overigens geloof ik, dat onze collega's uit Suriname beter hun eigen belangen kunnen bepleiten dan dat ik het zou kunnen doen.

Voorts merk ik op, dat het ons allen voldoening moet schenken, dat wij thans in de laatste fase zijn van een langdurig en vaak hard gevecht om de EG uit te breiden.

Het verheugt ons ook, dat de hier zittende bewindslieden, die eveneens op parlementair en/of regeringsniveau hun bijdrage daartoe hebben geleverd, de gelegenheid hebben dit toetredingsverdrag af te handelen. Bijna tien jaar lang is vooral van Nederlandse zijde gevochten om deze belangrijke doelstelling van de Nederlandse buitenlandse politiek te verwezenlijken en het einde is nu eindelijk in zicht. Wij willen gaarne hulde brengen aan alle onderhandelaars en als wij onze waardering willen samenvatten in het noemen van één persoon, dan is dat voor deze keer en voor vandaag de Europese topambtenaar, de Nederlander Wellenstein.

Uit deze opmerking mag reeds duidelijk zijn, dat wij het voor ons liggende verdrag, ondanks de nog te maken hier en daar kritische opmerkingen, van harte goedkeuren. Het verdrag zelf ziet er, evenals de onderhandelingen dat waren, wat onwezenlijk uit, omdat vooral minder belangrijke problemen, vaak wel als detailzaak belangrijk, aan de orde zijn gesteld.

Bos

Dat is weliswaar logisch, omdat men vooral onderhandelde over communautaire „verworvenheden”, maar daardoor is het verdrag toch van beperkte betekenis. Terecht wordt op pag. 6 van de memorie van toelichting gezegd, dat de wezenlijke betekenis van het verdrag ligt in het feit van de toetreding. Dat feit heeft ongetwijfeld verstrekkende gevolgen, terwijl een groot deel van de in het verdrag neergelegde besluiten reeds in de komende jaren, die overgangsjaren zijn, hun betekenis zullen verliezen.

Daarom, omdat dit verdrag vooral regelt de aansluiting en de aanpassing aan de bestaande Gemeenschapsregelingen, terwijl de grote zaken betreffende de gevolgen, namelijk de kansen en de taakstelling en het aanstaande beleid van de nieuwe Gemeenschap, niet daarin worden behandeld, kunnen wij voor wat het verdrag zelf betreft met een globale behandeling volstaan.

Toch is het van belang nog op te merken, dat alle delegaties er blijkbaar stilzwijgend mee hebben ingestemd om niet over de toekomst te spreken. Ik moet zeggen dit begrijpelijk te vinden, maar het zwijgen spreekt hier toch wel boekdelen. Één blik op de kaart en een beetje kennis van de politieke situatie doen ons zien, dat de Europese Gemeenschap met de toetreding van de vier nieuwe leden geografisch gezien ongeveer haar uiterste grenzen heeft bereikt. Ik zeg „ongeveer”, want het kan best mogelijk zijn, dat binnen afzienbare tijd nog eens enkele landen zullen toetreden - ik denk bij voorbeeld aan Zwitserland en Zweden -, maar veel kan dat niet meer veranderen. De kansen op toetreding van andere landen, zoals van het Europese Oostblok, zie ik er voorlopig niet inzitten, vooral gezien hun politieke stelsel.

Met deze voorlopige afgrenzing begint het echter pas goed. Daarbij blijft het natuurlijk de vraag, of de nieuwe Europese Gemeenschap gelegenheid krijgt om ongestoord haar kansen te benutten, aannemende althans, dat de vier kandidaat-leden allen inderdaad zullen toetreden.

Nu is het helaas voor wat betreft Denemarken en vooral Noorwegen nog niet eens zeker, dat zij erbij zullen komen. Het is jammer, dat zovelen in die twee landen nog altijd niet tot de conclusie kunnen komen, dat zij als medespeler, te zamen met de andere EEG-landen en vooral met de kleinere EEG-landen daaronder, meer mogelijkheden hebben hun belangen te behartigen en invloed op de ontwikkeling binnen en buiten de EEG uit te oefenen dan als buitenstaander. Onzes inziens is het compromis omtrent het Noorse visserijvraagstuk een gelukkig compromis. Wij kunnen ons moeilijk voorstellen, dat zij nu reeds piekeren over wat besloten zal worden na de zeer langdurige uitzonderingsperiode van tien jaar, zeker wanneer het een voor Noorwegen vitaal belang betreft, misschien minder economisch, maar des te meer psychologisch.

Daarnaast houdt toch ook de regionale politiek van de Europese Gemeenschap, hoewel moeizaam van de grond komend, toch ook voor Noorwegen een zekere belofte in. Hopelijk zullen de uitslagen van de te houden referenda ons leren, dat onze bezorgdheid omtrent hun toetreding te groot is geweest.

Een ander storend element in de Europese samenwerking zou kunnen zijn, dat de toekomstige Labourregering opnieuw de toetredingsvoorwaarden aan de orde gaat stellen, zoals mr. Wilson heel zeker heeft gesteld. In de hoop, dat zulks voorlopig niet het geval zal zijn, vragen wij ons intussen wel af, of een dergelijke unieke eis zeker na verloop van tijd tot de reële mogelijkheden kan behoren. Het zal goed zijn dan ook de voordelen te becijferen, die Engeland naar wij hopen en geloven van zijn toetreding heeft gehad. Het lijkt ons niet onmogelijk, dat de Engelse vakbeweging na aansluiting en aanpassing deze eis te zijner tijd minder krachtig zal ondersteunen dan nu nog het geval is. Wij verwachten van de Engelse industrie alleen maar het tegendeel. Het is slechts te betreuren, dat tot de enkele Engelse bedrijfstakken die tegen de aansluiting zijn ook de whiskey-industrie behoort. Dat ontnemt ons de hoop, dat wij er een vrolijke bondgenoot bij zullen krijgen,

Bos

zodat wij nu gedwongen zullen zijn in alle nuchterheid het beste van de samenwerking te maken.

Eén belangrijk ding hebben de contacten in de afgelopen maanden met het Engelse parlamentsleven ons overigens wel geleerd, namelijk dat zelfs de Engelse parlementariërs wanneer zij stemmen over Europese verdragen allerminst nuchtere flegmatici zijn. Integendeel, zowel in bewoordingen als in lichamelijke bewegingen steken zij dan hun Italiaanse collega's naar de kroon. Dat zij daarbij zelfs hun politieke vrienden niet ontzien heeft de heer Vredeling indertijd aan den lijve ondervonden.

Wij zullen er overigens rekening mede moeten houden, dat ook in de toekomst zich enkele conflictsituaties kunnen voordoen. Tien landen op één zelfde spoor zetten is geen geringe zaak, maar wel een machtige uitdaging. Ik weet niet wat als gevolg van deze ontwikkeling de positie van de Raad van Europa en van de West-Europese Unie zal worden, maar ik hoop wel dat de bewindslieden mij daarover het een en ander kunnen mededelen.

De nieuwe Europese Gemeenschap zal met haar 260 mln. inwoners de machtigste handelsconcentratie ter wereld zijn. Zij zal de wereldhandel gaan domineren. Vanuit deze positie draagt zij alleen al een enorme verantwoordelijkheid. Daardoor kan en mag zij het zich niet veroorloven, dat ten aanzien van het nationalisme een schaalvergroting ontstaat. Een Europees nationalisme zou uit den boze zijn.

Wil deze machtsconcentratie overigens juist en doeltreffend worden aangewend zowel naar binnen als naar buiten, dan zal zij zich daarvoor moeten wapenen, zich met de daarvoor geschikte instellingen en instrumenten moeten toerusten. Zij zal dan ook een politiek gezicht moeten krijgen. De vraag, of zij dit ook zou kunnen nalaten moet ontkennend worden beantwoord, want het is voor haar als gemeenschap ook een zaak van zelfbehoud en voor de wereld een kwestie van evenwicht. Immers, als dit Europa niet tot een samenbundeling van economische en politieke macht komt, zullen er volgens de beste deskundigen rond het jaar 2000 nog slechts vier supermachten zijn: twee Aziatische (Japan en China) een Europees communistische en de Verenigde Staten van Noord-Amerika. In dat geval zullen anderen beschikken over het lot van West-Europa, omdat het dan zelf uiteen zal zijn gespat als gevolg van gemiste kansen.

Het is gelukkig, dat door de toetreding van de vier nieuwe lid-staten er binnen de Europese Gemeenschap veel meer evenwicht komt tussen de mentaal naar binnen en de mentaal naar buiten gerichte landen. Dat zal van essentieel belang zijn voor de aanwending van de economische machtspositie van de Europese Gemeenschap in de richting van de Derde landen.

Deze uitbreiding van de Europese Gemeenschap zal mede door haar dominerende rol in de wereldhandel leiden tot een verschuiving van de internationale economische betrekkingen en tot een verlegging van de handelsstromen, kortom tot een nieuwe structuur van de wereldeconomie.

De mening, dat ook Nederland er door de uitdaging vooral gezien zijn centraal geografische ligging niet op achteruit zal gaan kunnen wij goeddeels delen. Toch hebben wij wel wat moeite met het optimisme in de memorie van toelichting uitgesproken. Natuurlijk is het van belang, dat er tussen het Verenigd Koninkrijk en Nederland vrijwel geen taalbarrière bestaat, maar of dat ons bedrijfsleven zo'n voorsprong op de Engelse markt geeft ten opzichte van onze EEG-concurrenten betwijfelen wij toch. Zoals wij evenzeer betwijfelen, dat het ontbreken van een taalbarrière tussen beide landen er de oorzaak van is, dat de Engelsen in een omgekeerd tempo bezig zijn een deel van het Nederlandse bedrijfsleven over te nemen.

De kennis van een taal is zeker belangrijk. Het ontbreken daarvan kan soms politieke gevolgen hebben. Het vastlopen van de onderhandelingen met Engeland in 1963 is mijns inziens mede veroorzaakt, doordat de Fransen het een andere taal sprekende eiland als een ongewenste indringer be-

schouwden, waarvan zij rond de conferentietafel weinig of niets verstonden.

Sedertdien is er wel wat veranderd. Bovendien zal een te groot optimisme omtrent onze mogelijkheden op de Engelse markt wel gecompenseerd worden door de concurrerende kracht van de Denen op onze EEG-markt.

Waar op pagina 5 van de memorie van toelichting staat, dat op de openingszitting van de onderhandelingsconferentie de kandidaatleden de drie Europese verdragen en hun uiteindelijke politieke doelstellingen aanvaarden, komt bij ons toch de vraag op, wat die uiteindelijke politieke doelstellingen nu wel precies zijn. Mag aangenomen worden, dat daaronder vooral de economische en de politieke eenwording worden verstaan, die volgens dezelfde memorie van toelichting het hoofddoel vormen van de Europese integratie? Zo ja, dan zien ook de bewindslieden mijns inziens terecht politiek als component van de economie, twee zaken, die wel te onderscheiden maar niet te scheiden zijn, twee gebieden, die voldoende taakvlakken hebben om niet precies te kunnen zien, wat tot het ene en wat tot het andere behoort om daarover dan stevig van mening te kunnen verschillen. Het voorbeeld zien wij ook in Nederland als wij kijken naar de omstreden BEB-positie.

Nu betwijfel ik, of wij het er in de Zes over eens zijn wat die uiteindelijke politieke doelstellingen precies zijn en of ook de kandidaatleden wel weten, waar zij precies aan toe zijn. Dit klemt te meer, waar in de nota naar aanleiding van het eindverslag staat, dat tussen de huidige lid-staten een wezenlijk verschil van mening bestaat over de richting van het Europese eenwordingsproces. Die zin is vaag genoeg om erop in te gaan. Is hier namelijk alleen sprake van verschil tussen methodieken en middelen maar is men het eens over de doelstellingen? Mijns inziens is dat niet het geval. Er is toch nog altijd een duidelijk verschil tussen waar bijvoorbeeld de Fransen en waar de Nederlanders uitkomen, een verschil dat onder meer berust op een andere opvatting over de betekenis van de nationale staat. Op basis daarvan komt de een uit bij de confederatie en de ander bij de federatie, de een bij een intergouvernementele instelling, de ander bij een meer supranationale instelling. Om die doeleinden te bereiken, wil de een het politieke secretariaat buiten de Europese Gemeenschap hebben, de ander wil het daarbinnen hebben.

De vraag blijft derhalve: Aanvaarden alle Zes en alle Vier wel dezelfde doelstellingen? De Regering zegt, dat de nieuwe leden zich op dit terrein zeer terughoudend hebben opgesteld en dat wij straks wel een pragmatische benadering mogen verwachten. Inderdaad, zo is men er wel uit, maar zou het dan toch niet wenselijk zijn te komen tot een herformulering van de doelstellingen, maar dan duidelijker dan die welke wij thans hebben? Dat is een wenselijkheid, die ook door andere regeringen, ook door andere bewindslieden - ik denk aan minister Harmel - wordt bepleit. Nu hebben wij wel vage doelstellingen maar zonder een conceptie.

Ik kom tot een vraag over de sterlingzone en de sterlingbalansen. Evenals nu vanwege de aanstaande top zijn ook tijdens de onderhandelingen over de toetreding enkele onderonsjes geweest tussen regeringsmanagers. Het hoort bij het diplomatieke spel; het is soms gewenst, soms zelfs noodzakelijk. Het blijft mij altijd intrigeren, wat er dan wordt besproken. Neem nu het gesprek tussen Pompidou en Heath op 20 en 21 mei 1971. Dat had volgens de memorie van toelichting een gunstig verloop en mede als gevolg van dat aangename bezoek bleek het mogelijk de vraagstukken van de sterlingtegoeden en de rol van het pond als reservevaluta op te lossen door het afleggen van een betrekkelijk eenvoudige verklaring, zo staat er, dat de tegoeden worden gestabiliseerd en verminderd en dat het pond als reservevaluta ten slotte zal verdwijnen. Ik weet wel, dat een dergelijke verklaring een kwestie van wederzijds vertrouwen is, waarmee men een heel ingewikkeld probleem voorlopig kan oplossen. Maar wat te zeggen van het feit, dat in plaats dat de sterling-saldi nu worden gestabiliseerd, deze zich nog in de loop van de laatste tijd niet onaanzienlijk hebben uitgebreid?

Bos

Dan vraag je je toch wel af, of die verklaring niet wat te eenvoudig is geweest. Misschien kan ook worden gezegd, of die aangename ontmoeting nog wat meer afspraken heeft opgeleverd, bij voorbeeld over de bevoegdheden van het Europese Parlement of over de kwestie van de unanimiteitsregel.

Voorts zouden wij graag willen weten, waarom men met de rest van de EVA-landen de richting van een vrijhandelszone is opgegaan en niet van een veel eenvoudiger beperkte douaneunie. Naar onze mening was vooral Zweden voor de laatste vorm van aansluiting bijzonder geporteerd.

Nu weet ik wel, dat ook een beperkte douaneunie de nodige moeilijkheden had opgeleverd, maar gaan de voordelen onder andere van een gemeenschappelijk buitentarief, niet boven de nadelen, die men ondervindt van het werken met certificaten van oorsprong, een procedure, die – de EVA heeft het ons geleerd – omslachtig en onbetrouwbaar is?

De vergrote en dominerende positie van de Europese Gemeenschap dwingt ons als het ware tot een duidelijke taakstelling. Meer macht en meer verantwoordelijkheid leiden tot belangrijker taken. De Europese Gemeenschap is immers een staatkundige opzet, die geen doel is in zich zelf, maar een bijdrage moet leveren voor een geordende, vredelievende samenwerking. Vanuit die gemeenschap moet derhalve leiding worden gegeven, naar binnen en naar buiten. Daartoe moet zij zonder dogmatisme blijven zoeken naar nieuwe vormen en structuren, maar het moet doelbewust gebeuren. Als zij leiding geeft aan de industriële ontwikkeling, moet zij dat zo doen, dat de industrie niet de gemeenschap stempelt, maar dat de maatschappij haar stempel op de industrie drukt. Ze moet ook de milieu-problemen als gemeenschap doelbewust aanpakken. Dat vragen de 25 mln. mensen, die voor het drinkwater zijn aangevoerd op de Rijn. En aangezien alle ministers even goed als alle kasteleins voor 70 pct. uit water bestaan, weten zij, welk belang het drinkwater heeft. Maar ook onze concurrentiepositie vraagt, dat het milieubeleid internationaal wordt aangepakt, aldus Staatssecretaris Wetsterterp op 27 april in Den Bosch, opdat de normen voor de produkten en voedingsmiddelen van land tot land niet veel verschillen.

Het industriebeleid, het landbouwbeleid, het regionale beleid, het energiebeleid en de recreatiepolitiek zijn verweven met de milieuproblematiek. Daarom is een geïntegreerd milieubeleid vereist. Het is daarom, dat wij opnieuw onze wens naar voren brengen die al eerder hier is geuit en later is neergelegd in een van de rapporten van het Europese Parlement, namelijk dat een van de nieuwe 14 leden van de Europese Commissie in het bijzonder met deze problematiek van het milieu zal worden belast.

De Europese Gemeenschap moet een open gemeenschap zijn en blijven, een gemeenschap, die haar potentieel in economisch, sociaal en politiek opzicht mede dienstbaar maakt aan de wereld als geheel.

Geen Europees nationalisme, en ook geen protectionisme. Dat laatste moet een van de harde eisen zijn, ook in onze onderhandelingen met de VS. Beide blokken moeten zich openstellen voor de gerechtvaardigde wensen van de andere landen, in het bijzonder van de ontwikkelingslanden. Dat brengt met zich als taak, dat de Europese Gemeenschap met een algemeen ontwikkelingsbeleid moet komen. Steeds intensievere consultaties en confrontaties met de ontwikkelingslanden dwingen de Europese Gemeenschap tot een gecoördineerd ontwikkelingsbeleid te komen. Er moet een vast omlijnde conceptie op het gebied van associaties en preferentiële akkoorden komen, die uiteindelijk een wereldwijd karakter moeten krijgen.

Mijnheer de Voorzitter! Dit alles kan moeilijk worden verwezenlijkt, wanneer wij niet tot wederzijdse afspraken met de VS komen. Nu de Europese Gemeenschap bezig is een gelijkwaardige partner van de VS te worden, is het van des te meer belang, niet alleen voor beide, maar voor de gehele wereld, dat zij omtrent de grote monetaire en economische problemen tot overeenstemming komen. Wij moeten er niet aan denken, dat

een handelsconflict tussen beide economische giganten losbarst. Onze vraag is, of de bewindslieden dit gevaar in de komende tijd reëel aanwezig achten. Zou het in dat verband niet juist zijn, op korte termijn tot een permanent paritair consultatie-orgaan tussen de EEG en de VS te komen, niet om de VS als pottekijkers in onze ontwikkeling te hebben, niet om ons tot debiteur van de VS te maken vanwege de ontwikkeling, die zich in Europa voltrekt, maar eenvoudig omdat het, ondanks die enkele uren vliegen tussen beide continenten, stikt van de communicatiestoornissen op het punt van wederzijdse doeleinden en ontwikkeling?

Het doet voor de buitenwereld wel wat vreemd aan, te moeten vernemen, dat eerst min of meer overeenstemming moet bestaan over de belangrijkste agendapunten, alvorens een topconferentie kan worden gehouden.

De onzekerheid over het doorgaan van de top van 19 en 20 oktober a.s. duurt ditmaal wel bijzonder lang. De vraag komt dan naar voren, of zij dan ook wel zo noodzakelijk is. Toch zijn wij van mening, dat zij, ook zonder dat wij staan te trappelen van ongeduld, moet worden gehouden, niet alleen als demonstratie van de komende nieuwe Gemeenschap van tien lid-staten vlak voor de Amerikaanse verkiezingen en voor de conferenties van het GATT en het Internationaal Monetair Fonds, maar ook omdat er alle aanleiding is, met zijn tien een aantal spijkers met koppen te slaan, een aantal barrières uit de weg te ruimen en de EEG een duidelijk eigen gezicht te geven, kortom de verlengde Europese wagen op een sneller en doeltreffender spoor te zetten. Nog altijd verkiezen wij uitstel boven doorgaan, wanneer het slagen van de top minimaal zal zijn, want dat zou, misschien meer nog in psychologisch opzicht, fataal zijn. Het zou een demonstratie zijn van verdeeldheid en onmacht en dergelijke demonstraties hebben wij al genoeg gehad.

Het mag niet zo zijn, als iemand na de topconferentie van Den Haag in 1969 opmerkte – het is mogelijk, dat het Staatssecretaris Westerterp was – nl.: Zij is geslaagd, omdat zij niet is mislukt. Dit betekent: Het was een dubbelte op zijn kant. Hoe groot is de kans, dat het nu ook een dubbelte op zijn kant wordt? Kan de Minister ons daaromtrent iets meer mededelen?

Mijnheer de Voorzitter! Een aantal achtergronden bevat ons evenwel slecht. Zijn wij met zijn tien inderdaad afhankelijk van het groene licht van één man, i.c. Pompidou, alleen omdat hij gastheer is? Bepalen wij niet meer met elkaar of een top nodig is? Overigens zou het ook nu niet de eerste maal zijn, dat Frankrijk een plan lanceert om het zelf later te torpederen. Wat de toetreding betreft, verheugt het mij overigens, dat Frankrijk nu als eerste land zijn goedkeuring heeft gegeven aan het Verdrag.

Ook moet de vraag ons van het hart of bij alle landen werkelijk het Europese belang vooropstaat, dan wel of bij enkele de top slechts een onderdeel is van een stuk nationale partijpolitiek, welke politiek een succesje op Europees niveau best kan gebruiken om een deel van het geschonden aanzicht van enkele politieke leiders weer wat bij te werken. Het is waar, dat concrete resultaten alleen dan van een top zijn te verwachten, als men het tevoren eens is over de grote lijnen, de richting en de doelstellingen. Dat men het inmiddels eens is over een Europees fonds en over een gemeenschappelijke bestrijding van de inflatie, is belangrijk, maar het is te weinig om het gezicht van de Europese Gemeenschap te bepalen. Het is ook te weinig om de top te laten slagen, ook al weet men dat via een mooi slotcommuniqué meestal aardig te verdoezelen. Ook Den Haag had in 1969 zo'n heel knap slotcommuniqué, maar lang niet alles kon worden verwezenlijkt: Het onderzoek van de modaliteiten voor directe verkiezingen is altijd een agendapunt gebleven; het Europees reservefonds hebben wij net gehaald onder de druk van de nieuwe top; Euratom is zwakker dan ooit tevoren (overigens wil ik terzijde de vraag stellen: Wat doen wij met Petten, nu de reactor door Euratom is afgestoten? Wat gebeurt er met het personeel?); voorts is het resultaat van de politieke eenmaking zonder meer sober te noemen;

Bos

van een betrekken van de jeugd bij de ontwikkeling is alles mij ontgaan of er is niets van terecht gekomen. Ik vrees dat het laatste het geval is. Het is daarom van belang te weten, hoe de kansen liggen ten opzichte van de huidige agendapunten. Waar zit op dit ogenblik nog de meeste pijn? Wat wil de één beslist wél en de ander beslist niet?

Wanneer de nieuwe EEG haar taak wil kunnen vervullen, naar binnen en naar buiten, is de economisch-monetaire unie daarvoor een eerste vereiste. Daarom staat dit punt ook als eerste punt op de agenda. Deze unie is essentieel voor de samenwerking en voor het verkrijgen van een gezicht; deze unie is de grondslag voor een eenheidsoptreden naar buiten.

De economisch-monetaire unie blijft, ook vandaag nog, een ambitieus maar ook realistisch programmapunt. Realisme is niet hetgeen vandaag hoogst actueel is, maar hetgeen morgen werkelijkheid zal zijn. Dat moet de economisch-monetaire unie worden, want anders is er morgen geen Europese samenwerking meer.

Helaas werd de economisch-monetaire unie - al een agendapunt bij de topconferentie in Den Haag - al zeer spoedig in haar opmars gestuit door de monetaire crisis van augustus 1971. Ook al is die crisis voorlopig ingedamd, er is nog geen oplossing voor gevonden. Het IMF spreekt inmiddels al van een komende nieuwe monetaire crisis en dringt derhalve aan op het vinden van spoedige oplossingen. Het gevaar van een nieuwe toevloed van speculatief kapitaal ligt nog levensgroot om de hoek en kan ieder ogenblik opnieuw op ons toespringen. Welke kansen zijn er en op welke termijn om een monetaire oplossing te verkrijgen die de voortgang van de Europese economisch-monetaire unie mogelijk maakt? Is het huidige instrumentarium voldoende om het gevaar van nieuwe toevloed van speculatief kapitaal af te wenden? Zo ja, zit er dan binnen afzienbare tijd een verdere vernauwing in van de onderlinge wisselkoersmarges van de lid-staten?

Vroeger kwam er éénmaal in de zeven jaar een monetaire crisis voor, nu raken wij er bijna aan gewend. Deze uitspraak is van Nixon. De crisis van 1971 heeft vele monetaire taboes weggevaagd en daarmee zijn wij op glad ijs gekomen, hetgeen realisering van de economisch-monetaire unie zeker niet heeft bevorderd.

Zelfs zonder dat is de verwezenlijking al moeilijk genoeg. Het gaat immers om een bijzonder ingrijpende zaak. Geen enkele Minister is bereid, zo maar een stuk monetaire soevereiniteit op te geven. Het is in dit verband van belang om te weten, of de Regering van oordeel is dat de gesprekken op Europees niveau over coördinatie van het begrotingsbeleid niet alleen nuttig zijn geweest, maar ook een reële invloed hebben gehad op dat beleid. Ziet de Regering die coördinatie werkelijkheid worden, of niet? Of moeten wij soms elders beginnen?

Het is voor ons niet altijd even gemakkelijk om in te zien, hoe Frankrijk tegen een economisch-monetaire unie aankijkt. Hetgeen Frankrijk wil, namelijk een confederatie en een echte economisch-monetaire unie, valt immers moeilijk met elkaar te rijmen. Bij het één sluit men namelijk het vetorecht in, terwijl men bij de economisch-monetaire unie juist het vetorecht prijsgeeft.

Terecht heeft de Minister van Buitenlandse Zaken opgemerkt, dat versterking van de economisch-monetaire unie gepaard moet gaan met versterking van de instellingen van de Economische Gemeenschap, te weten de Raad, de Europese Commissie en het Europees Parlement. Dat is de consequentie van het beter op elkaar afgestemd raken van het economisch-monetair beleid. Deze noodzaak wordt groter naarmate de Europese Gemeenschap groter wordt.

Een uiterst belangrijk punt in dit geheel wordt gevormd door de controle. De economisch-monetaire unie brengt namelijk uiteindelijk een aanzienlijke overdracht van bevoegdheden met zich mee, hetgeen zonder een doeltreffende controle moeilijk kan worden aanvaard. Hetzelfde geldt voor het Europese fonds, dat onmogelijk een zaak van alle en professionele

financiële experts kan zijn. Hoe zien de Ministers een oplossing voor deze controlemoeilijkheden?

Als Couve de Murville eens opmerkte dat de meeste oorzaken van de economische crisis een gebrek aan politieke samenwerking zijn, duidt hij zelf daarmee al het nauwe verband aan, dat bestaat tussen politiek en economie. Het is dan ook vanzelfsprekend, dat het te voeren handelspolitieke beleid, alsmede de werking van de economisch-monetaire unie een verdere vormgeving van de politieke samenwerking noodzakelijk maakt. Helaas loopt de politiek meestal achter de feiten aan. Dat is in Europees verband ook vaak duidelijk te constateren.

Toen de Haagse top in 1969 besloot, aan de Ministers van Buitenlandse Zaken op te dragen, na te gaan wat de beste wijze was om voortgang te boeken op het terrein van de politieke eenmaking, is men terecht gekomen bij de Davignon-formule, volgens ons niet de beste manier, maar daarover kan men van mening verschillen.

Wij hebben deze formule aanvaard als een nood-oplossing, maar zijn na twee jaar, met de gebrekkige gegevens, die wij hebben, er niet enthousiaster op geworden. Nu is daar de aloude gedachte van een politiek secretariaat, dat de algemene politieke en vooral de gemeenschappelijke buitenlandse politiek van de Gemeenschap moet helpen formuleren en concretiseren. Het gaat daarbij vooral om de vraag: Moet het er komen en, zo ja, waar? De band tussen politiek en economie wordt nauwer naarmate de Gemeenschap meer als eenheid optreedt in internationale betrekkingen, bij het formuleren van haar handelspolitiek, bij het sluiten van associatie-overeenkomsten, in GATT-vergaderingen enz.

Vanuit deze gezichtshoek kan het onmogelijk als wettelijk worden geacht, een afzonderlijk institutioneel kader te scheppen voor de politieke integratie. Het meest voor de hand ligt dan ook, dit secretariaat te laten werken in het kader van de bestaande Gemeenschap of het daarmee althans te verbinden door een zeer sterke band. Het zou ons moeilijk vallen, concessies te doen wat betreft een andere vestigingsplaats dan Brussel. Dit te meer, omdat Parijs ons als niet-aanvaardbaar voorkomt, juist vanwege de andere filosofie, die men daar huldigt voor zover het de politieke samenwerking betreft.

Het politieke secretariaat mag geen instrument worden, dat onder druk komt te staan van of gebruik wordt voor nationale politieke opvattingen. Het strookt met de Franse opvattingen om niet deel te nemen aan ontwapeningsconferenties te Genève, om niet het non-proliferatieverdrag te tekenen, om er een eigen kernmacht op na te houden, om te proberen een leidersrol te veroveren in de vergrote Europese Gemeenschap.

Dit is niet onze politieke filosofie, mijnheer de Voorzitter! Dat Frankrijk een greep wil verkrijgen op de ontwikkeling is zijn zaak. Dat wij ons daar tegenover opstellen, is ons recht. Het zal moeilijk zijn, deze verschillende visies te harmoniseren. Lukt dat niet, dan toch maar liever geen politiek secretariaat, dan nu reeds de explosieven inbrengen, die de politieke samenwerking helemaal om zeep zullen brengen.

De vraag, of de verdergaande politieke samenwerking van het Westen de relatie met het Warschau-Pact uiteindelijk gunstig zal beïnvloeden, moet tot op zekere hoogte positief worden beantwoord. Ik weet niet, of de bewindslieden daarover ook zo denken, maar mocht de politieke samenwerking van het Westen toch een hobbel opleveren op de weg naar een goede verhouding met het Oostblok, dan kiezen wij toch voor onze politieke samenwerking, in de hoop, dat te zijner tijd die hobbel zal worden overwonnen.

De hele ontwikkeling in Brussel wijst erop, dat versterking van de bestaande instellingen dringend nodig is. Soms lijkt het erop, of de Gemeenschap bijna onregeerbaar is geworden. Te recht wordt in de nota-Westerterp daaromtrent geconstateerd, dat het in het Verdrag ingebouwde evenwicht volkomen is verstoord. Zowel de Raad, de Commissie als het Europees Parlement heeft daaronder te lijden. De vraag rijst, hoe van de Gemeenschap weer een aanspreekbaar beleid kan uitgaan. Zeker is, dat de slagvaardigheid en het controle-recht in de Gemeen-

Bos

schap moeten worden versterkt. Zonder deze elementen is het overdragen van verderstreckende bevoegdheden aan Europese instanties een hachelijke, welhaast niet te verantwoorden zaak. Anderzijds moeten wij wel bevoegdheden overdragen, willen wij niet het risico lopen, dat bij gebrek aan eenheid anderen ons lot zullen bepalen. Dat is het dilemma, waarvoor wij ons geplaatst zien.

In de nota-Westerterp inzake de versterking van de instellingen van de Gemeenschap zijn een aantal interessante alternatieven bijeengebracht, die het proberen zeker waard zijn. Zelfs wanneer de situatie in de nabije toekomst beter zou zijn, komt een aantal ideeën voor verwerkelijking in aanmerking, zoals b.v. een tweede Minister op Buitenlandse Zaken (ook al zou Luns daar fel op tegen zijn) of een staatssecretaris, maar dan speciaal belast met de Europese zaken, dus zonder – dit benadruk ik – een eigen ministerie voor Europese Zaken. Ook in de toekomst zal het werk namelijk nog aanzienlijk toenemen. De vraag blijft, of de Minister van Buitenlandse Zaken wel in staat is, daaraan de nodige tijd te besteden.

Voor wat de bevoegdheden van het Europese Parlement aangaat, waarover ik al het een en ander heb opgemerkt, is onze opvatting duidelijk. Met de grootste nadruk willen wij stellen, dat er ten opzichte van de bevoegdheden en ten aanzien van de rechtstreekse verkiezing – wat dat betreft een uiterste datum – vooruitgang moet worden geboekt. Wij kunnen geen monopoliepositie in de Europese Gemeenschap accepteren, maar dan ook geen monopoliepositie van de Raad van Ministers.

In dat verband willen wij echter de voorstellen afwachten die, naar ik verwacht, spoedig zullen worden gedaan op basis van het rapport-Vedel, alsmede de resultaten van de aanstaande topconferentie.

Ondertussen moet echter op een of andere manier de inspraak van het parlement bij de benoeming van een nieuwe Europese Commissie worden geregeld, alsmede een beter contact tussen Raad van Ministers en Europees Parlement tot stand worden gebracht.

Wat de Europese Commissie betreft, menen wij, dat een versterking van deze Commissie dringend gewenst is. Vanaf 1 januari zal een nieuwe 14-p.k.-motor de Europese trein moeten gaan trekken. Dit zal een zwaar karwei zijn, hetgeen een goede bezetting van de Europese Commissie vereist.

Het is mede naar aanleiding van een brief van de Europese Beweging, dat wij zijn gekomen tot een schets van de nieuwe Nederlandse commissaris.

Het zal duidelijk zijn dat hij allereerst een capabele figuur moet zijn. Daarover behoeven wij verder niet te spreken.

Niet noodzakelijk is dat hij een zware politieke jongen zal zijn. Ik meen dat de huidige commissarissen als Deniau en Dahrendorf hebben bewezen, dat het niet reëel is, deze eis onder alle omstandigheden te stellen. Is hij het wel, dan is dit natuurlijk meegenomen.

Een vereiste is wel het hebben van een onafhankelijke instelling. Voorts is vereist een juiste mentale instelling met betrekking tot de Europese integratie. Het moet niet iemand zijn die niet is geïnspireerd door de Europese samenwerkingsgedachte.

Vervolgens is vereist een juiste instelling met betrekking tot de samenwerking in Atlantisch verband, dat wil zeggen dat deze samenwerking niet moet worden geschuwd, maar dat zij moet worden versterkt waar het kan. Ons inziens kunnen Europese en Atlantische samenwerking heel goed samengaan.

Ten slotte is vereist een open instelling naar de gehele Derde Wereld, in het bijzonder naar de ontwikkelingslanden. De nieuwe commissaris moet derhalve een anti-protectionistische instelling hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Met een goede, sterke samenstelling van de Europese Commissie zou ons inziens al veel gewonnen zijn, zeker wanneer de leden aan de hand van deze schets zullen worden benoemd. Daarnaast zou ook een beter management van het omvangrijke ambtelijke apparaat rijke vruchten

afwerpen. Het komt ons voor dat het ambtelijke apparaat van de Europese Commissie tamelijk verwaarloosd is.

Bij de opmerking over de gebrekkige besluitvorming van de Raad van Ministers, waarover de Staatssecretaris in zijn nota spreekt, zou ik gaarne een kritische kanttekening plaatsen. Ik ben het met hem eens dat de besluitvorming te traag is. Het is gewoon een schande dat honderden stukken op afwerking liggen te wachten, mede door de hantering van de unanimiteitsregel.

Van de besluitvorming op internationaal niveau is helaas nog niet zo heel veel studie gemaakt. Gelukkig wordt er nu in het kader van een van de commissies van de Nationale Raad van Advies voor Ontwikkelingssamenwerking een studie aan gewijd. Het probleem in deze zaak is echter toch wel het vinden van structuren en methoden die niet alleen leiden tot besluitvaardigheid, maar ook tot verantwoorde besluiten en tot besluiten die worden nagekomen. Dit probleem wordt nog gecompliceerder waar je een mengvorm hebt van intergouvernementele en supranationale structuren zoals in de Raad van Ministers. De Europese Commissie zou als onafhankelijk orgaan besluitvaardiger kunnen zijn, maar helaas ligt de beslissingsmacht nu eenmaal bij de Raad van Ministers.

Zeker is in ieder geval, dat het meerderheidsbeginsel sneller werkt mits ieder zich aan de gestelde regels houdt, want als één groot land ook bij meerderheidsbesluiten dwars gaat liggen, dan kom je er nog niet uit. De Hoge Autoriteit is voor mij altijd een duidelijk voorbeeld geweest van een voorzichtige en heel verstandige besluitvorming, namelijk na contacten met nationale regeringen.

Spreken wij over besluitvorming, dan denken wij te veel aan besluitvaardigheid. Ik meen dat hier de fout bij Staatssecretaris Westerterp ligt als hij zegt: besluitvorming stagneert vanwege de unanimiteitsregel. Wij denken namelijk te weinig aan het verantwoorde besluit en ook aan de nakoming van het besluit. Wil je het gehele complex van besluitvorming zo goed mogelijk krijgen, dan moet je en de supranationaliteit versterken en de wetgevende bevoegdheid van het Parlement. De strijd tussen de nationale belangen, die zo vaak speelt in de Raad van Ministers, moet worden doorkruist door de opinies van belangengroeperingen, in dit geval van het Economisch en Sociaal Comité, en door die van de politieke stromingen, in dit geval de politieke fracties van het Europese Parlement. De zo genomen besluiten worden ook aanvaardbaarder voor de achterban, hetgeen thans niet het geval is. Nu aanvaarden zij die besluiten slechts, omdat zij wel moeten. De adviserende taak van het Europese Parlement biedt in dit verband nooit een oplossing en is volstrekt onvoldoende.

Daarnaast zullen ook directe verkiezingen nodig zijn om het niemandsland, dat er nu bestaat tussen Raad van Ministers en de burgers, op te vullen. Dat betekent dus dat verkiezing en uitbreiding van de bevoegdheden van het Parlement niet alleen het gezag van het Parlement versterken, maar tevens dat van de andere instellingen, namelijk van de Raad van Ministers en van de Europese Commissie, die tot nu toe boven het volk blijven zweven zonder raakvlakken daarmee en zonder dat zij voldoende gezag hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Zowel bij het unanimiteits- als bij het meerderheidsbeginsel is dus parlementaire controle vereist voor het verantwoorde besluit en voor het aanvaarden van dat besluit. Zolang dit niet het geval is, zou eigenlijk de beste oplossing zijn, de vergaderingen van de Raad van Ministers openbaar te maken. Ik meen, dat Staatssecretaris Westerterp vroeger ook al eens deze gedachte heeft geopperd. Nu kan hij dit met veel meer gezag ter bevoegde plaats bepleiten en naar ik hoop met succes.

Mijnheer de Voorzitter! Ik weet niet of van de geuite verlangens alles binnen korte tijd tot een regeling zal komen. De memorie van antwoord is daaromtrent nogal pessimistisch. In ieder geval is de memorie van antwoord uiterst voorzichtig. Op grond van hetgeen over Frascati is medegedeeld, meen ik

Bos e. a.

dat dit pessimisme voorlopig reëel is. Maar, als dit pessimisme straks definitief wordt bevestigd door de top, dan is dit zonder meer ernstig te noemen, zelfs onverantwoord. Dit verwijt treft natuurlijk vooral de zittende lid-staten. In dit verband wil ik de vraag stellen of over deze punten tevoren een uitvoerig contact heeft plaatsgevonden tussen de Beneluxpartners.

Mijnheer de Voorzitter! Dat de nieuwe kandidaat-leden nog enige schroom hebben om zich in de Europese vijver danig te roeren, is te begrijpen. Ik hoop echter dat zij te zijner tijd tot de sterkste voorstanders van een versterking kunnen worden gerekend. Ondertussen is het gevaar – ik meen het goed begrepen te hebben – werkelijk aanwezig, dat voorlopig geen doeltreffende maatregelen zullen worden genomen om het proces van uitholling van de instellingen te stoppen en het in een positieve richting te wijzigen. Als dit zo is, wat zal er dan nog overblijven van de goodwill bij de burgers en vooral bij de jongeren daaronder voor wat betreft de Europese zaak? Veel goodwill is reeds verspeeld, omdat de Europese Gemeenschap vooral overkwam als zijnde zeer technocratisch, weinig democratisch, bijna a-sociaal en hebbende gebrek aan visie op plaats en taak ten aanzien van de rest van de wereld. Het positieve niet ziende, wint het negatieve snel terrein. De vraag is dan, wat de regeringen, de Europese instellingen en de politieke partijen hier tegenover willen stellen.

Mijnheer de Voorzitter! Eigenlijk zou het hoofdthema van de aanstaande topconferentie moeten zijn: Hoe brengen wij het Europa van vandaag en morgen bij de burger! Helaas, dat zal niet het geval zijn. En omdat het niet het geval is, vragen wij onze bewindslieden, in ieder geval in de komende weken toch nog alles eraan te doen, om op de topconferentie althans nog iets aan de democratisering te verbeteren.

*De vergadering wordt te 22.55 uur geschorst
en te 23.12 uur hervat.*

De heer **Van Rossum** (S.G.P.): Mijnheer de Voorzitter! Het is geen eenvoudige zaak, om vandaag in een koninkrijksparlement te spreken, en dan nog wel over een zeer moeilijk onderwerp. Ik vind dat toch vandaag een aangename taak door de aanwezigheid van onze Surinaamse collega's.

Het *Tractatenblad* dat wij behandelen, nr. 25 van 1972, bevat alleen in de Nederlandse tekst 372 blz. U zult mij ervan ontslagen houden, dat wij daarvan niet alles gaan behandelen vanavond. Bovendien is het voor iemand die zich niet geregeld in het Europees Parlement met deze zaken bezig houdt, vrij moeilijk, hierover het juiste overzicht te krijgen. Enige informatie zal ik dus wel moeten vragen, maar daarvoor hebben wij dan ook een groot aantal bewindslieden achter de tafel zitten.

Er is een groot aantal grote en kleine problemen die in dat tractaat worden behandeld en daarin ook ten dele worden geregeld. Het andere deel zal naderhand een oplossing moeten vinden in de nadere besluiten van een nieuwe Europese Ministerraad.

Het Verdrag vereist op de zeer vele aspecten uitvoerige bestudering en geeft voor onze fractie aanleiding tot beschouwingen van enigszins verschillende aard. Ik wilde ten eerste wat zeggen over de principiële benadering; ten tweede wilde ik de economische aspecten bekijken en ten derde de vrij belangrijke paragrafen van de landbouw en de visserij; ten vierde wilde ik het hebben over een aantal detailopmerkingen over o.a. redactie en inhoud van het tractaat om dan met de conclusies te besluiten.

Ik kom dan eerst tot de principiële benadering, mijnheer de Voorzitter! Het doel van het EEG-tractaat ligt nog steeds vast in de oude preambule van het oorspronkelijke EEG-tractaat: Gemeenschappelijk optreden om economische en sociale vooruitgang van hun landen te verzekeren; verwijdering van bestaande hinderpalen; door gemeenschappelijke handelspolitiek geleidelijke opheffing der beperkingen in het internationale handelsverkeer; verbondenheid van Europa met de landen overzee te bevestigen en hun welvaart te verzekeren. Soortge-

Van Rossum

lijke doelstellingen vinden wij ook in de verdragen van de EGKS en de Euratom. Er is dus in deze preambules duidelijk sprake van een bundeling van krachten, op zeer verschillend terrein overigens. Daaruit lees ik echter niet direct een politieke eenheid. Daar is ook niet direct sprake van een federatie. Dat vind ik in die preambules niet terug. Als ik dan ook hier nogal enthousiast hoor spreken over de toekomstige Verenigde Staten van Europa of van een soort eenheidsstaat, zult u begrijpen dat onze fractie op dat punt nu bepaald niet staat te trappelen van ongeduld, integendeel, dat wij daartegen bepaald zeer ernstige bezwaren hebben. Ik lees het eigenlijk ook niet in deze preambule. De zelfstandigheid van de staten heeft voor onze fractie nog wel duidelijk een principiële betekenis en dat willen wij dan ook nog wel graag zien in een zekere bijbelse notie. Waar vinden wij de scheiding der staten? Dan moeten wij terug naar Genesis 10 en 11. Ik meen dat het ook voor de bewindslieden achter deze tafel nog duidelijk is, dat daar de scheiding ontstaan is. Daar waren de mensen bezig om een superstaat te maken. Zij wilden allemaal bij elkaar blijven. Zij moesten daarvoor een symbool hebben en daar kwam de verwarring der taal. Zo nu en dan heb ik het idee dat die verwarring der taal soms aanwezig is ook bij mensen die dezelfde taal spreken, omdat zij elkaar niet begrijpen doordat ieder in eigen ideeën verstrikt raakt. In bedoeld bijbelgedeelte vind ik de scheiding der landen. Er worden zelfs een aantal landen in Genesis 10 met name genoemd. Ik ga die namen nu niet alle opnoemen, maar ik vind het wel belangrijk dat ze worden genoemd en dat diezelfde namen in de loop van de Bijbel nog weer terugkomen. Ik vind deze namelijk terug in de profetie van Ezechiël en wel in het 27ste hoofdstuk. Er worden weer dezelfde namen genoemd, maar nu ook de afzonderlijke produkten, die in de desbetreffende landen worden voortgebracht en die bevorderen, dat tussen die landen handel ontstaat. Dit is een zeer normaal verschijnsel. Het is een economisch verschijnsel, dat, wanneer een land een bepaald produkt voortbrengt, dan een zekere handel ontstaat. Door de profeet wordt er echter voor gewaarschuwd, dat uit handel ook wel eens verkeerde dingen kunnen voorkomen. Er kan een zekere hoogmoed van de landen uit voortvloeien, maar ook een zekere afpersing van het ene ten opzichte van het andere land. De profeet laat op dit gebied bepaald een duidelijk waarschuwend geluid horen. Het kopen of verkopen op zichzelf is niet fout; dat gebeurde ook al voor de zondvloed en in de dagen van Lot. Men kocht en men verkocht. Nergens staat, dat dit op zich zelf verkeerd is. Er staat wel, dat het verkeerd is, indien dat het einde van alles wordt. Ik meen, dat wij in deze bijbelgedeelten juist een zeer duidelijke vermaning aan het menselijk geslacht beluisteren. Wij moeten namelijk ook wijzen op de ethische en religieuze normen. Deze zijn zeer belangrijk, ook als het om handel en samenwerking tussen de landen gaat.

Vervolgens kom ik op een ander punt. Ik constateer, dat de landen die in Genesis worden genoemd, in Ezechiël 27 weer worden genoemd, maar nu met produkten. Als ik de hele Bijbel doorlees, eindig ik in het laatste boek, Openbaringen en dan lees ik in het 18e hoofdstuk alleen maar over de handel in produkten; daarbij worden geen landen meer genoemd. Ik meen, dat ik in de trits: landen, landen en produkten, alleen maar produkten, het onderhavige tractaat moet plaatsen. Ik beschouw het als de lijn, die eigenlijk de ontwikkeling bepaalt. Bij die lijn moet ik natuurlijk ook de bijbelse notie betrekken, dat het in wezen steeds gepaard gaat met grote waarschuwingen. Wij moeten er grote voorzichtigheid bij betrachten. Ik stel vast, dat het grote Babel, dat in het slot van Openbaringen te voorschijn komt, bepaald geen goede zaak was en dat er grote gevaren aan waren verbonden. Ik meen dan ook, dat wij het tractaat ook in dat licht moeten bezien.

Het komt mij voor, mijnheer de Voorzitter, dat nogal gemakkelijk wordt gesproken – dit is hier hedenmiddag verschillende keren gedaan – over de bevoegdheden van de organen van de Gemeenschap. Voorts stelt men, dat wij de Commissie moeten versterken en dat het Parlement veel grotere bevoegd-

Van Rossum

heden moet krijgen. De raad van de nationale ministers heeft reeds belangrijke bevoegdheden. Ik weet niet, of het de bedoeling is, dat deze worden uitgehold. Op die wijze wordt als het ware in koor de Europese gedachte bezongen door een groot aantal enthousiastelingen en misschien ook door een aantal utopisten. Het komt ons nog steeds voor, dat de oorspronkelijk gekozen oplossing, die voor het tractaat gold, bepaald niet zo geweldig ondoordacht was en dat zij eigenlijk volstrekt logisch was. De beslissingen, die moeten worden genomen – dit kan soms nogal traag gebeuren; dit weet ik wel; het ligt evenwel niet altijd aan de instelling zelf, maar misschien aan degenen, die een beslissing moeten nemen –, worden zoveel mogelijk gebundeld door de bewindslieden, die de nationale regeringen vertegenwoordigen en die dan ook ten opzichte van de nationale parlementen verantwoordelijk zijn. Zij moeten natuurlijk trachten, tot een zekere coöperatie te komen; dit is mijns inziens heel duidelijk. Zij kunnen de economische en sociale belangen zowel in hun landen zelf, als in de geassocieerde gebiedsdelen goed behartigen. De betrokken ministers kunnen die vraagstukken overzien. Voor een minister van een ander land is het niet zo gemakkelijk, daar allemaal doorheen te kijken. Zij kunnen deze belangen er in ieder geval behartigen, en met de belangen van anderen in overeenstemming trachten te brengen. Dan is het alleen maar gelukkig, als een minister aan een Europees beleid werkt en tevens de belangen van de overzeese rijkdelen behartigt. Dat kan alleen maar een gelukkige coincidentie zijn. Hij kan het beoordelen. Een meer bovenationale oplossing kan eigenlijk tot niets anders leiden dan tot nationale moeilijkheden, die natuurlijk frustraties veroorzaken en mogelijke budgettaire gevolgen zullen hebben, want die zitten er natuurlijk dikwijls aan vast. Die moet hij ook afwegen.

Wij zijn dan ook nog niet zo gelukkig met die roep naar Europese verkiezingen. Dat kan volgens artikel 38 lid 3 van het tractaat, maar dan moet er wel een eenvormige procedure komen. Dat staat er duidelijk, maar die eenvormige procedure zie ik ook nog niet direct zitten. Daar zou men het ook in de 6 of in de 10 wel eens niet helemaal over eens kunnen worden.

De heer Westerterp heeft in zijn verklaring in Frascati een zekere teleurstelling tot uitdrukking gebracht. Ik moet zeggen, dat die teleurstelling door onze fractie bepaald niet wordt gedeeld.

Dat de oorspronkelijke conceptie ook nu, bij de nieuwe toetredingen, is gehandhaafd, is voor onze fractie eigenlijk een belangrijk pluspunt. Wij zouden het zelfs op prijs stellen, als ook in die nieuwe samenstelling de unanimiteitsregel of het zgn. akkoord van Luxemburg werd gehandhaafd. Naar ik heb begrepen, zou dat ook door het Verenigd Koninkrijk op prijs worden gesteld. Naar ik voorts uit een interview in de „NRC” van 21 juli 1972 heb begrepen, heeft ook de Noorse minister van Handel en Scheepvaart, de heer Per Kleppe, zich duidelijk in deze richting uitgesproken. Dan ben ik niet zo gelukkig, als de heer Vredeling een motie gaat indienen die juist tegen onze opvattingen in gaat. Ik heb begrepen, dat wij ook nog een motie van de heer Van der Stoep tegoe hebben, die de zaak wat wil apaiseren, maar de motie van de heer Vredeling gaat heel duidelijk tegen de intenties van de Scandinavische landen in. Ik geloof, dat het met het oog op de volksstemmingen die daar aanstaande zijn, niet zo'n geweldig verstandig beleid is om die motie op dit moment hier te aanvaarden, maar dat is uiteraard de mening van onze fractie. Dat zeg ik er graag bij.

Een duidelijke stellingname van de bewindslieden, waarbij zij zich binden aan de regels van dit verdrag, zo mogelijk zelfs met de toevoeging van het akkoord van Luxemburg, zal dan ook door onze fractie op hoge prijs worden gesteld. Ik was dan ook bijzonder blij dat ik las dat ook Staatssecretaris Kruisinga diezelfde visie ten beste gaf in een interview in de „Folkets Fremtid”, waarbij hij duidelijk heeft gezegd – en dat heeft mij aangesproken – dat hij deze gedachten deelde. Ik zou graag willen vernemen, of het standpunt van Staatssecretaris Kruisinga ook het standpunt van het gehele kabinet is.

Ik kom dan bij de economische aspecten. Er zijn nogal een aantal controversiële punten. In het verslag is door de commissie gevraagd, welke punten dit allemaal waren. In de beantwoording is deze zaak echter maar heel vaag overgekomen. Een aansluiting geeft toch altijd repercussies. Het is net als met een eiland: als je een stuk land inpoldert, gaat het weer aanslibben en dan krijg je er na verloop van tijd weer een nieuwe polder bij. Zo is het ook gegaan met de Benelux. Als je eenmaal een kleine eenheid hebt, wil iedereen er bijkomen. Zo is men van de Benelux naar de EEG gegaan. Wij gaan nu van zes naar tien landen en misschien gaan wij nog verder, dat weet ik niet. Die aanslibbingsgedachte zit hierin wel heel duidelijk verweven.

Zo'n aanslibbingsverschijnsel heeft twee gevolgen: een zekere handelsschepping – als men zonder invoerrechten goedkoper uit partnerlanden kan invoeren dan zelf produceren, geeft dit productie tegen lagere kosten en werkt dus welvaartvermeerderend –, en voorts is er ook sprake van handelsverschuiving, doordat de grenzen van het afzetgebied verschuiven; er is toch verschil in behandeling van goederen, die van binnen en goederen, die van buiten de Gemeenschap afkomstig zijn. Dan kunnen goedkope goederen door heffingen worden buitengehouden, aan de grens. Dan worden dezelfde goederen dus eigenlijk tegen hogere kosten binnen de Gemeenschap geproduceerd, hetgeen welvaartverminderend werkt. En zijn dus twee tegengestelde effecten.

De beslissing die wij morgen zullen nemen, is dan ook een belangrijke economische beslissing. Is er nu ook iets te zeggen van de sociaal-economische uitkomsten in de toekomst, voor de Gemeenschap als geheel en voor de landen afzonderlijk in het bijzonder? De witte stukken die wij hierover hebben, blijven hierover in het vage, maar op grond van het verleden moet toch wel enige tendentie zijn aan te geven. Ik verneem dit graag van de Minister van Economische Zaken. Ik denk hierbij niet alleen aan de zes en de tien landen zelf, maar ook aan de overzeese zelfstandige rijkdelen. Is er wat dit betreft sprake van een beleid van het Verenigd Koninkrijk, en moet ik dit onder dezelfde noemer brengen als het beleid ten aanzien van Suriname en de Nederlandse Antillen?

Ik ben geen „Europeaan” en daarom heb ik er misschien wat moeite mee; voor mij is het niet allemaal duidelijk. Een land als Hong-Kong dat zeer dicht bevolkt is en een vrijwel onbewoond eiland als Sint Helena worden onder één noemer gebracht. Gibraltar en Malta moeten natuurlijk in een geheel andere context worden geplaatst. Ik neem aan, dat er zoveel „buitenlands beleid” achter de tafel zit, dat wij uit de droom zullen worden geholpen.

Staatssecretaris Westerterp: Zelfs koningin Maudland valt eronder!

De heer Van Rossum (S.G.P.): Er vallen ook hele stukken van het Zuidpoolgebied onder, waar niemand woont.

Mag ieder land ervan uitgaan, mijnheer de Voorzitter, dat het zonder meer de bedoeling is, de ontwikkeling en de welvaart van al deze, in het tractaat genoemde, zelfstandige rijkdelen te bevorderen? Dit staat namelijk in de preambule van het oorspronkelijke EEG-tractaat.

Hoe uitgebreid moet in dit verband artikel 2 van dit wetsontwerp worden verstaan? Dit zal bedoeld zijn voor bij voorbeeld de EFTA-overeenkomsten. Hieronder kan echter veel meer vallen: allerlei hieruit voortvloeiende overeenkomsten met allerlei landen. Is het de bedoeling, dat de Regering een blanco volmacht krijgt ten aanzien van alles, wat hiermee verband houdt en in de toekomst aan de orde kan komen? Er zal straks bij voorbeeld een vernieuwing plaatsvinden van de verdragen van Yaoundé en van Arusha. Valt dit allemaal onder artikel 2? Het houdt er natuurlijk wel verband mee. Ik verneem graag, hoe ver de machtiging, bedoeld in artikel 2, zich uitstrekt.

Van Rossum

Een ander economisch punt is de wederzijdse beïnvloeding van de Verenigde Staten en de vergrote EEG. Zijn hier ernstige repercussies te verwachten op het krediet, bij voorbeeld van de vlagbevoorrechtiging of andere vormen van handelsdiscriminaties? Is dat eigenlijk niet het beste te bestrijden door vooral in Amerika te trachten duidelijk te maken, dat de EEG eigenlijk geen werkelijke eenheid is, doch slechts een veredelde douane-unie? Dreigen er nu niet twee gevaren voor de EEG in de Verenigde Staten, namelijk de herleving van het protectionisme, dat men zo nu en dan voelt opkomen, en de ondoorzichtigheid van een volmaakt spinneweb van preferentiële verdragen? Daar kan eigenlijk vrijwel geen mens meer wijs uit. Ik heb dat vele keren geprobeerd, maar het blijft moeilijk te doorzien.

Een ander belangrijk economisch punt is de vastheid van de muntpariteiten. De directeuren van de nationale banken hebben zich daartoe ingezet: een bijzonder loffelijk streven. De marges worden verkleind en worden op den duur misschien tot nul gereduceerd om tot een Europese munteenheid te komen. Zijn economische krachten hier eigenlijk niet sterker dan de directeuren en misschien zelfs sterker dan de ministers van financiën? Het zou wel eens kunnen zijn, dat ook hier de natuur sterker is dan de leer, want men denke maar eens aan het verschil in inflatiepercentages. De heer Berkhouwer heeft daarop vanmiddag al gewezen.

Zij hebben ook andere krachten, zoals het verschil in belastingstelsels. Er is veel te doen over een sociaal contract in ons land. Daar weet de Minister van Sociale Zaken alles van, maar het zijn nationale regelingen. Dat wordt op nationaal niveau geregeld door een landelijke regering met de sociale partners, maar dat kan natuurlijk in andere landen op een andere wijze. Dat kan natuurlijk spanningen oproepen. Men denke maar eens aan stakingen in Engelse havens en bij de Engelse spoorwegen bij voorbeeld. Die hebben heel andere repercussies. Daardoor loopt de zaak toch soms uit elkaar. Is er ergens een zekerheid ingebouwd tegen het deraillement van het systeem door devaluaties en revaluaties? Anders houden wij die pariteiten toch niet vast. Dan komen er toch weer iedere keer spanningen, die aanleiding geven tot grote moeilijkheden.

Hoe gaat het in het verdrag nu verder voor Suriname? Ik behoef daar op dit moment niet op in te gaan. Onze collega's zijn in ons midden en zij hebben de leeftijd, dat zij voor zich zelf kunnen spreken. Dat kan ik dus wel achterwege laten. Ik denk echter aan de Antillen, die hier niet zijn vertegenwoordigd. Daar is een algemene verordening van in-, uit- en doorvoer 1908. Moet zij nu verplicht worden bijgesteld of helemaal gewijzigd om aansluiting te krijgen aan dit verdrag en ook aan het afgeleide recht, dat hierin is vastgelegd?

Wat betreft de werking van de bepalingen van de certificaten van oorsprong, ook daar blijkt, dat er vrijwel geen mens meer wijs uit kan. Het is heel gemakkelijk om het op papier te regelen, maar hoe moet het ooit gecontroleerd worden?

Wat het transportsysteem zowel over zee, over land of per rail betreft, wat zijn de repercussies van de aansluiting? Wij krijgen een paar zeevarende mogelijkheden als Engeland en Noorwegen erbij. Heeft dat invloed op de verschillende takken van ons transportsysteem?

Ik kom thans tot de landbouw en de visserij. Dat is een afzonderlijke paragraaf. Wat in de EEG van de Zes gebeurde, was geloof ik, dat 90 pct. van de verordeningen op de landbouw betrekking had en misschien van het papier, dat werd gebruikt, wel 95 pct. Dat zijn dus nogal belangrijke zaken, vooral nu er een paar landen bijkomen, waar het wat moeilijk ligt. Ik denk wat dit betreft vooral aan Noorwegen. Noorwegen is wel een uitzonderlijk land op het gebied van de landbouw in de nieuwe EEG. Ik denk hierbij ook aan de demografische factoren. Het is natuurlijk gewenst om allerlei redenen, die ik niet nader zal noemen, dat er in dat land ook in afgelegen streken mensen blijven wonen, die zich hoofdzakelijk met landbouw, bosbouw en visserij bezighouden, maar dan zijn daar uitzonderingsbepalingen zeker op hun plaats.

Wij kunnen wel een zekere structuurpolitiek voor de landbouw in de EEG hebben, maar men kan hiermede zo weinig beginnen als men mooie ruilverkavelingssubsidies zou willen geven, omdat men daar dan natuurlijk terecht zou komen bij de zeer ouderwetse ruilverkavelingen, zoals die vroeger in beekdalen in Drente werden uitgevoerd. Men kan in stroomdalletjes misschien nog iets doen, maar verder kan men daar niet echt de structuur verbeteren. Het is natuurlijk veel zinvoller dan daar op de landerijen stenen op te ruimen – ik heb begrepen dat de landerijen daar niet in hectare maar in decare worden gemeten – en daarvoor mogelijk in EEG-verband subsidie te verlenen. Men kan de landbouw er dan misschien op die wijze verder vooruithelpen. Het systeem moet geheel aan de nieuwe omstandigheden worden aangepast. Er zullen misschien ook subsidies op transportkosten moeten worden gegeven. Die worden in Noorwegen kennelijk nu al gegeven omdat de afstanden zo geweldig groot zijn. Ook dat kan een landbouwprobleem zijn. Er zijn nogal wat prijsverschillen door ontstaan. Ik meen dat aan deze kwestie het een en ander gebeuren moet.

Wat het geheel van de Tien betreft, vraag ik aan de Minister van Landbouw en Visserij of er al een LEI-studie is gemaakt, waarvan de resultaten ons inzicht kunnen verschaffen in de problemen met de verschillende produkten en de prijs- en structuurmaatregelen die nodig zijn, evenals op de invloed die van de uitbreiding zal uitgaan op de Nederlandse land- en tuinbouw en visserij. Ik denk daarbij niet alleen aan de invloed binnen de EEG zelf, maar ook aan de invloed die van buitenaf daarop komt. Waar wij toch niet op een eiland leven, hebben wij immers ook enige handelsrelaties met Oost-Europa, met name de Balkanlanden.

Mijnheer de Voorzitter! De afzonderlijke produkten onder de loep nemend kom ik eerst tot het varkensvlees. Ik heb begrepen, dat wij aanzienlijke overschotten aan varkensvlees kunnen verwachten. Hoewel minder schijnen er ook overschotten van rundvlees te verwachten te zijn. Zal hiervan niet een prijsdrukkende werking uitgaan?

Mij heeft wat het vlees betreft bijzonder aangesproken dat in Denemarken en Noorwegen geen inentingen worden verricht. Wij gaan nu de zaak gelijktrekken en zeggen, dat nu overal in de toekomst wel ingeënt moet worden. Men zou kunnen zeggen, dat het ook mogelijk is, tot een gelijktrekking te komen door alhier de inenting, geregeld in artikel 104, ook maar af te schaffen. Men heeft aldaar ook een middel tot ziektebestrijding. Een aantal mensen in ons land zal met die afschaffing ongetwijfeld heel blij zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb begrepen, dat ook aanzienlijke overschotten kunnen worden verwacht op het terrein van de eieren en het pluimvee. Natuurlijk zal hiervan een prijsdrukkende werking uitgaan. Dit is een groot gevaar voor vele kleinere zandbedrijven op de Veluwe en ook in Brabant. Die hebben heel weinig uitlopmogelijkheden. Ik acht dan een bepaling als neergelegd in artikel 78 van het verdrag nogal moeilijk. Daarin krijgen Ierland en het Verenigd Koninkrijk de vrijheid andere handelsnormen toe te passen. Bij vele andere bepalingen vind ik een beperking tot 1975, 1977 of soms zelfs tot 1982, maar hier staat geen enkele beperking in. Houdt dit in dat zij tot in lengte van dagen andere handelsnormen voor eieren en pluimvee zullen mogen hanteren? Dat kan natuurlijk grote repercussies hebben. Naar ik meen, moet in die bepaling bepaald een datum worden ingevuld.

Wat de suiker betreft, bestaat bij het bedrijfsleven de ernstige vrees dat het mengprijsstelsel zal komen te vervallen. Dat zou ten eerste worden beïnvloed. Hoe moeten wij staan tegenover het Commonwealth Sugar Agreement? Misschien wordt ook een aansluiting aan het World Sugar Agreement overwogen. Kan de Minister hier iets van zeggen?

Zal wat de granen betreft geen duidelijke behoefte gaan ontstaan tot vergroting van de ruimte tussen de richt- en interventieprijzen?

Mag voor de zuivel worden verwacht dat de overschotten

Van Rossum

op de markt van de Tien geringer zullen worden dan die op de markt van de Zes? Dit zou mogelijk gunstige perspectieven voor de producenten bieden. Natuurlijk bestaat wel enige vrees voor de invoer uit Nieuw-Zeeland en Australië. Er is een arrest van het Europese hof van justitie over een consumptiemonopolie in Italië. Dat kan ook nog wel eens moeilijkheden gaan geven in andere landen, waarbij ik weer speciaal aan Noorwegen denk.

Voor de aardappelen is in Europees verband tot op heden geen verordening. In artikel 61, lid 1, van het verdrag wordt wel over verwerkte industrie gesproken. Het lijkt mij zeer belangrijk, dat de aardappelmeel- en zetmeelsector en de derivaten er wel onder vallen. Ik kan niet ontdekken, of dat het geval is. Dat lijkt mij belangrijk, omdat dit in Noorwegen nogal wat wordt gebruikt voor de bereiding van frukostartikelen.

Men weet, hoe de laatste jaren de fruitsector door een diep dal gegaan is. Mag de verwachting zijn dat door de uitbreiding van de EEG de perspectieven voor deze sector gunstiger worden, omdat het afzetgebied in het Verenigd Koninkrijk en in Denemarken er wel mag zijn, mogelijk iets minder in Noorwegen. Het is op het ogenblik in Noorwegen gemakkelijker sinaasappels te krijgen dan appels, en zeker als het gaat om de daaruit gefabriceerde sappen.

Wat de bloem- en boomkwekerijproducten betreft, zou ik dezelfde soort van vragen willen stellen.

Op visserijgebied kunnen de perspectieven voor Nederland zeker gunstig zijn, als we letten op de bijzonder gunstige ligging voor het aanlanden. De Nederlandse havens liggen centraal in Europa. Hoe gaat het nu echter met dat oude visserijtractaat, dat wij een jaar geleden hebben behandeld? Is dat al buiten werking gesteld? Daarin ging het over visserijzones en op dat punt is door het nieuwe tractaat verandering gekomen.

Zal de hele kwestie van de visserijzone rondom IJsland de stemming in Noorwegen niet beïnvloeden en misschien zelfs invloed hebben op de visserijzones bij Brazilië? Het één houdt internationaal verband met het ander. Ook is het de vraag, of die zones bij het noorden van Noorwegen erg belangrijk zijn voor de EEG. Ze hebben daar zeer kleine schepen en zij zullen daar meer last hebben van de Russische schepen dan van schepen van EEG-landen.

Ik zie ook een kleine discrepantie tussen de artikelen 25 t/m 27 van het tractaat, waar de Far-Oer eilanden buiten zijn gehouden, terwijl ze in artikel 101 wel duidelijk zijn genoemd. Ik meen, dat op dit punt een verduidelijking noodzakelijk is.

In Noorwegen wordt nogal wat subsidie gegeven voor de vismeel- en visolie-industrie. Dit stimuleert de visserij maar beïnvloedt ook weer de geweldige overbevissing. Krijgt de EEG hier invloed op?

Ik kom thans tot enkele incidentele korte vragen. Er staat, dat het tractaat is gesloten tussen een aantal koninkrijken, een aantal republieken, een Groothertogdom en Ierland. Er staat bij Ierland geen verdere aanduiding. Dat heeft waarschijnlijk een betekenis, maar ik kan niet achterhalen, waarom dit niet is aangegeven.

De lid-staten moeten, als ze maatregelen nemen, die mededelen aan de andere landen; volgens artikel 12 moeten ze dat doen via de voorzitter van de Commissie maar op grond van vele andere artikelen niet via de voorzitter van de Commissie maar rechtstreeks, bij voorbeeld op grond van artikel 34. Waarom bestaat deze discrepantie?

Inzake de visserijzones wordt in artikel 100, lid 1, in de laatste alinea heel duidelijk de opgenomen bepaling afgezwakt. Mijns inziens staat het er fout, doordat er staat „minder beperkende maatregelen”, terwijl er naar ik meen is bedoeld: maatregelen van een verdere strekking.

Dan is er nog een punt, dat moeilijkheden geeft. Het is juridisch juist, dat als er een verdragsbepaling is, deze bij verdrag wordt gewijzigd. Dat gebeurt in de artikelen 12 tot en met 28. Afgeleid recht wordt echter bij verordening geregeld. Kunnen die verordeningen bij tractaat worden gewijzigd? Is dat staatsrechtelijk niet hetzelfde als het bij wet wijzigen

Van Rossum e. a.

van de algemene maatregel van bestuur? Ik noem een aantal voorbeelden, nl. op landbouwgebied de verordeningen 120 t/m 123/67 E.E.G., op veterinair gebied 64/432 E.E.G. en op financieel gebied het Raadsbesluit van 21 april 1970.

Ik wil nog een opmerking maken over de bijlagen die ingevolge art. 158 onderdeel van het tractaat zijn. In de Douanewetgeving onder punt 18 wordt uitsluitend gesproken over een handelscentrum in Rotterdam. Ik heb begrepen, dat Amsterdam ook aspiraties heeft. Dit wordt echter niet in die bijlage genoemd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom thans tot de conclusie. Door de uitbreiding van de EEG worden de handelsbelemmeringen verminderd. Er heeft een zeker aanslibbingsproces plaats van Benelux naar EEG naar vergrote EEG. Als het zuiver gaat om het openstellen van de grenzen, dan lijkt dat een goede zaak, waar wij ons wel achter willen stellen. Wij hebben echter bepaald bezwaar tegen overdracht van bevoegdheden aan supra-nationale organen. In principieel opzicht hebben wij dan bepaald moeilijkheden. Aan de andere kant zullen de supra-nationale instellingen als gevolg van de uitbreiding met de vier landen geen grotere kracht krijgen, maar duidelijk een verminderde kracht. Dat doet ons goed. Ondanks bezwaren, willen wij ons dan ook niet tegen de uitbreiding van de EEG verzetten.

De heer Hoekstra (C.P.N.): Mijnheer de Voorzitter! Door de Regering wordt de uitbreiding van de EEG een belangrijke doelstelling van de Nederlandse politiek genoemd. In de inleiding van de memorie van toelichting wordt op een nogal lyrische wijze gesproken over opheffing van verouderde scheidslijnen, over een versterkte bijdrage tot welvaart en vrede in de wereld. Er wordt gesproken over een nieuwe dimensie, die wordt toegevoegd aan het economische potentieel van de gemeenschappelijke markt. De Ministers zijn van mening, dat de economische ontwikkeling als gevolg van het toetreden van vier nieuwe lid-staten positief zal verlopen.

De vraag moet hier echter worden gesteld, voor wie dan wel en voor welke machten in Europa die ontwikkeling positief zal zijn. Uit de debatten blijkt wel duidelijk, dat het gaat om een zeer harde machtsstrijd, ook binnen de EEG. Voor ons is dit eigenlijk geen vraag meer, want het ontstaan en de ontwikkeling van de EEG hebben geleid tot uitbreiding van de macht van grote multi-nationale concerns, in het bijzonder van die concerns, die vanuit West-Duitsland worden geleid. Nergens is het een bijdrage tot welvaart, vrede in de wereld geweest.

Het Westduitse grootkapitaal is de sterkste kracht geworden en zal dit ook in de uitgebreide EEG zijn. Het zal van die uitbreiding gebruik maken voor de verdere uitzaai van zijn invloed. Ik wil één cijfer noemen: Het aandeel van West-Duitsland in de import van de huidige EEG-landen is gestegen van 12 pct. in 1960 tot 16 pct. nu.

In de EEG hebben de grote concerns hun positie dusdanig versterkt, vooral de multi-nationale ondernemingen, dat zij steeds duidelijker als onbeperkte heersers optreden. In de nota naar aanleiding van het verslag moet de Regering toegeven, dat het concentratieproces zich voortzet. Zij zet zelfs uiteen, dat zij dit proces, waarbij toch de grote de kleine opslokken, desondanks positief beoordeelt. De Minister spreekt in dit verband over samenwerking tussen bedrijven, over vergroting van productie-eenheden met produktiviteitsverhogend effect, maar de werkelijkheid is, dat de supergrote bedrijven thans over ongekende mogelijkheden beschikken om te manipuleren, om maatregelen op de door hen gewenste manier door te drijven. Ook uit de monetaire crisis - deze hebben wij aan de lopende band - blijkt, dat de multi-nationale ondernemingen grote invloed uitoefenen en voor een belangrijk deel bepalen, wat er zal gebeuren. Het gaat om hun produkten, om hun afzetgebieden, om hun winsten.

Als de Ministers spreken over samenwerking klinkt dat wel mooi, maar wij weten, dat het hierbij vaak gaat om een keiharde business, die gepaard gaat met sluiting van bedrijven, opheffing van zogenaamde onrendabele industrietakken en

Hoekstra

ontslag van arbeiders, technici en leidinggevend personeel, waartoe vaak in het buitenland wordt besloten. De gang van zaken bij de Enka-bedrijven is in feite kenmerkend voor deze ontwikkeling in de EEG en betreft geen uitzonderlijk voorbeeld meer.

Mijnheer de Voorzitter! Welke fraaie woorden ook worden gesproken, niet te ontkennen is, dat de spanningen en conflicten binnen de EEG zullen toenemen. Wij hebben dit indertijd als enige fractie in deze Kamer voorspeld na de veel geroemde Haagse top van 1969. Een niet geringe rol daarbij zal worden gespeeld door de vooruitzichten van een nieuwe handelsoorlog in verband met de vernieuwing van de GATT-overeenkomst. Hierbij stellen vooral de VS eisen aan de EEG-landen om hun concurrentiepositie in Europa te versterken; de valutastrijd van dit moment is daarvan ongetwijfeld een onderdeel. De huidige Regering stelt zich - dat weten wij - traditioneel op aan de zijde van de VS.

De spanningen en conflicten binnen de EEG zullen in het bijzonder toenemen, omdat de belangen tussen de grote en de kleine, tussen de eters en de geneten, die gegeten worden, onder wie duizenden boeren en middenstanders, steeds scherper botsen. De Ministers merken op, dat integratie en uitbreiding van het integratieproces goede middelen zijn om de machtspositie van de sterksten te verzwakken. De ervaring leert echter anders, want juist door deze processen worden jachtterreinen geopend voor het Amerikaanse en vooral ook Westduitse monopoliekapitaal, dat bovendien aangemoedigd wordt door voortdurende concessies binnen de EEG aan hun eisen.

De uitbreiding van de EEG wordt tegelijkertijd benut om de nationale parlementen en hun bevoegdheden steeds verder uit te hollen. Voortdurend wordt aan de orde gesteld het overdragen van rechten aan het Europese Parlement en wordt de zogenaamde controlebevoegdheid van dit lichaam onderstreept; zij gaat echter, zoals wij weten, niet veel verder dan de vragenstroom van de heer Vredeling en deze vindt er, blijkens zijn betoog, ook niet veel aan. Als in dat verband wordt gesproken over democratisering is dat bedrog, want het is onmogelijk, te spreken over democratisering van de EEG als tegelijkertijd de bevoegdheden van nationale parlementen worden aangetast en zelfs vrijwel geheel aan die parlementen worden ontnomen.

In dit verband wil ik wijzen op de stellingname van Staatssecretaris Westerterp, neergelegd in een interview in het „Haarlems Dagblad” van 19 augustus jl. Hierin wordt een verscherping van de greep van Brussel, dus van de Europese Commissie, bepleit. Dit is overigens een volkomen autoritair werkend orgaan, zoals hier met zeer veel woorden vandaag duidelijk is gemaakt. Voorts moeten volgens de Staatssecretaris begrotingen van de sociale en economische politiek boven de nationale parlementen worden uitgetild naar een Europees niveau. De begrotingen worden uitgetild, maar het Nederlandse parlement wordt uitgetild. Daarmee gaat het laatste restje zeggenschap verloren van de Nederlandse kiezer over de gang van zaken in dit land. Gelukkig is de heer Westerterp demissionair, mede als gevolg van het verzet tegen zijn opvattingen.

Minister Lardinois: Wij zijn niet demissionair op dit moment, maar pas na 29 november a.s.

De heer Hoekstra (C.P.N.): Dat zult u nog merken.

Mijnheer de Voorzitter! De Kamer wordt nu gevraagd, de uitbreiding van de EEG goed te keuren. De vraag rijst, waarom zo'n haast daarmee moet worden gemaakt. Waarom moet een debat plaatsvinden hierover met een demissionaire Regering? Het is beslist niet nodig, hard achter de heer Pompidou te hollen, die als haantje de voorste optrad bij de ratificatie, overigens na een referendum, dat een politiek fiasco werd en dus helemaal geen reden geeft, geïntimideerd te raken.

In de landen, die moeten toetreden, is de kwestie nog steeds aan de orde en wordt zij heftig omstreden. In Noorwegen en Denemarken moeten nog referendums worden gehouden,

welke de voorstanders van toetreding met angstige spanning afwachten. In Engeland blijft het verzet tegen de toetreding toenemen. De Labour Party wijst toetreding af en ook het congres van de vakbonden is er tegen. De regering-Heath wil de toetreding doordrijven, maar staat zwak en lijdt bij tussentijdse verkiezingen nederlaag op nederlaag.

De vraag die ook rijst is of met deze snelle behandeling hier, nog vóór onze eigen verkiezingen, niet feitelijk pressie wordt uitgeoefend op referendums in de Scandinavische landen en of niet van buitenaf steun wordt gegeven aan voorstanders van de toetreding tot de EEG. Wordt, wat Engeland betreft, niet steun gegeven aan de regering-Heath die al bijna even demissionair is als de Regering-Biesheuvel? Is het soms nodig om de verdragen zo snel door te drijven om daarmee een steuntje te geven aan de nog steeds wankele onderneming die topconferentie van de EEG en de EEG-kandidaten heet?

Het doet werkelijk uiterst vreemd aan, als men de gang van zaken rond deze topconferentie ziet en te zelfder tijd de ministers hoort spreken over éénwording, samenwerking en nieuwe dimensies. Het enige dat in de afgelopen dagen in Rome helder is geworden, is dat onder de gemeenschappelijke frases de tegenstellingen hoog opgetast liggen, vooral rond de monetaire vraagstukken. Het blijft nu maar knopen tellen wat de heer Pompidou zal beslissen.

Blijkens het interview van de heer Westerterp in het „Haarlems Dagblad” is het enige dat wordt nagestreefd, een soort van instemming van EEG-regeringen met een verdergaande inflatie, terwijl te zelfder tijd nationale middelen om de gulden te beschermen worden uitgehold en het hele monetaire beleid van ons land afhankelijk wordt van hetgeen buiten onze grenzen wordt beslist.

In de memorie van toelichting wordt de hoop uitgesproken dat de politieke samenwerking in de EEG een hoge vlucht zal nemen. In dit verband wordt de instelling van een politieke commissie of een politiek secretariaat als eerste stap naar een politieke unie aan de orde gesteld. Volgens de berichten zou dit eveneens een belangrijk punt moeten zijn op de topconferentie. Ook hier is echter weer een duidelijk aandringen vanuit West-Duitsland aan de gang.

Ik herinner eraan dat in de verklaring die met het oog op de goedkeuring van de Ost-verdragen in de Duitse Bondsdag door alle partijen is aangenomen, als doelstelling is geformuleerd de in fasen te volbrengen vorming van een politieke unie. Strauss en Barzel zijn het daarmee eens en treden zelfs als de vurigste propagandisten daarvan op. Waarom doen zij dat? Omdat dit hun de kans geeft, een dominerende invloed uit te oefenen op de politiek van andere EEG-landen.

Uit de memorie van toelichting blijkt dat ook vraagstukken van atoomenergie, kernwapens en bewapening in het algemeen een grote rol spelen bij de toetreding van Engeland. Daaraan mag naar onze mening bij de behandeling van dit wetsontwerp niet voorbij worden gegaan. Het is een feit dat hierover minder luid en minder vaak gepraat wordt dan over economische en monetaire kwesties. Toch gaat het hier om zaken van enorm belang, omdat het gaat om uitwisseling van kennis op nucleair gebied, waarbij landen zijn betrokken die in het bezit zijn van atoomwapens. Naar onze mening is het dan ook onvermijdelijk dat, als wordt gesproken over uitwisseling van kennis op nucleair gebied, dit ook gebruikt kan worden voor vervaardiging van atoomwapens.

Daarbij komt dat Frankrijk het non-proliferatieverdrag niet aanvaardt; Nederland heeft dit verdrag trouwens nog steeds niet geratificeerd. Engeland heeft thans volgens blz. 17 van de memorie van toelichting gesteld, wel bereid te zijn om internationale waarborgen te aanvaarden op zijn vreedzame kernenergie-activiteiten, maar daaraan wordt dan onmiddellijk toegevoegd: Voor zover dat strookt met de nationale veiligheid. Dit soort van redeneringen kennen wij langzamerhand wel. Hier wordt niet een kiertje open gehouden, maar een hele deur voor het zich onttrekken aan waarborgen. De gevaren hiervan zijn overduidelijk.

Hoekstra

In dit verband wil ik wijzen op de aanbeveling die de Assemblée van de WEU in juni van dit jaar heeft gedaan. In aanbeveling nr. 219 wordt gezegd, dat Engeland zo belangrijk is voor de EEG omdat dit land zoveel wetenschappelijke inspanning heeft verricht op het gebied van reactoren en kernsplitting en zulke grote investeringen heeft gedaan op het gebied van bewapening en kernenergie. Daarom kan dit land volgens deze aanbeveling in de EEG een waardevolle bijdrage op al deze gebieden leveren. In diezelfde aanbeveling wordt verder betoogd, dat de EEG-landen het kernenergie-onderzoek moeten bevorderen, waarbij wordt gewezen op de Nederlands-Britse samenwerking bij het ultra-centrifuge-project.

De Britse conservatieve heer Peel, die als president tijdens de zitting van de WEU optrad, zei dat de Tien moeten bevorderen een uitwerking van een Europese politiek op het terrein van de bewapening. Om de rij vol te maken: de heer Luns pleitte op dezelfde bijeenkomst natuurlijk voor zwaardere defensielasten voor de Europese landen.

Dit alles toont wel zeer duidelijk aan, wat in militair en atomaire opzicht wordt beoogd met de toetreding van Engeland. Die toetreding wordt benut om een Europese kernmacht voor te bereiden, waarin in eerste instantie de force de frappe van Pompidou en de Britse kernmacht de spil mogen zijn, maar waarin uiteindelijk de Duitse militaire macht de toon zal aangeven. Nú is het al zo, dat West-Duitsland meer geld voor militaire doeleinden uitgeeft dan welk land in West-Europa ook. Via het ultra-centrifuge-project zijn wij daarin gemengd en is een koers ingeslagen, die naar onze mening volstrekt strijdig is met de nationale veiligheid van ons land.

Dit alles, mijnheer de Voorzitter, speelt een rol wanneer wij spreken over de uitbreiding van de EEG en over de topconferentie. Overigens heb ik met bijzondere belangstelling geluisterd naar de verklaring, die Staatssecretaris Westerterp in Rome heeft afgelegd en die is voorgelezen door de Minister van Buitenlandse Zaken. Is dit nu niet in feite een bevestiging van wat hier door ons is betoogd, namelijk, dat het barst van de tegenstellingen, zulks natuurlijk tot teleurstelling van de Nederlandse delegatie te Rome? Kan deze verklaring zó worden uitgelegd, dat de Regering zich nog zal beraden over de vraag, of zij wel of niet zal deelnemen aan de topconferentie? Wordt een niet-deelname niet uitgesloten? Ik hoop dat deze verklaring een eenvoudige spelerei is, zoals is gesuggereerd door de heer Berkhouwer, een soort van tegenzet tegen de manoeuvre, die Pompidou heeft verricht. Moet dit serieus worden genomen of niet?

Ik wil wel duidelijk stellen, mijnheer de Voorzitter, dat de Ministers van de Regering-Biesheuvel, die noch in dit land, noch in deze Kamer op een meerderheid kan steunen, geen enkel recht hebben, ons land te binden aan beslissingen van zulk een grote draagwijdte. Dit mag niet in eigen land en zeker niet op een topconferentie gebeuren. Daarvoor zijn de kwesties te omvangrijk en te gevaarlijk.

Ten slotte merk ik op, dat binnen de EEG scherpe tegenstellingen bestaan. Er zijn veel felle botsingen te verwachten, juist als gevolg van het groeiende verzet van de bevolking in geheel West-Europa tegen de almacht van de concerns. Daarom is het ook nodig om in die botsingen met kracht op te treden voor het Nederlandse belang. Overal waar het nodig is – in eigen land en in de EEG – dient stelling te worden genomen vóór sociale en democratische verworvenheden en rechten, vóór verhoging van het levenspeil, vóór de nationale zelfstandigheid en vooral vóór vermindering van de bewapening. Dit houdt ook in, dat stelling moet worden genomen tegen alle van de EEG uitgaande maatregelen, die schadelijk voor ons land zijn en die de nationale zelfstandigheid aantasten.

Naar onze mening zijn er thans in Europa grote mogelijkheden voor het voeren van een andere politiek, die niet langer uitgaat van het bukken voor de wil van de meest reactionaire krachten binnen de EEG. Van grote betekenis is in dit verband het akkoord, dat tot stand is gekomen tussen de Franse socialisten en communisten over een gemeenschappelijk program

Hoekstra e. a.

voor een nieuwe regeringspolitiek. Daarin is overeengekomen een gemeenschappelijke politiek op Europees gebied op basis van nationale onafhankelijkheid en het afschaffen van een atoomstrijdmacht.

Wij menen, dat op deze wijze nieuwe krachten zich aftekenen, die ook in ons land aanwezig zijn en die moeten leiden tot een concentratie van progressieve krachten, die al binnen de EEG met succes kunnen optreden tegen de almacht van de concerns en tegen de overheersing uit het buitenland en voor een democratische vernieuwing.

De heer **Van der Stoel** (P.v.d.A.): Mijnheer de Voorzitter! In dit debat, waaraan tot vreugde van mijn fractie ook enkele vertegenwoordigers van de Surinaamse Staten deelnemen, zou ik ten eerste enkele woorden willen zeggen over de politieke samenwerking in Europa.

Mijn fractie staat daar, in de huidige situatie althans, aarzelend tegenover. Daarvoor voeren wij gaarne een aantal redenen aan.

Allereerst zien wij eigenlijk geen duidelijke scheidslijn tussen de politieke samenwerking en de communautaire samenwerking in de EEG. Ik noem zo voor de vuist weg een tweetal voorbeelden. Zijn de handelsbetrekkingen met Oost-Europa te rekenen tot het terrein van de politieke samenwerking of tot het terrein van de EEG? Een ander voorbeeld: Tot welk terrein behoort eigenlijk de olievoorziening van Europa? Men kan dit naar mijn gevoel evenzeer onder het hoofd „politieke samenwerking” als onder het hoofd „EEG” brengen.

De achtergrond van mijn opmerkingen is, dat ik bijzonder bezorgd ben dat via het opbouwen van politieke samenwerking de communautaire samenwerking binnen de EEG in gevaar komt, ja, dat die politieke samenwerking door bepaalde krachten in Europa zou kunnen worden gebruikt om de EEG te ondermijnen. Het is wel duidelijk welk orgaan van de EEG daarvan het eerste slachtoffer zou zijn. Ongetwijfeld is dat de Europese Commissie, die bij de politieke samenwerking in vele gevallen buitenspel zou kunnen komen te staan. Ik hoop dan ook dat, naarmate de politieke samenwerking zich ontwikkelt, de Regering er zeer nauwlettend op toe zal zien dat overal waar onderwerpen moeten worden besproken die binnen het werkkterrein van de Europese Gemeenschappen vallen ook steeds de Europese Commissie mede wordt uitgenodigd en in de gelegenheid wordt gesteld, voorstellen te ontwikkelen.

Onze tweede aarzeling betreft de verhouding tussen het overleg dat op gang zou kunnen komen in het kader van de politieke samenwerking en de besprekingen die in NATO-verband plaatsvinden over de centrale kwesties van de oost-west-verhouding. Ook hier geldt dat het naar ons gevoel bepaald ongewenst zou zijn, dat zich hier een splitsing voordoet tussen hetgeen in NATO-verband wordt besproken, met name op het terrein van de oost-west-verhouding en hetgeen er in het kader van het politieke comité van de Tien aan de orde is. Er moet hier voor een zekere harmonisatie zorg worden gedragen. Ik weet dat de Regering oog heeft voor dit punt. Ik zou met name Minister Schmelzer willen vragen in welke mate ook bij de partners het besef bestaat dat een dergelijke harmonisatie moet plaatsvinden.

Mijn derde punt betreft een feit dat ook even door de heer Bos is aangevoerd, namelijk dat tussen negen partners en de tiende over een aantal belangrijke onderwerpen fundamentele meningsverschillen bestaan. Dan heeft een gesprek over politieke samenwerking of harmonisatie van buitenlands politiek beleid natuurlijk maar zeer beperkte mogelijkheden.

Het bergt wel het gevaar in zich dat men, als men toch pogingen doet om het eens te worden, misschien zonder het voldoende te beseffen, meer in een bepaalde richting wordt meegezogen dan wenselijk zou zijn. In dit verband wil ik toch wel even het woord Midden-Oosten laten vallen. Ik kan mij niet aan de indruk onttrekken, dat een stembepaling in de VN over deze kwestie het afgelopen jaar mede tot achtergrond had het overleg dat in het kader van de Tien had plaatsgevonden. Dat voorbeeld noem ik als waarschuwing. Wij moeten oppassen dat

Van der Stoel

wij ons via dat overleg van de Tien niet laten dwingen in een koers die wij niet zouden wensen.

Nu ik de VN noem, zou ik in dit verband met name willen waarschuwen tegen het gevaar dat wij ons te zeer in het VN-kader opsluiten in een blok van de Westeuropese landen en tegelijkertijd te weinig aandacht hebben voor de noodzaak open te staan voor wat bij voorbeeld uit de kring van de ontwikkelingslanden tot ons komt.

Mijnheer de Voorzitter! Mijn vierde aarzeling! De gedachte van een politieke samenwerking, die tenslotte tot een politieke unie zou moeten leiden, kan zich met vele concepties verdragen. Eén conceptie, die stellig in bepaalde kringen in Europa leeft, is die van de opbouw van een Europa dat een Europese supermacht zou moeten worden. De daarbij behorende gedachtengang is dat de politieke samenwerking zich zou moeten uitbreiden tot militaire samenwerking, die dan weer een nucleaire component zou moeten omvatten. Als deze weg zou worden ingeslagen, zou onze fractie zich daar ten scherpste tegen verzetten en al het mogelijke doen om een dergelijke ontwikkeling, samen met geestverwanten elders in West-Europa, tegen te houden.

Dit betekent niet dat wij a priori tegenstanders zijn van elke vorm van militaire samenwerking in Westeuropese verband. Ik denk met name aan gemeenschappelijke aankoop van wapens, en mogelijkheden om tot rationalisatie te komen op militair gebied binnen Europees verband. Elke poging echter om te komen tot de opbouw van een supermacht Europa zal bij ons op verzet stuiten.

Mijnheer de Voorzitter! Om mijn betoog over de politieke samenwerking af te ronden, wil ik nog het volgende opmerken. Het enthousiasme van mijn fractie voor de politieke samenwerking in Europa zou ongetwijfeld groter zijn als bij alle partners werkelijk de bereidheid zou bestaan om ervoor te zorgen dat die samenwerking niet zal leiden tot aantasting van de EEG en als zou vaststaan dat op geen enkele wijze die politieke samenwerking zou kunnen leiden tot een ondermijning van een toch evenzeer essentieel overleg in de kring van de NATO over Oost-West-vraagstukken. Ook zou er dan een grotere eensgezindheid moeten bestaan in de kring van de Europese landen over de toekomst van Europa, met name over de rol, die dat verenigd Europa in het wereldverband zou moeten spelen.

Mijnheer de Voorzitter! Die reserves leiden er niet toe, dat wij ons zonder meer zouden willen uitspreken tegen de bestaande vormen van politiek overleg, maar wel dat wij in de huidige situatie aarzelend staan tegenover elke poging om dit politieke overleg nog weer een verdere impuls te geven, in de vorm van een politiek secretariaat, dat niet uitdrukkelijk zou zijn gekoppeld aan de bestaande instellingen van de Gemeenschap. Diezelfde reserves bestaan t.a.v. elke vorm van politieke samenwerking, zo niet zou vaststaan dat, overal waar de EEG ook een taak heeft, ook de Europese Commissie zou worden ingeschakeld.

Mijnheer de Voorzitter! Ook na wat Minister Schmelzer ons vanmiddag heeft medegedeeld, is het mij niet helemaal duidelijk of nu eigenlijk de zaak van de politieke samenwerking op de topconferentie, zo deze doorgaat, aan de orde zal komen. Is er een kans dat de kwestie van het politiek secretariaat voorlopig niet in bespreking wordt genomen en naar een later tijdstip wordt verwezen? Ik zou dat een bijzonder gelukkige oplossing vinden. Zou daarentegen de kwestie van het politiek secretariaat toch aan de orde worden gesteld, dan zou ik er bepaald op willen aandringen - ik meen dat ook de heer Bos dit heeft betoogd - dat de Nederlandse Regering met kracht vasthoudt aan de eis van koppeling aan de EEG-instituten en aan de eis van vestiging in Brussel van een dergelijk secretariaat. Er is de tussenoplossing genoemd van wel een formele afspraak over koppeling aan de EEG-instituten, maar tegelijkertijd vestiging in Parijs. Ik hoop van harte, dat de Minister niet in een dergelijke formule treedt. Het politiek secretariaat is van Franse zijde wel eens heel onschuldig aangeduid

als een telefooncentrale, maar ik herinner mij ook een uitspraak van niemand minder dan de Franse president, die ieder van de Europese landen een zekere taak in het Europese geheel toedacht en in dit verband voor Frankrijk bescheiden de rol opeiste van leidinggevend te zijn wat het Europese buitenlandse beleid betreft. Tegen deze achtergrond voel ik bepaald niet voor de vestiging van het politiek secretariaat in Parijs, ook al zou formeel de koppeling aan de Europese instituten worden gehandhaafd.

Mijnheer de Voorzitter! Ik kom nu tot de kwestie van de externe betrekkingen van de Gemeenschappen, die in elk geval op de topconferentie aan de orde zal komen. Allereerst is er de kwestie van de betrekkingen tussen de EEG en de landen van het Warchaupact (de Comeconlanden). Dit is een kwestie die des te meer actualiteit heeft, omdat naar verwachting in 1973 een Europese conferentie betreffende veiligheid en samenwerking zal plaatsvinden, waarbij ook de kwestie van de uitbreiding van de economische relaties tussen Oost- en West-Europa stellig aan de orde zal komen.

Ik wil in dit verband aan de Minister van Buitenlandse Zaken vragen, erop toe te zien dat, zodra het werkelijk tot onderhandelen komt over kwesties van economische betrekkingen tussen Oost- en West-Europa, daarbij de Europese Commissie aanwezig is. Ik wil dezelfde eis niet stellen ten aanzien van het vooroverleg, dat waarschijnlijk aan het einde van dit jaar in Helsinki gaat beginnen, voor zover dit vooroverleg uitsluitend betrekking zou hebben op het opstellen van de agenda. Zou het daarentegen tot meer substantiële voorbesprekingen komen over bepaalde aspecten van de economische samenwerking tussen Oost- en West-Europa, dan lijkt mij het moment gekomen dat ook de Commissie wordt uitgenodigd, hieraan deel te nemen.

Ik besef overigens, dat de mogelijkheden tot uitbreiding van de handelsrelaties tussen Oost en West te beperkt zijn, ten dele omdat de mogelijkheden tot uitbreiding van de afzet van agrarische producten uit Oost-Europa op de Westeuropese markt beperkt zijn en ten dele omdat vele industriële producten uit Oost-Europa niet op de westelijke markten kunnen concurreren. Toch hoop ik dat wordt nagegaan, welke mogelijkheden er bestaan om de economische relaties tussen West- en Oost-Europa uit te breiden. Ik denk daarbij ook aan mogelijkheden als het totstandbrengen van joint-ventures of projecten voor gemeenschappelijke energievoorziening. Al dergelijke projecten zouden ertoe kunnen bijdragen, dat zich langzamerehand vormen van samenwerking tussen Oost- en West-Europa ontwikkelen, die althans indirect zouden kunnen bijdragen tot ontspanning en een beter klimaat.

Wat de verhouding tussen de Europese Gemeenschappen en de Verenigde Staten betreft, wil ik mij graag aansluiten bij de heer Bos, die gepleit heeft voor een gedachte, die reeds jaren geleden door het comité-Monnet naar voren is gebracht, nl. de vorming van een paritair overlegorgaan tussen de Europese Gemeenschappen en de Verenigde Staten. Dit moet men vooral zien tegen de achtergrond van de nog steeds dreigende moeilijkheden op economisch en monetair gebied tussen de landen van de EEG en de Verenigde Staten.

Mijnheer de Voorzitter! Misschien zal er niet steeds een minister Connally zijn, die de spanning nog wat doet oplopen, maar toch zijn er voldoende redenen om de spanningen die op dit terrein potentieel aanwezig zijn te vrezten. Het instellen van een orgaan op zich zelf lost natuurlijk niet alles op. Ik meen echter dat het voortdurend voeren van overleg en daarmee tevens het voortdurend verkennen van wat wederzijds bijzonder gevoelig ligt ertoe zouden kunnen bijdragen dat tijdig moeilijkheden, die tot spanningen zouden kunnen leiden, worden onderkend en misschien daardoor eerder zouden kunnen worden ondervangen.

Ik weet dat bij eerder overleg over deze gedachte gebleken is dat vijf van de EEG-landen hiervoor voelen, maar een zesde niet. Ik meende echter te bespeuren - misschien kan Minister Schmelzer mij er nader over inlichten -, dat op dit punt

Van der Stoel

een zekere kentering in de Gaullistische opvattingen aan het optreden is. Als dit het geval is, mijnheer de Voorzitter, is het voor Nederland een reden te meer, nog eens na te gaan, of het niet mogelijk is, op dit punt thans tot een eensgezind besluit te komen.

Thans kom ik op de kwestie van de EEG en de ontwikkelingslanden. Ik wil niet alleen pleiten voor het voeren van een veel ruimhartiger handelsbeleid ten opzichte van de ontwikkelingslanden; met name wil ik ook met nadruk pleiten voor een andere aanpak van het ontwikkelingsbeleid van de Gemeenschap in die zin, dat het zich niet eenzijdig concentreert op de landen van Afrika, maar dat het werkelijk komt tot een mondiale ontwikkelingsstrategie van de Europese Gemeenschap, in het kader waarvan veel meer aandacht wordt besteed aan de landen in Azië en Latijns-Amerika.

Nu de kwestie van de uitbreiding van de Gemeenschap. Ik wil drie opmerkingen van verschillende aard maken, die voortvloeien uit mijn opmerking over de kwestie van de uitbreiding zelf.

De uitbreiding van de Gemeenschap bracht met zich, dat het ook moest komen tot regeling van de handelsbetrekkingen tussen de uitgebreide EEG en de zogenaamde rest EFTA-landen, inclusief Portugal. En over dat land wil ik het met name hebben.

Ik weet, dat bij de onderhandelingen over deze zaak als uitgangspunt heeft gegolden, dat de tot de EEG toetredende EFTA-landen nu eenmaal EFTA-verdragsverplichtingen op zich hebben genomen en dat deze ook blijvend moesten worden gehonoreerd. Het resultaat is nu een handelsakkoord met Portugal, dat ons toch verontrust, met name, omdat dit handelsakkoord niet gepaard is gegaan met bij voorbeeld de afspraak — dit zou nu juist heel goed mogelijk zijn geweest in het kader van een politieke samenwerking —, dat de landen van de Europese Gemeenschap alle nu eindelijk eens ernst zouden maken met de uitvoering van de resoluties van de Veiligheidsraad ten aanzien van Portugal. Ik heb ook gemist een duidelijke boodschap van de EEG, namelijk dat zo'n handelsakkoord onmogelijk tot associatie of eventueel toetreding zal kunnen evolueren, zolang Portugal niet naar democratische verhoudingen is teruggekeerd. Dit heeft wel doorgeklonken in Nederlandse verklaringen over dit onderwerp, maar het is, vrees ik, nog steeds geen EEG-standpunt. Ik wil de Minister met name vragen, eraan te blijven streven dat het tot een dergelijk gezamenlijk EEG-standpunt komt.

Een tweede opmerking betreft de betekenis in de uitgebreide Gemeenschap van het regionale beleid. In de memorie van toelichting op het uitbreidingsverdrag wordt de opmerking gemaakt, dat nu in de grote uitgebreide Gemeenschap waarschijnlijk de centripetale krachten hun werking zullen doen gevoelen, er reden is, meer aandacht te besteden aan de periferie. Ik zou het wat willen verruimen, waarschijnlijk niet in tegenstelling tot de memorie van toelichting door te zeggen, dat in het algemeen de achtergebleven gebieden in de Gemeenschap speciale aandacht moeten krijgen door middel van een ruimhartig regionaal beleid, dat daarbij kan putten uit adequate financiële middelen. Ik geloof, dat dit voor een groot aantal problemen binnen de Europese Gemeenschap van het grootste belang zal zijn. In dit verband denk ik uiteraard aan Italië, aan de rol, die het regionale beleid speelt in de Britse discussie, aan de betekenis, die het voor Noorwegen zou kunnen hebben en heel speciaal aan de betekenis van een regionaal beleid ten aanzien van Ierland en, ruimer gesteld, ten aanzien van de oplossing van de Ierse kwestie. Ik ga niet zo ver om te zeggen, dat de oplossing van de Ierse kwestie puur een zaak is van het geven van economische injecties, maar ik geloof wel dat het stimuleren van de economische ontwikkeling in bepaalde gebieden van Ierland bepaald de oplossing van de Ierse kwestie aanzienlijk zou kunnen vergemakkelijken.

Mijn derde opmerking betreft de besluitvorming in de uitgebreide Europese Gemeenschap. Wij weten allen, dat in de Gemeenschap van de Zes de besluitvorming reeds zeer moei-

zaam ging en dat wij nu reeds een geweldige achterstand hebben bij het afdoen van voorstellen van de Europese Commissie. Ik vraag mij met zorg af, hoe dat moet, nu de Europese Gemeenschap zich tot tien landen gaat uitbreiden. Ik meen dat het tot stand brengen van een slagvaardige besluitvormingsmachinerie een van de meest essentiële taken is, die de Europese Gemeenschap in de komende tijd te wachten staat. Als dit probleem niet wordt opgelost, dreigt het integratieproces steeds meer te stagneren.

Mijn fractiegenoot Vredeling heeft al gesproken over de wenselijkheid van meerderheidsbesluiten, zij het dat verklaringen van de Britse premier Heath niet veel hoop geven, dat wij van Britse zijde voorshands steun op dit punt kunnen verwachten. Ook al zou het niet kunnen komen tot meerderheidsbesluiten, dan zou ik toch met name willen vragen hoe, op grond van het gevoerde vooroverleg, de overige mogelijkheden worden getaxeerd om tot een verbetering van de besluitvormingsprocedure te komen. Ik denk daarbij ook aan het idee om de afdoening van voorstellen van de Europese Commissie aan een bepaalde termijn te binden, aan het idee om aan de proliferatie van werkgroepen zekere beperkingen op te leggen en ook aan de kwestie van de instelling van een raad van staatssecretarissen, hoewel ik heb begrepen dat daarop in Frascati van verschillende zijden nogal gereserveerd is gereageerd. Misschien kan van achter de regeringstafel over dit punt nog het een en ander worden medegedeeld.

Nu kom ik tot de kwestie van de toetreding zelf. Voor Engeland en Ierland is de toetredingsprocedure nu voltooid en wij weten dus zeker, dat deze beide landen per 1 januari tot de Gemeenschap zullen toetreden. Wat Groot-Brittannië betreft spreek ik de hoop uit dat het mogelijk zal zijn, nadat de overgangsregelingen voor de suikerproducerende Commonwealth-landen en voor Nieuw-Zeeland zullen zijn uitgewerkt, tot definitieve regelingen voor deze gebieden te komen, die voor hun problemen een bevredigende oplossing geven. Als dit zou lukken en als bovendien de Gemeenschap een ruimhartig regionaal beleid tot stand zou weten te brengen, vraag ik mij af of de huidige oppositie in Groot-Brittannië niet tot de conclusie zou komen, dat met de verwezenlijking van deze doelstellingen tevens de doelstelling van re-negotiation zou zijn verwezenlijkt. Ik zou een dergelijke ontwikkeling bepaald niet willen uitsluiten.

De heer Berkhouwer (V.V.D.): Van wat?

De heer Van der Stoel (P.v.d.A.): Van re-negotiation. Ik heb in dit verband met name Nieuw-Zeeland genoemd: ook na de overgangsregeling een bevredigende regeling en hetzelfde voor wat betreft de suikerproducerende Commonwealth-landen. Ik heb ook gesproken over de betekenis, die Engeland hecht aan een regionaal beleid en ik heb gezegd dat, als die drie punten tot een bevredigende oplossing zouden kunnen komen, misschien de huidige oppositie, die spreekt over re-negotiation, tot de conclusie zou kunnen komen dat daarmee de re-negotiation op bevredigende wijze is voltooid.

Staatssecretaris Westerterp: Om misverstand te voorkomen: U pleit toch niet voor een re-negotiation?

De heer Van der Stoel (P.v.d.A.): Ik pleit bepaald niet voor re-negotiation. Ik geloof alleen, dat dit een term is die op zeer verschillende wijzen kan worden uitgelegd. In Brussel is een voortdurend onderhandelingsproces gaande over allerlei onderwerpen, waardoor de uitwerking van het EEG-verdrag in bepaalde richtingen bepaalde accenten kan krijgen. Dat zou ook re-negotiation kunnen worden genoemd.

De heer Berkhouwer (V.V.D.): U praat dus over een andere re-negotiation dan de heer Wilson. De heer Wilson wil de hele zaak opnieuw regelen. Dat wilt u niet.

Van der Stoel e. a.

De heer **Van der Stoel** (P.v.d.A.): Dat wil ik uitdrukkelijk niet. Ik zeg alleen, dat in Brussel een voortdurend proces van onderhandelingen plaatsvindt en dat ik niet uitsluit, dat op een gegeven moment de Britse oppositie de conclusie zou kunnen trekken, dat het proces van re-negotiation op bevredigende wijze is voltooid. Zekerheid hierover heb ik niet, maar nogmaals: geheel uitsluiten doe ik dit evenmin.

De kwestie van de toetreding van Noorwegen en Denemarken. In het debat is reeds herhaalde malen geconstateerd, dat geen zekerheid over de uitslag van de te houden referenda bestaat. Ik constateer met vreugde, dat de zusterpartijen van de P.v.d.A. in Noorwegen en Denemarken zich in grote meerderheid achter de gedachte van toetreding tot de EG hebben gesteld.

In de discussie in beide landen over het werkelijke karakter van de EG zijn naar mijn mening misverstanden opgetreden. Men vreest bij sommige opposanten voor grauwe uniformiteit. Men verliest uit het oog, dat zelfs in een federaal staatsverband zoals dat van de VS het opvallend is, hoezeer de wetgeving van deelstaat tot deelstaat verschilt.

Men vergeet ook, dat wat de belangenbehartiging betreft, de praktijk van de Gemeenschappen is, dat vitale nationale belangen van de lid-staten terdege in het oog worden gehouden. Tegelijkertijd beseffen de tegenstanders van de EG onvoldoende, dat voor de beide landen een alternatief ontbreekt. Wat staat Noorwegen en Denemarken te wachten als men tot „neen” besluit? Het lijkt mij, dat deze positie bijzonder onaantrekkelijk zou zijn, mede tegen de achtergrond van het feit, dat er zoveel handelsrelaties zijn met de dan acht landen van de uitgebreide Gemeenschappen. Zouden beide landen na korte tijd niet weldra tot de conclusie komen dat het beter zou zijn alsnog de weg naar toetreding tot de EEG in te slaan?

Ik hoop uiteraard, dat het niet zover komt en dat beide landen nu reeds tot toetreding zullen besluiten.

Ik weet, dat bij de oppositie tegen de EEG in beide landen ook de gedachte leeft, dat de EG eigenlijk niets anders is dan een soort reactionaire samenzwering. Ook de heer Van der Spek heeft dat vanmiddag verwoord. Hierbij verliest men uit het oog, dat de EG als zodanig een neutraal instrument is en kan worden gebruikt voor een progressief beleid zowel als voor een conservatief beleid, hoewel er niets in de EG als zodanig is, dat noodzaakt in de richting van een conservatief beleid.

Uiteraard heeft ook mijn fractie allerlei wensen ten aanzien van de EG. Ik denk aan de democratisering en aan een actiever sociaal beleid. Ik denk voorts aan de controle op machtsconcentraties, de noodzaak van een actiever milieubeleid en een actiever ontwikkelingsbeleid. Maar tegelijkertijd menen wij, dat een machteloos getuigen voor een alternatief beleid van buiten de Gemeenschappen weinig zin heeft en dat het zinvoller is, ook voor landen als Noorwegen en Denemarken, binnen de Gemeenschappen, op grondslag van een recht van medebeslissing en te zamen met gelijkgezinde krachten binnen de Gemeenschappen, te streven naar een alternatief beleid. Dat geeft meer mogelijkheden om concrete doelstellingen te verwezenlijken dan wanneer men buiten de Gemeenschappen blijft staan.

Uiteraard is de vraag, of tot toetreding moet worden overgegaan, een zaak die uitsluitend aan Noorwegen en Denemarken ter beslissing staat. Wel staat het ons vrij, als Kamer, de hoop uit te spreken, dat wij Noorwegen en Denemarken weldra als partners in de EG zullen kunnen begroeten. Ik heb in dit debat verschillende malen deze wens horen uitspreken. Een motie van deze strekking – die uiting geeft aan de hoop, dat Noorwegen en Denemarken weldra tot de uitgebreide Gemeenschappen zullen toetreden – wil ik thans aan u overhandigen, mijnheer de Voorzitter!

De **Voorzitter**: Door de heren Van der Stoel, Mommersteeg, Berkhouwer, De Koning, Engwirda, Bos, Verwoert en Aarden wordt de volgende motie voorgesteld:

Zitting 1971–1972

Voorzitter e. a.

„De Kamer,
van oordeel, dat:

kleine landen in West-Europa grotere mogelijkheden hebben invloed uit te oefenen en hun specifieke belangen te behartigen door deel te nemen aan het proces van Europese integratie dan door terzijde te blijven staan;

de Nederlandse ervaring heeft bewezen, dat het proces van Europese integratie niet leidt tot het aantasten van het eigen karakter van de afzonderlijke landen;

Denemarken en Noorwegen welkome partners zouden kunnen zijn bij het tot stand brengen van een Europees beleid, meer in het bijzonder ook gericht op de verzekering van democratie en sociale rechtvaardigheid, de zorg voor de beveiliging van het menselijk leefmilieu en de strijd tegen de armoede in de wereld;

sprekt de hoop uit, dat Denemarken en Noorwegen zullen besluiten in te stemmen met de toetreding van deze beide staten tot de Europese Gemeenschappen,

en gaat over tot de orde van de dag.”

De heer **Brouwer** (K.V.P.): Mijnheer de Voorzitter! Het spijt mij, dat ik op dit late uur mede namens mijn politieke vrienden van de A.R.P. en de C.H.U. nog de aandacht moet vragen voor een korte beschouwing mijnerzijds over de land- en tuinbouw. Ik geloof, dat daar alle reden voor is. Het is naar ik meen geen onbekende zaak, dat de land- en tuinbouw in het kader van de onderhandelingen van de uitbreiding van de EEG een essentieel onderdeel zijn geweest. Het bewijs daarvan is wel, dat een derde van het totale aantal artikelen is gewijd aan de land- en tuinbouwproblematiek. Waarom spreek ik erover? Omdat het belang van de Nederlandse land- en tuinbouw daar zeer nauw bij betrokken is.

Ik zou willen beginnen met het uitspreken van mijn grote waardering voor de onderhandelaars zowel van het Ministerie van Buitenlandse Zaken als van Landbouw, dat zij erin zijn geslaagd deze ingewikkelde en uitvoerige problematiek samen te vatten in een kaderregeling, die voor de inpassing van de toetredende landen geen wezenlijke problemen behoeft op te leveren. Veel zal uiteraard nog nader moeten worden geregeld door de instellingen van de uitgebreide Gemeenschap. De vraag rijst daarbij wel, of alles gereed zal zijn vóór 1 februari 1973.

Kort samengevat komt het beleidskader op het volgende neer. De toetredende landen zullen het beleidsinstrumentarium van de marktorganisaties in hun geheel met ingang van 1 januari 1973 overnemen. De gemeenschappelijke preferentie zal onmiddellijk en onverkort worden toegepast vanaf die datum. Een vijfjarige overgangperiode zal voor alle landen en alle produkten worden ingevoerd. De overgangperiode moet voornamelijk dienen om een geleidelijke aanpassing van de prijsniveaus van de toetredende landen aan het EEG-prijspeil tot stand te brengen. De prijsaanpassing zal geschieden in zes gelijke stappen tussen de Zes en de toetredende landen enerzijds en tussen de toetredende landen onderling. Anderzijds zal een stelsel van heffingen en restituties worden ingevoerd.

De heffingen en restituties zullen geleidelijk en parallel met de onderlinge prijsaanpassing worden afgebroken, zodat naar aller verwachting op 1 januari 1978 tussen de Tien een volledig vrije markt van landbouwprodukten zal ontstaan.

Deze uitgangspositie voor het gemeenschappelijk beleid voor de tien landen biedt zeker kansen voor de Nederlandse land- en tuinbouw, maar brengt nieuwe concurrentieverhoudingen en ook grote risico's mee.

Vooreerst mag als gunstig perspectief worden genoemd, dat – als alle dataschema's uitkomen – in 1978 zich een vrije landbouwmarkt opent van plm. 250 à 300 mln. consumenten, waarop 80 pct. van onze land- en tuinbouwprodukten zal kunnen worden afgezet.

Deze cijfers onderstrepen nog eens welke grote belangen er

Brouwer

voor de Nederlandse land- en tuinbouw gemoeid zijn met de instandhouding en verdere ontwikkeling van de economische en politieke samenwerking in Europa en in welke mate de welvaart en werkgelegenheid in de landbouw en de daarmee samenhangende verwerkings-, afzet- en dienstenapparaten daarvan afhankelijk zijn geworden. Het verheugt mij in aanwezigheid van de Ministers van Buitenlandse Zaken en Economische Zaken een tweetal cijfers op dit stuk te mogen noemen. Nog altijd is in de landbouw en aanverwante bedrijven 24 pct. van de totale beroepsbevolking werkzaam. De land- en tuinbouw leveren nog altijd ongeveer 26 pct. van het totale exportpakket van Nederland. Wil het landbouwbeleid in de uitgebreide Gemeenschap zich verder kunnen ontwikkelen, dan zal ook het communautair regionaal en monetair beleid voortgang moeten maken, anders zal ook het landbouwbeleid op EEG-gebied in het slop geraken.

Een tweede gunstige factor van het geaccepteerde uitgangspunt is wel de onmiddellijke invoering van de preferenties. Dit betekent dat wij een grotere voorkeurspositie verkrijgen dan landen die niet tot de vergrote Gemeenschap behoren. Het betekent ook, dat wij in tegenstelling tot de huidige situatie op gelijke voet en dus in betere concurrentiepositie op de Engelse markt kunnen verschijnen, o.a. ten opzichte van de exporteurs van Ierland en Denemarken, die tot nu toe een bevoorrechte positie op die markt hadden. Het enige onderscheid dat voorlopig nog zal blijven, zijn de graanprijnsverschillen, welke door vaste heffingen overbrugd zullen worden.

De overname van het EEG-beleidsinstrumentarium betekent ook dat de toegang tot de Engelse markt vergemakkelijkt wordt met name voor de tuinbouw omdat naast de werking van de preferentie alle kwantitatieve restricties onmiddellijk afgeschaft zullen worden en de zeer hoge Engelse tarieven, die soms zelfs 38 pct. bedroegen, geleidelijk geheel zullen verdwijnen door een jaarlijkse afbraak van 20 pct. Ik zou de Minister in dit verband willen vragen, waarom deze afbraak voor de tuinbouw een jaar is opgeschoven.

Voor onze veredelingsproducten en het rundvlees is een aantal veterinaire barrières weggenomen, hetwelk van bijzonder belang is voor het varkensvlees. Toch zou ik de Minister gezien de ongelukkige ervaringen binnen de Zes willen vragen of de veterinaire paragraaf een voldoende sluitend systeem inhoudt. Wat gaat er gebeuren na 1977 en is het niet dringend gewenst dat met de veterinaire harmonisatie snel voortgang wordt gemaakt?

Het systeem van de zogenaamde deficiency payments is afgeschaft, maar het tempo van afschaffing is aan de Engelsen zelf overgelaten. Schuilt hierin niet een gevaar dat in de overgangstijd op onverwachte momenten de Engelsen alsnog met deficiency payments terug zullen komen?

Na deze schildering van de voordelen voor de Nederlandse land- en tuinbouw wil ik ook de andere zijde van de medaille belichten.

De andere zijde is dat landen als Denemarken en Ierland – zoals gezegd concurrerende landbouwexporteurs – met prijzen die ongeveer 25 tot 40 pct. lager liggen dan de onze, op gelijke voet toegang krijgen op de markten van de Zes, waarin met name Duitsland, waarheen wij 40 pct. van onze landbouwexport sturen, de doorslaggevende positie inneemt. De Nederlandse landbouw komt derhalve door de vergrote gemeenschap in een nieuw krachtenveld van concurrentieverhoudingen terecht. U zult begrijpen dat het heden nog niet te overzien is wat de balans van deze nieuwe verhoudingen zal zijn. Wel ligt voor de hand de conclusie dat een verdergaande concentratie en verdere samenwerking van onze export- en afzetorganisatie een nog dringender zaak wordt om in een nog grotere markt met niet te onderschatten nieuwe concurrenten, de zakelijke belangen van onze land- en tuinbouw te verdedigen.

De vraag kan gesteld worden, wat de invloed zal zijn op de produktie en consumptie van basisproducten van de te verwachten prijsverhoging voor boer en consument. Zoals gezegd liggen de producenten-prijzen voor de meeste landbouwpro-

dukten in de drie nieuwe partnerlanden 25 à 40 pct. lager dan in de EEG. Alleen de prijzen van melk, suiker en varkensvlees liggen op een bijna gelijk niveau. Algemeen wordt verwacht een uitbreiding van de produktie van met name de granen, zuivel en rundvlees, welke zal samenvallen met een daling van de consumptie per hoofd van de bevolking. Dit heeft tot gevolg dat daaruit tegen het einde van de overgangperiode, dus 1978, een situatie kan ontstaan waarin Engeland in belangrijke mate zelfvoorzienend zal worden voor bepaalde produkten.

Voor de Engelse betalingsbalans zou deze ontwikkeling zodanige voordelen met zich meebrengen dat de kosten van toetreding middels de afdracht van invoerheffingen aanzienlijk zouden worden verlicht.

Ten aanzien van de sector rundvlees zou zich een soortgelijke ontwikkeling kunnen voordoen, zodanig zelfs dat het huidige Engelse importtekort in belangrijke mate door eigen Engelse produktieverhoging opgevuld kan worden. Ook op de zuivelmarkt zou het gevaar kunnen ontstaan dat de importbehoefte aan bepaalde produkten sterk zal gaan afnemen. Een voorzichtig beleid ten aanzien van de zuivel is dus geboden.

Mijnheer de Voorzitter! Ik ben ervan overtuigd, dat in de loop van de overgangperiode op het landbouwbeleid van de Tien een druk zowel van binnenuit als van buitenaf zal plaatsvinden.

Wat de druk van binnenaf betreft merk ik het volgende op. Hoewel de Engelsen het landbouwbeleid in zijn geheel aanvaard hebben, betekent dit niet, dat zij hun kritische opstelling ten aanzien van dat beleid hebben laten varen, met name niet ten aanzien van het prijsbeleid. Men laat er in de vakpers in Engeland dan ook geen twijfel over bestaan dat het verstandig zal zijn wanneer gedurende de overgangperiode een remmende invloed wordt uitgeoefend op de prijspolitiek. Dit kan zeker kwade gevolgen hebben voor de Nederlandse landbouw, met name voor de akkerbouw. Is de Minister niet met mij van mening dat speciaal voor deze sector in ons land moeilijkheden dreigen en een versterkt structuurbeleid zal moeten worden gevoerd? Voorts is er de druk van buitenaf.

Tijdens de onderhandelingen heeft de EEG twee belangrijke uitzonderingen op het algemene patroon van het gemeenschappelijk landbouwbeleid moeten aanvaarden.

Ten einde rekening te houden met de belangen van Nieuw-Zeeland en de minder ontwikkelde suiker-producerende landen van het Britse Gemenebest heeft de EEG zowel de hoeveelheidsgaranties als de prijsgaranties die Engeland gewend was aan die landen te geven voor hun afzet, moeten overnemen. Tot nu toe kwamen dergelijke garanties in het beleid van de Zes niet voor, ook niet ten opzichte van de geassocieerde gebieden in Afrika. De garanties ten aanzien van de suiker zullen definitief geregeld worden in het kader van een vernieuwd en uitgebreid associatieverdrag. De onderhandelingen zowel met de Afrikaanse landen als met die uit het Caraïbisch gebied zullen in 1973 aanvangen. Het staat bij voorbaat vast, dat de Frans-Afrikaanse gebieden met steun van Frankrijk inzake de suikerovereenkomst garanties zullen vragen, welke thans de Britse gebieden is toegezegd. Het is evenmin onwaarschijnlijk, dat met name de Afrikaanse gebieden soortgelijke hoeveelheden en prijsgaranties zullen vragen voor andere produkten waaronder de plantaardige oliën, ten einde een beter evenwicht tussen Franse en Britse belangen in die gebieden tot stand te brengen. In dit verband zou ik aan de Minister willen vragen van welke uitgangspunten hij bij de nieuwe onderhandelingen voor de suikerproducerende landen zal uitgaan. Kan hij er zich sterk voor maken, dat deze landen als gelijkbetroefde partners bij de suikerovereenkomst behandeld zullen worden?

Een tweede element van druk van buitenaf waarmee de vergrote EEG rekening zal moeten houden in de toekomst, is gelegen in het volgende. Een recente Engels-Amerikaanse studie komt tot de conclusie dat de vergroting van de Gemeenschap niet alleen een wijziging in de handelsstromen in de wereld zal teweegbrengen, maar tevens tot gevolg zal heb-

Brouwer e. a.

ben dat de totale wereldmarkt van produkten uit de gematigde zone zoals bijvoorbeeld granen en vlees, zal inkrimpen. Verwacht mag worden – tenzij zich elders nieuwe afzetmogelijkheden zouden voordoen – dat daardoor de druk op de vergrote EEG van de zijde van Canada en de Verenigde Staten, Australië en Latijns Amerika zal toenemen. Het Verenigd Koninkrijk bevindt zich in die situatie in een moeilijk dilemma.

Eenzijds heeft het de vergroting van de binnenlandse produktie in de eerste jaren hard nodig om een verlichting van de betalingsbalans te kunnen bevorderen, ten einde daarmee zodoende een deel van zijn bijdrage aan de kosten van het gemeenschappelijk landbouwbeleid te kunnen financieren. In dit opzicht is toetreding tot de EEG een welkome ondersteuning van het door het Verenigd Koninkrijk sinds 1968 gevoerde landbouwbeleid. Anderzijds heeft het Verenigd Koninkrijk dusdanige verantwoordelijkheden in de wereld dat het ervoor zal waken middels het gemeenschappelijk landbouwbeleid van de vergrote Gemeenschap te belanden in een situatie die gevaren oproept voor de voortzetting van de naadloze ontwikkeling naar een toenemend vrijer handelsverkeer in zowel agrarische als industriële goederen.

Gelet op de situatie, waarin wij juist vandaag verkeren in verband met de monetaire en handelspolitieke problemen, is er met name voor ons, die zo afhankelijk zijn van het internationale gebeuren reden te meer op dat gebeuren nauwlettend toe te zien. Een van de belangrijkste taken van de vergrote Gemeenschap zal derhalve zijn om haar betrekkingen met de buitenwereld zo goed mogelijk opnieuw te regelen en meer dan tevoren met de belangen van die buitenwereld rekening te houden. Ten aanzien van het interne beleid van de Gemeenschap vormt de ontwikkeling van een structuurbeleid in een wijder kader dan dat van de landbouw een beslissende bijdrage voor de welvaart van onze landbouw.

Mijnheer de Voorzitter! Tot slot zou ik nog een korte opmerking willen maken over de visserij. In kringen van de Nederlandse visserij heeft men het gevoel, dat de toetreding van de nieuwe partners enigermate ten koste is gegaan van de Nederlandse visserijbelangen. Het is voor ons de vraag, of dit gevoel van onbehagen enige grond heeft, op korte termijn wellicht wel, doch hoe ligt de zaak op langere termijn. Kan de bewindsman zijn visie hierover geven?

Mijnheer de Voorzitter! Alles overwegende, voor zover daaromtrent een speculatie mogelijk is, menen wij dat de balans voor de Nederlandse land- en tuinbouw positief uitlaat als gevolg van de uitbreiding van de EEG en daarom gaan wij volledig akkoord met dit uitbreidingsverdrag.

De heer Te Pas (N.M.P.): Mijnheer de Voorzitter! In de inleiding van de memorie van toelichting op dit wetsontwerp stelt de Regering dat met de ondertekening van het verdrag betreffende de toetreding van Denemarken, Ierland, Noorwegen en het Verenigd Koninkrijk tot de drie Europese Gemeenschappen een zeer belangrijke doelstelling van de Nederlandse buitenlandse politiek is verwezenlijkt. Dit is zo'n typische uitspraak, welke de meerderheid pleegt te gebruiken bij het aankondigen van belangrijke beslissingen, waardoor dan gelijktijdig de minderheid als voorstandster wordt meegenomen, hoewel deze het met het voorstel noch met de omschreven doelstelling eens is.

De toetreding van Engeland tot de EEG is een zeer omstreden zaak, niet alleen in ons land, maar nog meer in het buitenland, in Frankrijk en in het bijzonder in Engeland zelf of – zo men liever wil – in het Verenigd Koninkrijk.

De deelneming van Nederland in de EEG, welke tot doel heeft zoveel mogelijk tot een Europese eenheid te komen en de nationale waarden en grenzen af te breken, heeft tot op heden voor ons land maar betrekkelijk weinig voordelen opgeleverd. Hoewel de export van industriële en agrarische produkten werd bevorderd, werden wij tevens geconfronteerd met een enorme toevloed van produkten uit het buitenland ten nadele

Te Pas

van de Nederlandse ondernemers en met een toevloed van vreemdelingen. Zelfs heeft de EEG-grens geen barrière opgeworpen tegen de toevloed van produkten uit derde landen, die evengoed in ons land geproduceerd kunnen worden.

Het EEG-subsidiebeleid heeft tal van miljoenenfraudeschandalen opgeleverd. Men denke aan de schrootaffaire en aan de onrechtmatig geïncasseerde boterexportsubsidies. Daarnaast legt dit systeem zware lasten op de import van voor agrarische bedrijven noodzakelijk goedkope veevoeders, zodat onze agrarische produktie toch duur blijft, monetaire overeenkomsten en nachtelijke ministerconferenties ten spijt. Ik spreek dan nog niet eens over de monstrueuze politieke eenwording van geheel Europa, waarvan ook in dit parlement fervente voorstanders te vinden zijn.

Wat heeft ons land eigenlijk bereikt met de toetreding destijds? Waarom kon Zwitserland wel op eigen benen blijven staan en toch een ongekeerde economische opleving bereiken? Natuurlijk kan men stellen, dat Zwitserland een zeer uitzonderlijke positie heeft in het Europese bestel, om niet te zeggen in het wereldbestel. De positie van ons land is echter niet minder uniek. Ons land is gelegen in de Rijndelta met zijn handels- en scheepvaartverbindingen over de gehele wereld. Van een handelsnatie en vrijhaven is ons land gedegradeerd tot een ahangsel van de Brusselse EEG, waar de Nederlandse stem van zo weinig gewicht is, dat praktisch alle beslissingen, waaraan ons volk onderworpen wordt, door de grote EEG-partners worden gedicteerd.

De geachte afgevaardigde de heer Berkhouwer, die als eerste spreker optrad, ziet echter vele voordelen: afbraak van barrières, internationale handelsovereenkomsten en bescherming tegen toestanden als in de dertiger jaren. Als hij dan voorstander is van de sterke EEG-commissies, welke ook de Regering bepleit, pleit hij tevens voor verzwakking van de Nederlandse positie. Als hij stelt dat de verdeling van Europa in onafhankelijke naties ons destijds niets dan oorlogen en zelfs wereldoorlogen heeft gebracht, stel ik daar tegenover dat wij thans reeds op het punt staan, de normale natuurlijke bevolkingsgroei af te remmen en te vervangen door een onnatuurlijke bevolkingsgroei. Ik ben bang voor binnenlandse onrust door deze onnatuurlijke bevolkingsgroei. Ik vraag mij af, of wij deze toevloed van niet-Nederlanders in deze tijd van grote werkloosheid moeten laten doorgaan.

Zelfs wanneer men voorstander is van een gemeenschappelijke markt, moeten wij dan beginnen met de toetreding van landen als Noorwegen, Denemarken, Ierland en het Verenigd Koninkrijk? Wanneer wij onze produkten op de markten van die landen willen brengen, zullen wij zien dat wij terecht komen op markten die door eigen produktie reeds zijn overvuld met de produkten die wij willen slijten. De Noren hebben onze vis niet nodig, Denemarken onze varkens niet, Ierland onze auto's niet en het Verenigd Koninkrijk lacht om onze industriële en agrarische produktie omdat dit land juist zijn overschotten op onze markten wil spuien.

De enige industrie die wederkerig is, kan misschien de toeristenindustrie en ook de groentenexport zijn. Is dat een reden om de grenzen open te gooien voor een land dat kampt met enorme financiële problemen, massale werkloosheid, overproduktie middels de aangesloten landen als Nieuw-Zeeland en Australië en een ontsteliende toevloed van Aziaten en Afrikanen die in een royale bui van de Britse regering het Britse paspoort kregen, al waren zij nooit in dat land geweest? Ik betreur het ten zeerste dat Aziaten ook hun land uitgezet worden maar kan de Minister er zorg voor dragen dat zij, gezien de werkloosheid in ons eigen land, niet via de EEG de arbeidsmarkt nog meer verslechteren?

Naar onze mening zijn er uitsluitend theoretische voordelen die nauwelijks waar gemaakt kunnen worden. Vergroting van de export naar Engeland, waar onze agrarische produktie dan moet gaan concurreren met de reeds goed ingevoerde Noorse en Deense produkten. De uitbreiding van mogelijkheden tot vestiging van Nederlanders en Nederlandse bedrijven in de

Te Pas

vier toe te treden landen is een ander theoretisch voordeel. Wie zit immers in die landen op onze mensen en onze bedrijven te wachten, als men bij voorbeeld de ontstellende werkloosheid in Ierland en Engeland ziet?

Helaas worden de economische belangen van ons land gedictieerd door de politici en dan nog niet eens onze eigen politici, behoudens de sterk bekritiseerde heer Mansholt, maar door de politici van andere landen. Wat hebben wij daarvan als Nederlanders te verwachten? Gedictieerd door de Franse en Duitse meerderheid, komt er nu nog de Engelse versterking bij.

Weliswaar mag dan de Nederlandse Minister in Brussel eerst nog meepraten en meestemmen voordat het vonnis wordt geveld en zelfs kan hij op de mate en de uitvoering enige invloed uitoefenen, doch in het geheel der machtsverhoudingen is dat slechts van miniem belang, zelfs wanneer hij, zoals Minister Schmelzer, namens de Nederlandse Regering gedaan heeft weten te krijgen dat ten aanzien van het vrije personenverkeer een unilaterale verklaring van afweer en bescherming aan het protocol is gehecht.

Dit alles geldt ook wanneer bij voorbeeld de in artikel 148 van de EEG-bepalingen vastgestelde EEG-stemwegingsregel voorkomt, dat in de Raad de grote EEG-partners de kleine EEG-partners kunnen overstemmen. De bevoegdheden van het centrale EEG-ambtelijke apparaat en de Ministerraad blijven immers zo groot en staan aan zo weinig controle bloot van de zijde van het Europees Parlement, dat de wezenlijke invloed van de Nederlandse Regering naar onze mening maar gering is.

Dat daarnaast nog de directe afbraak van de douanerechten ex artikel 95 van het verdrag gefrustreerd kan worden door deze rechten om te zetten in binnenlandse belastingen, ontneemt ons wel het laatste restje vertrouwen dat dit ontwerp nog enige werkelijke voordelen, bij voorbeeld voor de Nederlandse tuinbouw, zal opleveren.

Daarom is juist wel een belang voor ons land, ons volk en de gehele economie, dat de Regering en ons parlement ernstig gaan denken over het afbreken en uittreden in plaats van een versterking van de EEG.

Het is geen bewijs van de voordelen van een sterke EEG als het EEG-land Duitsland bijvoorbeeld Engeland aanbiedt, werkloze Engelse arbeiders in Duitsland te werk te stellen, om de armoede in Engeland te bestrijden en het deviezenprobleem van de Engelse regering te verlichten. Dat is geen bewijs van de kracht van de EEG, doch een bewijs van zwakte van het Engelse overheidsbeleid.

Deze staat, met zijn zwakke financiële basis, zijn arbeidsonrust door de eeuwigdurende conflictsituatie, waarin de Britse vakbonden en werkgevers elkaar naar het leven staan, een land met zijn rassenrellen en kapitaalvlucht, een land waar de parlementaire democratie het oudst is, doch tevens het slechtst georganiseerd, waar 50 plus 1 pct. de overige 49 pct. kan dicteren omdat het kiesstelsel niet op evenredige vertegenwoordiging is gebaseerd; dit land zal toetreden?

Wanneer wij een band met Engeland zouden willen aangaan, dan zouden wij dat uitsluitend willen doen, uit bewondering voor de Engelse geestkracht, die ondanks de zoëven geschilderde gebreken het hoofd overeind en het leven draaiende houdt, uit bewondering voor de bekwaamheid, waarmee de Engelse onderhandelaars zich in het EEG-hoofdkwartier werken, met een tas vol eisen en een minimum aan lasten. Dit kan ons vertrouwen in de eigen vertegenwoordigers alleen maar doen verminderen en ons stijven in ons verlangen, de deur op slot te houden, omdat wij ons land niet willen opscheppen met de Engelse ellende, die de Britse onderhandelaars op de EEG-landen willen afschuiven.

Destijds werd ons land warm gemaakt voor de aansluiting van Duitsland bij de EEG omdat zulks ideaal was voor de export van onze pluimveeproducten. Maar nauwelijks zaten de Duitsers met ons in de EEG-boot, of Duitsland bouwde zijn eigen productieapparaat op en de afbraak van de Nederlandse

Te Pas e. a.

pluimveebedrijven begon, totdat er nagenoeg niets meer van over was. Nu worden ons opnieuw grote voordelen voorgespiegeld, wanneer wij maar bereid zijn Engeland en drie van zijn EVA-partners in de EEG op te nemen. Doch nu is er zelfs geen uitzicht meer dat onze exportproductie naar een lege markt kan worden afgevoerd.

Mijnheer de Voorzitter, ik meende er zo diep en uitvoerig op te moeten ingaan, op deze negatieve kant, omdat mij dit belangrijker voorkomt, dan hier te gaan discussiëren, of het verdrag nog wat gecorrigeerd, aangevuld, uitgebreid of beknibbeld kan worden. Er is hier zelfs gepleit voor de verruiming van de suikerovereenkomsten, terwijl onze suikerproducenten reeds met overschotten zitten. Het gaat heden namelijk niet om detailpunten als een visum meer of minder, of een lichtere dan wel zwaardere associatie met andere, met de EEG-partners verbonden landen.

Het gaat nu erom, of wij nú een streep zetten onder de heilloze weg van de EEG-akkoorden en proberen te redden wat er te redden valt, dan wel of wij van de EEG-regels tot in nog zwaardere EEG-regels willen overgaan. Nu wij niets dan denkbeeldige voordelen in een uitbreiding van de EEG zien, valt het ons ook niet zwaar, van die voordelen afstand te doen. Wanneer wij zien, dat ons Nederlandse bedrijfsleven reeds zonder EEG sterk door Britse financiële en economische organisaties en bedrijven is aangetast, voelen wij er niets voor, deze gang van zaken nog een handje te helpen door de EEG wijd open te gooien.

De algemene beraadslaging wordt verdaagd.

Aan de orde is de behandeling van de **Lijst van ingekomen stukken**, welke op de tafel van de griffier ter inzage van de leden heeft gelegen.

Overeenkomstig de door de Voorzitter inzake de ingekomen stukken gedane voorstellen wordt besloten.

De Voorzitter: Ik stel aan de Kamer voor, het voor de leden ter inzage gelegde gedeelte van het officiële verslag der *Handelingen* van de vorige vergadering goed te keuren.

Daartoe wordt besloten.

De vergadering wordt te 01.13 uur gesloten.

LIJST VAN INGEKOMEN STUKKEN

met de door

de Voorzitter ter zake gedane voorstellen:

1°. een afschrift van een Koninklijk besluit van 7 september 1972, nr. 11, houdende machtiging aan de Minister van Binnenlandse Zaken tot sluiting van de zitting der Staten-Generaal op zaterdag 16 september 1972.

De Voorzitter stelt voor, dit stuk voor kennisgeving aan te nemen;

2°. een brief van de Minister van Buitenlandse Zaken ten geleide van het jaarverslag 1971 van de Europese Organisatie voor de Ontwikkeling en de vervaardiging van Draggers voor Ruimtevoertuigen (ELDO) (11 950).

Deze brief is reeds gedrukt en rondgedeeld; het bijbehorend verslag is nedergelegd op de bibliotheek, ter inzage van de leden;

3°. een brief van de Staatssecretaris van Financiën, de heer Scholten, ten geleide van een aantal stukken welke betrekking hebben op de Benelux-overeenkomst tot unificatie van accijnzen (11 938, nr. 4).

Deze brief is reeds gedrukt en rondgedeeld; de bijbehorende stukken zijn nedergelegd op de bibliotheek ter inzage van de leden;

4°. een brief van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening ten geleide van de adviezen van de Raad van Advies voor de ruimtelijke ordening en de Raad voor de Volkshuisvesting over woonplaatskeuze en woonmilieu (11 942).

Deze stukken zijn reeds gedrukt en rondgedeeld;

5°. de volgende brieven:

een, van het college van bestuur van de Technische Hogeschool Twente, te Enschede, met betrekking tot de inschrijven collegegelden;

een, van de Politiek Onafhankelijke Metaalbewerkerbond voor Groot- en Kleinbedrijf, te Amsterdam, betreffende het zgn. „eigen risico” voor ziekenfondspatiënten;

een, van de Nederlandsche Omroep-Zendermaatschappij N.V. NOZEMA, ten geleide van een tussentijdse informatie over de activiteiten van deze omroepmaatschappij over de periode 1 september 1971 tot en met 31 augustus 1972;

drie, betreffende belastingheffing op rietsuiker;

tien, van diverse inwoners uit het land, vergezeld van lijsten met handtekeningen, betreffende het voorstel van wet van de heer Van den Doel en mejuffrouw Goudsmit, inzake de wijziging van de Zondagswet;

twee academische proefschriften:

een, van de bibliothecaris van de Katholieke Hogeschool te Tilburg, van W. de Vries: „150 jaar Welstand”;

een, van de bibliothecaris van de Vrije Universiteit te Amsterdam, van J. P. Feddema: „Transvaal-Batswana kiezen voor de moderne wereld”.

Deze boekwerken zijn geplaatst in de bibliotheek der Kamer.

Het verslag van de vaste Commissie voor Onderwijs omtrent het wetsontwerp Wijziging van hoofdstuk VIII (Departement van Onderwijs en Wetenschappen) van de rijksbegroting voor het dienstjaar 1970 (11 730) is gereed en reeds gedrukt en rondgedeeld.

Ook zijn gereed en reeds gedrukt en rondgedeeld de verslagen van gehouden mondeling overleg tussen:

de bijzondere commissie voor de Nota buitenlandse werknemers en de Ministers van Justitie, van Binnenlandse Zaken, Sociale Zaken, Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en de Staatssecretaris van Justitie, betreffende een aantal aangelegenheden met betrekking tot buitenlandse werknemers (10 504, nr. 8);

de vaste Commissie voor Defensie en de Minister van Defensie met betrekking tot het personeelsbeleid ten aanzien van de krijgsmacht (11 500, hoofdstuk X, nr. 22);

de vaste Commissies voor de Handelspolitiek en Ontwikkelingssamenwerking, met de Minister van Economische Zaken en de Minister zonder Portefeuille, belast met ontwikkelingsamenwerking, betreffende de resultaten van UNCTAD III (11 744, nr. 7).

4292